

พุทธวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการ
เพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี
BUDDHIST METHOD OF LEADERSHIP DEVELOPMENT
OF ADMINISTRATIVE MONKS IN CHOLBURI PROVINCE

พระครูชลธารคุณากร (ปฏิพล ถาวโร)

คุษฎีนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรคุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๙

พุทธวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการ
เพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี

พระครูชลธารคุณากร (ปฏิพล ถาวโร)

ดุชนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๙

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Buddhist Method of Leadership Development
of Administrative Monks in Cholburi Province

Phrakhru Chonlathankunakorn (Patipol Thāvaro)

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for the Degree of
Doctor of Philosophy
(Buddhist Management)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand
C.E.2016

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับดุขฎีนิพนธ์
เรื่อง “พุทธวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี”
เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุขฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

(พระมหาสมบูรณ วฑฒิกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบดุขฎีนิพนธ์

ประธานกรรมการ

(พระอุดมสิทธินายก, ดร.)

กรรมการ

(รศ.ดร.สุวิญ รักสัตย์)

กรรมการ

(ดร.ประเสริฐ ธิลา)

กรรมการ

(พระมหากฤษฏา กิตติโสภโณ, ดร.)

กรรมการ

(ดร.บุษกร วัฒนบุตร)

คณะกรรมการควบคุมดุขฎีนิพนธ์

พระมหากฤษฏา กิตติโสภโณ, ดร.

ประธานกรรมการ

ดร.บุษกร วัฒนบุตร

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(พระครูชลธารคุณากร)

ชื่อคุณนิพนธ์ : พุทธวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัด
ในจังหวัดชลบุรี

ผู้วิจัย : พระครูชลธารคุณากร (ปฏิพล ถาวโร)

ปริญญา : พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ)

คณะกรรมการผู้ควบคุมคุณนิพนธ์

: พระมหากฤษฎา กิตติโสภโณ, ดร. พธ.บ. (การจัดการเชิงพุทธ) ,
พธ.ม. (การจัดการเชิงพุทธ) , พธ.ด. (การจัดการเชิงพุทธ)

: ดร.บุษกร วัฒนบุตร ศศ.บ. (ปรัชญาและศาสนา), น.บ. นิติศาสตร์บัณฑิต),
พบ.ม. (การจัดการทรัพยากรมนุษย์) , รปด. (รัฐประศาสนศาสตร์)

วันสำเร็จการศึกษา : ๒๙ มีนาคม ๒๕๖๐

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑. ศึกษาสภาพการบริหารจัดการวัดและภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในจังหวัดชลบุรี ๒. ศึกษาหลักพุทธธรรมและวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ในการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี ๓. นำเสนอพุทธวิธีในการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี

ระเบียบวิธีวิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาวิเคราะห์เอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญซึ่งเป็นพระสังฆาธิการและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง จำนวน ๓๐ รูปหรือคน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการจดบันทึกและการบันทึกเสียง วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา และการสนทนากลุ่มเฉพาะ กับผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศาสนา และภาวะผู้นำ จำนวน ๑๒ รูปหรือคน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสนทนากลุ่มเฉพาะและรูปแบบเบื้องต้นสำหรับการยืนยันข้อมูล เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการจัดประชุมกลุ่มย่อย บันทึกเสียง และจดบันทึก วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า

๑. สภาพการบริหารจัดการวัดและภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในจังหวัดชลบุรี พบว่า (๑) ด้านการปกครอง ขาดความรู้ความเข้าใจและการกระจายอำนาจ ไม่นำหลักการพัฒนาแบบสมัยใหม่มาใช้ ขาดการร่วมมือกันในการทำงาน ขาดการวางระบบแบบแผนที่ดีในการปกครอง (๒) ด้านการศาสนศึกษา ขาดบุคลากร ทั้งภาคปริยัติธรรมแผนกนักธรรม และภาคพระปริยัติธรรมแผนกบาลีมาก (๓) ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ขาดบุคลากรที่มีคุณภาพศักยภาพสูง ขาดการสนับสนุนงบประมาณอุดหนุน พัฒนาให้เจ้าอาวาสมีความก้าวหน้าในการเผยแผ่ และทักษะการใช้ภาษา (๔) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ บุคลากรรองรับและงบประมาณในการจัดการศึกษาสงเคราะห์ไม่พอเพียงกับการบริหารจัดการงาน ขาดการสนับสนุนและเครื่องมืออุปกรณ์ที่ทันสมัย (๕) ด้านการสาธารณูปการ การจัดระเบียบแบบแผน เอกลักษณ์ของวัด และเอกลักษณ์แห่งพระพุทธศาสนาตามวิถีไทยอย่างรอบครอบ ขาดองค์ความรู้ในการบริหารจัดการ (๖) ด้านการสาธารณสงเคราะห์ ขาดบุคลากร ขาดองค์ความรู้ด้านการจัดการ และขาดความร่วมมือทางเครือข่ายไม่เป็นระบบที่ชัดเจนเป็นรูปธรรม สำหรับภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการพบว่า พระสังฆาธิการในจังหวัดชลบุรีมีภาวะผู้นำสูง

๒. หลักพุทธธรรมและวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ในการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี พบว่า ต้องอาศัยหลักพุทธธรรมทุติยปาปณิกสูตร ๓ คือ (๑) จักขุมา : การบริหารตน: เก่งคิด เป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล หรือทักษะด้านความคิด คิดกว้าง มองการไกล ไฝ่สูง (๒) วิรุโ : การบริหารงาน: เก่งงาน คือ เป็นผู้ชำนาญในงาน หรือทักษะด้านการปฏิบัติงาน รู้จักวิธีการบริหารจัดการ และ (๓) นิสสยสัมปันโน : การบริหารคน : เก่งคน คือ เป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์ หรือทักษะด้านการสื่อสาร และได้รับความเชื่อถือจากผู้อื่น มีการร่วมมือประสานงานกัน และการพัฒนาภาวะผู้นำวิधिพุทธตามหลักไตรสิกขา คือ การพัฒนาด้านศีล หรือการพัฒนาพฤติกรรมให้เหมาะสมกับสมณสาธูป การพัฒนาด้านสมาธิหรือการพัฒนาจิตใจให้เข้มแข็งพร้อมปฏิบัติงาน และการพัฒนาด้านปัญญาหรือการพัฒนาด้านความรู้ ให้มีคุณธรรมและความดี ด้วยวิธีการพัฒนาตามหลักของการอบรมศึกษา และพัฒนา

๓. พุทธวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี พบว่า (๑) ด้านการปกครอง ผู้นำจะต้องมีคุณธรรมนำมาใช้ในการปกครองและควรมีระบบแบบแผนในการปกครอง มีการกระจายอำนาจ การส่งเสริมสนับสนุน มีการศึกษาอบรมทั้งทฤษฎีและปฏิบัติ ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้าน กำหนดบทบาทของคณะสงฆ์ให้ชัดเจน มอบหมายงานที่สอดคล้องกับพระธรรมวินัย และกิจการคณะสงฆ์ตามกฎหมาย (๒) การด้านการศาสนศึกษา เจ้าอาวาสจะวางแผนการศึกษา ให้มีการศึกษา การอบรมสอบบาลี ตั้งทุนให้กับนักเรียนที่ยากจนแต่เรียนดี มุ่งเน้นให้ชุมชนเป็นศูนย์กลางทางการศึกษา ให้มหาเถรสมาคมออกกฎระเบียบในการบังคับให้ผู้นำสงฆ์ปฏิบัติตามหลักการศึกษา เหมาะสมกับการปฏิบัติงาน (๓) ด้านการเผยแผ่ มีแผนการฝึกอบรมพระนักเผยแผ่ จัดให้มีการรับฟังนโยบาย หลักการเผยแผ่ และฝึกพูดเทศน์ บรรยายและผลิตสื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา นำเทคโนโลยีสมัยใหม่มา เป็นศูนย์กลางในการเผยแผ่และมีความต่อเนื่องกัน ตั้งกองทุนสนับสนุน การสร้างเครือข่ายชาวพุทธทั่วโลก (๔) ด้านการสาธารณูปการ วางแผนแบบแปลนในการก่อสร้างถาวรวัตถุขึ้นในวัด จัดการก่อสร้างให้มีระเบียบ เน้นความสะอาด ครอบนุรักษ์ศิลปะของท้องถิ่น รูปแบบการก่อสร้างตามภูมิภาคตามความเหมาะสม ตั้งธนาคารพระพุทธศาสนา (๕) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ แนวทางแห่งพระพุทธศาสนาเป็นการจัดการศึกษาแก่ประชาชนทั่วไปเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลแก่เด็กและ เยาวชนของชาติ ทั้งด้านการศึกษา เป็นผู้นำในการส่งเสริมและพัฒนาบุคลากรสงฆ์ให้มีความสามารถ การอบรมสั่งสอนให้แก่บุคคลเหล่านั้น ได้มีความรู้ที่เหมาะสม ประสานงานให้ฝ่ายแต่ละฝ่ายในองค์กรดำเนินแนวทางตามกรอบทิศทาง (๖) ด้านการสาธารณสงเคราะห์ ช่วยเหลือสังคมทางวัตถุและจิตใจในรูปแบบต่างๆ ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย ได้แก่การเป็นผู้นำในการ บูรณะและพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางแห่งการสงเคราะห์ เป็นผู้นำในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลาง ศูนย์รวมแห่งความศรัทธาของผู้แสวงบุญสงเคราะห์ภิกษุสงฆ์สามเณร การสร้างถนนเข้าหมู่บ้าน การสนับสนุน ทุนการศึกษาแก่เด็กนักเรียน การช่วยเหลือผู้ป่วย ผู้ยากไร้การสร้างหอสมุดโรงเรียน เป็นต้น

Dissertation Title: Buddhist method of leadership development of administrative monks in Choburi Province

Researcher: Phrakrucholtarnkunakorn (Patipol Thāvaro)

Degree: Doctor of Philosophy (Buddhist Management)

Dissertation Supervisory Committee:

Phramaha Krisada Kittisobhano, Dr.,
 B.A. (Buddhist Management) , M.A. (Buddhist Management),
 Ph.D. (Buddhist Management)

Dr. Busakorn Wattanabut,
 B.A. (Philosophy and Religion), M.A., (Human Resource
 Management) , Ph.D. (Public Administration)

Date of Graduation: March 29, 2017

ABSTRACT

The objectives of this research were: 1. To study status of monastery and leadership inks in Choburi Province, 2. To study Buddhadhamma and method of desirable leadership development for monastery management and 3. To propose Buddhist method of leadership development of administrative monks in Choburi Province.

Methodology was the qualitative research collected data from document and 30 key informants, purposefully selected with structured in-depth-interview form and from 12 participants in focus group discussion, collected data with recording tape, tested data by triangulation, analyzed data by inductive analysis.

Findings were as follows:

1. General status of monastery administration and leadership of administrative monks were that: 1) administration; lacking knowledge of empowerment, did not used new administrative principles, lack of cooperation in working, and lack of good rules and regulations of administration. 2) Religious studies; personnel in Pariyattidhamma and Pali were limited, 3) religion dissemination; lack of well qualified personnel, lack of budgetary support, There should be training for administrative monks to have quality and competency in Dhamma dissemination and skillful in language using 4) education support; personnel and budget supporting activities, new equipment and technology were limited. 5) construction and renovation; lack of order and platform and identity of monastery and Buddhism according to Thai culture, lack of knowledge of management.

6) public welfaires; lack of personnel, lack of knowledge of management and cooperation from network was not systematically clear and concrete.

2. Buddhadhaama and desirable leadership development method in Cholburi Province were to use Tutiyapapanikadhamma in 3 aspects; 1) chakkhuma; wide range of vision, long eye view for self development with high aim, 2) Vituro; skillful in management, ability to manage effectively. 3) Nissayasampanno; man management; skillful in man and personnel management, skillful in communication, being respected by others with good cooperation and Leadership development by Tisikkha, sila , proper behavioral development for monkhood, Samathi, mental development to have strong will ready for work performance and Panya, knowledge and wisdom development to have good ethics by means of training, education and development.

3. Buddhist method for administrative monks' leadership development for monastery management in Cholburi Province revealed that: 1) administration, leaders must have ethics to govern with rules and regulations, empowerment, support, education and training in both theory and practice in 6 areas of Sangha administration with clear roles in administration in line with Dhamma-Vinaya and rules of laws, 2) religious education: abbots planned for education for Pali, scholarship allocation for poor students but good learning, community as center of education, Sangha Supreme Council should issue appropriate rules and regulations for Sangha leaders to enforce, 3) dissemination; there should be training for preachers to listen to policies, preaching principles, public speaking and preaching practice, media production for dissemination with new technology, setting up center for continuous Dhamma dissemination, supporting fund and global Buddhist organization network establishment. 4) construction and renovation; There must be plan for permanent building construction with rules, emphasizing cleanliness appropriately for local arts and culture reservation. Construction should be appropriate to regions and religious identity and religious bank establishment. 5) education support; Buddhism should provide general education for people, children and the national youth so that those people would be well educated and competent in order to coordinate the religious affairs in the same direction, 6) public welfares; helping society with materials and necessary things that were not against Dhamma-Vinaya. Leader in monastery development for welfares centers, centers for faiths and merit making, monks and novices supporting, road constructing into villages, scholarship supporting for children, helping sick poor people and school library building.

กิตติกรรมประกาศ

ดุष्ฎิณิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จได้ด้วยคามอนุเคราะห์จากคณาจารย์และผู้ที่เกี่ยวข้องทุกท่าน ขออนุโมทนาขอบคุณ รศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม รองอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป ที่ได้ทำการเปิดสอนหลักสูตรนี้ขึ้นมา และที่ขาดไม่ได้ขออนุโมทนาขอบคุณท่านอาจารย์พระมหาภุชญา กิตติโสภโณ , ดร. ประธานกรรมการควบคุมดุष्ฎิณิพนธ์ ดร.บุษกร วัฒนบุตร ที่ปรึกษาดุष्ฎิณิพนธ์ ที่ได้ให้คำแนะนำในการทำดุष्ฎิณิพนธ์ให้สมบูรณ์ลุล่วงไปด้วยดี ขอขอบคุณคณะกรรมการสอบป้องกันดุष्ฎิณิพนธ์ ประกอบด้วย พระอุดมสิทธินายก, ดร. รองศาสตราจารย์ ดร.สุวิญ รักษัตย์ และ อาจารย์ ดร. ประเสริฐ ธิลาว มา ณ โอกาสนี้

ขอกราบขอบพระคุณ พระมหาเถรานุเถระในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี และผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่าน ที่ได้กรุณาเป็นผู้เชี่ยวชาญและให้ข้อมูลเชิงลึกกับผู้วิจัย

ขอขอบพระคุณ คณาจารย์ในภาควิชารัฐศาสตร์และเจ้าหน้าที่ศูนย์บัณฑิตศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ได้ให้ความเมตตาชี้แนะแนวทางในการศึกษาตลอดถึงในการทำดุष्ฎิณิพนธ์ครั้งนี้ให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี และขอบคุณเพื่อนิสิตทุกรูปที่ให้ความเมตตาช่วยเหลือในด้านการเรียน พร้อมทั้งคำแนะนำเพิ่มเติมที่เป็นประโยชน์ตลอดถึงให้กำลังใจในการทำดุष्ฎิณิพนธ์ในครั้งนี้

ขอน้อมจิตอุทิศผลงานดุष्ฎิณิพนธ์เล่มนี้เป็นวิทยาทาน แต่โยมบิดามารดา ผู้มอบอัฐภาพร่างกาย ครูอุปฌาย์จารย์ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ด้านพระพุทธศาสนาและวิชาการทั่วไปจนมีโอกาสดำศึกษา ณ สถาบันที่มีชื่อเสียงแห่งหนึ่งของคณะสงฆ์ไทย

พระครูชลธารคุณากร (ปฏิพล บุญมี)

มีนาคม ๒๕๖๐

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	(ก)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(ค)
กิตติกรรมประกาศ	(จ)
สารบัญ	(ฉ)
สารบัญตาราง	(ช)
สารบัญภาพ	(ฌ)
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	(ญ)
บทที่ ๑ บทนำ	
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ คำถามการวิจัย	๕
๑.๓ วัตถุประสงค์การวิจัย	๕
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๕
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๖
๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๗
บทที่ ๒ แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๘
๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา	๘
๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะผู้นำ	๑๖
๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับพระสังฆาธิการ	๓๓
๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการวัด	๔๔
๒.๕ หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับการพัฒนาภาวะผู้นำ	๕๔
๒.๖ ข้อมูลพื้นที่ในการวิจัย	๗๓
๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๗๔
๒.๘ กรอบแนวคิดการวิจัย	๘๔
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	๘๕
๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๘๕
๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	๘๕
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๘๗
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๘๘
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล	๘๙

เรื่อง	สารบัญ	หน้า
บทที่ ๔ ผลการวิจัย		๙๐
๔.๑ ผลการวิเคราะห์สภาพการบริหารจัดการวัดและภาวะผู้นำของ พระสังฆาธิการในจังหวัดชลบุรี		๙๐
๔.๒ ผลศึกษาหลักพุทธธรรมและวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ใน การบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี		๑๐๖
๔.๓ นำเสนอพุทธวิธีในการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการ บริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี		๑๓๑
๔.๔ พุทธวิธีภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดใน จังหวัดชลบุรี จากการสนทนากลุ่มเฉพาะ		๑๕๐
๔.๕ องค์กรความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย		๑๖๔
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ		๑๖๘
๕.๑ สรุปผลการวิจัย		๑๖๘
๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย		๑๗๕
๕.๕ ข้อเสนอแนะ		๑๗๗
บรรณานุกรม		๑๘๐
ภาคผนวก		๑๙๑
ภาคผนวก ก หนังสือขอความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย		๑๙๒
ภาคผนวก ข หนังสือขอเชิญสนทนากลุ่มเฉพาะ		๒๑๒
ภาคผนวก ค แบบสัมภาษณ์ในการวิจัย		๒๓๖
ประวัติผู้วิจัย		๒๓๘

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
ตารางที่ ๒.๑	แสดงสาระสำคัญของความหมายของการพัฒนา	๑๑
ตารางที่ ๒.๒	แสดงสาระสำคัญของแนวคิดการพัฒนาตามหลักพระพุทธศาสนา	๑๕
ตารางที่ ๒.๓	ความหมายเกี่ยวกับผู้นำ	๑๙
ตารางที่ ๒.๔	คุณลักษณะของผู้นำ	๒๒
ตารางที่ ๒.๕	ทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงคุณลักษณะ	๓๑
ตารางที่ ๒.๖	ตารางแสดงความหมายของพระสังฆาธิการ	๓๔
ตารางที่ ๒.๗	แสดงการแต่งตั้งพระสังฆาธิการ	๓๗
ตารางที่ ๒.๘	แสดงบทบาทพระสังฆาธิการ	๔๓
ตารางที่ ๒.๙	ความหมายของการบริหาร	๔๖
ตารางที่ ๒.๑๐	ความหมายของผู้บริหาร	๔๙
ตารางที่ ๒.๑๑	แสดงสรุปเกี่ยวกับงานวิจัยที่เกี่ยวกับการพัฒนาผู้นำและภาวะผู้นำ	๘๑

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่		หน้า
แผนภาพที่ ๒.๑	กรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัย	๘๔
แผนภาพที่ ๔.๑	การบูรณาการหลักพุทธธรรมด้านวิสัยทัศน์มองการณ์ไกล	๑๐๘
แผนภาพที่ ๔.๒	การบูรณาการหลักพุทธธรรมด้านความชำนาญ	๑๑๑
แผนภาพที่ ๔.๓	การบูรณาการหลักพุทธธรรมด้านมนุษยสัมพันธ์	๑๑๓
แผนภาพที่ ๔.๔	รูปแบบพุทธวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดด้านการปกครอง	๑๓๔
แผนภาพที่ ๔.๕	รูปแบบพุทธวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดด้านการศาสนศึกษา	๑๓๖
แผนภาพที่ ๔.๖	รูปแบบพุทธวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดด้านการเผยแผ่	๑๔๐
แผนภาพที่ ๔.๗	รูปแบบพุทธวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดด้านการศึกษาสงเคราะห์	๑๔๓
แผนภาพที่ ๔.๘	รูปแบบพุทธวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดด้านงานสาธารณูปการ	๑๔๕
แผนภาพที่ ๔.๙	รูปแบบพุทธวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดด้านงานสาธารณสงเคราะห์	๑๔๙
แผนภาพที่ ๔.๑๐	องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย	๑๖๔

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

๑. คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พุทธศักราช ๒๕๓๙ การอ้างอิงใช้ระบบระบุเล่ม ข้อ หน้า หลังคำย่อชื่อคัมภีร์ ดังตัวอย่างเช่น ที.สี. (ไทย) ๙/๒๗๖/๙๘. หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ ๙ ข้อที่ ๒๗๖ หน้า ๙๘ เรียงตามคัมภีร์ ดังนี้

		พระสุตตันตปิฎก		
ที.ม.(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.สี.(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา.(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎีกวรรค	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ.(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ม.มฺว.(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปณาสก	(ภาษาไทย)
อง.ติก.(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ติกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.สตุตถ.(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	สัตตกนิกาย	(ภาษาไทย)
ขุ.สุ.(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	สุตตนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.ทุก.(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ทุกกนิบาตชาดก	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก.	= สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ปญจก.	= สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ปัญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ทสก.	= สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ทสกนิบาต	(ภาษาไทย)
สํ.ส.(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สังคมที่พระพุทธเจ้าทรงจัดตั้งขึ้นเป็นสังคมตัวอย่าง คือสังคมสงฆ์โดยมีพระพุทธเจ้าทรงดำรงตำแหน่งเป็นพระธรรมราชาเป็นผู้บริหารสูงสุดในองค์กรสงฆ์ ดังพุทธพจน์ที่ว่า “เราเป็นพระราชา นั่นคือเป็นธรรมราชาผู้ยอดเยี่ยม”^๑ และทรงวางแนววิถีในการบริหารจัดการตามแนวพระพุทธศาสนาว่า พุทธวิธีการบริหารควรยึดหลักธรรมมาธิปไตยเป็นสำคัญ โดยผู้บริหารเองจะต้องประพฤติธรรมและใช้ธรรมเป็นหลักในการบริหาร และต้องคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้งโดยพึงสละประโยชน์ส่วนตน เพื่อประโยชน์ส่วนรวม ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ถ้าเห็นจะได้ประโยชน์สุขที่ยิ่งใหญ่กว่าเพราะเสียสละ ประโยชน์สุขเล็กน้อย บุคคลควรสละประโยชน์สุขเล็กน้อย เพื่อเห็นแก่ประโยชน์สุขที่ยิ่งใหญ่”^๒ ดังนั้น เมื่อกล่าวถึงการปกครองคณะสงฆ์หรือการบริหารกิจการคณะสงฆ์จึงต้องยึดถือมั่นในพระธรรมวินัยเป็นหลัก เพราะพระธรรมวินัยเป็นทั้งโครงสร้างเป็นหัวจักรใหญ่และเป็นการจัดสภาพสังคมสงฆ์ให้เกิดความเรียบร้อยเป็นการพัฒนาบุคลากรในสังคมด้วยทุกคนจะรู้จักหน้าที่ของตนเอง^๓

สมัยพุทธกาล การบริหารจัดการขององค์กรสงฆ์มีหลักการที่ใช้บริหารคือพระธรรมวินัย ภายหลังพระพุทธเจ้าปรินิพพานไปแล้ว ได้เกิดปัญหาอุปสรรคความไม่สงบเรียบร้อยขึ้นในการบริหารจัดการองค์กรปกครองคณะสงฆ์ โดยพระเถรานุเถระทั้งหลายในสมัยนั้นได้ทำปฐมสังคายนา ทศยสังคายนา และตติยสังคายนา ตามลำดับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเมื่อใดการบริหารจัดการกิจการในองค์กรปกครองคณะสงฆ์เกิดความไม่เรียบร้อยภายในองค์กรปกครองคณะสงฆ์หรือมีภัยอันตรายจากภายนอก จนเป็นเหตุขัดข้องอย่างรุนแรง เมื่อนั้นการบริหารจัดการกิจการในองค์กรปกครองคณะสงฆ์จำเป็นต้อง พึงพาอำนาจรัฐมาช่วยจัดการแก้ปัญหาอุปสรรคให้ เช่น ในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช เป็นต้น พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองในประเทศอินเดียและกระจายไปสู่ประเทศต่างๆ โดยได้รับการสนับสนุน อุปถัมภ์จากพระมหากษัตริย์ในอดีตที่ผ่านมาอย่างต่อเนื่องและโดยเคารพศรัทธาอย่างหาประมาณมิได้ ส่วนประเทศไทยเรานั้นได้นับถือพระพุทธศาสนามาเป็นเวลานาน ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ร.๕) พระองค์ทรงถวายความอุปถัมภ์จัดระบบการปกครองคณะสงฆ์ครั้งแรกโดย การตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์รัตนโกสินทร์ศก ๑๒๑ ภายหลังต่อมาสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล (ร.๘) ได้ทรงตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ โดยยกเลิกฉบับแรกนั้น เพื่อพัฒนาการจัดระบบปกครองคณะสงฆ์ใหม่ให้มีรูปแบบคล้ายกับการปกครองฝ่ายอาณาจักรสมัยปัจจุบันพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช

^๑ พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๘/๙.

^๒ ม.ม. (ไทย) ๑๓/๖๐๙/๕๕๔.

^๓ พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **พุทธวิธีบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๒๒.

มหาราช (ร.๙) ได้ทรงตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และปรับปรุงแก้ไขในปี พ.ศ. ๒๕๓๕ ต่อมาได้ทรงตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่แล้วให้เหมาะสมยิ่งขึ้น เพราะฉะนั้นพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ดังกล่าวมาที่มีการปรับปรุงแก้ไขตามลำดับเพื่อใช้บริหารกิจการคณะสงฆ์จนถึงปัจจุบันนี้ ซึ่งถือว่าเป็นรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์และเป็นหลักการจัดระเบียบการปกครององค์กรสงฆ์ด้วย และต่อมาก็มีการกำหนดให้มีมหาเถรสมาคมสามารถออกกฎระเบียบ ข้อบังคับ ออกคำสั่ง มีมติและออกประกาศต่างๆ โดยไม่ขัดหรือแย้งกับพระธรรมวินัยและกฎหมายของบ้านเมือง^๔

วัดเป็นสถานที่สำคัญและเป็นหน่วยงานปกครองและหน่วยงานดำเนินกิจการคณะสงฆ์และกิจการพระศาสนาที่สำคัญที่สุด และเป็นรากฐานอันสำคัญยิ่งของคณะสงฆ์และพระพุทธศาสนา เป็นองค์กรหลักในการปกครองคณะสงฆ์ หลักเกณฑ์และวิธีการต่างๆ เกี่ยวกับวัดทรงตราไว้ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ทั้งสิ้น เช่นเดียวกับบทบัญญัติว่าด้วยมหาเถรสมาคม ซึ่งเป็นสถาบันหรือองค์กรปกครองคณะสงฆ์สูงสุด วัดมีฐานะเป็นนิติบุคคล คือบุคคลตามกฎหมาย และตำแหน่งเจ้าอาวาสจึงเป็นตำแหน่งที่มีความสำคัญยิ่ง^๕ และสำหรับการบริหารวัดที่มหาเถรสมาคมกำหนดขึ้นนั้นมี ๖ ประการ คือ การปกครองคณะสงฆ์ การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์^๖ วัดมีเจ้าอาวาสเป็นผู้บริหารจัดการวัดสูงสุด และต้องทำหน้าที่บริหารจัดการให้กิจการคณะสงฆ์เป็นไปด้วยดีมีความถูกต้อง มีความเหมาะสม มีความบริสุทธิ์ มีความยุติธรรม มีประสิทธิภาพ และเป็นไปตามหลักพระธรรมวินัยให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงในสภาพสังคมยุคปัจจุบัน โดยหลักการพระสังฆาธิการหรือเจ้าอาวาสมีหน้าที่ในการปกครองคณะสงฆ์หรือบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย จึงเป็นเงื่อนไขสำคัญในการบ่งชี้ในความสำเร็จในการส่งเสริมพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนถาวรสืบต่อไป ดังคำกล่าวที่ว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติจะเจริญรุ่งเรืองถาวรสืบต่อไป ก็ต้องอาศัยพระสังฆาธิการระดับวัด เนื่องจากเจ้าอาวาสในแต่ละวัดเป็นผู้ใกล้ชิดประชาชน และเป็นที่เคารพเลื่อมใสศรัทธาของประชาชนมาก

ดังนั้นแล้วจะเห็นได้ว่า พระสงฆ์เป็นถือได้ว่าผู้มีบทบาทสำคัญในฐานะที่เป็นผู้ชี้นำทางด้านปัญญาเป็นแบบอย่างที่ดีในการสร้างศรัทธาของสาธารณชนทั่วไป ซึ่งในอดีตที่ผ่านมาพระสงฆ์เป็นผู้มีบทบาท และมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของพุทธบริษัททุกระดับ^๗ ดังนั้นภาวะผู้นำของพระสงฆ์ในทุกๆ ระดับ จึงมีความสำคัญต่อการพัฒนากิจการงานคณะสงฆ์ พัฒนาคณะ พัฒนาประเทศ และจะต้องมีคุณลักษณะ คือ ผู้นำต้องมีคุณสมบัติ เช่น มีสติปัญญา ความดีงาม ความรู้ และ

^๔ กรมการศาสนา, **คู่มือพระสังฆาธิการ, ว่าด้วยพระราชบัญญัติ กฎ ระเบียบและคำสั่งของคณะสงฆ์**, (กรุงเทพมหานคร: กองแผนงาน, ๒๕๔๒), หน้า ๑๓๔-๑๓๕

^๕ พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ) **การคณะสงฆ์และการศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑๖

^๖ กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, **คู่มือการบริหารการศึกษาคณะสงฆ์**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมศาสนา, ๒๕๓๘), หน้า ๓๒.

^๗ กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, **วัดพัฒนา๔๘**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๘), หน้า ๖.

ความสามารถของบุคคล ที่ชักนำให้คนทั้งหลายมาประสานกันและพากันไปสู่จุดหมายที่ตั้งงามและลักษณะผู้นำที่มีคุณภาพต้องประกอบด้วยหลัก ๓ ประการ คือ มองกว้าง คิดไกล และใฝ่สูง ตลอดจนต้องมีประสิทธิภาพตามแนวทางของหลักพุทธธรรมอย่างเป็นระบบ เพื่อประโยชน์สูงสุดต่อการพัฒนาคนและสังคม^{๘๘} หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ที่ให้ความสำคัญกับภาวะผู้นำดังพระพุทธพจน์เกี่ยวกับผู้นำที่ปรากฏในพระไตรปิฎกว่า เมื่อฝูงโคข้ามน้ำไป ถ้าโคจ่าฝูงไปคุดเคี้ยว โคทั้งฝูงก็ไปคุดเคี้ยวตามกัน ในเมื่อโคจ่าฝูงไปคุดเคี้ยว ในหมู่มนุษย์ก็เหมือนกัน ผู้ใดได้รับแต่งตั้งให้เป็นใหญ่ ถ้าผู้นั้นประพฤติไม่เป็นธรรม ประชาชนชาวเมืองนั้นก็ประพฤติไม่เป็นธรรมตามไปด้วย หากพระราชาไม่ตั้งอยู่ในธรรมชาวเมืองนั้นก็อยู่เป็นทุกข์ ถ้าผู้นั้นประพฤติชอบธรรมประชาชนชาวเมืองนั้นก็ประพฤติชอบธรรมตามไปด้วย หากพระราชาตั้งอยู่ในธรรม ชาวเมืองนั้นก็อยู่เป็นสุข”^{๘๙} พุทธพจน์นี้แสดงให้เห็นความสำคัญของผู้นำต่อความอยู่รอด สวัสดิภาพ และสันติสุขของสังคมและประเทศชาติทั้งหมด^{๙๐}

ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของไทยมีความสำคัญต่อการสร้างความเข้มแข็งและการดำรงอยู่อย่างมั่นคงของพระพุทธศาสนา คณะสงฆ์ถือเป็นตัวแทนหรือเป็นสาวกขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระบรมศาสดาของพุทธศาสนิกชน ซึ่งทำหน้าที่ในการปฏิบัติภารกิจเผยแผ่สืบสานและถ่ายทอดพระธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ได้บัญญัติไว้เพื่อให้ผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนาได้นำพระธรรมคำสอนไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคม การเผยแผ่สืบสานและถ่ายทอดพระธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าถือเป็นภารกิจสำคัญที่คณะสงฆ์จะต้องปฏิบัติ^{๙๑} นอกจากนี้แล้วการปฏิบัติและการดำรงชีวิตของพระภิกษุสงฆ์ตามพระธรรมวินัยจะเป็นการสร้างศรัทธา ความเลื่อมใสให้เกิดขึ้นแก่พุทธศาสนิกชนและเป็นแรงจูงใจให้พุทธศาสนิกชนสามารถอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุข พระสังฆาธิการมีหน้าที่ในการปกครองและบริหารคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย จึงเป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะบ่งชี้ความสำเร็จในการส่งเสริมกิจการพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนถาวรสืบไป ดังคำที่กล่าวว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติจะเจริญรุ่งเรืองถาวรสืบไปได้ก็ด้วยอาศัยพระสังฆาธิการเป็นสำคัญ เนื่องจากพระสังฆาธิการเป็นผู้ใกล้ชิดประชาชน โดยเฉพาะพระสังฆาธิการทุกๆ ระดับ ซึ่งเป็นผู้นำในทุกเรื่องที่ได้รับการเคารพนับถือเลื่อมใสศรัทธาของประชาชน และมีบทบาทภาระหน้าที่สำคัญโดยตรงต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้ดำรงสืบไป

วัดและพระสงฆ์ถือได้ว่าเป็นศูนย์กลาง เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณในการพัฒนาจิตใจและพัฒนาด้านต่างๆ ของประชาชนได้เป็นอย่างดี เปรียบประดุจเหมือนตะเกียงให้แสงสว่างเป็นประโยชน์แก่ผู้คน เป็นตะเกียงทางจิตวิญญาณของชาวบ้าน เพราะฉะนั้นพระสงฆ์จึงเป็นผู้นำการริเริ่มสร้างสรรค์สิ่งทั้งหลายทั้งปวง ทั้งภายในวัดและภายนอกวัดด้วยหลักความถูกต้องดีงาม และได้ประโยชน์สูงสุดสร้างความเจริญก้าวหน้าเป็นปึกแผ่นต่อวัดวาอาราม และเป็นประโยชน์แก่พุทธบริษัทที่

^{๘๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), ภาวะผู้นำ : ความสำคัญต่อการพัฒนาคน พัฒนาประเทศ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๖), หน้า ๓๑-๓๒.

^{๘๙} อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๗๐/๑๑๕-๑๑๖.

^{๙๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), ภาวะผู้นำ, (กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๔๐), หน้า ๒.

^{๙๑} กองแผนงาน กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยพระราชบัญญัติ กฎระเบียบและคำสั่งของคณะสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐), คำนำ.

เป็นชาวบ้านอย่างครบถ้วนบริบูรณ์ พระสังฆาธิการจึงมีบทบาทและหน้าที่ในการปกครองและบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อให้การบริหารจัดการวัดให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย จึงเป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะบ่งชี้ความสำเร็จหรือความล้มเหลวในการส่งเสริม กิจการพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนถาวรสืบต่อไป ก็ด้วยจะต้องอาศัยพระสังฆาธิการเป็นสำคัญ เนื่องจากพระสังฆาธิการเป็นผู้ใกล้ชิดประชาชนโดยเฉพาะพระสังฆาธิการทุกระดับเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของประชาชน และมีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้วยแล้ว จึงจะต้องปรับบทบาทในด้านต่างๆ ให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมให้ได้ พระสังฆาธิการ ต้องมีการพัฒนาตนเองในด้านการศึกษาดูด้วยการชวนชวนในหน้าที่ของตน และไม่ลืมที่จะพัฒนาคนอื่นหรือคนในชุมชนในสังคมนั้นด้วย

และจากสภาพสังคมไทยในยุคโลกาภิวัตน์นี้ ประสบปัญหาด้านความขัดแย้งด้านการเมือง การปกครองในทุกระดับ, ด้านเศรษฐกิจ, ด้านสิ่งแวดล้อม, ด้านการศึกษา, ด้านอบายมุข และด้านคุณธรรมจริยธรรม ล้วนแต่สร้างความแตกแยกและวุ่นวายให้กับสังคมประเทศชาติเป็นอย่างยิ่ง ไม่เว้นแม้กระทั่งการปกครองของคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี มีพื้นที่การปกครอง ๑๐ อำเภอ ๗๖ ตำบล มีวัดที่ขึ้นทะเบียนของกรมการศาสนาประมาณ ๓๙๙ วัด มีเจ้าคณะพระสังฆาธิการที่ปกครองและบริหารให้กิจการคณะสงฆ์เป็นไปด้วยดี มีความถูกต้อง มีความเหมาะสม มีความบริสุทธิ์ มีความยุติธรรม มีประสิทธิภาพ และเป็นไปตามหลักพระธรรมวินัย ให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงในสภาพสังคมปัจจุบัน โดยหลักการพระสังฆาธิการ มีหน้าที่ในการปกครองคณะสงฆ์หรือบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย จึงเป็นเงื่อนไขสำคัญในการบ่งชี้ในความสำเร็จในการส่งเสริมพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนถาวรสืบต่อไป ดังคำกล่าวที่ว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ จะเจริญรุ่งเรืองถาวรสืบต่อไปก็ต้องอาศัยพระสังฆาธิการ เนื่องจากพระสังฆาธิการเป็นผู้ใกล้ชิดประชาชน โดยเฉพาะพระสังฆาธิการทุกระดับ ซึ่งเป็นที่เคารพเลื่อมใสศรัทธาของประชาชน

ดังนั้น พระสังฆาธิการในทุกระดับต้องมีสติปัญญาเตรียมความพร้อมรับสถานการณ์โลก ซึ่งมีผลกระทบต่อกรปกครองคณะสงฆ์อย่างรุนแรงอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ พระสังฆาธิการสมควรจะต้องมีการพัฒนาภาวะผู้นำในการบริหารจัดการวัดให้มีศักยภาพประสิทธิผลมากยิ่งขึ้นด้วย กระบวนการตามแนวทางอันดิงามแห่งพระพุทธศาสนาเป็นที่ตั้งใน ๖ ด้านคือ ๑) ผู้นำในการปกครองคณะสงฆ์ ๒) ผู้นำในการศาสนศึกษา ๓) ผู้นำในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ๔) ผู้นำในการศึกษาสงเคราะห์ ๕) ผู้นำในการสาธารณูปการ และ ๖) ผู้นำในการสาธารณสงเคราะห์ ทั้งในปัจจุบันและในอนาคตเพื่อคุณประโยชน์สูงสุดในการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นด้วยความดีงามตามพระธรรมวินัย และเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา

จากเหตุผลและความสำคัญดังที่กล่าวข้างต้น ผู้ศึกษาวิจัยมีแนวคิดว่าหลักการสำคัญและมีประโยชน์ต่อการปกครองคณะสงฆ์ในการบริหารจัดการวัดก็คือ การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการบริหารจัดการวัด ตามแนวทางพระพุทธศาสนามีคำตอบและจะสามารถช่วยพัฒนาศักยภาพภาวะผู้นำให้เป็นผู้ที่สมบูรณ์อย่างสูงสุดในยุคโลกาภิวัตน์และในอนาคตภายหน้าได้ จึงสนใจที่จะศึกษาวิจัยในหัวข้อเรื่อง “พุทธวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี” เพื่อนำประโยชน์มาใช้ในการพัฒนาภาวะผู้นำทั้งแก่องค์กรสงฆ์ สังคมประเทศชาติ และสังเคราะห์บูรณาการสร้างเป็นองค์ความรู้ใหม่ในการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรีต่อไป

๑.๒ คำถามการวิจัย

๑.๒.๑ สภาพการบริหารจัดการวัดและภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในจังหวัดชลบุรี เป็นอย่างไร

๑.๒.๒ หลักพุทธธรรมและวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ในการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี มีอะไรบ้าง

๑.๒.๓ พุทธวิธีในการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรีควรเป็นอย่างไร

๑.๓ วัตถุประสงค์การวิจัย

๑.๓.๑ เพื่อศึกษาสภาพการบริหารจัดการวัดและภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในจังหวัดชลบุรี

๑.๓.๒ เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมและวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ในการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี

๑.๓.๓ เพื่อนำเสนอพุทธวิธีในการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

งานวิจัยฉบับนี้ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยเรื่อง “ พุทธวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี ” ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตในการวิจัยดังนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นขอบเขตของเนื้อหา โดยการทบทวนเอกสารจากพระไตรปิฎก เอกสาร ตำรา ตลอดจนผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาพุทธวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี ดังนี้

๑) แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะผู้นำ แนวคิดเกี่ยวกับพระสังฆาธิการ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการวัด

๒) ศึกษาหลักธรรมทางพุทธศาสนา คือหลักทศตยปาณิกสูตร ในการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี ให้ประสบความสำเร็จโดยหลักพุทธธรรมที่เป็นหัวใจของการพัฒนาภาวะผู้นำ ได้แก่ หลักธรรมทศตยปาณิกสูตร มีคุณลักษณะ ๓ ประการ ดังนี้คือ

๑) จักขุมา คือ เป็นผู้มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล หรือทักษะด้านความคิด คิดกว้าง มองการณ์ไกล ใฝ่สูง

๒) วิรุโรร คือเป็นผู้ชำนาญในงาน หรือทักษะด้านการปฏิบัติงาน รู้จักวิธีการบริหารจัดการงาน

๓) นิสสัยสัมปันโน คือ เป็นผู้ที่มิมีมนุษยสัมพันธ์ดี หรือทักษะด้านการสื่อสาร และได้รับความเชื่อถือจากผู้อื่น มีการร่วมมือประสานงานกัน^{๑๒}

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านประชากร/ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๑. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยผู้วิจัยได้ทำการคัดเลือกด้วยการสุ่มแบบเจาะจง (purposive sampling) จำนวน ๓๐ รูป/คน ซึ่งประกอบไปด้วย พระสังฆาธิการจำนวน ๒๔ รูป และข้าราชการที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการวัดจำนวน ๖ คน

๒. ผู้เชี่ยวชาญในการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) จำนวน ๑๒ รูป/คน โดยเลือกแบบเจาะจงจากพระสังฆาธิการ นักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญด้านศาสนา

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ในการวิจัยคือ เขตปกครองคณะสงฆ์ในจังหวัดชลบุรี

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ในการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ผู้วิจัยจะดำเนินการวิจัยตั้งแต่เดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๙ ถึงเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๐ รวมระยะเวลา ๑๒ เดือน

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

พุทธวิธี หมายถึง แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำโดยนำหลักธรรมที่นำมาใช้ในการพัฒนาภาวะผู้นำ ของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี ให้มีศักยภาพที่จะทำให้การบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้าน ดำเนินการไปอย่างก้าวหน้าและบรรลุเป้าหมาย

การพัฒนา หมายถึง วิธีการที่ทำให้มีความรู้ความสามารถในด้านต่างๆ เพิ่มขึ้น เพื่อนำความรู้ความสามารถนั้นมาใช้ในการบริหารจัดการวัด

ภาวะผู้นำ หมายถึง ความสามารถพฤติกรรมการแสดงออกส่วนตัวของพระสังฆาธิการที่จะชักนำ จูงใจ ต่อบุคคลอื่น ผู้ร่วมงาน ในสถานการณ์ต่างๆ เพื่อปฏิบัติการกำหนดแนวทางของกิจกรรมของกลุ่มให้บรรลุเป้าหมายร่วมกันและการแก้ปัญหา ตลอดจนการส่งเสริมให้มีการพัฒนาของกลุ่ม เพื่อมุ่งสู่ความสำเร็จแห่งองค์กรของคณะสงฆ์

การพัฒนาภาวะผู้นำ หมายถึง แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี ให้มีศักยภาพที่จะทำให้การบริหารจัดการวัดไปอย่างก้าวหน้าและบรรลุเป้าหมาย ใน ๓ ด้าน คือ

จักขุมา หมายถึง การมีวิสัยทัศน์กว้างไกล หรือทักษะทางด้านความคิด

วิรูโร หมายถึง ความเชี่ยวชาญในงาน หรือทักษะทางการปฏิบัติงาน

นิสสัยสัมปันโน หมายถึง การมีมนุษยสัมพันธ์ หรือทักษะด้านการสื่อสาร

พระสังฆาธิการ หมายถึง พระภิกษุผู้มีตำแหน่งทางการปกครองคณะสงฆ์ สังกัดมหานิกายจังหวัดชลบุรี ตั้งแต่ระดับเจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส ในจังหวัดชลบุรี

^{๑๒} ๑. จตุกก.(ไทย) ๒๑/๑๕๗/๒๐๓.

การบริหารจัดการวัด หมายถึง การใช้ศาสตร์และศิลป์ในการนำเอาทรัพยากรทางการบริหารมาประกอบกับกระบวนการบริหารเพื่อการบริหารจัดการวัดใน ๖ ด้าน ได้แก่ ๑) ด้านการปกครอง ๒) ด้านการศาสนศึกษา ๓) ด้านการเผยแผ่ ๔) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ๕) ด้านการสาธารณูปการ และ ๖) ด้านการสาธารณสงเคราะห์

๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๖.๑ ได้รู้ถึงสภาพการบริหารจัดการวัดและภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในจังหวัดชลบุรี

๑.๖.๒ สามารถนำหลักพุทธธรรมและวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ไปใช้ในการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี

๑.๖.๓ ได้นำเสนอพุทธวิธีในการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการ เพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี

๑.๖.๔. ผลการวิจัยที่ได้เป็นฐานข้อมูลวิชาการที่สำคัญในการพัฒนากิจการคณะสงฆ์ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำไปใช้ประโยชน์ต่อไป

บทที่ ๒ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาถึง “พุทธวิถีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี” โดยได้ศึกษาถึงแนวคิดและทฤษฎีรวมถึงงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้ตามลำดับดังต่อไปนี้

- ๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา
- ๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะผู้นำ
- ๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับพระสังฆาธิการ
- ๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการวัด
- ๒.๕ หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับการพัฒนาภาวะผู้นำ
- ๒.๖ ข้อมูลพื้นที่ในการวิจัย
- ๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา

ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา โดยมีนักวิชาการได้ให้ความหมายของ การพัฒนาและแนวคิดการพัฒนาตามหลักพระพุทธศาสนา ได้มีนักวิชาการทางสังคมศาสตร์ได้ให้แนวคิดไว้ ดังนี้

๒.๑.๑ ความหมายของการพัฒนา

การเปลี่ยนแปลงของสังคมเป็นสิ่งที่จำเป็นที่จะต้องเกิดขึ้น อันเนื่องมาจากความต้องการของมนุษย์ที่อยากเห็นสิ่งดีๆ เกิดขึ้นในสังคมของตนเอง การเปลี่ยนแปลงของสังคมไปในทางที่ดีขึ้นที่เราเรียกกันว่า “การพัฒนา” (Development) หรืออาจให้คำจำกัดความของการพัฒนาได้ว่า คือ กระบวนการเพื่อเพิ่มความสามารถของคนส่วนใหญ่ที่จะปรับปรุงคุณภาพชีวิตของตนโดยต่อเนื่องภายใต้คำจำกัดความดังกล่าว เนื้อหาสาระสำคัญของการพัฒนาจึงอยู่ที่ความสามารถของคนส่วนใหญ่ ส่วนกลไกหรือกระบวนการนั้นเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะนำมาใช้ในการดำเนินงาน นอกจากนั้นการดำเนินงานควรจะต้องให้ผลได้อย่างต่อเนื่องอีกด้วย กระบวนการพัฒนาจึงจำเป็นที่จะต้องเป็นกระบวนการระยะยาวและจากการตรวจสอบเอกสาร ปรากฏว่ามีผู้ให้ความหมายของการพัฒนาไว้หลายท่านดังนี้ ความเจริญเติบโตหรือก้าวหน้า^๑ การพัฒนา หมายถึง การกระทำที่ดีขึ้น คือ เปลี่ยนจากสภาพหนึ่งไปสู่อีกสภาพหนึ่งที่ดีกว่า^๒ การพัฒนาเป็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสังคมซึ่ง

^๑ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๔๖), หน้า ๓๔๕.

^๒ยุวัฒน์ วุฒิเมธี, หลักการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาชนบท, (กรุงเทพมหานคร : ไทยอนุเคราะห์ไทย, ๒๕๔๖), หน้า ๒.

ได้แก่ คน กลุ่มคน การจัดระเบียบความสัมพันธ์ทางสังคม ด้วยการจัดสรรทรัพยากรของสังคมอย่าง ยุติธรรมและมีประสิทธิภาพ^๓ การที่คนในชุมชนและสังคม โดยส่วนรวมได้ร่วมกันดำเนินกิจกรรมเพื่อ ปรับปรุงความรู้ความสามารถของตนเอง ได้ร่วมกันเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิตของตนชุมชนและสังคม ให้ดีขึ้น^๔ การพัฒนามาจากคำภาษาบาลีว่า วัฒนะ แปลว่า เจริญ ซึ่งแบ่งออกเป็น ๒ ส่วน คือ การ พัฒนาคน เรียกว่า ภาวนา กับการพัฒนาสิ่งอื่นๆ ที่ไม่ใช่คน เช่น วัตถุและสิ่งแวดล้อมต่างๆ ที่เรียกว่า พัฒนา หรือวัฒนา เช่น การสร้างถนน บ่อน้ำ อ่างเก็บน้ำ เป็นต้น^๕ เมื่อการพัฒนาถูกกำหนด ความหมายจากหลายแหล่งและหลายสาขาวิชา ทำให้ลักษณะของการพัฒนามีหลายประการ แต่ ลักษณะที่สำคัญมีดังต่อไปนี้

๑) เป็นการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ เช่น ด้านสุขภาพ ปริมาณ และสิ่งแวดล้อมของสิ่งใด สิ่งหนึ่งให้ดีขึ้น หรือให้มีความเหมาะสมอันเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างรอบด้าน ไม่ใช่เปลี่ยนแปลงใน ด้านใดด้านหนึ่งเพียงด้านเดียวเท่านั้น หรืออาจจะเรียกได้ว่าต้องเป็นการเปลี่ยนแปลงทั้งระบบ

๒) มีลักษณะเป็นกระบวนการ คือ เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตามลำดับขั้นตอน และ อย่างต่อเนื่องกัน โดยแต่ละขั้นตอนมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันเป็นลำดับ ไม่สามารถข้ามขั้นตอนหนึ่ง ได้

๓) มีลักษณะเป็นพลวัต คือ เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตลอดเวลา ไม่หยุดนิ่ง แต่การ เปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจะเป็นแบบรวดเร็วหรือช้าๆ ปริมาณมากหรือน้อยก็ได้

๔) เป็นแผนและโครงการ คือ เกิดขึ้นจากการเตรียมการไว้ล่วงหน้าว่าจะเปลี่ยนแปลง ใคร ด้านใด ด้วยวิธีการใด เมื่อไร ใช้งบประมาณเท่าใด ใครรับผิดชอบ เป็นต้น ไม่ใช่เป็นการ เปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นโดยไม่มีการเตรียมการไว้ล่วงหน้า

๕) เป็นวิธีการพัฒนาเป็นมรรควิธีหรือกลวิธีที่นำมาใช้ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตาม เป้าหมายที่กำหนดไว้ เช่น การพัฒนาสังคม การพัฒนาชนบท การพัฒนาการเมือง การพัฒนา เศรษฐกิจ การพัฒนาชุมชน ต่างก็เป็นวิธีการพัฒนาแบบหนึ่งที่มีลักษณะเฉพาะเป็นของตนเอง

๖) เป็นปฏิบัติการ คือ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจริงไม่เป็นเพียงแนวความคิดหรือเป็นเพียงแนวคิด หรือเป็นเพียงรายละเอียดของแผนและโครงการเท่านั้น เพราะการพัฒนาเป็นวิธีการที่ต้องนำมาใช้ ปฏิบัติจริงจึงจะเกิดผลตามที่ต้องการ

๗) เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการกระทำของมนุษย์เพื่อประโยชน์ของมนุษย์ เพราะมนุษย์เป็น สัตว์โลกประเภทเดียวที่สามารถจัดทำแผนโครงการและคิดค้นวิธีการพัฒนาตนเองและสิ่งต่างๆ ได้ การเปลี่ยนแปลงใดก็ตามถ้าไม่ได้เกิดจากการกระทำของมนุษย์แล้วจะไม่ใช่การพัฒนา แม้ว่าจะมี ลักษณะอื่นๆ เหมือนกับการพัฒนาก็ตาม

๘) ผลที่เกิดขึ้นมีความเหมาะสมหรือพึงพอใจทำให้มนุษย์และสังคมมีความสุข เพราะ การพัฒนาเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์และการอยู่ร่วมกันเป็นสังคมของมนุษย์นั่นเอง

^๓จิตติยา สุวรรณชฎ, สังคมวิทยา, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๓), หน้า ๓๕๔.

^๔สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, สังคมไทย : แนวทางวิจัยและการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัย พุทธิกรรมศาสตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๗๙.

^๕พระราชวรมุนี (ป.อ.บุญโต), ทางสายกลางของการศึกษาไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : คณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๐), หน้า ๑๖-๑๘.

๙) มีเกณฑ์หรือเครื่องชี้วัด คือ สามารถบอกได้ว่าลักษณะที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นการพัฒนาหรือไม่ ซึ่งอาจดำเนินการได้หลายวิธี เช่น เปรียบเทียบกับสภาพเดิมก่อนที่จะเกิดการเปลี่ยนแปลงกำหนดเกณฑ์มาตรฐานในการชี้วัดในด้านต่างๆ โดยเฉพาะด้านคุณภาพสามารถเปลี่ยนแปลงได้ เนื่องจากมนุษย์และสังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาทั้งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และการเปลี่ยนแปลงที่เป็นผลของการพัฒนา จึงมีความจำเป็นต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลงกระบวนการพัฒนาให้เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นด้วยการพัฒนาใหม่ๆ จึงเกิดขึ้นอยู่เสมอ^๖ การพัฒนาไว้ดังนี้

๑) แนวคิดแบบวิวัฒนาการ เป็นการนำการพัฒนามาใช้เพื่ออธิบายประวัติศาสตร์ของมนุษย์ที่เคลื่อนย้ายจากภาวะหนึ่งไปสู่อีกภาวะหนึ่งที่สูงกว่า ทำให้มนุษย์มีความก้าวหน้าในด้านต่างๆ มากขึ้น เช่น มีชีวิตที่อุดมสมบูรณ์ขึ้นร่ำรวยมากขึ้น มีเหตุผลมากขึ้น มีความแตกต่างกันมากขึ้น เป็นต้น การพัฒนาในแนวคิดนี้จึงมีความหมายใกล้เคียงกับคำว่าความก้าวหน้ามาก

๒) แนวคิดแบบการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เป็นแนวความคิดที่เกิดขึ้นในคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ เนื่องจากมีความเป็นกลางมากกว่าการพัฒนาไม่เกี่ยวข้องกับอดีตหรืออนาคตอันรุ่งโรจน์ แต่สนใจศึกษาการเปลี่ยนแปลงของปรากฏการณ์ทางสังคม เช่น การแบ่งชนชั้นทางสังคม เป็นต้น การเปลี่ยนแปลงอาจมีลักษณะเป็นการปฏิรูป คือ เฉพาะในโครงสร้างใดโครงสร้างหนึ่งและเป็นการปฏิวัติ คือการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทั้งหมดของสังคม

๓) แนวความคิดแบบเศรษฐศาสตร์ นักเศรษฐศาสตร์นำการพัฒนาไปใช้จำแนกประเทศต่างๆ ตามเกณฑ์ที่กำหนด เช่น รายได้ประชาชาติการรู้หนังสือการมีงานทำ เป็นต้น ออกเป็นประเทศพัฒนาแล้ว ประเทศกำลังพัฒนา และประเทศด้อยพัฒนา การพัฒนาในแนวความคิดนี้จึงมีความหมายใกล้เคียงกับคำว่าความเป็นอุตสาหกรรมความทันสมัยและการเจริญเติบโตมาก

๔) แนวความคิดแบบการปฏิบัติการทางสังคมเป็นแนวความคิดที่เกิดจากรัฐบาลของประเทศต่างๆพยายามปรับปรุงแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมในรูปของการวางแผนปฏิบัติการ เช่น การปฏิรูปที่ดินการสหกรณ์การพัฒนาชนบท เป็นต้น และเรียกวิธีการนี้ว่าการพัฒนา

๕) แนวความคิดแบบความขัดแย้งทางสังคมเป็นแนวความคิดของการพัฒนาประเทศด้วยระบอบสังคมนิยมที่นำทฤษฎีความขัดแย้งมาใช้เป็นแนวทางในการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและระบบสังคมโดยถือว่าการนำระบอบสังคมนิยมเข้ามาใช้แทนระบบที่ใช้อยู่เดิมเป็นการพัฒนา^๗ การพัฒนาที่น่าจะส่งผลต่อคนส่วนใหญ่ใน ๓ ลักษณะด้วยกันคือ

๑) การพัฒนา หมายถึง ความก้าวหน้าซึ่งถ้าเป็นเรื่องเศรษฐกิจก็เรียกว่าความเจริญทางเศรษฐกิจ ถ้าเป็นด้านสังคมก็เป็นเรื่องของความมีเหตุผลตลอดจนระบบและกลไกซึ่งเอื้ออำนวยให้สามารถใช้เหตุผลเป็นหลักในการตัดสินใจและลดความขัดแย้งโดยสันติวิธีเรื่องความก้าวหน้านี้ได้กลายเป็นเรื่องที่ได้รับการเอาใจใส่กันมากและมีคนส่วนหนึ่งเห็นว่าการพัฒนานั้น หมายถึง เรื่องของ

^๖สนธยา พลศรี, กระบวนการพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๕), หน้า ๕-๖.

^๗สนธยา พลศรี, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗.

ความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจอย่างเดียวซึ่งตามทัศนะของการพัฒนาโดยทั่วไปนั้นควร หมายถึง เรื่องความก้าวหน้าทางสังคมด้วยไม่เฉพาะแต่ความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจเท่านั้น

๒) การพัฒนา หมายถึง ความมั่นคงถ้าในทางเศรษฐกิจเราต้องการให้ระบบเศรษฐกิจเป็นระบบที่มั่นคงมีเสถียรภาพไม่มีปัญหาเงินเฟ้อเงินฝืดในทางสังคมก็เช่นกันเราต้องการเห็นความมั่นคงทางสังคมเป็นสังคมที่สงบสุขสังคมที่สามารถปรับตัวเองให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปได้โดยปราศจากความรุนแรงความมั่นคงจึงเป็นเรื่องใหญ่และในการพัฒนาที่ต้องคิดถึงเรื่องนี้ด้วย

๓) การพัฒนา หมายถึง ความก้าวหน้าและความมั่นคงการพัฒนาที่ยั่งยืน หมายถึง ความเป็นธรรมอีกด้วยโดยเฉพาะความเป็นธรรมในลักษณะที่ว่าประชาชนทุกคนที่เป็นสมาชิกของสังคมได้เข้ามีส่วนร่วมและได้รับผลตอบแทนจากการที่มีส่วนในการพัฒนาตามควรตั้งนั้นการพัฒนาที่เราต้องการจึงควรเป็นการพัฒนาในรูปแบบที่ช่วยสร้างความเป็นธรรมด้วย^๕

ตารางที่ ๒.๑ แสดงสาระสำคัญของความหมายของการพัฒนา

ชื่อนักวิชาการ	แนวคิดหลัก
ราชบัณฑิตยสถาน, (๒๕๔๖, หน้า ๓๔๕.)	ความเจริญ เต็มโต หรือก้าวหน้า
ยุวัฒน์ วุฒิเมธี, (๒๕๒๖, หน้า ๒.)	เปลี่ยนจากสภาพหนึ่งไปสู่อีกสภาพหนึ่งที่ดีกว่า
จิตติยา สุวรรณขภู, (๒๕๔๗, หน้า ๓๕๔.)	การพัฒนาเป็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสังคม การจัดระเบียบความสัมพันธ์ทางสังคม การจัดสรรทรัพยากรของสังคมอย่างยุติธรรม
สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, (๒๕๔๕, หน้า ๑๗๙.)	ดำเนินกิจกรรมเพื่อปรับปรุงความรู้ความสามารถของ เปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิตของชนชุมชนและสังคมให้ดีขึ้น
พระราชวรมณี (ป.อ.ปยุตโต), (๒๕๔๐, หน้า ๑๖-๑๘.)	การพัฒนาคน การพัฒนาสิ่งอื่น ๆ ที่ไม่ใช่คน
สนธยา พลศรี, (๒๕๔๕, หน้า ๕-๖.)	การเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ เช่น ด้านสุขภาพ ปริมาณ การเปลี่ยนแปลงอย่างรอบด้าน ไม่ใช่เปลี่ยนแปลงในด้าน การเปลี่ยนแปลงทั้งระบบ
โฆสิต บั้นเปี่ยมรัษฎ์, (๒๕๔๒, หน้า ๒๕.)	ระบบและกลไกซึ่งเอื้ออำนวยให้สามารถใช้เหตุผล สังคมที่สามารถปรับตัวเองให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่ เปลี่ยนแปลงไปได้โดยปราศจากความรุนแรง การพัฒนาที่เราต้องการจึงควรเป็นการพัฒนาในรูปแบบ

^๕โฆสิต บั้นเปี่ยมรัษฎ์, การพัฒนาประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๒), หน้า ๒๕.

กล่าวโดยสรุปว่า การพัฒนาเป็นการสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าจนเกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น เป็นการเปลี่ยนแปลงสภาวะการณ์ของสังคมจากระดับหนึ่งไปสู่อีกระดับหนึ่งที่มีคุณค่าเพิ่มขึ้นและต้องการมีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านการเมืองเศรษฐกิจและสังคม ความก้าวหน้า ซึ่งถ้าเป็นเรื่องเศรษฐกิจก็เรียกว่า ความเจริญทางเศรษฐกิจ ถ้าเป็นด้านสังคมก็เป็นเรื่องของความมีเหตุผล ตลอดจนระบบและกลไกซึ่งเอื้ออำนวยให้สามารถใช้เหตุผลเป็นหลักในการตัดสินใจ และลดความขัดแย้งโดยสันติวิธี เรื่องความก้าวหน้านี้ได้กลายเป็นเรื่องที่ได้รับการเอาใจใส่กันมาก และมีคนส่วนหนึ่งเห็นว่า การพัฒนานั้น หมายถึง เรื่องของความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจอย่างเดียว ซึ่งตามทัศนะของการพัฒนาโดยทั่วไปนั้น ควรหมายถึง เรื่องความก้าวหน้าทางสังคมด้วย ไม่เฉพาะแต่ความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจเท่านั้นความมั่นคง ถ้าในทางเศรษฐกิจเราต้องการให้ระบบเศรษฐกิจเป็นระบบที่มั่นคงมีเสถียรภาพ ไม่มีปัญหาเงินเฟ้อ เงินฝืด ในทางสังคมก็เช่นกันเราต้องการเห็นความมั่นคงทางสังคม เป็นสังคมที่สงบสุข สังคมที่สามารถปรับตัวเองให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปได้โดยปราศจากความรุนแรง ความมั่นคงจึงเป็นเรื่องใหญ่ และในการพัฒนาที่ต้องคิดถึงเรื่องนี้ด้วยการที่คนในชุมชนและสังคมโดยส่วนรวม ได้ร่วมกันดำเนินกิจกรรมเพื่อปรับปรุงความรู้ความสามารถของตนเอง ได้ร่วมกันเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิตของตน ชุมชน และสังคมให้ดีขึ้น การพัฒนา มาจากคำภาษาบาลีว่า วัฒนะ แปลว่า เจริญ ซึ่งแบ่งออกเป็น ๒ ส่วน คือ การพัฒนาคน เรียกว่า ภาวนา กับการพัฒนาสิ่งอื่นๆ ที่ไม่ใช่คน เช่น วัตถุและสิ่งแวดล้อมต่างๆ ที่เรียกว่า พัฒนา หรือ วัฒนา เช่น การสร้างถนน บ่อน้ำ อ่างเก็บน้ำ เป็นต้น

๒.๑.๒ แนวคิดการพัฒนาตามหลักพระพุทธศาสนา

ในทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงการพัฒนาทั้งในส่วนของสังคมและตัวมนุษย์แต่จะเน้นที่การพัฒนาคน เพราะเมื่อคนพัฒนาแล้วทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจจะนำไปสู่การพัฒนาชุมชน สังคมและเป็นการพัฒนาที่ทำให้เกิดผลของการพัฒนาอย่างแท้จริง เป้าหมายของการพัฒนาคือการปลดปล่อยตนเองให้พ้นจากความทุกข์ทั้งทางกายและทางจิตใจ โดยการให้ความสำคัญกับความสุขทางจิตใจอันเกิดจากความมีอิสรภาพที่พึ่งตนเองได้และความเข้มแข็งของบุคคลและสังคมซึ่งเป็นเครื่องชี้ให้เห็นระดับการพัฒนาประการหนึ่งหลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่เป็นเครื่องพัฒนาทำให้เจริญทำให้เป็นให้มีขึ้นฝักรวมคือภาวนามี ๔ ประการคือ

๑) ภาวนา หมายถึง การเจริญการพัฒนากายการฝักรวมกายให้รู้จักติดต่อกันเกี่ยวข้องกับสิ่งทั้งหลายภายนอกทางอินทรีย์ทั้ง๕ด้วยดีและปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณไม่ให้เกิดโทษ ให้กุศลธรรมงอกงามให้กุศลธรรมเสื่อมสูญการพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ

๒) สีสภาวนา หมายถึง การเจริญศีลพัฒนาความประพฤติการฝักรวมศีลให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัยไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหายอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดีเกื้อกูลแก่กัน

๓) จิตตภาวนา หมายถึง การเจริญจิตพัฒนาจิตการฝักรวมจิตใจให้เข้มแข็งมั่นคงเจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีเมตตา กรุณา ขยันหมั่นเพียร อุตุน มีสมาธิ และสดชื่นเบิกบานเป็นสุขผ่องใส เป็นต้น

๔) ปัญญาภาวนา หมายถึง การเจริญปัญญาพัฒนาปัญญาการฝึกอบรมปัญญาให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้เท่าทันเห็นแจ้งโลกและชีวิตตามสภาวะสามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและปลดพันจากความทุกข์แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา^๔

การพัฒนาทางพระพุทธศาสนานั้นต้องเริ่มที่ตัวบุคคลหมายความว่าบุคคลที่อยู่ในชุมชนหรือสังคมควรที่จะได้รับการพัฒนาเป็นอันดับแรกทั้ง ๔ ด้าน คือ ทางด้านกาย ทางด้านหลักธรรมที่เหมาะสมในการพัฒนา ทางสังคมคืออธิปไตยหรือวัชชืออธิปไตย ได้แก่ ธรรมไม่ทำให้เสื่อมเป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียวมี ๗ ประการคือ

๑) หมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์

๒) พร้อมเพรียงกันประชุมพร้อมเพรียงกันเลิกประชุมพร้อมเพรียงกันทำกิจที่พึงทำ

๓) ไม่บัญญัติสิ่งที่ไม่ได้บัญญัติไว้ไม่ล้มล้างสิ่งที่บัญญัติไว้ถือปฏิบัติมั่นตามวัชชุกรมตามที่ว่าไว้เดิม

๔) ท่านเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ในชนชาววัชชึเคาพณับถือท่านเหล่านั้นเห็นถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งอันควรรับฟัง

๕) บรรดาบุคคลสตรีลูกมารีทั้งหลายให้อยู่ดีโดยไม่ถูกข่มเหงหรืออดคร่าขืนใจ

๖) เคารพสักการบูชาเจดีย์ของวัชชึทั้งหลายทั้งภายในและภายนอกไม่ปล่อยให้ธรรมิกพลีที่เคยทำแก่เจดีย์เหล่านั้นเสื่อมทรมานไป

๗) จัดให้ความอารักขาคุ้มครองป้องกันอันชอบธรรมแก่พระอรหันต์ทั้งหลายตั้งใจว่าขอพระอรหันต์ทั้งหลายที่ยังไม่ได้มาพึงมาสู่แคว้นแคว้นที่มาแล้วพึงอยู่ในแคว้นแคว้นผาสุก

อธิปไตยธรรม๗ประการนี้พระพุทธเจ้าได้ตรัสแก่เจ้าวัชชึทั้งหลายผู้ปกครองรัฐโดยระบอบสามัคคีธรรม ซึ่งรัฐคู่อริยอมรับว่าเมื่อชาววัชชึยังปฏิบัติตามหลักธรรมนี้จะเอาชนะด้วยการรบไม่ได้ นอกจากจะใช้การเกลี้ยกล่อมหรือทำให้เกิดความแตกสามัคคีกันภายในกลุ่มของวัชชึ จึงจะมีสิทธิชนะ จะเห็นได้ว่าอธิปไตยธรรม ๗ ประการนี้ มีสามัคคีธรรมเป็นคุณธรรมที่คอยเกื้อหนุนให้การปฏิบัติตามนั้นเกิดเป็นผลจริง ฉะนั้นหลักสามัคคีธรรมก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่จะช่วยให้การพัฒนาสังคมเป็นไปตามแนวทางที่ชุมชนหรือสังคมตั้งเป้าหมายเอาไว้ ได้แก่ ความมีคุณภาพชีวิตที่ดี^๕ สาระสำคัญของความคิดเกี่ยวกับการพัฒนานั้นเนื่องมาจากปรัชญาพื้นฐานของพุทธศาสนาที่ปรารถนาชี้ทางหลุดพ้นจากความทุกข์และชี้ทางสู่ความสุขให้แก่มนุษย์ ตามหลักคำสอนนี้พุทธศาสนิกชน โดยเฉพาะพระสงฆ์มีหน้าที่ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์และสัตว์อื่นๆ ให้พ้นจากความทุกข์ทั้งทางด้านวัตถุและจิตใจทั้งในปัจจุบันและในอนาคต ดังนั้น การช่วยเหลือซึ่งกันและกันให้พ้นจากสภาพความด้อยพัฒนาด้วยการศึกษาความสำคัญของการพัฒนาโดยการช่วยเหลือกันทั้งการอบรมในศาสนธรรมและประสบการณ์มีอิทธิพลสำคัญต่อการก่อรูปแนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาของพระสงฆ์^๖ ได้เสนอแนวคิบทบาทของพระพุทธศาสนาที่มีต่อการพัฒนาประเทศไว้ว่าถ้าปราศจากศีลธรรมเสียแล้วการ

^๔พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต),การพัฒนาที่ยั่งยืน, พิมพ์ครั้งที่๕, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๓), หน้า ๘๑-๘๒.

^๕อง.สตตก. (ไทย) ๒๓/๒๐/๑๘.

^๖สมบูรณ สุธสาธาณ, การพัฒนาชนบทตามแนววิถีพุทธ, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิมพ์สวยจำกัด, ๒๕๔๐), หน้า ๕๓.

พัฒนาประเทศไม่ว่าจะพัฒนาไปทำนองใด ย่อมจะบกพร่องและไม่สมบูรณ์โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะพัฒนาไปในด้านเป้าหมาย ซึ่งจะผิดพลาดสุดท้ายอาจจะพัฒนาไปทำนองที่จะเห็นความเจริญทางวัตถุ ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญยิ่งกว่าเรื่องที่สำคัญแท้ๆ คือความเจริญในทางปัญญาและในทางศีลธรรมการขาดจากศีลธรรมนั้นจะทำให้โลกเสื่อมโทรมพระพุทธศาสนาจะช่วยเหลือในการพัฒนาชาติได้ดั่งนั้นย่อมอาศัยพระธรรมและพระสงฆ์เป็นสื่อสำหรับสืบพระศาสนาและการที่พุทธศาสนาจะช่วยให้มีการพัฒนาชาติได้จริงจัง ก็คืออาศัยหลักเกณฑ์บางประการดังนี้

๑) ความเชื่อในพุทธศาสนาต้องเป็นความเชื่อที่บริสุทธิ์ไม่เจือปนความเชื่อถือโชคลางทางไสยศาสตร์พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า “คนโง่นั้นมัวแต่พิเคราะห์ดวงดาว” ฉะนั้นในการที่จะทำให้มนุษย์โลกมีความสมบูรณ์ทั้งในด้านวัตถุและสติปัญญาก็ควรที่จะพัฒนาศาสนาใหม่ให้เกิดความบริสุทธิ์

๒) ความเชื่อในพุทธศาสนาเป็นความเชื่อที่มีมูลฐานตั้งอยู่ในเหตุผลและวิชาไม่ใช่ตั้งอยู่ในความเชื่อโดยมงายอย่างเดียวหรือวิชาพระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า “ท่านทั้งหลายอย่าพึงเชื่อสิ่งใดเพียงเพราะที่ได้ฟังตามๆกันมาหรือเพราะเคยเห็นเช่นนั้นๆ ต่อมา ฯลฯ ท่านจงเอาข้อที่ได้เห็นได้ฟังได้ตรึกตรองดูด้วยเหตุผลจนเกิดความชัดเจนแล้วจึงค่อยเชื่อ

๓) การที่จะนำเอาคำสอนของพุทธศาสนามาประยุกต์กับสภาพปัจจุบัน ซึ่งลักษณะของสังคมได้มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอและมีการเปลี่ยนแปลงไปเรื่อยๆ จึงจำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงวิธีการประยุกต์พระธรรม ซึ่งเป็นอมตะอยู่แล้วมาใช้กับสภาพปัจจุบันซึ่งจะต้องมีการศึกษาและวิจัยอย่างถ่องแท้

๔) การพัฒนาจำเป็นที่จะต้องใช้ทางโลกและทางธรรมเพราะฉะนั้นทางฝ่ายพระสงฆ์ก็ดี ทางฝ่ายบ้านเมืองก็ดี ต้องร่วมมือกันอย่างมาก มีหลายกรณีที่ฝ่ายบ้านเมืองเพิกเฉยต่อความสำคัญของวัดในชนบทและในเมืองและเพิกเฉยต่อความสำคัญของการเป็นผู้นำของพระสงฆ์ในหมู่บ้านถ้าความร่วมมือทั้งฝ่ายสงฆ์และฝ่ายฆราวาสดำเนินไปด้วยดีก็จะเป็นประโยชน์ทั้ง ๒ เปลี่ยนแปลงเช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคุณภาพชีวิตนั้นมีความสำคัญกับทุกคนถ้าทุกคนมีคุณภาพชีวิตที่ดีก็ทำให้อยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข^{๑๒} การพัฒนาที่แท้จริงในทางพุทธธรรมจะต้องเอื้ออำนวยให้แต่ละคนตระหนักถึงสายสัมพันธ์ที่มีต่อสังคมและธรรมชาติอันตนจะต้องเกื้อกูลปัจจัยแวดล้อมดังกล่าวให้เป็นไปด้วยดีโดยไม่เอาผลประโยชน์ส่วนตนเป็นเกณฑ์พร้อมกันนั้น การพัฒนาจะต้องมีธรรมะเป็นพื้นฐานอำนวยให้เกิดคุณค่าในทางมนุษยธรรมเมตตากรุณาความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และความยุติธรรม^{๑๓}ตามพระพุทธศาสนาของการพัฒนาตรงกับคำว่า “ภาวนา” ซึ่งหมายถึง การทำให้เจริญงอกงาม (ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Development) หากพิจารณาจากรากศัพท์ คำว่า พัฒนา มาจากภาษาบาลีว่า วัฒนฺ หรือ วัฒนฺ คำนี้ หมายถึง ความเจริญก้าวหน้า หรือภาวะยืนยาวนาน เช่น คำว่า อายุวัฒนฺ หมายถึง ทำให้อายุยืนนาน อันหมายรวมถึงความเป็นผู้มีสุขภาพแข็งแรงดี ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บมาเบียดเบียน และนอกจากนี้ คำว่า วัฒนฺ หมายถึง รกรู้งรัง ไม่มีระเบียบเลยก็ได้ เช่น คำว่า โลกวัฒนฺ หมายถึง เป็นคนรกโลกเป็นสิ่ง/เป็นคนในโลกไม่ต้องการอย่างไร

^{๑๒} ปวย อึ้งภากรณ์, ศาสนธรรมกับการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โกมลคีมทอง, ๒๕๔๐), หน้า ๖๑-๖๕.

^{๑๓} พระไพศาล วิสาโล, พุทธธรรมกับการพัฒนาสังคม, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๓), หน้า ๑๘-๑๙.

ก็ตามคำว่าการพัฒนาในที่นี้เป็นคำที่กำหนดให้มีคุณค่าและตามหลักการของพระพุทธศาสนา การพัฒนาจะต้องดำเนินไปพร้อมๆ กัน ๔ ทาง คือ การพัฒนาทางด้านกายภาพ การพัฒนาศีลธรรมและ/หรือ การพัฒนาสังคม การพัฒนาทางด้านจิตใจ และการพัฒนาทางด้านปัญญา นอกจากนี้พระพุทธศาสนาพิจารณาว่าการพัฒนาเป็นกระบวนการพยายามที่จะดำเนินการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงรักษาสิ่งที่ดีให้คงอยู่ ซึ่งสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการเปลี่ยนแปลงฟื้นฟูและปรับปรุงทั้งตนเองและสังคมรอบข้างให้ดีขึ้นและมีความหมายมากยิ่งขึ้น แต่ความสำเร็จหรือความล้มเหลวในกระบวนการพัฒนาขึ้นอยู่กับบุคคลเป็นส่วนสำคัญ^{๑๔}

ตารางที่ ๒.๒ แสดงสาระสำคัญของแนวคิดการพัฒนาตามหลักพระพุทธศาสนา

ชื่อนักวิชาการ	แนวคิดหลัก
สมบุรณ์ สุขสำราญ, (๒๕๔๐, หน้า ๕๓.)	การปรารถนาซึ่งทางหลุดพ้น พระสงฆ์มีหน้าที่ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์และสัตว์อื่นๆ ให้พ้นจากความทุกข์
ปวย อึ้งภากรณ์, (๒๕๔๐, หน้า ๖๑-๖๕.)	การพัฒนานั้น จำเป็นที่จะต้องใช้ทางโลกและทางธรรม
พระไพศาล วิสาโล, (๒๕๔๓, หน้า ๑๘-๑๙.)	การพัฒนาจะต้องมีธรรมะเป็นพื้นฐาน ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และความยุติธรรม
จำนงค์อดิวัฒนสิทธิ์, (๒๕๔๘, หน้า ๑๑๗-๑๑๘.)	การพัฒนาทางด้านจิตใจและการพัฒนาทางด้านปัญญา การพัฒนาเป็นกระบวนการพยายามที่จะดำเนินการเปลี่ยนแปลง

กล่าวโดยสรุปว่า หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึง เช่น ภาวนา ๔ อปริหานิยธรรม ๗ เป็นต้น ล้วนเป็นการพัฒนาทั้งในส่วนของสังคมและตัวมนุษย์ แต่จะเน้นที่การพัฒนาคน เพราะเมื่อคนพัฒนาแล้วทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจจะนำไปสู่การพัฒนาชุมชนสังคมและเป็นการพัฒนาที่ทำให้เกิดผลของการพัฒนาอย่างแท้จริงจำเป็นที่จะต้องใช้ทางโลกและทางธรรม เพราะฉะนั้น ทางฝ่าย พระสงฆ์ก็ดี ทางฝ่ายบ้านเมืองก็ดี ต้องร่วมมือกันอย่างมาก มีหลายกรณีที่ฝ่ายบ้านเมืองเพิกเฉยต่อความสำคัญของวัดในชนบทและในเมือง และเพิกเฉยต่อความสำคัญของการเป็นผู้นำของพระสงฆ์ในหมู่บ้าน ถ้าความร่วมมือทั้งฝ่ายสงฆ์และฝ่ายฆราวาสดำเนินไปด้วยดี ก็จะเป็นประโยชน์ทั้ง ๒ เปลี่ยนแปลงเช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคุณภาพชีวิตนั้นมีความสำคัญกับทุกคน ถ้าทุกคนมีคุณภาพชีวิตที่ดีก็จะทำให้อยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข การพัฒนาที่แท้จริงในทางพุทธธรรม จะต้องเอื้ออำนวยให้แต่ละคนตระหนักถึงสายสัมพันธ์ที่ตนมีต่อสังคมและธรรมชาติ อันตนจะต้องเกื้อกูลปัจจัยแวดล้อมดังกล่าวให้เป็นไปด้วยดี โดยไม่เอาผลประโยชน์ส่วนตนเป็นเกณฑ์ พร้อม

^{๑๔}จำนงค์ อดิวัฒนสิทธิ์, สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๑๗-๑๑๘

กันนั้น การพัฒนาจะต้องมีธรรมะเป็นพื้นฐาน อำนวยให้เกิดคุณค่าในทางมนุษยธรรม เมตตา กรุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และความยุติธรรม

๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะผู้นำ

๒.๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำ

เมื่อกล่าวถึงผู้นำ มักได้ยินคำพูดที่ใช้เรียกแทนผู้นำไปในทิศทางที่ต่างกัน และมีขอบเขตที่กว้างขวางตามทัศนะของผู้พบเห็น ดังนั้น เพื่อความเข้าใจความหมายเกี่ยวกับผู้นำให้ชัดเจน ผู้วิจัยจึงได้รวบรวมแนวคิดของผู้นำจากผู้รู้ทั้งหลาย ดังต่อไปนี้

๑. ความหมายของผู้นำ

ผู้วิจัยได้ศึกษาความหมายของผู้นำ โดยมีนักวิชาการได้ให้ความหมายของผู้นำ และแนวคิดเกี่ยวกับผู้นำ ได้มีผู้รู้ หรือนักวิชาการได้ให้แนวคิดไว้ดังนี้

ผู้นำอาจเป็นบุคคลที่ได้รับการแต่งตั้งขึ้นหรือไม่ได้แต่งตั้งก็ได้ ซึ่งเป็นได้ทั้งผู้นำที่เป็นทางการ (Formal leader) กับผู้นำที่ไม่เป็นทางการ (Informal leader) ลักษณะเด่นของผู้นำตามความหมาย คือ จะต้องเป็นบุคคลที่มีอิทธิพลและบทบาทเหนือผู้อื่น ในการดำเนินงานขององค์การใด องค์การหนึ่ง อาจมีผู้นำได้หลายคน ซึ่งผู้นำไม่จำเป็นต้องเป็นผู้บริหารเสมอไป เพราะผู้บริหารเป็นผู้มีอำนาจมีอิทธิพลเหนือบุคคลอื่นๆ ในหน่วยงานโดยตำแหน่ง เป็นอำนาจที่ได้ตามกฎหมาย (Authority) ส่วนผู้นำจะมีอำนาจบารมี (Power) เหนือบุคคลอื่นๆ ในหน่วยงานโดยการยอมรับหรือการยกย่อง ดังนั้นผู้บริหารอาจเป็นคนคนเดียวกับผู้นำ หรือคนละคนกันย่อมได้ ซึ่งถ้าเป็นคนคนเดียวกันจะมีทั้งอำนาจตามกฎหมายและอำนาจบารมี ซึ่งจะมีผลให้การดำเนินงานในหน่วยงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ^{๑๕} และได้ให้ความหมายของผู้นำ ไว้ ๕ ประการ ดังนี้

๑. ผู้นำ คือ ผู้ที่มีอิทธิพลในทางที่ถูกต้องต่อการกระทำของผู้อื่น

๒. ผู้นำ คือ ผู้ที่มีอิทธิพลในทางที่ถูกต้องต่อการกระทำของผู้อื่นมากกว่าคนอื่น ในกลุ่มที่เขาปฏิบัติงานอยู่

๓. ผู้นำ คือ ผู้ที่ได้รับการเลือกตั้งจากกลุ่มเพื่อเป็นหัวหน้า

๔. ผู้นำ คือ ผู้ที่ใช้อิทธิพลในการกำหนดเป้าหมายให้บรรลุเป้าหมายของกลุ่ม

๕. ผู้นำ คือ ผู้ซึ่งได้รับตำแหน่งในสำนักงานและมีอิทธิพลในตัวสูง^{๑๖}

มีผู้กล่าวว่า “คนบางคนเป็นหัวหน้า แต่ไม่ได้เป็นผู้นำ ส่วนบางคนเป็นผู้นำ แต่ไม่ได้เป็นหัวหน้า และคนบางคน เป็นได้ทั้งหัวหน้า และเป็นทั้งผู้นำ” หรือ “ฝูงคนต้องนำ ฝูงสัตว์ต้องต้อน” และ “หัวไม่สาย หางไม่กระดิก” คำกล่าวเหล่านี้ล้วนสื่อความถึงความหมายของคำว่า “ผู้นำ” หรือ “หัวหน้า” ทั้งสิ้น ทั้งยังเกี่ยวพันกับคำว่าผู้บริหารและนักบริหารที่มีความหมายในทำนองเดียวกับ

^{๑๕} เอกชัย กีสุขพันธ์, การบริหารทักษะและการปฏิบัติ, (กรุงเทพมหานคร : รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์, ๒๕๓๐), หน้า ๒๒.

^{๑๖} นพพงษ์ บุญจิตราดุลย์, หลักการบริหารการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : บพิตรการพิมพ์, ๒๕๓๔), หน้า ๙๕.

คำว่า ผู้นำ อีกด้วย^{๑๗} นอกจากนี้ผู้นำยังเป็นผู้ซึ่งเป็นศูนย์กลางหรือจุดรวมของกิจกรรมภายในกลุ่มเปรียบเสมือนแกนของกลุ่ม เป็นผู้มีโอกาสติดต่อสื่อสารกับผู้อื่นมากกว่าทุกคนในกลุ่ม มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของกลุ่มสูง นำกลุ่มหรือพากกลุ่มไปสู่วัตถุประสงค์หรือจุดหมายที่วางไว้ แม้แต่เพียงชี้แนะให้กลุ่มไปสู่จุดหมายปลายทางก็ถือว่าเป็นผู้นำทั้งนี้รวมถึงผู้นำที่นำกลุ่มออกนอกกลุ่มนอกรทางด้วย เป็นบุคคลที่มีคุณสมบัติเฉพาะบางอย่างคือสามารถสอดแทรกอิทธิพลบางประการอันก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของกลุ่มได้มากที่สุด

บุคคลที่มีความสามารถในการที่จะทำให้องค์การดำเนินไปอย่างก้าวหน้า และบรรลุเป้าหมาย โดยการใช้อิทธิพลเหนือทัศนคติและการกระทำของผู้อื่น^{๑๘} ผู้นำอาจจะเป็นผู้ที่มีตำแหน่งอย่างเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการก็ได้ ซึ่งเรามักจะรับรู้เกี่ยวกับผู้นำที่ไม่เป็นทางการอยู่เสมอ เนื่องจากบุคคลนั้นมีลักษณะเด่นเป็นที่ยอมรับของสมาชิกในกลุ่ม ทำให้สมาชิกแสดงพฤติกรรมที่มีน้ำหนักรและเป็นเอกภาพ โดยเขาจะใช้ภาวะผู้นำในการปฏิบัติการ และอำนวยความสะดวกโดยใช้กระบวนการติดต่อสัมพันธ์กันเพื่อมุ่งบรรลุเป้าหมาย^{๑๙} นอกจากนี้ผู้นำยังเป็นผู้ซึ่งเป็นศูนย์กลางหรือจุดรวมของกิจกรรมภายในกลุ่มเปรียบเสมือนแกนของกลุ่ม เป็นผู้มีโอกาสติดต่อสื่อสารกับผู้อื่นมากกว่าทุกคนในกลุ่ม มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของกลุ่มสูง นำกลุ่มหรือพากกลุ่มไปสู่วัตถุประสงค์หรือจุดหมายที่วางไว้ แม้แต่เพียงชี้แนะให้กลุ่มไปสู่จุดหมายปลายทางก็ถือว่าเป็นผู้นำทั้งนี้รวมถึงผู้นำที่นำกลุ่มออกนอกกลุ่มนอกรทางด้วย เป็นบุคคลที่มีคุณสมบัติเฉพาะบางอย่าง คือ สามารถสอดแทรกอิทธิพลบางประการอันก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของกลุ่มได้มากที่สุด ผู้นำไม่เพียงแต่ยืนอยู่เบื้องหลังกลุ่มที่คอยแต่วางแผน และผลักดัน แต่ผู้นำจะต้องยืนอยู่ข้างหน้ากลุ่ม และนำกลุ่มปฏิบัติงาน คอยช่วยเหลือกลุ่มให้บรรลุเป้าหมายสูงสุดตามความสามารถให้บรรลุเป้าหมาย^{๒๐}

ผู้นำอาจจะเป็นผู้ที่มีตำแหน่งอย่างเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการก็ได้ ซึ่งเรามักจะรับรู้เกี่ยวกับผู้นำที่ไม่เป็นทางการอยู่เสมอ เนื่องจากบุคคลนั้นมีลักษณะเด่นเป็นที่ยอมรับของสมาชิกในกลุ่ม ทำให้สมาชิกแสดงพฤติกรรมที่มีน้ำหนักรและเป็นเอกภาพ โดยเขาจะใช้ภาวะผู้นำในการปฏิบัติการและอำนวยความสะดวกโดยใช้กระบวนการติดต่อสัมพันธ์กัน เพื่อมุ่งบรรลุเป้าหมายของกลุ่ม^{๒๑} ผู้นำอาจจะเป็นผู้ที่มีตำแหน่งอย่างเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการก็ได้ ซึ่งเรามักจะรับรู้เกี่ยวกับผู้นำที่ไม่เป็นทางการอยู่เสมอ เนื่องจากบุคคลนั้นมีลักษณะเด่นเป็นที่ยอมรับของสมาชิกในกลุ่ม ทำให้สมาชิกแสดงพฤติกรรมที่มีน้ำหนักรและเป็นเอกภาพ โดยเขาจะใช้ภาวะผู้นำในการปฏิบัติการ และ

^{๑๗} สุเมธ แสงนิมมวล, ภาวะผู้นำกับธรรมาภิบาลในการบริหารงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถาบันพระปกเกล้า, (กรุงเทพมหานคร : ส เจริญการพิมพ์, ๒๕๕๒), หน้า ๑๓.

^{๑๘} วิภาดา คุปตานนท์, การจัดการและพฤติกรรมองค์การ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรังสิต, ๒๕๔๔), หน้า ๒๓๗.

^{๑๙} น้อย สุปิงคลัด, ภาวะความเป็นผู้นำในงานพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยปทุม, ๒๕๓๗), หน้า ๔.

^{๒๐} ธรรมรส โชติคุณุช, มนุษย์สัมพันธ์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์เนต, ๒๕๔๖), หน้า ๑๑.

^{๒๑} มัลลิกา ต้นซ้อน, พฤติกรรมองค์การ, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ด้านสุทธาการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๔๗.

อำนาจการโดยใช้กระบวนการติดต่อสัมพันธ์กันเพื่อมุ่งบรรลุเป้าหมาย^{๒๒} บุคคลที่มีความรู้ความสามารถ กลุ่มย่อยหรือผู้ช่วยในการปฏิบัติหน้าที่ต่างๆ ก็ตาม และมีวิสัยทัศน์ เป็นนักปฏิบัติ และได้รับการแต่งตั้งหรือการเลือกตั้งหรือการยกย่องจากกลุ่มให้ทำหน้าที่ของตำแหน่งผู้นำ เช่น การวางแผน การชี้แนะ สั่งการ สามารถปกครอง บังคับบัญชา บริหาร ผลักดัน และช่วยเหลือให้กลุ่มสามารถปฏิบัติงานได้สำเร็จตามจุดประสงค์ที่ตั้งไว้ ผู้นำอาจเป็นบุคคลที่มีตำแหน่งอย่างเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการก็ได้ ตำแหน่งของผู้นำแตกต่างกันไปตามลักษณะงาน และองค์การที่อยู่ เช่น ผู้บริหาร ผู้จัดการ ประธานกรรมการผู้อำนวยการ อธิการบดี ผู้บัญชาการเหล่าทัพ ผู้ว่าราชการ นายอำเภอ กำนัน เจ้าคณะจังหวัดเจ้าอาวาส ปลัดกระทรวง คนบติ เป็นต้น^{๒๓}

ลักษณะที่แสดงถึงความสามารถในการนำพา การดำเนินกิจการ การแก้ไขปรับปรุง การรักษาขวัญและกำลังใจของกลุ่มทำให้กลุ่มบรรลุถึงเป้าหมายที่ต้องการให้มากที่สุด^{๒๔} และยังเป็นผู้ที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของบุคคลในหมู่คณะ ชะตากรรมของหมู่คณะว่า จะเป็นเช่นไรต่อไปนั้น ขึ้นอยู่กับตัวผู้นำเป็นส่วนสำคัญ ผู้นำมีหลายประเภทหลายลักษณะด้วยกัน การเลือกและสร้างผู้นำที่ดีได้เท่านั้น จึงจะพอมีช่องทางพอมีโอกาสควบคุมสังคมได้บ้าง^{๒๕} นอกจากนี้ยังเป็นบุคคลที่ทำให้องค์การประสบความสำเร็จ โดยเป็นผู้ที่มีบทบาทแสดงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล บุคคลที่เป็นผู้บังคับบัญชา หรือผู้นำคือบุคคลที่ก่อให้เกิดความมั่นคงและช่วยเหลือบุคคลต่างๆ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของกลุ่ม นอกจากนี้ยังเป็นบุคคลที่ทำให้องค์การประสบความสำเร็จ โดยเป็นผู้ที่มีบทบาทแสดงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล บุคคลที่เป็นผู้บังคับบัญชา หรือผู้นำคือบุคคลที่ก่อให้เกิดความมั่นคงและช่วยเหลือบุคคลต่างๆ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของกลุ่ม^{๒๖}

สรุปได้ว่า เมื่อทำความเข้าใจกับผู้นำทำให้ได้รู้ว่า ผู้ที่มีความรู้ความสามารถอย่างใดอย่างหนึ่งและกระทำให้สิ่งนั้นจนมีผู้ยอมรับในความสามารถนั้นและปฏิบัติตามเป็นไปในทางสร้างสรรค์ และยังเป็นผู้เสียสละในเรื่องส่วนตัวเพื่อประโยชน์ส่วนรวม นำความสุขและความเจริญมาสู่หมู่คณะได้ ผู้นำนั้นต้องมีความอดทน ขยัน มีความเพียรพยายามพาหมู่ชนทำความดีโดยไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคที่เกิดขึ้นจนบรรลุผลสำเร็จที่ตั้งเอาไว้

จากแนวคิดเกี่ยวกับผู้นำ ตลอดจนผลการศึกษานักวิชาการต่างๆ ผู้วิจัยได้สรุปประมวลแนวคิด จากผู้รู้ นักวิชาการเพื่อพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี โดยมีหลักแนวคิดหลักที่เกี่ยวข้อง สามารถสรุปได้ตามตารางที่ ๒.๓ ดังต่อไปนี้

^{๒๒} กวี วงศ์พุม, **ภาวะผู้นำ**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ บี.เค. อินเตอร์พริ้นท์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๔-๑๕

^{๒๓} กิติมา ปรีดีติติก, **ทฤษฎีบริหารองค์การ**, (กรุงเทพฯ : ธนการพิมพ์, ๒๕๓๙), ๗๗.

^{๒๔} ถวิล ธาราโชติ, **จิตวิทยาสังคม**, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนส์โตร์, ๒๕๓๒), หน้า ๑๑๗

^{๒๕} เดโซ สวานานนท์, **จิตวิทยาสังคม**, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนส์โตร์, ๒๕๓๕), หน้า ๑๙๖.

^{๒๖} เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์, **การวิจัยเกี่ยวกับภาวะผู้นำและพฤติกรรมผู้นำ**, ในประมวลสาระชุดวิชาการวิจัยการบริหารการศึกษา หน้าที่ ๘-๙, (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราชา, ๒๕๓๖), หน้า ๒๓๓-๒๓๔.

ตารางที่ ๒.๓ ความหมายเกี่ยวกับผู้นำ

นักวิชาการหรือนักวิจัย	ความหมายเกี่ยวกับผู้นำ
เอกชัย กี่สุขพันธ์ (๒๕๓๐, หน้า ๒๒)	ผู้นำ คือบุคคลที่ควบคุม หรือประสานงานกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง กับภารกิจของกลุ่ม
นพพงษ์ บุญจิตราดุล (๒๕๓๔, หน้า ๙๕)	ผู้นำ คือผู้ที่มีอิทธิพลต่อกระบวนการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของกลุ่ม เพื่อ การบรรลุเป้าหมายของกลุ่ม
สุเมธ แสงนิมมवल (๒๕๕๒, หน้า ๑๓)	ผู้นำแตกต่างจากหัวหน้า หรือผู้บริหาร แต่สามารถอยู่ในคนเดียวกันได้ ซึ่งจะมีอำนาจ อิทธิพล ให้ปฏิบัติตามคำสั่ง
วิภาดา คุปตานนท์ (๒๕๔๔, หน้า ๒๓๗)	ผู้นำ คือผู้ที่มีอิทธิพลต่อกระบวนการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของกลุ่ม เพื่อ การบรรลุเป้าหมายของกลุ่ม
น้อย สุปิงคลัด (๒๕๓๗, หน้า ๔)	ผู้นำ คือเป็นบุคคลที่ทำให้องค์การประสบความสำเร็จ และบรรลุผล สำเร็จ โดยเป็นผู้ที่มีบทบาทแสดงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล บุคคลที่ เป็นผู้บังคับบัญชา หรือผู้นำคือบุคคลที่ก่อให้เกิดความมั่นคงและ ช่วยเหลือบุคคลต่างๆ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของกลุ่ม
กวี วงศ์พุด (๒๕๔๕, หน้า ๑๔-๑๕)	ผู้นำ คือบุคคลที่ได้รับมอบหมาย ซึ่งอาจโดยการเลือกตั้ง หรือแต่งตั้ง และเป็นที่ยอมรับของสมาชิกให้มีอิทธิพลและบทบาทเหนือกลุ่ม สามารถที่จะจูงใจ ชักนำหรือชี้แนะให้สมาชิกของกลุ่มรวมพลัง เพื่อปฏิบัติการกิจต่างๆ ของกลุ่มให้สำเร็จ
ธรรมรส โชติกาญจน (๒๕๔๖, หน้า ๑๑)	ผู้นำ คือบุคคลที่ต้องเป็นผู้ที่อยู่เบื้องหน้า และเบื้องหลัง คอย ช่วยเหลือสมาชิก หรือกลุ่มให้บรรลุเป้าหมายสูงสุด
มัลลิกา ต้นซ้อ (๒๕๔๔, หน้า ๔๗)	ผู้นำ เป็นผู้ซึ่งเป็นศูนย์กลางหรือจุดรวมของกิจกรรมภายในกลุ่ม มี โอกาสติดต่อสื่อสารกับผู้อื่นมากกว่าทุกคนในกลุ่ม มีอิทธิพลต่อ การตัดสินใจของกลุ่มสูง นำกลุ่มหรือพากลุ่มไปสู่วัตถุประสงค์หรือสู่ จุดหมายที่วางไว้
ถวิล ธาราโชติ (๒๕๓๒, หน้า ๑๑๗)	ผู้นำ คือบุคคลที่ต้องนำพา ดำเนินกิจการ แก้ไขปรับปรุง และให้ขวัญ กำลังใจสมาชิกในกลุ่ม เพื่อที่จะให้กลุ่มบรรลุเป้าหมายสูงสุดได้
เดโช สนวนานนท์ (๒๕๒๕, หน้า ๑๙๖)	ผู้นำไม่เพียงแต่ยืนอยู่เบื้องหลังกลุ่มที่คอยแต่วางแผน และผลักดัน แต่ผู้นำจะต้องยืนอยู่ข้างหน้ากลุ่ม และนำกลุ่มปฏิบัติงาน คอย ช่วยเหลือกลุ่มให้บรรลุเป้าหมายสูงสุดตามความสามารถให้บรรลุ เป้าหมาย
เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์ (๒๕๓๖, หน้า ๒๓๓-๒๓๔)	ผู้นำ คือบุคคลที่ทำให้องค์การประสบความสำเร็จ และบรรลุผล สำเร็จ โดยเป็นผู้ที่มีบทบาทแสดงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล บุคคลที่ เป็นผู้บังคับบัญชา และให้กลุ่มบรรลุเป้าหมายสำเร็จ

๒. คุณลักษณะของผู้นำ

ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะของผู้นำ โดยมีนักวิชาการได้ให้ความหมายของคุณลักษณะของผู้นำ และแนวคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะของผู้นำ ได้มีผู้รู้ หรือนักวิชาการได้ให้แนวคิดไว้ดังนี้

มนุษย์แต่ละคนเกิดมามีคุณสมบัติและคุณลักษณะที่แตกต่างกันไป ผู้บริหารก็เช่นกัน องค์การใดมีผู้บริหารที่มีคุณลักษณะที่ดีพร้อม ย่อมจะนำพาองค์การไปสู่ความสำเร็จได้ คุณลักษณะของผู้บริหารจะเป็นส่วนสนับสนุนให้หน่วยงานประสบความสำเร็จ และมีผลโดยตรงต่อคุณภาพประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานต่างๆ^{๒๗} สำหรับพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวคุณสมบัติของผู้นำที่ดีนั้นมีคุณสมบัติภายในตัวของผู้นำ คือ ๑) รู้หลักของสัพพัญญูธรรม ๒) มีสติปัญญา ไม่ประมาท ๓) ตื่นตัว ทันต่อเหตุการณ์ ๔) มีวิสัยทัศน์ก้าวไกล ๕) เป็นคนเข้มแข็ง และคุณสมบัติภายนอก ในการที่จะประสานคนและงานเข้าด้วยกัน คือ ๑) มีความรู้ ความสามารถ ๒) มีพรหมวิหารธรรม ๓) หัวใจประโยชน์สุขแก่ส่วนรวม ๔) น่ารัก น่าเคารพ ๕) เป็นธรรมาธิปไตย ๖) ฉลาดในการพูด ๗) ไม่ลำเอียง^{๒๘} นอกจากนี้ลักษณะที่ผู้นำจะต้องมีคือ ๑) ความฉลาดรอบรู้ สามารถเห็นเหตุการณ์ได้เร็วกว่า และสามารถตีความประเด็นของสถานการณ์ได้ ๒) มีความกระตือรือร้น ๓) สนใจสิ่งภายนอกและอยากเรียนรู้ตลอดเวลา ๔) สามารถนำข้อมูลมาใช้ประโยชน์ได้ ๕) มีความอยากรู้อยากเห็นว่าอะไรจะเกิดขึ้นอยู่เสมอ ๖) มีความจำดี ๗) มีความโอ้อวดอวดอารี เอาใจเขามาใส่ใจเรา ๘) ไว้เนื้อเชื่อใจได้ ๙) มีความสามารถจูงใจให้เห็นตามด้วย ๑๐) ทำตัวเป็นตัวอย่าง ๑๑) มีความสามารถในการสื่อสาร และ ๑๒) มีความยุติธรรม^{๒๙}

ลักษณะของผู้นำ คือ เป็นผู้ที่มีลักษณะนิสัยในการร่วมกิจกรรมกับผู้อื่น ร่วมทำงานและเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์ มีบุคลิกภาพน่าเชื่อถือ เป็นบุคคลที่มีน้ำเสียงการพูดน่าฟัง เข้าใจง่าย มีอารมณ์มั่นคง มีความเข้มแข็งแต่ถ่อมตน มีกิริยามารยาทเป็นที่ยอมรับของสังคม มีการแต่งกายสอดคล้องกับกาลเทศะ มีคุณธรรมจริยธรรม มีวิสัยทัศน์ก้าวหน้าทันการเปลี่ยนแปลง ยึดระบบคุณธรรมเป็นที่ตั้ง ซื่อสัตย์ อดทน อดกลั้น รับทั้งผิดและชอบ เสียสละ เป็นคนดีของสังคม^{๓๐} คุณสมบัติของผู้นำที่ดีต้องมี ๘ ประการ คือ ๑) ไว้วางใจ ไม่หวงอำนาจ ๒) หยั่งรู้แล้วเตรียมพร้อม ๓) รู้จักตัวเอง ๔) มีจินตนาการและการจูงใจ ๕) ประพฤติสิ่งที่น่านับถือ ๖) เชื้อมั่นและรับฟัง ๗) รู้จักปรับตัว และยืดหยุ่น ๘) ยอมรับทั้งความผิดพลาด และความถูกต้อง

^{๒๗} ประคอง รัตมีแก้ว, คุณลักษณะผู้นำของผู้บริหารในสถานศึกษาที่มีคุณภาพ, **วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๑), หน้า ๑๔.

^{๒๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **ภาวะผู้นำ**, ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๔๖), หน้า ๑๐-๓๐.

^{๒๙} วิริยัญญ์ ปิตรวิวัฒนา และคณะ, **ผู้นำแห่งโลกอนาคตการบริหารจัดการแบบมีอาชีพ**, (กรุงเทพมหานคร : อัลฟามีเดีย, ๒๕๔๓), หน้า ๒๕-๒๖.

^{๓๐} อีระ รุญเจริญ, **ผู้บริหารศึกษามีอาชีพ : ศักยภาพเพื่อการปฏิรูปการเรียนรู้**, (กรุงเทพมหานคร : เอลโล่การพิมพ์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๓-๑๕.

คุณสมบัติทั้ง ๘ ประการนี้ถือเป็นสิ่งสำคัญที่ผู้นำต้องมีอยู่ในตน จึงจะถือได้ว่าเป็นผู้นำที่ดีได้^{๓๑} คุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษามีอาชีพใน ๓ ลักษณะ ได้แก่ ๑) คุณลักษณะพื้นฐาน ซึ่งแบ่งออกได้เป็น ๒ ลักษณะคือ ความรู้ความสามารถในด้านการสารสนเทศและความรู้ทางวิชาชีพ ๒) คุณลักษณะ เฉพาะ ความสามารถและทักษะเฉพาะตัว คือ ภาวะผู้นำ ความรู้เท่าทันสถานการณ์ ทักษะทางสังคม ทักษะการวิเคราะห์ ปัญหาการควบคุมอารมณ์ พฤติกรรมกล้าเสี่ยง การเป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรมและการมีวิสัยทัศน์ ๓) คุณลักษณะเชิงบูรณาการ คือ ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ความรู้สึกไวต่อบุคคลอื่น และความไม่ใฝ่รู้^{๓๒}

งานขององค์การจะก้าวหน้าอย่างไรอยู่ที่ตัวผู้นำเป็นสำคัญ ผู้นำจะต้องเรียนรู้สิ่งต่างๆ มากกว่าคนอื่น แก้ปัญหาต่างๆ ได้ สามารถทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชาร่วมกันแก้ปัญหาต่างๆ ได้อย่างสอดคล้องตามสถานการณ์ ดังนั้น องค์การใดที่ต้องการประสบความสำเร็จ ต้องมีผู้บริหาร หรือผู้จัดการที่มีลักษณะเป็นผู้นำ ดังนี้

๑) ต้องมีความฉลาด ผู้นำจะต้องมีระดับความรู้และสติปัญญาโดยเฉลี่ย สูงกว่าบุคคลที่ให้เขาเป็นผู้นำ เพราะผู้นำจะต้องมีความสามารถในการวิเคราะห์ปัญหา บุคคลที่ฉลาดเท่านั้นที่จะสามารถจัดการกับปัญหาหรือเรื่องราวต่างๆ ได้

๒) ต้องมีวุฒิภาวะทางสังคมและใจกว้าง คือ จะต้องมีความสนใจสิ่งต่าง ๆ รอบตัวอย่างกว้างขวาง มีวุฒิภาวะทางอารมณ์ ต้องยอมรับสภาพต่างๆ ไม่ว่าจะแพ้หรือชนะ ไม่ว่าจะผิดหวังหรือสำเร็จ ผู้นำจะต้องมีความอดทนต่อความคับข้องใจต่างๆ พยายามขจัดความรู้สึกต่อต้านสังคม หรือต่อต้านคนอื่นให้เหลือน้อยที่สุด เป็นคนมีเหตุผล เป็นคนเชื่อมั่นในตนเอง และนับถือตนเอง

๓) ต้องมีแรงจูงใจภายใน ผู้นำจะต้องมีแรงขับที่จะทำอะไรให้เด่น ให้สำเร็จอยู่เรื่อย ๆ เมื่อทำสิ่งหนึ่งสำเร็จก็ต้องการที่จะทำสิ่งอื่นต่อไป เมื่อทำสิ่งใดสำเร็จก็จะกลายเป็นแรงจูงใจท้าทายให้ทำสิ่งอื่นให้สำเร็จต่อไป ผู้นำจะต้องมีความรับผิดชอบอย่างสูงเพราะความรับผิดชอบจะเป็นบันไดที่ทำให้เขามีโอกาสประสบความสำเร็จ

๔) ต้องมีเจตคติที่ดีเกี่ยวกับมนุษย์สัมพันธ์ ผู้นำที่ประสบความสำเร็จนั้น เขายอมรับอยู่เสมอว่า งานที่สำเร็จนั้นมีคนอื่นช่วยทำ ไม่ใช่เขาทำเอง ดังนั้นเขาจะต้องพัฒนาความเข้าใจ และทักษะทางสังคมที่จะทำงานร่วมกับผู้อื่น ผู้นำจะต้องให้ความนับถือผู้อื่นและจำต้องระลึกอยู่เสมอว่าความสำเร็จในการเป็นผู้นำนั้น ขึ้นอยู่กับความร่วมมือกับผู้อื่น และการติดต่อกับบุคคลอื่นในฐานะที่เขาเป็นบุคคล ไม่ใช่ในฐานะที่เขาเป็นส่วนหนึ่งของการทำงานเท่านั้น ผู้นำจะต้องยอมรับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนอื่น และมีความสนใจร่วมกับผู้อื่น^{๓๓}

สรุปได้ว่า ผู้นำ หมายความว่าบุคคลที่ได้รับแต่งตั้งขึ้นมาหรือได้รับการยกย่องขึ้นให้เป็นผู้ทำหน้าที่ตัดสินใจ เพราะมีความสามารถการปกครองบังคับบัญชา และจะพาผู้ตามหรือผู้ใต้บังคับบัญชา

^{๓๑} สุเมธ แสงนิมนวล, ภาวะผู้นำกับธรรมาภิบาลในการบริหารงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๓๘, หน้า ๑๖-๑๘.

^{๓๒} สุรศักดิ์ ปาเฮ, สู่มิติการเป็นนักบริหารการศึกษามีอาชีพ, วารสารข้าราชการครู ๒๑, ๑ (ตุลาคม-พฤศจิกายน, ๒๕๔๓), หน้า ๒๗-๓๓.

^{๓๓} อรุณ รักธรรม, การพัฒนาองค์การเพื่อการเปลี่ยนแปลง, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๒), หน้า ๒๐๐-๒๐๔.

ไปในทางดีหรือชั่วได้ โดยใช้ระบบกระบวนการติดต่อซึ่งกัน และกันในอันที่จะทำให้บรรลุเป้าหมาย และความสามารถที่จะชักจูงผู้อื่นให้ความร่วมมือร่วมใจกับตน ดำเนินการไปสู่จุดมุ่งหมายของตนได้ ดังนั้น การเป็นผู้นำจึงเป็นศิลปะของการที่จะมีอิทธิพลเหนือคน และนำคนแต่ละคนไปโดยที่คนเหล่านั้นมีความเชื่ออย่างเต็มใจ มีความมั่นใจในตัวผู้นำ มีความเคารพนับถือ และให้ความร่วมมือกับผู้นำด้วยความจริงใจ เพื่อจะได้ปฏิบัติภารกิจให้ลุล่วงไปด้วยดี ในปัจจุบันเรามักจะมุ่งที่ตัวผู้นำที่สามารถชักจูงให้ผู้อื่นปฏิบัติงาน ดำเนินงานไปพร้อม ๆ กันอย่างมีประสิทธิภาพ

จากแนวคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะของผู้นำ ตลอดจนผลการศึกษานักวิชาการต่างๆ ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ประมวลแนวคิดหลักเพื่อพัฒนาภาวะผู้นำ โดยมีหลักแนวคิดที่เกี่ยวข้อง สามารถสรุปได้ตามตารางที่ ๒.๔ ดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๒.๔ คุณลักษณะของผู้นำ

นักวิชาการหรือนักวิจัย	ข้อค้นพบ
ประคอง รัชมีแก้ว (๒๕๕๑, หน้า ๑๔)	แต่ละคนย่อมมีความสามารถ และคุณสมบัติที่ต่างกัน องค์กรใดที่มีผู้บริหารที่มีคุณลักษณะที่ดีพร้อมก็จะนำพาองค์กรไปสู่ความสำเร็จได้
พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) (๒๕๔๖, หน้า ๓๐)	หลักธรรมที่เป็นคุณสมบัติของผู้นำที่จะต้อง มี ซึ่งคุณสมบัติของผู้นำนั้น จะมีอยู่ ๒ แบบ คือ คุณสมบัติภายในตัวของผู้นำ และ คุณสมบัติภายนอกของผู้นำ
วิริญญ์ บิตรวัฒนา และคณะ (๒๕๔๓, หน้า ๒๕-๒๖)	ลักษณะของผู้นำที่ต้องมี คือ ๑) ความฉลาดรอบรู้ สามารถเห็นเหตุการณ์ ได้เร็วกว่าและสามารถตีความประเด็นของสถานการณ์ได้ ๒) มีความกระตือรือร้น ๓) สนใจสิ่งภายนอกและอยากเรียนรู้ตลอดเวลา ๔) สามารถนำข้อมูลมาใช้ประโยชน์ได้ ๕) มีความอยากรู้อยากเห็นว่าอะไรจะเกิดขึ้นอยู่เสมอ ๖) มีความจำดี ๗) มีความโอปอ้อมอริ เอาใจเขามาใส่ใจเรา ๘) ไว้เนื้อเชื่อใจได้ มีความยุติธรรม ๙) มีความสามารถจูงใจให้เห็นตามด้วย ๑๐) ทำตัวเป็นตัวอย่าง ๑๑) มีความสามารถในการสื่อสาร
ธีระ รุญเจริญ (๒๕๔๕, หน้า ๑๓-๑๕)	ลักษณะผู้นำ คือ ๑. เป็นผู้ที่มีลักษณะนิสัยในการร่วมกิจกรรมกับผู้อื่น ร่วมทำงานและเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์ ๒. มีบุคลิกภาพน่าเชื่อถือ เป็นบุคคลที่มีน้ำเสียงการพูดน่าฟัง เข้าใจง่าย มีอารมณ์มั่นคง มีความเข้มแข็งแต่ถ่อมตน ๓. มีกิริยามารยาทเป็นที่ยอมรับของสังคม มีกาลเทศะ ๔. มีคุณธรรมจริยธรรม

ตารางที่ ๒.๔ คุณลักษณะของผู้นำ (ต่อ)

นักวิชาการหรือนักวิจัย	ข้อค้นพบ
	๕. มีวิสัยทัศน์ก้าวหน้าทันการเปลี่ยนแปลง ยึดระบบคุณธรรมเป็นที่ตั้ง รับทั้งผิดและชอบ เสียสละ เป็นคนดีของสังคม
สุเมธ แสงนิมนวล (๒๕๓๘, หน้า ๑๖-๑๘)	ลักษณะนิสัยในการทำงานร่วมกับกลุ่ม หรือบุคคลอื่น ต้องเข้าใจ ธรรมชาติมนุษย มีบุคลิกภาพที่น่าเชื่อถือ การใช้ภาษา ลักษณะการพูด น่าเชื่อถือ รวมถึงการแต่งกาย และวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล
สุรศักดิ์ ปาเฮ (๒๕๔๓, หน้า ๒๗-๓๓)	คุณลักษณะของผู้นำ แบ่งออกเป็น ๓ คุณลักษณะ คือ ๑) คุณลักษณะพื้นฐาน ได้แก่ ความรู้ความสามารถด้านสารสนเทศ และ ความรู้ทางวิชาชีพ ๒) คุณลักษณะเฉพาะ ความสามารถและทักษะเฉพาะตัว ความรู้เท่าทัน สถานการณ์ ทักษะทางสังคม ทักษะการวิเคราะห์ การควบคุมอารมณ์ พฤติกรรมกล้าเสี่ยง การเป็นผู้มีคุณธรรมจริยธรรม และการมีวิสัยทัศน์ ๓) คุณลักษณะเชิงบูรณาการ คือ ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ความรู้ลึกไว ต่อบุคคลอื่น และความใฝ่รู้
อรุณ รักรธรรม (๒๕๔๒, หน้า ๒๐๐-๒๐๔)	๑) ต้องมีความฉลาด ๒) ต้องมีวุฒิภาวะทางสังคม และใจกว้าง ๓) ต้องมีแรงจูงใจภายใน ๔) ต้องมีเจตคติที่ดี มนุษย์สัมพันธ์ที่ดี

๒.๒.๒ ทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะผู้นำ

ความเข้าใจเกี่ยวกับภาวะผู้นำสำหรับบุคคลโดยทั่วไป จะมองเห็นภาพของการกระทำ และอำนาจของผู้นำในกระบวนการทางสังคมเช่นผู้นำทางทหารผู้นำทางการเมืองหรือบุคลิกที่พิเศษ ของบุคคลที่ตนได้พบเห็นแต่ความเป็นจริงแล้วภาวะผู้นำไม่ใช่บุคคลจะมีลักษณะเช่นนี้เสมอไปดังนั้น เพื่อความเข้าใจอันถูกต้องผู้วิจัยจึงได้รวบรวมความหมายของภาวะผู้นำจากผู้รู้ทั้งหลาย ดังนี้

๑. ทฤษฎีภาวะผู้นำ

ภาวะผู้นำเป็นสิ่งที่นักบริหารยุคใหม่ให้ความสำคัญเป็นอย่างมากเพราะเชื่อว่าผู้นำ แตกต่างจากผู้บริหาร หรือผู้จัดการ เพราะผู้นำคือบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในกลุ่มมีความสามารถในการนำหรือประสานการทำงานของสมาชิกให้สามารถปฏิบัติภารกิจต่าง ๆ จนประสบความสำเร็จตาม วัตถุประสงค์ของกลุ่ม^{๓๔} ในองค์กรหน่วยงานต่างๆ ผู้นำเป็นบุคคลที่มีความสำคัญที่สุดต่อความสำเร็จ หรือความล้มเหลวขององค์กร ผู้นำเป็นบุคคลที่มีอิทธิพลในการบังคับบัญชา มอบหมายงานในกำกับ ดูแลให้เป็นไปตามเป้าหมายขององค์กรผู้นำจำเป็นต้องติดต่อประสานงานกับบุคคลอื่นอยู่เสมอ ผู้นำที่

^{๓๔} ฉันทนา จันทร์บรรจง, จิตวิทยาการบริหาร, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บุญรอดเปเปอร์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๖๓.

ดีต้องมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี มีน้ำใจโอบอ้อมอารี มีความเสียสละ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีจิตสาธารณะ หรือมีจิตเมตตาเป็นกุศลมีการวางตัวที่เหมาะสม ทำอย่างไรหรือมีวิธีการนำอย่างไรจึงทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชา หรือผู้ตามเกิดความผูกพันกับงานแล้วทุ่มเทความสามารถ จนประสบผลสำเร็จ

ภาวะผู้นำเป็นเรื่องสำคัญต่อการบริหารองค์การ และการแข่งขันทางธุรกิจมาก นักวิชาการในหลายยุคหลายสมัยได้ศึกษาเรื่องภาวะผู้นำกันเป็นจำนวนมาก จนก่อเกิดเป็นทฤษฎีที่คิดและมองในมุมที่แตกต่างกันมากมาย ซึ่งสามารถจัดกลุ่มทฤษฎีที่สำคัญเป็นกลุ่มๆ ดังนี้ คือ

๒.๑) ทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงคุณลักษณะ (Trait Theories of Leadership)

ทฤษฎีนี้เกิดขึ้นในช่วงทศวรรษ ๑๙๓๐-๑๙๔๐ เป็นระยะเริ่มแรกของการ ศึกษาที่มีความเชื่อว่าภาวะผู้นำเป็นสิ่งที่ติดตัวมาแต่กำเนิด งานวิจัยส่วนใหญ่มุ่งตรวจสอบหาคุณลักษณะที่แตกต่างกันระหว่างผู้นำและผู้ตาม หรือระหว่างผู้นำที่มีประสิทธิผลกับที่ไม่มีประสิทธิผลในตัวแปรทั้งกายภาพและจิตวิทยา โดยเชื่อว่าลักษณะพิเศษบางอย่างที่ปรากฏในตัวผู้นำ ซึ่งมีผลทำให้ผู้นำมีลักษณะแตกต่างจากผู้ตาม หรือทำให้ผู้นำแต่ละคนมีประสิทธิผลแตกต่างกันไป ทฤษฎีลักษณะผู้นำได้แนวทางศึกษามาจากทฤษฎีมหาบุรุษผู้ยิ่งใหญ่ ในสมัยกรีกและโรมันโบราณ ซึ่งถือว่าผู้นำเป็นมาแต่กำเนิด สร้างกันไม่ได้ ดังนั้น ผู้นำที่ประสบความสำเร็จจะเป็นผู้ที่มีความสามารถเหนือคนธรรมดา

สต็อกคิล (Stogdill)^{๓๔} ได้ศึกษารวบรวมงานวิจัยเกี่ยวกับคุณลักษณะของผู้นำกว่า ๑๖๓ เรื่องจนทำให้สามารถระบุคุณลักษณะของผู้นำที่ดีว่าขึ้นอยู่กับคุณลักษณะ ๖ ด้าน คือ

๑. ลักษณะทางกาย ได้แก่ เป็นผู้มีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรงสมบูรณ์
๒. ภูมิหลังทางสังคม ได้แก่ มีการศึกษาดี สถานะทางสังคมที่ดี
๓. สถิติปัญญา ได้แก่ มีสติปัญญาสูงมีการตัดสินใจดีมีทักษะในการสื่อความหมาย และการ

พูด

๔. บุคลิกภาพ ได้แก่ มีความตื่นตัวอยู่เสมอ ควบคุมอารมณ์ได้ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีคุณธรรมจริยธรรม และมีความเชื่อมั่นในตนเอง

๕. ลักษณะที่เกี่ยวข้องกับงาน ได้แก่ มีความปรารถนาที่จะทำดีที่สุด มีความรับผิดชอบ ไม่ท้อแท้ต่ออุปสรรค และมุ่งมั่น

๖. ลักษณะทางสังคม ได้แก่ ปรารถนาที่จะร่วมมือในการทำงานกับคนอื่น ๆ มีเกียรติเป็นที่ยอมรับของบุคคลอื่น เข้าสังคมเก่ง และเฉลียวฉลาด

ตัวอย่างการศึกษาเกี่ยวกับ ทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงคุณลักษณะ ได้แก่

๑) งานของผู้นำ งานที่ผู้นำจำเป็นต้องมี ๙ อย่าง ได้แก่ มีการกำหนดเป้าหมายของกลุ่ม มีบรรทัดฐานและค่านิยมของกลุ่ม รู้จักสร้างและใช้แรงจูงใจ มีการบริหารจัดการ มีความสามารถในการปฏิบัติการ สามารถอธิบายได้ เป็นตัวแทนของกลุ่ม แสดงถึงสัญลักษณ์ของกลุ่ม และมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์

---

^{๓๔} Stogdill Ralph M., *Handbook of Leadership : A Survey of Theory and Research*, (New York : McGraw-Hill, 1974), pp. 95-96.

๒) ปฏิสัมพันธ์ของผู้นำ เชื่อว่าผู้นำต้องมีพลังวิเศษเหนือบุคคลอื่นหรือมีอิทธิพลเหนือบุคคลอื่นๆ เพื่อที่สนองตอบความต้องการขั้นพื้นฐาน ความคาดหวังของบุคคล และผู้นำต้องมีความเป็นตัวของตัวเอง สามารถพัฒนาตนเองและพัฒนาให้ผู้อื่นตามมีความแข็งแกร่ง และสามารถยืนอยู่ด้วยตนเองอย่างอิสระทฤษฎีนี้พบว่า ไม่มีคุณลักษณะที่แน่นอนหรือชี้ชัดของผู้นำ เพราะผู้นำอาจไม่แสดงลักษณะเหล่านี้ออกมา คุณลักษณะของผู้นำ หมายถึง มองเห็นความสำคัญของคุณสมบัติของผู้นำ เช่น ทักษะ บุคลิกภาพ รูปร่างหรือลักษณะทางกายภาพ เชื่อว่าบุคคลเป็นผู้นำโดยกำเนิด ทฤษฎีภาวะผู้นำแบบนี้ แบ่งคุณลักษณะ เป็น ๓ ประเภท คือ

๑. ลักษณะบุคลิกภาพ ได้แก่ ลักษณะเด่นในเรื่องการก้าวร้าวหรือความนุ่มนวล จิตใจที่ศรัทธา ความคิดสร้างสรรค์ ความเป็นอิสระ การควบคุมและความสมดุลของอารมณ์ สถิติปัญญา ความเชื่อมั่นในตนเอง

๒. ความสามารถ ความมีจริยธรรม สถิติปัญญา ความรู้ ความสามารถในการพูด การตัดสินใจ

๓. ทักษะทางสังคม ความสามารถในการบริหารงานความสามารถในการรวบรวมสมาชิกในการทำกิจกรรม ทักษะทางสังคม ความมีเกียรติ และการเป็นบุคคลที่กว้างขวางเป็นที่ยอมรับ การใช้วิธีการทางการพูดหรือเทคนิคที่ให้แก่คนยอมรับ คล้อยตาม การมีส่วนร่วม

คุณลักษณะผู้นำ เป็นเครื่องชี้แนะหนึ่งที่จะทำให้ทราบค่าของผู้นำแต่ละคนว่าดีหรือไม่ดีเพียงใด ซึ่งสามารถที่จะพัฒนาได้ ผู้นำที่ประสบผลสำเร็จ คือ ผู้นำที่หมั่นสำรวจตนเองอยู่เสมอว่าตนมีจุดเด่นจุดด้อยในเรื่องใด เพราะคุณลักษณะผู้นำเป็นสิ่งสำคัญอันหนึ่งที่จะผูกใจผู้ใต้บังคับบัญชาให้เกิดความศรัทธาและเป็นประโยชน์ในการปฏิบัติหน้าที่ต่อไป นักวิชาการหลายท่านกล่าวว่า คุณลักษณะความเป็นผู้นำ ได้แก่ ๑) การมีความรับผิดชอบ ๒) มีความมุ่งมั่นที่จะทำงานให้สำเร็จ ๓) มีความแข็งแรง ๔) มีความเพียรพยายาม ๕) รู้จักเสี่ยง ๖) มีความคิดริเริ่ม ๗) มีความเชื่อมั่นในตนเอง ๘) มีความสามารถที่จะจัดการกับความเครียด ๙) มีความสามารถที่จะมีอิทธิพลต่อคนอื่น ๑๐) มีความสามารถที่จะประสานพลังทั้งหลายเพื่อการทำงานให้สำเร็จ^{๓๖} นอกจากนี้คุณลักษณะความเป็นผู้นำ ควรต้องมี ๖ ประการ ได้แก่^{๓๗}

๑. คุณลักษณะทางกายภาพ โดยจะต้องเป็นผู้ที่แข็งแรง ร่างกายสง่างาม

๒. ภูมิหลังทางสังคม อันได้แก่ การมีความรู้ และสภาพทางสังคมที่ดี

๓. สถิติปัญญา มีสถิติปัญญาสูง มีการตัดสินใจที่ดีและมีทักษะในการสื่อความหมายและการพูด

๔. บุคลิกภาพ ต้องเป็นผู้ที่กระตือรือร้น ตื่นตัวอยู่เสมอ ควบคุมอารมณ์ได้ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีจริยธรรม และความเชื่อมั่นในตนเอง

^{๓๖} เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์ , พฤติกรรมผู้นำทางการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๘), หน้า ๔๖.

^{๓๗} Marshall, Sashkin & Molly G. Sashkin., **Leadership that Matters : The Critical Factors for Making a Difference in People's lives and Organizations' Success**, (San Francisco CA. : Berrett-Koehler, 2003), p. 114.

๕. ลักษณะที่เกี่ยวข้องกับงาน ผู้นำ ควรมีความปรารถนาที่จะทำ ให้ดีที่สุด มีความรับผิดชอบ ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคที่งาน

๖. ลักษณะทางสังคม ผู้นำจะต้องเป็นผู้ที่ปรารถนาจะร่วมมือกับคนอื่น มีเกียรติเป็นที่ยอมรับของสมาชิก และคนอื่นๆ เข้าสังคมได้เก่ง มีความเฉลียวฉลาดในการเข้าสังคม

คุณลักษณะเด่นของผู้นำที่สอดคล้องกับความเป็นผู้นำในฐานะผู้ใช้ความสามารถของตนให้ผู้อื่นปฏิบัติภารกิจได้บรรลุเป้าหมายนั้นตรงตามสมมติฐานได้แก่ ความเฉลียวฉลาด ความรู้สึกไวในการรับรู้ต่อความต้องการของผู้อื่น ความเข้าใจในงาน ความคิดริเริ่ม ความอดทนต่อการแก้ปัญหาต่างๆ มีความมั่นใจในตนเอง ต้องการแสวงหางานรับผิดชอบ และต้องการอยู่ในฐานะที่มีอำนาจและการควบคุม อย่างไรก็ตามความจำเป็นต้องใช้คุณลักษณะแต่ละชนิดมากน้อยเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับสถานการณ์ ซึ่งคุณลักษณะที่เกี่ยวข้องกับความมีประสิทธิภาพของผู้นำและมีทักษะใหม่ๆบางประการที่เพิ่มขึ้น ดังต่อไปนี้^{๓๘}

คุณลักษณะและทักษะที่แยกผู้นำจากผู้ที่ไม่ใช่ผู้นำ

ด้านคุณลักษณะ เช่น ๑. ความสามารถปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ ๒. รับรู้ไวต่อสภาพแวดล้อมทางสังคม ๓. มีความทะเยอทะยานมุ่งความสำเร็จ ๔. มีความเปิดเผยตรงไปตรงมา ๕. ให้ความร่วมมือ ๖. ตัดสินใจดี ๗. สามารถฟังพาทอาศัย ๘. ต้องการมีอำนาจเหนือและมีแรงจูงใจด้านอำนาจ ๙. มีพลังหรือมีระดับความกระตือรือร้นสูง ๑๐. มีความมุมานะ พยายามอย่างต่อเนื่อง ๑๑. มีความมั่นใจในตนเอง ๑๒. สามารถทนต่อภาวะความเครียด ๑๓. เต็มใจแสวงหางานรับผิดชอบ

ด้านทักษะ เช่น ๑. เฉลียวฉลาด มีสติปัญญา ๒. มีทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ ๓. มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ๔. มีความนุ่มนวล และมีอัธยาศัยดี ๕. มีความคล่องแคล่วด้านการพูด ๖. มีความรอบรู้เกี่ยวกับงาน ๗. มีความสามารถจัดองค์การ หรือ ความสามารถด้านบริหาร ๘. มีความสามารถในการชักชวน ๙. มีทักษะทางสังคม^{๓๙}

นอกจากนี้ประเภทของคุณลักษณะด้านการจูงใจที่จำเป็นต่อความสำเร็จในตำแหน่งบริหารสำคัญขององค์การที่มีสายงานบังคับบัญชาแบบราชการขนาดใหญ่ โดยทำการวัดแรงจูงใจในการบริหาร ผลปรากฏว่า ในองค์การขนาดใหญ่ จะมีแรงจูงใจในการบริหารมีผลเชิงบวกต่อการคาดหมายความเติบโตก้าวหน้าในตำแหน่งบริหาร แต่ในองค์การขนาดเล็กพบว่าแรงจูงใจไม่เป็นประโยชน์ต่อต่อความคาดหมายด้านความก้าวหน้าในตำแหน่งที่สูงขึ้น^{๔๐} แรงจูงใจด้านบริหารองค์ประกอบที่เหมาะสมขององค์การขนาดใหญ่ จะประกอบด้วยลักษณะที่มุ่งความต้องการความต้องการด้านอำนาจสูง มีความต้องการมุ่งความสำเร็จในระดับปานกลาง และมีความต้องการด้านความรักใคร่ผูกพันในระดับต่ำ อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์ระหว่างความต้องการกับความ

^{๓๘} Bass, M.B. and Stogdill, *Handbook of Leadership : Theory Research and Managerial Application*, 3rd ed. (New York : Free press, 1990), pp. 225-235.

^{๓๙} สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์, *ภาวะผู้นำ : ทฤษฎีและปฏิบัติ : ศาสตร์และศิลป์ สู่อำนาจความเป็นผู้นำที่สมบูรณ์*, (กรุงเทพมหานคร : วิรัตน์ เอ็ดดิวเคชั่น, ๒๕๔๘), หน้า ๑๐๓-๑๐๔.

^{๔๐} มินเนอร์ (Miner), อ้างใน สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์, *ภาวะผู้นำ : ทฤษฎีและปฏิบัติ : ศาสตร์และศิลป์ สู่อำนาจความเป็นผู้นำที่สมบูรณ์*, (กรุงเทพมหานคร : วิรัตน์ เอ็ดดิวเคชั่น, ๒๕๔๘), หน้า ๑๐๙.

เจริญก้าวหน้าในเส้นทางอาชีพของผู้นำนั้นไม่ชัดเจนนัก ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับประเภทขององค์กรและตำแหน่งบริหาร^{๕๑}

คุณลักษณะทางบุคลิกภาพ และการจูงใจที่มีประสิทธิผล โดยพัฒนาเครื่องมืออย่างหนึ่งขึ้นมาเพื่อวัดคุณลักษณะของผู้นำ ๑๓ ด้าน พบว่าคุณลักษณะ ๖ ด้านต่อไปนี้มีความสำคัญสูงสุด ๑. ความสามารถในการบังคับบัญชา ๒. ความต้องการความสำเร็จในอาชีพ ๓. สติปัญญา ๔. ความเด็ดขาด ๕. ความมั่นใจในตนเอง ๖. ความคิดริเริ่ม^{๕๒} มีคุณลักษณะด้านการบริหารที่ประสบความสำเร็จสูง ๘ ประการ ดังนี้ ๑. เป็นผู้มีพลังสูงและทนต่อความเครียดได้ดี ๒. มีความมั่นใจในตนเอง ๓. มีความเชื่อมั่นต่อความสามารถของตนเอง ๔. มีวุฒิภาวะด้านอารมณ์ ๕. เป็นผู้ที่มีความซื่อสัตย์ ยึดถือคุณธรรม ๖. มีแรงจูงใจด้านอำนาจทางสังคม ๗. ต้องการประสบความสำเร็จในระดับสูงปานกลาง ๘. ต้องการได้รับความรักความผูกพันจากผู้อื่นในระดับต่ำ^{๕๓}

คอตเตอร์ (Kotter) ได้ทำการวิจัยในทางลึกลงด้านคุณลักษณะเด่นของผู้นำที่มีประสิทธิภาพ และได้สรุปคุณลักษณะที่สำคัญดังนี้คือ

๑. ลักษณะด้านแรงจูงใจ เช่น ชอบอำนาจ ชอบความสำเร็จ มีความทะเยอทะยาน
๒. ลักษณะทางด้านอารมณ์ เช่น มีความมั่นคงทางอารมณ์ มองโลกในแง่ดี
๓. ลักษณะด้านความคิด เช่น ฉลาดกว่าบุคคลทั่วไป มีความสามารถในการวิเคราะห์ที่มีความสามารถในการหยั่งรู้

๔. ลักษณะด้านปฏิสัมพันธ์ เช่น มีบุคลิกดีและดึงดูดใจผู้พบเห็น มองผลประโยชน์ขององค์กรในมุมกว้าง

๕. ลักษณะด้านความรู้ เช่น มีความรู้เกี่ยวกับสิ่งที่ตนปฏิบัติ มีความรู้เกี่ยวกับองค์กรตน
๖. ลักษณะด้านมนุษยสัมพันธ์ เช่น สามารถร่วมมือกับบุคลากรส่วนใหญ่ขององค์กร สามารถร่วมมือกับบุคคลที่อยู่ในองค์กรประเภทเดียวกัน^{๕๔}

คุณลักษณะเด่นของผู้นำทางการศึกษาควรมีลักษณะดังนี้

๑. ผู้นำทางการศึกษาควรเป็นคนที่เอาใจเขามาใส่ใจเรา มีความรู้สึกไวต่อความต้องการหรืออารมณ์ของสมาชิกกลุ่ม ผู้นำควรมองผู้ใต้บังคับบัญชาเป็นคนที่มีความซื่อสัตย์ มีความคิด มีความต้องการส่วนตนด้วย

๒. ผู้นำทางการศึกษาควรเป็นคนที่มีความกระฉับกระเฉง กระทำตนให้สมาชิกเห็นว่าเป็นผู้มีความกระตือรือร้น มีความตื่นตัว แจ่มใส ร่าเริง

^{๕๑} แมคคิลแลนด์ (Mc Clelland) และคณะ, อ้างใน สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์, *ภาวะผู้นำ : ทฤษฎีและปฏิบัติ : ศาสตร์และศิลป์สู่ความเป็นผู้นำที่สมบูรณ์*, (กรุงเทพมหานคร : วิรัตน์ เอ็ดดิวเคชั่น, ๒๕๔๘), หน้า ๑๐๕-๑๐๗.

^{๕๒} ไทท์เซลลี (Ghiselli), อ้างใน สมยศ นาวิกาน, *การบริหารและพฤติกรรมองค์กร*, (กรุงเทพมหานคร : ผู้จัดการ, ๒๕๔๐), หน้า ๑๖๔.

^{๕๓} Yukl, G., *Leadership in Organizations*, 4th ed., (New Jersey : Prentice-Hall, 1998), pp. 45-54.

^{๕๔} Kotter, J.P., *A force for Change : How Leadership Differs from Management*, (New York : Free Press, 1990), pp. 11-20.

๓. ผู้นำทางการศึกษาควรได้รับการยอมรับจากสมาชิกว่า เป็นสมาชิกกลุ่ม ซึ่งรวมถึงพฤติกรรมของผู้นำจะต้องสอดคล้อง กับเกณฑ์เฉลี่ยของกลุ่ม มีความคิดไม่ต่างหรือห่างจากกลุ่มมากนัก

๔. ผู้นำทางการศึกษาควรจะเป็นที่พึ่งของสมาชิก ครู นักเรียน คนงาน ภารโรงต่าง ต้องการความช่วยเหลือเมื่อเผชิญกับปัญหา

๕. ผู้นำทางการศึกษาควรจะเป็นผู้ที่ควบคุมอารมณ์ของตนเองได้ ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาจำเป็นต้องเผชิญกับความตึงเครียด วิดกกังวล ก้าวร้าว ผู้นำจึงจำเป็นต้องควบคุมอารมณ์ของตนให้อยู่

๖. ผู้นำทางการศึกษาควรเป็นคนที่มีความสติปัญญา เนื่องจากในสถานศึกษาต่างๆ คณะครูเป็นผู้มีปัญหา ดังนั้นผู้นำของผู้มีปัญหาจำเป็นต้องมีปัญหาด้วย และผู้นำทางการศึกษาควรเป็นผู้มีความรอบรู้ทางวิชาการเป็นอย่างดี

๗. ผู้นำทางการศึกษาควรจะสนใจในบทบาทการเป็นผู้นำของตนเอง จำเป็นต้องรู้จักบทบาทของตนเป็นอย่างดี จำเป็นต้องรับผิดชอบ ถ้าหากผู้นำทางการศึกษามีได้แสดงบทบาทของตนอย่างเหมาะสมความเจริญก้าวหน้าทางการศึกษาก็เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ยาก^{๔๕}

คุณลักษณะของผู้นำที่มีประสิทธิผลที่น่าสนใจดังนี้ คือ

ก) คุณลักษณะบุคลิกภาพของผู้นำที่มีประสิทธิผล

๑. คุณลักษณะด้านบุคลิกภาพทั่วไป ประกอบด้วย

- ความเชื่อมั่นในตนเอง
- การสร้างความไว้วางใจ
- ลักษณะเด่น
- เป็นคนกล้าแสดงออก
- การเป็นคนที่มีการแสดงออกที่เหมาะสม
- ความมั่นคงทางอารมณ์
- มีอารมณ์ขัน
- ความกระตือรือร้น
- ความเป็นคนดูอบอุ่น และมีความเอื้ออารี
- มีความอดทนสูงต่อความตึงเครียด
- การรับรู้ตนเองและมีวัตถุประสงค์ในการทำงาน

๒. คุณลักษณะด้านบุคลิกภาพที่สัมพันธ์กับงาน ประกอบด้วย

- ความคิดริเริ่ม
- มีความเข้าใจอารมณ์และเห็นอกเห็นใจผู้อื่น
- สภาพการควบคุมภายในตนเอง
- ความกล้าหาญ
- การสามารถในการกลับคืนสู่สภาพเดิม
- ความสามารถในการยืดหยุ่น และความสามารถในการปรับตัว

ข) แรงจูงใจของภาวะผู้นำ

๑. แรงจูงใจด้านอำนาจ

๒. แรงกระตุ้นและแรงจูงใจให้ประสบความสำเร็จ

^{๔๕} Doll, K., *Human Relation at Work*, (New York : McGraw - Hill Book, 1973), p. 4.

๓. ยึดมั่นในจริยธรรมการทำงาน
๔. ความมุ่งมั่น
- ค) ปัจจัยด้านสติปัญญาเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจ
  ๑. ทฤษฎีความสามารถด้านสติปัญญา และทฤษฎีความรู้ความเข้าใจ
  ๒. ความรู้ด้านธุรกิจ
  ๓. ความคิดสร้างสรรค์
  ๔. ความสามารถหยั่งลึกถึงบุคคลและสถานการณ์
  ๕. การมองการณ์ไกล
  ๖. การเปิดรับต่อประสบการณ์
  - ง) อิทธิพลของพันธุกรรมและสภาพแวดล้อมของภาวะผู้นำ^{๕๖}
คุณลักษณะผู้นำทั่วไปของผู้นำโดยสรุปดังนี้ คือ
    ๑. คุณลักษณะทางกายภาพ เช่น ความสูง น้ำหนัก รูปร่าง หน้าตา และพลังงาน
    ๒. คุณลักษณะทางบุคลิกภาพ เช่น ลักษณะเด่น ความเป็นคนเปิดเผยไม่เก็บตัว หรือ ความเป็นผู้ริเริ่มอยู่เสมอ เป็นต้น
      ๓. ทักษะและความสามารถ เช่น สติปัญญา ความสามารถทางเทคนิค เป็นต้น
      ๔. ลักษณะเด่นทางสังคม เช่น คนเข้าสังคมเก่ง มีสถานภาพสูงทางเศรษฐกิจ และสังคม เป็นต้น^{๕๗}

ถึงแม้ว่าการศึกษาการเป็นผู้นำโดยศึกษาคุณลักษณะของผู้นำโดยอาศัยทฤษฎีผู้ยิ่งใหญ่หรือทฤษฎีคุณลักษณะของผู้นำ จะให้ประโยชน์และเป็นแนวทางในการพัฒนาความเป็นผู้นำของบุคคลแต่ก็มีข้อโต้แย้งอยู่หลายประการ เช่น

  ๑. ในการศึกษาที่นั้นไม่สามารถแยกคุณลักษณะที่จำเป็นสำหรับการเป็นผู้นำกับลักษณะที่สำคัญสำหรับดำรงตำแหน่งการเป็นผู้นำ
  ๒. ไม่สามารถจะบ่งชี้ได้ว่าคุณลักษณะใดสำคัญอย่างไร คุณลักษณะต่าง ๆ เหล่านี้คุณลักษณะใดสำคัญกว่ากัน
  ๓. คุณลักษณะแต่ละอย่างไม่สามารถแยกจากกันได้เด่นชัดเช่นผู้นำต้องตัดสินใจดี แต่ประสบการณ์และการศึกษาอบรมก็เป็นส่วนช่วยอย่างสำคัญในการตัดสินใจ
  ๔. ผู้นำที่มีคุณลักษณะต่างกันแต่ประสบความสำเร็จเหมือนกันก็ได้ ในทางกลับกันผู้นำที่มีคุณลักษณะเหมือนกันแต่ประสบความสำเร็จต่างกันก็ได้
  ๕. คุณลักษณะของผู้นำที่ประสบความสำเร็จอาจมีคุณลักษณะต่างกันมาก เช่น เซอร์วินสตัน เชอร์ชิล มีลักษณะอ้วนใหญ่ พุงพวย อับราฮัม ลินคอล์นมีลักษณะผอมสูง นโปเลียนมีลักษณะเตี้ย เป็นต้น

^{๕๖} DuBrin J. Andrew, *Leadership Research Findings, Practice and Skills*, (Boston : Houghton Mifflin Company, 1995), pp. 53-54.

^{๕๗} นิตย สัมมาพันธ์, ภาวะผู้นำ : พลังขับเคลื่อนองค์กรสู่ความเป็นเลิศ, (กรุงเทพมหานคร : อินโนกราฟฟิกส์, ๒๕๔๘), หน้า ๓๓-๓๔.

๖. แม้จะมีแนวโน้มว่าผู้นำจะมีสติปัญญาสูงกว่าบุคคลอื่น แต่คนที่มีสติปัญญาสูง ๆ เป็นผู้นำไม่ได้ก็มี

๗. บุคคลจะเป็นผู้นำหรือไม่ใช่ผู้นำเพราะมีตำแหน่งหรือมีคุณลักษณะพิเศษแต่บุคคลเป็นผู้นำเพราะการยอมรับของสมาชิก

นักวิจัยในยุคเริ่มแรกๆ พยายามศึกษาคุณลักษณะของผู้นำด้วยการตรวจวัดคุณลักษณะเด่นในด้านต่างๆ ทางกายภาพ ได้แก่คุณลักษณะด้านบุคลิกภาพ ความสามารถของบุคคลที่เชื่อว่าจำเป็นสำหรับผู้นำ ได้มีผลงานวิจัยนับร้อยเรื่องแต่พบว่าไม่มีคุณลักษณะหนึ่งเพียงอย่างเดียวที่สามารถก่อให้เกิดความมีประสิทธิภาพของผู้นำ

ผลงานวิจัยในยุคแรก ไม่อาจได้อธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะต่างๆ ที่ประกอบขึ้นเป็นบุคลิกภาพ และพฤติกรรมได้มากนัก รวมทั้งไม่อธิบายสถานการณ์ที่ทำให้คุณลักษณะและทักษะมีประสิทธิภาพต่อผู้นำ ส่วนผลงานวิจัยในช่วงหลัง สามารถบ่งชี้ได้ชัดเจนขึ้นว่าคุณลักษณะใดที่เหมาะสม และสอดคล้องต่อประสิทธิภาพของผู้นำ และมีการใช้เครื่องมือที่เหมาะสมในการวัดคุณลักษณะมากขึ้น คุณลักษณะด้านบุคลิกภาพบางอย่างพบว่ามีผลสำคัญและสอดคล้องกับประสิทธิภาพของผู้นำได้แก่ ระดับความมีพลัง ความอดทนต่อความเครียด ความมั่นใจในตนเอง ความเชื่อในอำนาจ และความสามารถภายในตน ความมีวุฒิทางอารมณ์และควมมีคุณธรรมเป็นต้น

นอกจากนี้แรงจูงใจในด้านการบริหารก็มีความสำคัญต่อประสิทธิภาพมากด้วย โดยมีกรอบของแรงจูงใจที่มีผลต่อประสิทธิภาพการบริหาร ได้แก่ การมุ่งอำนาจทางสังคม ความต้องการมุ่งความสำเร็จระดับสูงปานกลาง และความต้องการมุ่งความรักใคร่ผูกพันต่ำ

การที่ผู้บริหารจะประสบความสำเร็จต้องมีความสามารถอยู่ในขั้นพอสมควร จำเป็นต้องมีทักษะสามด้าน ได้แก่ ทักษะด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ทักษะด้านมโนทัศน์ และทักษะด้านเทคนิค ซึ่งองค์ประกอบที่เหมาะสมของทักษะเหล่านี้ต่อความมีประสิทธิภาพขึ้นอยู่กับประเภทขององค์การ นอกนั้นเป็นทักษะย่อยๆ ที่พบว่ามีผลสำคัญขึ้นอยู่กับการดำเนินการได้แก่ทักษะด้านการชักชวน ความสามารถในการวิเคราะห์ ความสามารถในการพูด ความสามารถในการจดจำรายละเอียด ซึ่งเป็นทักษะที่จำเป็นต่อความสำเร็จของผู้บริหารแทบทุกสถานการณ์

ทฤษฎีนี้ได้มุ่งอธิบายบุคลิกลักษณะของผู้นำ โดยเชื่อว่าผู้นำจะมีคุณสมบัติที่แตกต่างจากบุคคลทั่วไป นักวิชาการกลุ่มทฤษฎีนี้จึงมุ่งศึกษาคุณสมบัติที่แตกต่างดังกล่าว จากการศึกษาผู้นำที่มีความโดดเด่นหลายๆ คน สามารถแบ่งคุณสมบัติที่ค้นพบได้เป็น ๓ กลุ่ม คือ

๑) ลักษณะทางกายภาพ เช่น ความสูง รูปร่างภายนอก อายุ เป็นต้น

๒) ลักษณะทางความสามารถ เช่น ความเฉลียวฉลาด ความรู้ ความสามารถในการพูดในที่สาธารณะ เป็นต้น

๓) ลักษณะบุคลิกภาพ เช่น การควบคุมอารมณ์ และการแสดงออกทางอารมณ์ บุคลิกภาพแบบเปิดเผย-เก็บตัว เป็นต้น^{๔๘} แต่ก็มีงานวิจัยมากมายที่ขัดแย้งกันและกัน จนไม่สามารถพบข้อสรุปที่ชัดเจน อีกทั้งยังมีการศึกษาที่พบว่าคุณสมบัติของผู้ผู้นำไม่สามารถใช้ได้กับทุกสถานการณ์อีกด้วย^{๔๙}

สรุปได้ว่า แรงจูงใจในด้านการบริหารก็มีความสำคัญต่อประสิทธิผลมาก โดยมีกรอบของแรงขับที่มีผลต่อประสิทธิภาพการบริหาร ได้แก่ การมุ่งอำนาจทางสังคม ความต้องการมุ่งความสำเร็จระดับสูงปานกลาง องค์ประกอบที่เหมาะสมของทักษะเหล่านี้ต่อความมีประสิทธิภาพขึ้นอยู่กับประเภทขององค์การ นอกนั้นเป็นทักษะย่อยๆ ที่พบว่ามีความสำคัญขึ้นอยู่กับสถานการณ์ได้แก่ทักษะด้านการชักชวน ความสามารถในการวิเคราะห์ ความสามารถในการพูด ความสามารถในการจดจำ ซึ่งเป็นทักษะที่จำเป็นต่อความสำเร็จของผู้บริหารแทบทุกสถานการณ์

จากแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับทฤษฎีภาวะผู้นำ ตลอดจนผลการศึกษานักวิชาการต่างๆ ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ประมวลแนวคิดหลักเพื่อพัฒนาภาวะผู้นำ โดยมีหลักแนวคิดที่เกี่ยวข้อง สามารถสรุปได้ตามตารางที่ ๒.๕ ดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๒.๕ ทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงคุณลักษณะ

นักวิชาการหรือนักวิจัย	ข้อค้นพบ
Bird (๑๙๔๐, pp. ๑๐-๑๑)	คุณสมบัติผู้นำ มีความฉลาด มีความคิดสร้างสรรค์ มีความร่าเริง และชอบแสดงออก
Bryman (๑๙๙๒, p. ๑๖๗)	คุณสมบัติของคุณลักษณะผู้นำแบ่งเป็น ๓ กลุ่ม คือ ๑) ลักษณะทางกายภาพ เช่น ความสูง รูปร่างภายนอก อายุ ๒) ลักษณะทางความสามารถ เช่น ความเฉลียวฉลาด ความรู้ความสามารถในการพูดในที่สาธารณะ เป็นต้น ๓) ลักษณะบุคลิกภาพ เช่น การควบคุมอารมณ์ และการแสดงออกทางอารมณ์ บุคลิกภาพแบบเปิดเผย-เก็บตัว
Kotter, J.P., (๑๙๙๐, pp. ๑๑-๒๐)	ด้านคุณลักษณะเด่นของผู้นำที่มีประสิทธิภาพ ๑) ลักษณะด้านแรงจูงใจ ๒) ลักษณะทางด้านอารมณ์ ๓) ลักษณะด้านความคิด ๔) ลักษณะด้านปฏิสัมพันธ์ ๕) ลักษณะด้านความรู้

^{๔๘} Bryman, อ้างใน Den Hartog, D.N.& Koopman, P.L., **Leadership in Organization, Handbook of Industrial, Work, and Organizational Psychology : Volume2 Organizational Psychology**, (London : Sage, 2001), p. 167.

^{๔๙} วิภาดา คุปตานนท์, **การจัดการและพฤติกรรมองค์การ**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรังสิต, ๒๕๔๔), หน้า ๒๔๑.

นักวิชาการหรือนักวิจัย	ข้อค้นพบ
Marshall (๑๙๙๕, p. ๑๑๔)	๖) ลักษณะด้านมนุษยสัมพันธ์ คุณลักษณะความเป็นผู้นำ ควรต้องมี ๖ ประการ ๑) คุณลักษณะทางกายภาพโดยจะต้องเป็นผู้ที่แข็งแรง ร่างกายสง่างาม ๒) ภูมิหลังทางสังคม อันได้แก่ การมีความรู้ และสภาพทางสังคมที่ดี ๓) สติปัญญา มีสติปัญญาสูง มีการตัดสินใจที่ดีและมีทักษะในการสื่อความหมายและการพูด ๔) บุคลิกภาพ ต้องเป็นผู้ที่กระตือรือร้น ตื่นตัวอยู่เสมอ ควบคุมอารมณ์ได้ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีจริยธรรม และความเชื่อมั่นในตนเอง ๕) ลักษณะที่เกี่ยวข้องกับงาน ผู้นำ ควรมีความปรารถนาที่จะทำที่ดีที่สุด มีความรับผิดชอบ ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค มุ่งที่งาน ๖) ลักษณะทางสังคม ผู้นำจะต้องเป็นผู้ที่ปรารถนาจะร่วมมือกับคนอื่น มีเกียรติเป็นที่ยอมรับของสมาชิก และคนอื่นๆ เข้าสังคมได้เก่ง มีความเฉลียวฉลาดในการเข้าสังคม
นิตย สัมมาพันธ์ (๒๕๔๘, หน้า ๓๓-๔๔)	คุณสมบัติทั่วไปของผู้นำ ๑) คุณลักษณะทางกายภาพ เช่น ความสูง น้ำหนัก รูปร่าง หน้าตา ๒) คุณลักษณะทางบุคลิกภาพ เช่น ลักษณะเด่น ความเป็นคนเปิดเผย ไม่เก็บตัว หรือความเป็นผู้ริเริ่มอยู่เสมอ ๓) ทักษะและความสามารถ เช่น สติปัญญา ความสามารถทางเทคนิค ๔) ลักษณะเด่นทางสังคม เช่น คนเข้าสังคมเก่ง มีสถานภาพสูงทางเศรษฐกิจ และสังคม
เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์ (๒๕๓๘, หน้า ๔๖)	ภาวะผู้นำเชิงคุณลักษณะเช่น ๑) การมีความรับผิดชอบ ๒) มีความมุ่งมั่นที่จะทำงานให้สำเร็จ ๓) มีความแข็งแรง ๔) มีความเพียรพยายาม ๕) รู้จักเสี่ยง ๖) มีความคิดริเริ่ม ๗) มีความเชื่อมั่นในตนเอง ๘) มีความสามารถที่จะจัดการกับความเครียด ๙) มีความสามารถที่จะมีอิทธิพลต่อคนอื่น ๑๐) มีความสามารถที่จะประสานพลังทั้งหลายเพื่อการทำงานให้สำเร็จ
นิตย สัมมาพันธ์ (๒๕๔๘, หน้า ๓๓-๔๔)	คุณสมบัติทั่วไปของผู้นำ ๑) คุณลักษณะทางกายภาพ เช่น ความสูง น้ำหนัก รูปร่าง หน้าตา ๒) คุณลักษณะทางบุคลิกภาพ เช่น ลักษณะเด่น ความเป็นคนเปิดเผย ไม่เก็บตัว หรือความเป็นผู้ริเริ่มอยู่เสมอ

นักวิชาการหรือนักวิจัย	ข้อค้นพบ
	๓) ทักษะและความสามารถ เช่น สติปัญญา ความสามารถทางเทคนิค ๔) ลักษณะเด่นทางสังคม เช่น คนเข้าสังคมเก่ง มีสถานภาพสูงทางเศรษฐกิจ และสังคม

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับพระสังฆาธิการ

๒.๓.๑ ความหมายของพระสังฆาธิการ

“พระสังฆาธิการ” เป็นคำรวมตำแหน่งพระภิกษุผู้ปกครองคณะสงฆ์ ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ เริ่มใช้มาแต่ พ.ศ. ๒๕๐๖ จนถึงปัจจุบัน โดยมีกฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ ๕ (พ.ศ. ๒๕๐๖) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ กำหนดนามเป็นครั้งแรก โดยเปลี่ยนคำว่า “พระคณาธิการ” มาเป็น “พระสังฆาธิการ” ให้สอดคล้องกับลักษณะการดำเนินกิจการคณะสงฆ์ รวมคำว่า “พระ” “สังฆ” และ “อธิการ” เป็น “พระสังฆาธิการ” แปลตามรูปศัพท์ว่า “พระภิกษุผู้ทำงานโดยสิทธิขาดในทางคณะสงฆ์” “พระภิกษุผู้ทำงานคณะสงฆ์โดยมีอำนาจเต็มตามตำแหน่ง” ซึ่งท่านบัญญัติว่าหมายถึง “พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์” มีตำแหน่งดังนี้

๑. เจ้าคณะใหญ่
๒. เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค
๓. เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด
๔. เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ
๕. เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล
๖. เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส^{๕๐}

เจ้าคณะและเจ้าอาวาสดังกล่าวนี้ เป็นผู้ทำงานคณะสงฆ์อย่างมีอำนาจเต็มตามกฎหมาย และครอบคลุมงานทุกส่วนเขตการปกครองหรือในวัด ส่วนรองเจ้าคณะ รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส จะมีอำนาจหน้าที่เต็มตามตำแหน่ง ก็เพราะได้รับการมอบหมาย จึงบัญญัตินามว่า “พระสังฆาธิการ” ซึ่งเทียบได้กับข้าราชการของฝ่ายราชอาณาจักร ส่วนเลขานุการเจ้าคณะและเลขานุการรองเจ้าคณะ หาได้เป็นพระสังฆาธิการไม่ เพราะเป็นเพียงผู้ทำการเลขานุการ

จากความหมายข้างต้น พระสังฆาธิการ จึงหมายถึง พระสังฆาธิการ หมายถึง พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ ดังต่อไปนี้^{๕๑}

๑. เจ้าคณะใหญ่
๒. เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค
๓. เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด
๔. เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ

^{๕๐}กฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ ๕ (พ.ศ. ๒๕๐๖).

^{๕๑}กรมการศาสนา, กฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๔, ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ, หมวด ๑ ข้อ ๔, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, พ.ศ. ๒๕๕๑), หน้า ๒

๕. เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล
 ๖. เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส
- กำหนดพระสังฆาธิการไว้ ๖ ชั้นด้วยกัน เมื่อแบ่งเป็นตำแหน่ง หมายถึงที่ต้องใช้ตัวบุคคลผู้ที่ ดำรงตำแหน่งนั้นได้ ๑๒ ตำแหน่ง คือ
๑. ชั้น (ระดับ) หน มี ๑ ตำแหน่ง คือ เจ้าคณะใหญ่หน
  ๒. ชั้น (ระดับ) ภาค มี ๒ ตำแหน่ง คือ เจ้าคณะภาค ๑ รองเจ้าคณะภาค ๑
  ๓. ชั้น (ระดับ) จังหวัด มี ๒ ตำแหน่ง คือ เจ้าคณะจังหวัด ๑ รองเจ้าคณะจังหวัด ๑
  ๔. ชั้น (ระดับ) อำเภอ มี ๒ ตำแหน่ง คือ เจ้าคณะอำเภอ ๑ รองเจ้าคณะอำเภอ ๑
  ๕. ชั้น (ระดับ) ตำบล มี ๒ ตำแหน่ง คือ เจ้าคณะตำบล ๑ รองเจ้าคณะตำบล ๑
  ๖. ชั้น (ระดับ) วัด มี ๓ ตำแหน่ง คือ เจ้าอาวาส ๑ รองเจ้าอาวาส ๑ ผู้ช่วยเจ้าอาวาส ๑ ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ เจ้าอาวาสจึงมีอำนาจ หน้าที่ ในการบริหารและจัดการวัด ให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ^{๕๒} ซึ่งเป็นผู้ขับเคลื่อนการบริหารกิจการคณะสงฆ์และการพระพุทธรศาสนาให้ปฏิบัติถูกต้อง เป็นประโยชน์ทั้งงานการศึกษา การเผยแผ่พระพุทธรศาสนา การสาธารณูปการ การศึกษาสงเคราะห์และการสาธารณสงเคราะห์^{๕๓}

ตารางที่ ๒.๖ ตารางแสดงความหมายของพระสังฆาธิการ

นักวิชาการหรือนักวิจัย	ข้อค้นพบ
กฏมหาเถรสมาคม, (๒๕๐๕)	พระภิกษุผู้ทำงานโดยสิทธิขาดในทางคณะสงฆ์ และพระภิกษุผู้ทำงานคณะสงฆ์โดยมีอำนาจเต็มตามตำแหน่ง
กฏมหาเถรสมาคม, (๒๕๔๐)	พระสังฆาธิการ หมายถึง พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์
กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, (๒๕๔๐, คำนำ)	ผู้ใกล้ชิดประชาชนโดยเฉพาะพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส ซึ่งเป็นที่เคารพเลื่อมใสศรัทธาของประชาชน
สำนักงานเจ้าคณะ ภาค ๑๖, (๒๕๔๗, หน้า ๔๖)	ผู้ปฏิบัติที่ถูกต้องและเป็นประโยชน์ทั้งงานการศึกษา การเผยแผ่พระพุทธรศาสนา การสาธารณูปการ การศึกษาสงเคราะห์และการสาธารณสงเคราะห์

^{๕๒}กรมการศาสนา, คู่มือพระสังฆาธิการ ว่าด้วยเรื่องการคณะสังฆาธิการและการพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐), คำนำ.

^{๕๓}สำนักงานเจ้าคณะภาค ๑๖, คู่มือปฏิบัติงานการคณะสงฆ์ (สุราษฎร์ธานี : สำนักงานเลขานุการเจ้าคณะภาค ๑๖ วัดท่าไทร, ๒๕๔๗), หน้า ๔๖.

๒.๓.๒ การแต่งตั้งพระสังฆาธิการ

การแต่งตั้งพระสังฆาธิการในแต่ละชั้นนั้นมีความแตกต่างกันออกไป ทั้งนี้ก็อยู่ความสำคัญของบทบาทหน้าที่ของแต่ละตำแหน่งและวุฒิภาวะของผู้ที่จะดำรงตำแหน่งนั้น ๆ ว่าจะมีความสัมพันธ์กันและมีความเป็นไปได้ว่าจะดำเนินการตามบทบาทหน้าที่ที่ได้รับนั้นให้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดีมากน้อยเพียงใด ซึ่งการแต่งตั้งพระสังฆาธิการในแต่ละระดับนั้น จะมีข้อพิจารณาดังนี้

พระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิการ ต้องมีคุณสมบัติทั่วไปดังต่อไปนี้

- (๑) มีพรรษาสมควรแก่ตำแหน่ง
- (๒) มีความรู้ความสามารถแก่ตำแหน่ง
- (๓) มีความประพฤติเรียบร้อยตามพระธรรมวินัย
- (๔) เป็นผู้ฉลาดสามารถในการปกครองคณะสงฆ์
- (๕) ไม่เป็นผู้มีร่างกายทุพพลภาพไร้ความสามารถ หรือมีจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบ หรือเป็นโรคเรื้อน หรือเป็นวิธโรค ในระยะอันตรายจนเป็นที่น่ารังเกียจ

(๖) ไม่เคยต่อคำวินิจฉัยลงโทษในอธิกรณ์ที่พึงรังเกียจก่อน

(๗) ไม่เคยถูกถอน หรือถูกปลดจากตำแหน่งใด เพราะความผิดมาก่อน^{๕๔}

พระศรีศาสนวงศ์ (มีชัย วีรปญโญ) ได้ตั้งข้อสังเกตว่า คำว่า พระสังฆาธิการ ใช้คำว่า พระภิกษุ เพราะยึดหลัก คำว่า พระภิกษุ อันเป็นนามบัญญัติ เรียกพระโดยรวมตามกฎหมาย ด้วยเหตุที่ยังไม่ได้แต่งตั้ง แต่ที่กำหนดนี้ ก็เพื่อกำหนดคุณสมบัติผู้ที่จะดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิการดังกล่าวมาแล้วนั่นเองว่าต้องมีคุณสมบัติ ดังนี้

- (๑) มีพรรษาสมควรแก่ตำแหน่ง
- (๒) มีความรู้ความสามารถแก่ตำแหน่ง
- (๓) มีความประพฤติเรียบร้อยตามพระธรรมวินัย
- (๔) เป็นผู้ฉลาดสามารถในการปกครองคณะสงฆ์
- (๕) ไม่เป็นผู้มีร่างกายทุพพลภาพไร้ความสามารถ หรือมีจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบ หรือเป็นโรคเรื้อน หรือเป็นวิธโรค ในระยะอันตรายจนเป็นที่น่ารังเกียจ
- (๖) ไม่เคยต่อคำวินิจฉัยลงโทษในอธิกรณ์ที่พึงรังเกียจมาก่อน
- (๗) ไม่เคยถูกถอนถอน หรือถูกปลดจากตำแหน่งใด เพราะความผิดมาก่อน

ในการกำหนดคุณสมบัตินี้ เป็นคุณสมบัติหลักผู้ที่จะดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิการ ไม่ว่าจะชั้นใด ๆ ก็ตามให้ถือเอาคุณสมบัติตามนี้เป็นหลักพิจารณาเป็นเบื้องต้นและต้องพิจารณาทุกข้อ ตั้งแต่ (๑) จนถึง (๗) นั่นเอง เพราะเป็นคุณสมบัติหลัก^{๕๕} ได้แก่

๑) เป็นข้อกำหนดไว้ตายตัว ในแต่ละชั้นของพระสังฆาธิการชั้นนั้น ๆ ว่า ผู้ดำรงตำแหน่งนั้นต้องมีพรรษาเท่าไร เป็นต้น เช่น ผู้ที่จำดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส ต้องมีพรรษา ๕

^{๕๔}กรมการศาสนา, กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๔ ว่าด้วยเรื่องการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ, หมวด ๒ ข้อ ๖, พ.ศ. ๒๕๔๑.

^{๕๕}พระศรีศาสนวงศ์ (มีชัย วีรปญโญ), อธิบายกฎหมายมหาเถรสมาคม, (กรุงเทพมหานคร : หจก.ประยูรศาสนไทยการพิมพ์, ๒๕๕๑), หน้า ๑๙.

พรรษา ในชั้นอื่น ๆ ก็กำหนดไว้ชัดเจนเช่นเดียวกัน ซึ่งจะไม่ขอกว่าในที่นี่ เพราะกำหนดไว้ในข้อและหมวด ต่อ ๆ ไป

๒) เป็นข้อที่กำหนดถึงความรู้ของผู้ที่จะมาดำรงตำแหน่งดังกล่าวแล้ว แต่ในที่นี่กำหนดไว้กว้าง ๆ ซึ่งจะมีปรากฏอยู่ในข้อต่อ ๆ ไปข้างหน้า ทั้งนี้เพื่อให้ผู้มีอำนาจในการแต่งตั้งได้พิจารณาเอาตามความเหมาะสม ซึ่งในเรื่องของความรู้ นั้น ท่านมิได้กำหนดตายตัวลงไปว่า ต้องเป็นความรู้ชั้นไหนอย่างไร ทั้งนี้ก็เพื่อสะดวกในการปฏิบัติจริงนั่นเอง ความรู้ที่กำหนดเป็นมาตรฐานทางการศึกษาของคณะสงฆ์ในปัจจุบันที่ถือเป็นหลักนั้น มี ๒ คือ ความรู้ในส่วนนักธรรม เรียกว่า นักธรรมชั้นตรี โท เอก ความรู้ทางการศึกษาบาลี เรียกว่า ประโยค ๑-๒, ประโยค ป.ธ. ๓ ไปจนถึง ป.ธ. ๙ ความรู้ในส่วนของการศึกษาภาษาบาลีนี้ในปัจจุบัน ได้ถูกจัดเป็นสมณะศักดิ์ประเภทหนึ่งด้วย แต่โดยความเป็นจริงแล้ว ความรู้มีความหมายมากกว่านั้น เพราะในบางท่านบางคน แม้ไม่มีความรู้ที่เป็นมาตรฐานทางการศึกษาอันได้รับประกาศนียบัตร หรือปริญญาบัตร แต่มีความรู้ความเชี่ยวชาญที่เป็นประสบการณ์จริงประสบการณ์ตรงก็มีมาก และมีประโยชน์ในการปฏิบัติงานเป็นอย่างยิ่งด้วย ดังนั้น ในเรื่องของความรู้ นั้น กฎจึงกำหนดไว้แบบกว้าง ๆ นั่นเอง ยังมีความรู้อีกอย่างหนึ่ง ซึ่งจัดเป็นระดับอุดมศึกษาของคณะสงฆ์ กล่าวคือ มหาวิทยาลัยสงฆ์ ได้แก่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ มีหน้าที่ผลิตบัณฑิตมาเพื่อรองรับและสนองการคณะสงฆ์ ในด้านการปกครองและการเผยแผ่ เป็นต้น ซึ่งในปัจจุบัน มีความรู้ถึงปริญญาเอกทีเดียว^{๕๖}

๓) กำหนดถึงความประพฤติ โดยยกพระธรรมวินัยเป็นเกณฑ์ในการกำหนดคุณสมบัติของผู้ที่จะมาดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิการว่า เป็นภิกษุผู้มีความประพฤติเรียบร้อยตามหลักพระธรรมวินัย ซึ่งในทางปฏิบัติย่อมต้องหมายถึงผู้มีอำนาจในการแต่งตั้ง จะใช้วิธีในการสอดส่องดูแลความประพฤติของภิกษุผู้อยู่ในปกครองว่าเป็นอย่างไรนั่นเอง ควรแก่การแต่งตั้งในตำแหน่งนั้น ๆ หรือไม่อย่างไร

๔) กำหนดถึงความสามารถ ในการปกครอง ซึ่งในข้อนี้ ก็เป็นการกำหนดไว้แบบกว้าง ๆ อีกเช่นกัน ซึ่งต้องเป็นดุลยพินิจของท่านผู้มีอำนาจในการแต่งตั้งที่จะพิจารณา

๕) กำหนดถึงความเป็นปกติของร่างกายเป็นหลักโดยกำหนดไว้ชัดเจนว่า ต้องไม่เป็นผู้มีร่างกายทุพพลภาพไร้ความสามารถ คือต้องยังคงเป็นผู้มีความสามารถในการบริหารงานได้อยู่มิใช่เป็นผู้เจ็บป่วย หรืออ่อนแอไม่มีกำลัง อันหมายถึงความไม่เป็นปกติ และต้องไม่มีจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบ ต้องไม่เป็นโรคเรื้อนหรือวัณโรคในระยะอันตรายจนเป็นน่ารังเกียจ ในข้อที่กล่าวถึงเรื่องโรคเรื้อนหรือวัณโรคนี้ ก็กำหนดไว้โดยเน้นว่า วัณโรคในระยะอันตราย ซึ่งเป็นที่น่ารังเกียจ ซึ่งในทางการแพทย์นั้นวัณโรคมีหลากหลายระยะ ดังนั้น ถ้าเป็นวัณโรคแต่ในระยะเริ่มต้น แล้วรีบรักษาและไม่มีลักษณะเป็นที่น่ารังเกียจ เมื่อไม่เป็นที่น่ารังเกียจก็ไม่จัดเข้าในข้อนี้

๖) ท่านกำหนดเอาประวัติแห่งการดำรงเพศพระภิกษุว่า ต้องไม่เคยต้องคำวินิจฉัยลงโทษในอธิกรณ์ที่พึงรังเกียจมาก่อน อธิกรณ์นั้น เมื่อกว่าตามศัพท์ ก็คือเรื่องราวที่เกิดขึ้นและสงฆ์จะต้องจัดทำให้สำเร็จ มีการอุปสมบท ที่เรียกว่า กิจจาอธิกรณ์ เป็นต้น แต่ในที่นี่ หมายถึง

^{๕๖}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐.

อธิกรณ์ ที่เป็นเรื่องราวในทางเสียหาย หมายถึง ตัวภิกษุเองก่อเรื่องขึ้นหรือพัวพันกับเรื่องราวที่เป็นไปในทางเสียหาย เมื่อมีคำวินิจฉัยลงโทษในอธิกรณ์ที่พึงรังเกียจมาก่อนจริงอยู่ แม้ในกฎหมายเถรสมาคมจะกำหนดลักษณะไว้ตามนี้ แต่ในความเป็นจริงแล้ว พระภิกษุผู้ถูกคำวินิจฉัยลงโทษในอธิกรณ์ที่พึงรังเกียจนั้น อาจไม่มีความผิดตามที่ถูกลงโทษก็เป็นได้ หากแต่ถูกกระทำอันไม่ชอบมาพากลบางอย่างสร้างเรื่องสร้างหลักฐานจนแนบเนียนก็เป็นได้ จึงเป็นสิ่งที่พระภิกษุพึงสำเหนียกและระมัดระวังในเรื่องเหล่านี้ให้มาก ในส่วนของท่านผู้วินิจฉัยเองก็ตามที่ คงต้องใช้วิจารณญาณให้มาก เช่นเดียวกัน มิเช่นนั้น จะเป็นการสนับสนุนผู้ไม่ประสงค์ดีไปเสีย อันมีผลต่อบุคลากรของพระพุทธศาสนา ทั้งมีผลอายุและความมั่นคงของพระศาสนาด้วย

๗) กำหนดเอาประวัติแห่งการดำรงตำแหน่งในขั้นต้นๆ มาก่อนแล้ว โดยกำหนดว่า ต้องไม่ถูกถอดถอนหรือถูกปลดจากตำแหน่งใด เพราะความผิดมาก่อน มีข้อที่ควรพิจารณา ดังนี้ การปลดหรือถูกถอดถอนนั้นเป็นโทษทางจริยาพระสังฆาธิการ เหตุเพราะละเมิดจริยาพระสังฆาธิการอย่างร้ายแรง ต้องไม่ถูกถอดถอนจากตำแหน่ง เพราะความผิด เหตุเพราะละเมิดจริยาพระสังฆาธิการอย่างร้ายแรงนั่นเอง^{๕๗}

ตารางที่ ๒.๗ แสดงการแต่งตั้งพระสังฆาธิการ

นักวิชาการหรือนักวิจัย	ข้อค้นพบ
กฎหมายเถรสมาคม, (๒๕๔๑)	๑) มีพรรษาสมควรแก่ตำแหน่ง ๒) มีความรู้ความสามารถแก่ตำแหน่ง ๓) มีความประพฤติเรียบร้อยตามพระธรรมวินัย ๔) เป็นผู้ฉลาดสามารถในการปกครองคณะสงฆ์ ๕) ไม่เป็นผู้มีร่างกายทุพพลภาพไร้ความสามารถ ๖) ไม่เคยต้องคำวินิจฉัยลงโทษในอธิกรณ์ที่พึงรังเกียจมาก่อน ๗) ไม่เคยถูกถอดถอน หรือถูกปลดจากตำแหน่งใด เพราะความผิดมาก่อน
พระศรีศาสนวงศ์ (มีชัย วีรปญโญ) (๒๕๕๑, หน้า ๓-๕)	๑) เป็นข้อกำหนดไว้ตายตัว ๒) เป็นข้อกำหนดถึงความรู้ ๓) กำหนดถึงความประพฤติ ๔) กำหนดถึงความสามารถ ๕) กำหนดถึงความเป็นปกติของร่างกาย ๖) ท่านกำหนดหมายเอาประวัติแห่งการดำรงเพศพระภิกษุ ๗) กำหนดเอาประวัติแห่งการดำรงตำแหน่งในขั้นต้น ๆ

^{๕๗}พระศรีศาสนวงศ์ (มีชัย วีรปญโญ), อธิบายกฎหมายเถรสมาคม, หน้า ๒๒-๒๓.

๒.๓.๓ บทบาทภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการ

พระสังฆาธิการมีบทบาทหน้าที่ภาวะผู้นำในการปกครองคณะสงฆ์ โดยมีหลักการปกครอง คือ มุ่งความสงบเรียบร้อย มุ่งความเจริญงอกงาม และมุ่งความสามัคคีปรองดอง ซึ่งทั้ง ๓ ประการนี้เป็นเครื่องมือวัดสมรรถภาพของการปกครอง ในขณะเดียวกันในการปกครองพระสงฆ์ให้ได้ผลดีตามหลักการ^{๕๘} พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส ทุกรูปต้องพัฒนาตนเองให้อยู่ในระเบียบวินัยก่อนเป็นประการแรก ประการที่สองจะต้องมีรูปแบบการปกครองในวัดวาอารามให้เรียบร้อยและประการสุดท้ายจะต้องจัดรูปแบบในการศึกษาเล่าเรียน แผนกพระปริยัติธรรมชั้น เช่น แผนกนักธรรม แผนกบาลี ขึ้นในวัดของตน นอกจากนี้จะต้องอบรมวิปัสสนากรรมฐานให้กับพระภิกษุสามเณร เรียกว่า พัฒนาจิตใจของพระภิกษุสามเณรให้มีความมั่นคง เพื่อพระภิกษุสามเณรจะได้นำหลักการ พัฒนาจิตใจนี้ไปสู่เด็กหรือเยาวชนหรือยุวพุทธให้หันเข้ามาศึกษาหาความรู้ด้านพระพุทธศาสนา เรียกว่า จริยธรรม การให้การศึกษาด้านจริยธรรม ก็คือ การเปิดโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ขึ้น การเปิดโรงเรียนเด็กเล็ก ที่เรียกว่าเด็กก่อนเกณฑ์ ซึ่งเป็นโครงการของมหาเถรสมาคม ก็เพื่อเป็นการชักจูงเด็กเล็กให้หันเข้ามาพึ่งพระสงฆ์ พระสงฆ์ก็มีบทบาทช่วยเหลือเด็กเล็กด้วยเมตตาธรรม เด็กเล็กเหล่านี้ ก็คือ ลูกหลาน ชาวบ้านที่ต้องออกไปประกอบอาชีพ เมื่อวัดรับดูแล ลูกหลานให้ความเลื่อมใสศรัทธาต่อวัด ต่อพระพุทธศาสนา ก็บังเกิดขึ้นกับประชาชนจึงเห็นได้ว่า พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส นอกจากนี้จะมีหน้าที่ในการดูแลวัด พัฒนาวัดแล้ว ยังต้องช่วยเหลือและพัฒนาชุมชนพร้อมกันไปด้วย^{๕๙}

พระสังฆาธิการ เป็นนามบัญญัติตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้กำหนดบทบาทอำนาจหน้าที่การปกครองคณะสงฆ์ในเขตปกครองของตน ได้แก่ การรักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ การศึกษาสงเคราะห์ และการสาธารณสงเคราะห์ รวมทั้งการนิคหกรรมหรือการวินิจฉัย อธิกรณ์ หรือความผิดทางพระธรรมวินัยของพระภิกษุ กุฎุมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๔ (พ.ศ. ๒๕๔๑) ว่าด้วยการแต่งตั้ง ถอดถอนพระสังฆาธิการ ได้กำหนดจริยาพระสังฆาธิการ ซึ่งพระสังฆาธิการต้องปฏิบัติตบทยของพระสังฆาธิการ ดังต่อไปนี้

๑. ต้องเคารพเอื้อเฟื้อต่อกฎหมายพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช สังวรและปฏิบัติตามพระธรรมวินัยโดยเคร่งครัด

๒. ต้องเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งของผู้บังคับบัญชา ซึ่งสั่งโดยชอบด้วยอำนาจหน้าที่ ถ้าไม่เห็นพ้องด้วยคำสั่งนั้น ให้เสนอความเห็นคัดค้านเป็นลายลักษณ์อักษรภายใน ๑๕ วัน นับแต่วันที่ได้รับทราบคำสั่ง และเมื่อได้คัดค้านดังกล่าวมานั้นแล้ว แต่ผู้สั่งมิได้ถอนหรือแก้คำสั่งนั้น ถ้าคำสั่งนั้นไม่ผิดพระวินัย ต้องปฏิบัติตาม ต้องรายงานจนถึงผู้สั่ง ในกรณีมีการคัดค้านคำสั่งให้ผู้ส่งรายงาน

^{๕๘}พระธรรมญาณมุนี (องย์ย กิตติทินโน), วัดช่วยชาวบ้านได้อย่างไร, การแสวงหาเส้นทาง การพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ไทย, ๒๕๒๖, หน้า ๔๗. (อัสสัณนา).

^{๕๙}พระครูมงคลคีลวงค์ (กุศล คนวโร) และคณะ, พระสงฆ์กับการพัฒนาชนบท การแสวงหาเส้นทาง การพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ไทย, ๒๕๒๖, หน้า ๕๓-๖๗.

เรื่องทั้งหมดไปยังผู้บังคับบัญชาเหนือตน เพื่อพิจารณาสั่งการต่อไปในการปฏิบัติหน้าที่ ห้ามข้ามผู้บังคับบัญชาเหนือตน เว้นแต่จะได้รับอนุญาตพิเศษเป็นครั้งคราว

๓. ต้องตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ด้วยความระมัดระวัง มิให้เกิดความเสียหายแก่การคณะสงฆ์และการพระศาสนา และห้ามมิให้ละทิ้งหน้าที่โดยไม่มีเหตุอันควร

๔. ต้องปฏิบัติหน้าที่โดยชอบ และห้ามมิให้ใช้อำนาจหน้าที่ในทางที่ไม่สมควร

๕. ต้องสุภาพเรียบร้อยต่อผู้บังคับบัญชาเหนือตนและผู้อยู่ในปกครอง

๖. ต้องรักษาส่งเสริมสามัคคีในหมู่คณะและช่วยเหลือซึ่งกันและกันในทางที่ชอบ

๗. ต้องอำนวยความสะดวกในหน้าที่การคณะสงฆ์และการพระศาสนา

๘. ต้องรักษาข้อความอันเกี่ยวกับการคณะสงฆ์ที่ยังไม่ควรเปิดเผย

ทั้ง ๘ ข้อนี้ เป็นจรรยาอันพระสังฆาธิการต้องถือปฏิบัติตามโดยเคร่งครัด เพราะละเมิดแล้วย่อมได้รับโทษฐานละเมิดจรรยา

๒.๓.๔ อำนาจหน้าที่ของพระสังฆาธิการ

อำนาจหน้าที่ของเจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะใหญ่มีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในเขตहनของตน ดังนี้

(๑) ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัยกฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช

(๒) ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษา สงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินไปด้วยดี

(๓) วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยชั้นภาค หรือมีอำนาจหน้าที่ในกรณีที่ได้รับมอบหมายอย่างอื่นจากมหาเถรสมาคม

(๔) แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าคณะภาคให้เป็นไปโดยชอบ

(๕) ควบคุมบังคับบัญชาเจ้าคณะและเจ้าอาวาส ตลอดถึงพระภิกษุสามเณร ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาหรืออยู่ในเขตปกครองของตน และชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ในบังคับบัญชาให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย

(๖) ตรวจสอบและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน^{๖๐}

อำนาจหน้าที่ของเจ้าคณะภาค

(๑) ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัยกฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช

(๒) ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษา สงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินไปด้วยดี

^{๖๐}กรมการศาสนา, กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๓ (พ.ศ. ๒๕๔๑) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ หมวด ๒ ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง, ข้อ ๖-๗.

(๓) วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยชั้นภาค หรือมีอำนาจหน้าที่ในกรณีที่ได้รับมอบหมายอย่างอื่นจากมหาเถรสมาคม

(๔) แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าคณะจังหวัดให้เป็นไปโดยชอบ

(๕) ควบคุมบังคับบัญชาเจ้าคณะและเจ้าอาวาส ตลอดถึงพระภิกษุสามเณรผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาหรืออยู่ในเขตปกครองของตน และชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา ให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย

(๖) ตรวจสอบและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน^{๖๑}

อำนาจหน้าที่ของเจ้าคณะจังหวัด

เจ้าคณะจังหวัดมีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในเขตจังหวัดของตน ดังนี้

(๑) ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัยกฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช คำสั่งของผู้บังคับบัญชาเหนือตน

(๒) ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษา สงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินไปด้วยดี

(๓) ระวังอธิกรณ์ วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยชั้นเจ้าคณะอำเภอ

(๔) แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าคณะอำเภอให้เป็นไปโดยชอบ

(๕) ควบคุมบังคับบัญชาเจ้าคณะและเจ้าอาวาส ตลอดถึงพระภิกษุสามเณรผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาหรืออยู่ในเขตปกครองของตน และชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา ให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย

(๖) ตรวจสอบและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน^{๖๒}

อำนาจหน้าที่ของเจ้าคณะตำบล

เจ้าคณะตำบลมีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในเขตตำบลของตน ดังนี้

(๑) ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช คำสั่งของผู้บังคับบัญชาเหนือตน

(๒) ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษา สงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินไปด้วยดี

(๓) ระวังอธิกรณ์ วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยชั้นเจ้าอาวาส

^{๖๑}กรมการศาสนา, กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๓ (พ.ศ. ๒๕๔๑) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ หมวด ๓ ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค ส่วนที่ ๑, ข้อ ๑๐.

^{๖๒}กรมการศาสนา, กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๓ (พ.ศ. ๒๕๔๑) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ หมวด ๓ ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค ส่วนที่ ๒, ข้อ ๑๕.

(๔) แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าอาวาสให้เป็นไปโดยชอบ

(๕) ควบคุมและบังคับบัญชาเจ้าอาวาสและพระภิกษุสามเณรผู้อยู่ในบังคับบัญชา หรืออยู่ในเขตปกครองของตน และชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ที่อยู่ในบังคับบัญชาให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย

(๖) ตรวจสอบและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน^{๖๓}

อำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาส

พระพุทธวรญาณ (ทองย้อย กิตติทินโน) กล่าวว่า เจ้าอาวาส ผู้มีอำนาจสูงสุดภายในวัด คือ เจ้าอาวาสวัดซึ่งเป็นพระสังฆาธิการอันดับที่ ๙ ตามกฎหมายเถรสมาคม เจ้าอาวาสวัดเป็นผู้มีความรับผิดชอบต่อการพระศาสนาอย่างยิ่งใหญ่ เพราะต้องทำหน้าที่เป็นผู้ปกครองวัด และเป็นผู้แทนวัด เนื่องจากวัดมีฐานะเป็นนิติบุคคล คือบุคคลตามกฎหมาย ดังนั้น เจ้าอาวาสจึงมีฐานะเป็นเจ้าพนักงานตามความในประมวลกฎหมายอาญา ตามมาตรา ๔๕ กล่าวว่า “ให้ถือว่าพระภิกษุซึ่งได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งในการปกครองคณะสงฆ์ และไวยาวัจกร เป็นเจ้าพนักงานตามความในประมวลกฎหมายอาญา” ตำแหน่งเจ้าอาวาสจึงเป็นตำแหน่งสำคัญยิ่ง และนอกจากนั้น เจ้าอาวาสยังมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับพุทธศาสนิกชนมากที่สุด ที่จะช่วยจรรโลงพระพุทธศาสนา ปลุกฝังศรัทธาในพระพุทธศาสนาแก่ประชาชน ดังนั้น พระสังฆาธิการ คือผู้ปกครองสงฆ์ ซึ่งตามกฎหมายเถรสมาคม กำหนดให้มีจำนวน ๑๑ อันดับ โดยมีเจ้าคณะภาคเป็นอันดับที่ ๑ มีผู้ช่วยเจ้าอาวาสเป็นอันดับที่ ๑๑ นั้น พระสังฆาธิการอันดับที่ ๙ คือเจ้าอาวาสนับเป็นพระสังฆาธิการที่มีความสำคัญมากที่สุด มีความรับผิดชอบสูงสุดด้วยเหตุผล

๑. เจ้าอาวาสเป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดพระภิกษุสามเณร อุบาสกอุบาสิกา ประชาชนและเด็กเล็ก รู้จักพื้นฐานของบุคคลเหล่านั้นดีกว่าใคร ๆ อยู่ใกล้ชิดเหตุการณ์ทางพระศาสนาทั้งดีและร้าย ย่อมเข้าใจปัญหาต่าง ๆ และหาทางคลี่คลายปัญหาได้ง่าย

๒. ตำแหน่งเจ้าอาวาสจัดเป็นพื้นฐานที่สำคัญของตำแหน่งผู้ปกครองสงฆ์ทุกตำแหน่งเป็นเครื่องพิสูจน์และรับรองความสามารถของตำแหน่งปกครองสงฆ์ทั้งหลายได้อย่างดี คือ ถ้าเป็นเจ้าอาวาสได้ดีก็มีหวังที่จะเป็นเจ้าคณะตำบล หรือเจ้าคณะต่าง ๆ ได้ดี^{๖๔}

เจ้าอาวาสมีหน้าที่ ดังนี้

๑) บำรุงรักษาวัด จัดกิจกรรม และศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี

๒) ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้น ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎหมายเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม

๓) เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิต และคฤหัสถ์

๔) ให้ความสะดวกตามความสมควรในการบำเพ็ญกุศล

หน้าที่เจ้าอาวาสดังกล่าวในมาตรา ๓๗ นี้ เป็นหน้าที่โดยภาพรวมลักษณะงานอย่างกว้าง ๆ มิได้ชี้ชัดถึงวิธีปฏิบัติแต่อย่างใด เพราะวิธีปฏิบัตินั้นได้กำหนดโดยลักษณะงานเป็น ๔

^{๖๓}กรมการศาสนา, กฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๓ (พ.ศ. ๒๕๔๑) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ หมวด ๓ ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค ส่วนที่ ๔, ข้อ ๒๕.

^{๖๔}พระพุทธวรญาณ (ทองย้อย กิตติทินโน), ธรรมญาณนิพนธ์ : ๑ ปี พระพุทธวรญาณ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๗๕.

๑. หน้าที่ต้องปฏิบัติเป็นรูปธรรม ได้แก่

๑.๑ การบำรุงรักษาวัดให้เป็นที่ไปได้ด้วยดี หมายถึง การก่อสร้าง การบูรณปฏิสังขรณ์ การปรับปรุงตกแต่งการกำหนดแบบแปลนแผนผัง ซึ่งล้วนแต่เป็นงานที่ต้องทำด้วยแรงงานและแรงความคิด อันเป็นส่วนสร้างสรรค์และเสริมสร้างส่วนที่เป็นวัตถุให้ปรากฏเป็นรูปธรรม ศาสนสถานและศาสนวัตถุของวัดวาอารามต่าง ๆ จักได้รับการปรับปรุงพัฒนาให้เป็นที่ไปได้ด้วยดีด้วยหน้าที่เจ้าอาวาสข้อนี้

๑.๒ การจัดกิจการของวัดให้เป็นที่ไปด้วยดี หมายถึง การจัดกิจการของวัดตามหน้าที่ผู้ปกครองวัดและหน้าที่จัดกิจกรรมแทนวัดฐานะผู้แทนนิติบุคคล เช่น การรับทรัพย์สิน การอรรถคดี กิจการเหล่านี้ เจ้าอาวาสจะต้องจัดการให้เป็นที่ไปด้วยดี คือ เป็นไปโดยถูกต้องตามระเบียบแบบแผนหรือจารีตว่าด้วยการนั้น

๑.๓ การจัดการศาสนสมบัติของวัดให้เป็นที่ไปด้วยดี หมายถึง การดูแลรักษา การใช้จ่ายการจัดทรัพย์สินของวัด ตลอดจนการบัญชี ทั้งส่วนที่เป็นศาสนวัตถุ ศาสนสถานและศาสนสมบัติของวัดที่ตนเป็นเจ้าอาวาสให้เป็นที่ไปได้ด้วยดี คือ ให้เป็นที่ไปตามวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง

๒. หน้าที่ในการปกครองบรรพชิตและคฤหัสถ์ในวัด ได้แก่

๒.๑ การปกครองบรรพชิตและคฤหัสถ์ในวัด หมายถึง การคุ้มครองปกป้องรักษาให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ผู้มีอยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้น ได้เป็นอยู่ด้วยความผาสุก ให้ความอนุเคราะห์ในส่วนที่อยู่อาศัยและปัจจัยตามสมควร หรือกล่าวอีกในหนึ่งว่า ช่วยบำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่บรรพชิต และคฤหัสถ์ดังกล่าวด้วยพรหมวิหารธรรมตามควรแก่เหตุ

๒.๒ การสอดส่องบรรพชิตและคฤหัสถ์ในวัด หมายถึง การตรวจตราและเอาใจใส่ดูแลการประพฤติปฏิบัติตนของบรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีถิ่นที่อยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้น ให้เป็นที่ไปด้วยความเรียบร้อยดีงาม รวมถึงควบคุมและบังคับบัญชาบรรพชิตและคฤหัสถ์ดังกล่าว ให้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งมหาเถรสมาคมและรวมถึงการว่ากล่าวแนะนำชี้แจง เกี่ยวกับการปฏิบัติดังกล่าวด้วย ทั้งนี้ เพื่อความเจริญรุ่งเรืองแห่งวัดและพระศาสนาอันเป็นส่วนรวม

๓. หน้าที่เป็นธุระจัดการศึกษาและอบรม

๓.๑ การจัดการศาสนศึกษา หมายถึง การจัดให้มีการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ได้ศึกษาเล่าเรียน ทั้งแผนกบาลีและแผนกธรรม (รวมถึงธรรมศึกษาอยู่ด้วย) หรือเฉพาะแผนกใดแผนกหนึ่ง ซึ่งยึดแบบแผนจารีตประเพณีที่โดยปฏิบัติสืบมาโดยตรง ได้แก่ การจัดตั้งสำนักศาสนศึกษาแผนกธรรม หรือการให้พระภิกษุสามเณรไปเรียนที่วัดใกล้เคียง ซึ่งมีสำนักศาสนศึกษาดังกล่าว

๓.๒ การอบรมสั่งสอนพระธรรมวินัย หมายถึง การจัดให้มีการอบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตตามวิธีการที่กำหนดในคำสั่งมหาเถรสมาคม เรื่องให้ภิกษุสามเณรเรียนพระธรรมวินัย พ.ศ. ๒๕๒๘ และการจัดให้มีการอบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่คฤหัสถ์ในรูปแบบอื่น ๆ รวมถึงการฝึกอบรมระเบียบแบบแผนเกี่ยวกับการปฏิบัติตามพระธรรมวินัยและการปฏิบัติศาสนกิจของสงฆ์ เช่น การทำกิจวัตรประจำวัน การฝึกซ้อมสวดมนต์ ฝึกซ้อมเรื่องสังฆกรรมและ

พิธีกรรมทางพระศาสนา ตลอดจนการฝึกอบรมการปฏิบัติศาสนกิจของคฤหัสถ์ เช่น การทำวัตร สวดมนต์ประจำวันพระ การสามทานอุโบสถศีล และปฏิบัติศาสนพิธีอื่น ๆ

๔. หน้าที้อำนวยความสะดวกในการบำเพ็ญกุศล หน้าที้อำนวยความสะดวกในการบำเพ็ญกุศลนั้น เป็นหน้าที่เชื่อมโยงผูกพันกับสังคมทั้งในส่วนวัดและนอกวัด และเป็นหน้าที่อันเกี่ยวกับผลประโยชน์ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ซึ่งพอแยกได้โดยลักษณะ คือ

๔.๑ การอำนวยความสะดวกแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ ที่ขอใช้วัดเป็นที่จัดบำเพ็ญกุศลทั้งที่เป็นส่วนตัวและส่วนรวม

๔.๒ การอำนวยความสะดวกในการบำเพ็ญกุศลของวัดเอง ทั้งที่เป็นการประจำและเป็นการจร

๔.๓ การอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนผู้จะบำเพ็ญกุศลอนอกวัด แต่ขอรับคำปรึกษาและความอุปถัมภ์จากเจ้าอาวาสหรือจากวัด

๔.๔ การสร้างสถานที่เพื่ออำนวยความสะดวกในการบำเพ็ญกุศล เช่น การสร้างฌาปนสถาน มีเมรุเผาศพ ศาลาเผาศพ ศาลาพักผ่อนหรือศาลาบำเพ็ญกุศลและที่เก็บศพ เป็นต้น

ตารางที่ ๒.๘ แสดงบทบาทพระสังฆาธิการ

นักวิชาการหรือนักวิจัย	ข้อค้นพบ
พระธรรมญาณมณี (ทองย้อย กิตติทินโน), (๒๕๒๖, หน้า ๖๗)	๑. มุ่งความสงบเรียบร้อย ๒. มุ่งความเจริญของงาม ๓. มุ่งความสามัคคีปรองดอง
กฎหมายเถรสมาคม, (๒๕๔๑)	๑. ต้องเคารพเอื้อเพื่อต่อกฎหมาย ๒. ต้องเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งของผู้บังคับบัญชา ๓. ต้องตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ด้วยความระมัดระวัง ๔. ต้องปฏิบัติหน้าที่โดยชอบ และห้ามมิให้ใช้อำนาจหน้าที่ในทางที่ไม่สมควร ๕. ต้องสุภาพเรียบร้อยต่อผู้บังคับบัญชา เหนือตนและผู้อยู่ในปกครอง ๖. ต้องรักษาส่งเสริมสามัคคีในหมู่คณะและช่วยเหลือซึ่งกันและกันในทางที่ชอบ ๗. ต้องอำนวยความสะดวกในหน้าที่การคณะสงฆ์และการพระศาสนา ๘. ต้องรักษาข้อความอันเกี่ยวกับการคณะสงฆ์ที่ยังไม่ควรเปิดเผย
กฎหมายเถรสมาคม, (๒๕๔๑)	เจ้าคณะทุกระดับมีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในเขตการปกครองของตน
พระพุทธวรญาณ (ทองย้อย กิตติทินโน), (๒๕๔๘, หน้า ๓๕)	เจ้าอาวาสวัดเป็นผู้มีความรับผิดชอบต่อการพระศาสนาอย่างยิ่งใหญ่ เพราะต้องทำหน้าที่เป็นผู้ปกครองวัด และเป็นผู้แทนวัด เนื่องจากวัดมีฐานะเป็นนิติบุคคล คือบุคคลตามกฎหมาย

๒.๔ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการ

การบริหารมีควบคู่กันมากับมนุษย์เป็นเวลายาวนานแล้ว แต่การบริหารกิจการใดๆ ที่เกี่ยวกับสาธารณะ ในยุคปัจจุบันมีความจำเป็นที่จะต้องอาศัยผู้บริหารมืออาชีพ จึงจะทำให้พันธกิจต่างๆ เหล่านั้นดำเนินการไปได้ด้วยดีและบรรลุจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ สำหรับนักบริหารกิจการสาธารณะต่างๆ ไป รวมทั้งพระสังฆาธิการผู้บริหารงานการคณะสงฆ์ด้วย ต้องศึกษาทำความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการบริหารทั้งที่เป็นแนวคิดทางด้านศาสนา และด้านหลักการบริหารต่างๆ ไป ดังนี้

๒.๔.๑ ความหมายของการบริหาร

นักวิชาการหลายท่านให้ความหมายของคำว่า “การบริหาร” ไว้ ผู้ศึกษาจึงใคร่ขอนำมาประกอบการศึกษา ดังนี้

การบริหาร คือ กระบวนการจัดการ และดำเนินการทุกๆ ด้าน เพื่อให้การคณะสงฆ์ซึ่งตั้งอยู่บนฐานของการวัด และเป็นฐานรองรับพระศาสนามีความก้าวหน้า สามารถอำนวยความสะดวก เสริมสร้างความผาสุก ความถูกต้อง ความเป็นระเบียบเรียบร้อยดีงาม และแสดงความเมตตาานุเคราะห์ต่อปวงชน ปรากฏชัดทั้งทางรูปธรรมและนามธรรม^{๖๕} นอกจากนี้ยังหมายถึงการปกครอง (Government) การดูแลรักษาหมู่คณะ และการดำเนินงานหรือจัดการ (Management) กิจกรรมต่างๆ ของหมู่คณะ หรือองค์กรต่างๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปตามนโยบาย (Policy) และวัตถุประสงค์ (Purposes/Objectives) ขององค์กรนั้นๆ ด้วยดี มีประสิทธิภาพ (Efficiency)^{๖๖}

ผู้บริหารงานที่ดีจะต้องมีวิธีการบริหารงานที่จะทำให้ขณะใจลูกน้อง ธรรมะสำหรับผู้บริหารงาน คือ จะต้องมีความหนักแน่นมั่นคง และสามารถเป็นเสาหลักในการสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ลูกน้องได้ มีความสามารถในการแบ่งงานให้ลูกน้องทำตามความชำนาญของแต่ละบุคคลและรู้จักกระจายอำนาจให้แก่ลูกน้องได้ช่วยแบ่งเบาภาระของตนเอง ดังนั้นผู้บริหารงานที่ดีจึงเป็นผู้ที่คอยดูแลภาพรวมในการทำงานของบุคคลในองค์กร^{๖๗} ดังนั้นการบริหารจัดการ จึงเป็นกระบวนการของการแสวงหา และการผสมผสานทรัพยากรที่สำคัญ ๓ ประเภท คือ มนุษย์ การเงิน และทรัพยากรด้านกายภาพ เพื่อที่จะได้บรรลุเป้าหมายหลักขององค์กรในการผลิตสินค้าหรือบริการ ซึ่งเป็นที่ปรารถนาของสังคม การบริหารโดยสรุปก็คือ

๑. การทำงานอย่างใดอย่างหนึ่งให้สำเร็จโดยลำพังคนเดียว ไม่ใช่การบริหารหรือการจัดการ การบริหารหรือการจัดการเกิดขึ้นในบริบทของกลุ่ม โดยอย่างน้อยที่สุดกลุ่มนั้นจะต้องมีจำนวนสมาชิกตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป

๒. กลุ่มบุคคลดังกล่าวจะต้องมีเป้าหมาย หรือวัตถุประสงค์ร่วมกัน และผู้จัดการจะมีบทบาทสำคัญในการชี้แนะให้แนวทางในการกำหนดเป้าหมายของกลุ่มหรือเป็นผู้ที่กำหนดเป้าหมาย

^{๖๕}พระธรรมวรนายก (โอภาส นิลุตติเมธี), **ธรรมปริทัศน์ “๔๖”**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๗๓.

^{๖๖}พระราชาคณะวิสสุ (เสริมชัย ชยมงคลโล), **การบริหารวัด**, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (นครปฐม : เพชรเกษมการพิมพ์, ๒๕๕๑), หน้า ๒๖.

^{๖๗}พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี), **คนสำราญงานสำเร็จ**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๐), หน้า ๒๕-๓๒.

ของกลุ่มเอง ในกรณีที่เป้าหมายของกลุ่มมิได้กำหนดขึ้นมาจากภายนอกหรือจากหน่วยงานระดับเหนือขึ้นไป

๓. การจัดการเป็นงานด้านสมอง ใช้ความคิด ปฏิภาณ และการตัดสินใจ เพื่อสร้างเงื่อนไขและรักษาไว้ซึ่งเงื่อนไขสำหรับการบรรลุเป้าหมายของกลุ่ม^{๖๘}

จึงกล่าวได้ว่าการบริหารงานเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ซึ่งเป็นสาขาวิชาที่มีการจัดระเบียบอย่างมีระบบ กล่าวคือ มีหลักการ กฎเกณฑ์และทฤษฎีที่เชื่อถือได้อันเกิดจากการค้นคว้าเชิงวิทยาศาสตร์เพื่อประโยชน์ในการบริหารงาน โดยลักษณะเช่นนี้การบริหารงานจึงเป็นศาสตร์ทางสังคม ที่อยู่ในกลุ่มเดียวกับวิชาจิตวิทยา สังคมวิทยาและรัฐศาสตร์ แต่ถ้าพิจารณาการบริหารงานในลักษณะของการปฏิบัติที่ต้องอาศัยความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์และทักษะของผู้บริหารงาน แต่ละคนที่จะทำงานให้บรรลุเป้าหมาย ซึ่งเป็นการประยุกต์เอาความรู้ หลักการ และทฤษฎีไปปรับใช้ในการปฏิบัติงานเพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์และสิ่งแวดล้อม^{๖๙}

นอกจากนี้การบริหารงานเป็นการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยอาศัยปัจจัยต่างๆ อันได้แก่ คน (Man) เงิน (Money) วัสดุสิ่งของ (Material) และวิธีการปฏิบัติงาน (Method) เป็นอุปกรณ์ในการดำเนินงาน^{๗๐} หรือความพยายามที่จะสั่ง ณะและผสมผสานความพยายามของมนุษย์ ซึ่งมีจุดรวมที่มุ่งสู่จุดหมายปลายทางหรือเป้าหมายบางอย่าง การบริหารเป็นกิจกรรมที่จำเป็นของผู้บริหาร ในองค์การซึ่งมีหน้าที่สั่งการ ให้ความสะดวกในการทำงานของกลุ่มคนที่มีวัตถุประสงค์เดียวกัน^{๗๑}

การบริหารเป็นทั้งศิลป์ ศาสตร์ และอาชีพ กล่าวคือ กรณีที่เป็นศิลป์ (Art) หมายถึงบุคคลได้ใช้ทักษะและความรู้ที่พัฒนาขึ้นของแต่ละบุคคล เพื่อให้บรรลุจุดหมายใดจุดหมายหนึ่ง กรณีที่เป็นศาสตร์ (Science) เป็นองค์ความรู้ในสิ่งที่เกิดจากการสืบค้นหาความรู้ใหม่ ด้วยวิธีเชิงวิทยาศาสตร์ มีการรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ การประมวลผลข้อมูล การตั้งสมมุติฐาน และการทดสอบสมมุติฐาน กรณีที่เป็นอาชีพ (Profession) นั้น อาชีพเกิดจากความเป็นศิลป์และความเป็นศาสตร์โดยพิจารณาจากเกณฑ์ที่แสดงถึงความเป็นอาชีพใดๆ^{๗๒} และเป็นกระบวนการของการวางแผน การจัดองค์การ การสั่งการ และการควบคุมกำลังความพยายามของสมาชิกขององค์การและใช้ทรัพยากรอื่นๆ เพื่อความสำเร็จในเป้าหมายขององค์การที่กำหนดไว้^{๗๓}

^{๖๘}ธงชัย วงศ์ชัยสุวรรณ, *วิทยาการบริหารสำหรับนักบริหารมืออาชีพ*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐), หน้า ๓-๔.

^{๖๙}จันทรานี สงวนนาม, *เอกสารประกอบการสอนบรรยายหลักสูตรผู้บริหารสถานศึกษาระดับสูง*, (กรุงเทพมหานคร : ม.ท.ป., ๒๕๓๖), หน้า ๔.

^{๗๐}สุธี สุทธิสมบุรณ์ และสมาน รังสิโยภักดิ์, *หลักการบริหารเบื้องต้น*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ก.พ., ๒๕๓๖), หน้า ๑๒.

^{๗๑}ชาญชัย อาจินสมาจาร, *การบริหารการศึกษา*, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ส่งเสริม, ๒๕๔๐), หน้า ๓๘.

^{๗๒}วิโรจน์ สารรัตนะ, *การบริหารหลักการทฤษฎี และประเด็นทางการศึกษา*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ทิพย์วิสุทธิ์, ๒๕๔๒), หน้า ๔.

^{๗๓}สมยศ นาวิการ, *การบริหาร*, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : บรรณกิจ, ๒๕๔๔), หน้า ๑๘.

จากแนวคิดดังกล่าวนี้ สรุปความหมายของการบริหารว่า การบริหารก็คือการที่บุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไปร่วมมือกันทำงานโดยใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ พร้อมทั้งใช้ทรัพยากรทางการบริหารมาจัดดำเนินการตามกระบวนการบริหาร เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ร่วมกัน

จากความหมายของการบริหารสามารถสรุปแนวคิดได้ดังนี้

ตารางที่ ๒.๙ ความหมายของการบริหาร

นักวิชาการ/แหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
พระธรรมวรานายก (โอภาส นริุตติเมธี (๒๕๔๖)	กระบวนการจัดการ และดำเนินการทุกๆ ด้าน เพื่อให้การคณะสงฆ์ซึ่งตั้งอยู่บนฐานของการวัด และเป็นฐานรองรับพระศาสนามีความก้าวหน้า สามารถอำนวยความสะดวก เสริมสร้างความผาสุก ความถูกต้อง ความเป็นระเบียบเรียบร้อยดีงาม และแสดงความเมตตาอนุเคราะห์ต่อปวงชน ปราบกษัตติทั้งทางรูปธรรมและนามธรรม
พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคโล, (๒๕๕๑)	การปกครอง (Government) การดูแลรักษาหมู่คณะ และการดำเนินงานหรือจัดการ (Management) กิจกรรมต่างๆ ของหมู่คณะ หรือองค์กรต่างๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปตามนโยบาย (Policy) และวัตถุประสงค์ (Purposes/Objectives) ขององค์กรนั้นๆ ด้วยดี มีประสิทธิภาพ (Efficiency)
พระม หาวุฒิ ชัย วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี), (๒๕๕๐)	ผู้บริหารงานที่ดีจะต้องมีวิธีการบริหารงานที่จะทำให้ชนะใจลูกน้อง ธรรมชาติสำหรับผู้บริหารงาน คือ จะต้องมีความหนักแน่นมั่นคง และสามารถเป็นเสาหลักในการสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ลูกน้องได้ มีความสามารถในการแบ่งงานให้ลูกน้องทำตามความชำนาญของแต่ละบุคคลและรู้จักกระจายอำนาจให้แก่ลูกน้องได้ช่วยแบ่งเบาภาระของตนเอง ดังนั้นผู้บริหารงานที่ดีจึงเป็นผู้ที่คอยดูแลภาพรวมในการทำงานของบุคคลในองค์กร
ธงชัย วงศ์ชัยสุวรรณ (๒๕๔๐)	กระบวนการของการแสวงหา และการผสมผสานทรัพยากรที่สำคัญ ๓ ประเภท คือ มนุษย์ การเงิน และทรัพยากรด้านกายภาพ เพื่อที่จะได้บรรลุเป้าหมายหลักขององค์กรในการผลิตสินค้าหรือบริการ ซึ่งเป็นที่ปรารถนาของสังคม
จันทราณี สงวนนาม (๒๕๓๖)	การบริหารงานเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ซึ่งเป็นสาขาวิชาที่มีการจัดระเบียบอย่างมีระบบ กล่าวคือ มีหลักการ กฎเกณฑ์และทฤษฎีที่เชื่อถือได้อันเกิดจากการค้นคว้าเชิงวิทยาศาสตร์เพื่อประโยชน์ในการบริหารงาน

ตารางที่ ๒.๙ ความหมายของการบริหาร (ต่อ)

นักวิชาการ/แหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
สุธี สุทธิสมบูรณ์ และสมาน รังสิโยภักษ์ (๒๕๓๖)	การดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยอาศัยปัจจัยต่างๆ อันได้แก่ คน (Man) เงิน (Money) วัสดุสิ่งของ (Material) และวิธีการปฏิบัติงาน (Method) เป็นอุปกรณ์ในการดำเนินงาน
ชาญชัย อาจินสมาจาร (๒๕๔๐)	ความพยายามที่จะสั่ง แนะและผสมผสานความพยายามของมนุษย์ ซึ่งมีจุดรวมที่มุ่งสู่จุดหมายปลายทางหรือเป้าหมายบางอย่าง การบริหารเป็นกิจกรรมที่จำเป็นของผู้บริหาร ในองค์การซึ่งมีหน้าที่สั่ง การ ให้ความสะดวกในการทำงานของกลุ่มคนที่มีวัตถุประสงค์ เดียวกัน
วิโรจน์ สารรัตน์ (๒๕๔๒)	การบริหารเป็นทั้งศิลป์ ศาสตร์ และอาชีพ
สมยศ นาวิการ (๒๕๔๔)	กระบวนการของการวางแผน การจัดองค์การ การสั่งการ และการ ควบคุมกำลังความพยายามของสมาชิกขององค์การและใช้ ทรัพยากรอื่นๆ เพื่อความสำเร็จในเป้าหมายขององค์การที่กำหนด ไว้

๒.๔.๒ ความหมายของผู้บริหาร

ในการพัฒนาองค์กรให้มีประสิทธิภาพนั้น จำเป็นจะต้องอาศัยผู้บริหาร ที่มีความรู้ ความสามารถสูง ในการพัฒนาองค์กรให้มีคุณภาพต่อไปได้ องค์กรทางพระพุทธศาสนาก็จำเป็นต้อง อาศัยผู้บริหาร คือ พระสังฆาธิการที่มีความรู้ และความสามารถสูงในการพัฒนาองค์กรทาง พระพุทธศาสนามี วัด เป็นต้น ได้มีผู้ให้ความหมายของผู้บริหารไว้หลายท่าน ดังนี้

นักบริหาร คือ ผู้ทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่น เขาบริหารงานด้วยธรรมาธิปไตยที่ถือ หลักการและความสำเร็จของงานเป็นใหญ่ เขาเป็นผู้นำที่น้อมอยู่ในหัวใจของคนร่วมงาน^{๗๔} ผู้บริหาร คือ นักแก้ปัญหาขององค์การทั้งปัญหาในด้านงาน ด้านงบประมาณ ด้านเวลาและด้านคน ซึ่งรวมถึง ปัญหาสุขภาพทางร่างกายและทางจิตใจด้วย^{๗๕} รวมถึงผู้บริหารเป็นบุคคลที่ได้รับการแต่งตั้งหรือการ

^{๗๔}พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต), *คุณธรรมสำหรับนักบริหาร*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สหธรรมิก, ๒๕๓๙), หน้า ๕๖.

^{๗๕}ถวิล เกื้อกุลวงศ์, *การบริหารการศึกษาสมัยใหม่ : ทฤษฎี วิจัย และปฏิบัติ*, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๐), หน้า ๑๗.

เลือกตั้ง หรือยกย่องจากกลุ่มให้ทำหน้าที่ของตำแหน่งผู้นำ เช่น การชี้แนะ การสั่งการและช่วยเหลือให้กลุ่มสามารถปฏิบัติงานได้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้^{๗๖}

ผู้บริหาร คือ บุคคลใดๆ ก็ตามที่พยายามทำให้เกิดความสำเร็จในเป้าหมายขององค์กร โดยใช้กำลังความพยายามของบุคคลอื่น หรือบุคคลที่มีอำนาจหน้าที่ต่อบุคคลอื่นคือผู้บริหาร^{๗๗} และหมายถึง ผู้ทำหน้าที่ทางการบริหารจัดการไม่ว่าจะเป็นภาครัฐหรือเอกชน และมีความหมายในระดับเดียวกัน^{๗๘}

ผู้บริหาร (Administrator) คือ ผู้ที่ทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยผู้อื่น หรืออาศัยความร่วมมือจากผู้อื่น (Get things done through others) คำว่า บริหารนั้นมาจากคำ ๒ คำคือ **บริ** แปลว่าโดยรอบ และ **หาร** แปลว่า แบ่ง รวมความจึงแปลว่า การแบ่งงานที่อยู่รอบข้างช่วยกันทำให้สำเร็จและการที่จะเป็นเช่นนั้นได้ผู้บริหารจะต้องเป็นทั้งหัวหน้า (Head) และผู้นำ (Leader) ในคนเดียวกัน จากคำจำกัดความข้างต้นจะเห็นได้ว่า ผู้บริหารที่สมบูรณ์จะต้องให้คนอื่นทำงานแทนตนจนสำเร็จอย่าไปลงมือทำงานด้วยตนเองทั้งหมด ถ้าใครลงมือทำงานด้วยตนเองแม้แต่เรื่องเล็กน้อยจึงมักถูกเหน็บแนมว่าเป็น “ผู้บริหารสันดานเสมียน”^{๗๙}

ความหมายของคำว่า นักบริหาร โดยปกติคำว่า **นัก** จะหมายถึงตัวบุคคลถ้าไปอยู่กับคำอื่นโดยเฉพาะที่เป็นอาชีพจะแสดงให้เห็นว่าคนๆ นั้น มีความเป็นมืออาชีพ เช่น นักมวย นักฟุตบอล นักร้อง นักแสดง นักพูด นักเขียน เป็นต้น คำว่า **มืออาชีพ** เป็นคำที่ใช้กับบุคคลหรือองค์กรซึ่งทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างเป็นผู้รู้จริงในสิ่งนั้น และเชี่ยวชาญกว่าสิ่งอื่น อย่างเช่นครูมืออาชีพ แสดงว่าครูผู้นั้นมีความรู้ความสามารถสูง และมีความเชี่ยวชาญในการสอนเป็นอย่างมาก ในขณะที่คำว่า อาชีพครูมีความหมายเพียงว่าคนๆ นั้นมีอาชีพเป็นครูบาอาจารย์ มีหน้าที่สั่งสอนลูกศิษย์แต่จะมีความรู้และมีความเชี่ยวชาญหรือไม่นั้นเป็นอีกเรื่องหนึ่ง นักบริหาร (Professional Administrator) จึงหมายถึงผู้บริหารมืออาชีพที่มีความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการอย่างดีเยี่ยมและมีความเชี่ยวชาญในการบริหารงาน โดยดูจากประสบการณ์การทำงาน ด้านการบริหารมาอย่างยาวนานและประสบความสำเร็จ

ดังนั้นการเป็นนักบริหารจึงไม่ใช่เรื่องง่ายใครที่เป็นได้ถือว่ายอดเยี่ยม เพราะจะมีทั้งความเป็นผู้นำหัวหน้าและผู้บริหารอยู่ในคนๆ เดียวอย่างสมบูรณ์เกี่ยวกับการเป็นนักบริหารคนที่จะเป็นได้จะต้องส่อลักษณะหรือฉายแววให้ปรากฏพอสรุปเฉพาะหัวข้อได้ ๙ ประการดังนี้^{๘๐}

ประการที่ ๑ แสดงออกอย่างแรงกล้าต้องการประสบความสำเร็จ

ประการที่ ๒ สนใจใคร่รู้ใฝ่รู้ใฝ่ฝัน

^{๗๖}เศวานิต เศษานนท์, **ภาวะผู้นำ (Leadership)**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (นครราชสีมา : ภาควิชาพื้นฐานการศึกษา คณะวิชาครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏนครราชสีมา, ๒๕๔๑), หน้า ๒.

^{๗๗}สมยศ นาวิการ, **การบริหาร**, หน้า ๒๒.

^{๗๘}สาคร สุขศรีวงศ์, **ดร., การจัดการ : จากมุมมองนักบริหาร**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท จี. พี. ไฮเบอร์พริ้นท์ จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๒๘.

^{๗๙}สุเมธ แสงนิมิต, **ภาวะผู้นำกับธรรมาภิบาลในการบริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น**, (กรุงเทพมหานคร : ส เจริญ การพิมพ์, ๒๕๕๒), หน้า ๘-๙.

^{๘๐}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙.

ประการที่ ๓ เป็นที่พึงของคนอื่นได้
 ประการที่ ๔ ให้คนอื่นทำงานแทนตนจนสำเร็จ
 ประการที่ ๕ ตัดสินใจได้ดี
 ประการที่ ๖ แก้ปัญหาเองได้
 ประการที่ ๗ ทำอะไรได้มากเป็นพิเศษและรวดเร็ว
 ประการที่ ๘ ประสานงานคล่องแคล่ว
 ประการที่ ๙ ทำงานได้ดีกว่าเดิมเสมอมีการคิดปรับปรุงไม่พอใจในผลงานจะทำให้ดีขึ้นเรื่อยๆและมักประสบผลสำเร็จ

ผู้บริหาร (The Administrators) เปรียบได้ว่าเป็นจอมทัพสำคัญที่จะนำพาองค์กรให้ก้าวไปในกระแสของการปฏิรูปได้อย่างมีเกียรติและศักดิ์ศรี ผู้บริหารในยุคของการเปลี่ยนแปลงทางบริบท (Context) หลากหลายส่วนนั้น น่าจะเปรียบได้กับ “ผู้บริหารมืออาชีพ” จึงจะเหมาะสมกับสภาพการณ์ปัจจุบัน ซึ่งบุคลากรดังกล่าวที่ หมายถึงถึง “ผู้บริหารโรงเรียน/สถานศึกษามืออาชีพ” และ “ผู้บริหารการศึกษามืออาชีพ” เหล่านี้ ประดุจหัวรถจักรสำคัญของขบวนรถไฟยุคปฏิรูปการศึกษาที่จะทำหน้าที่สำคัญต่อการขับเคลื่อนขบวนรถไฟไปสู่ เป้าหมายที่พึงประสงค์ได้ โดยการกำหนดเป็นยุทธศาสตร์ การจัดการศึกษาสู่ การปฏิบัติที่แสดงให้เห็นทั้งคุณภาพ ศักยภาพ เกิดประโยชน์สูงสุดในเขตพื้นที่การศึกษานั้นเอง^{๔๑}

จากแนวคิดดังกล่าว สรุปความหมายของผู้บริหาร ก็คือ ผู้ที่ดำรงตำแหน่งในการบริหาร และเป็นผู้จัดกระบวนการบริหารโดยทำหน้าที่เกี่ยวกับการอำนวยความสะดวก การจูงใจ การริเริ่ม การประนีประนอม การประสานงาน และควบคุมบุคคลอื่นให้ปฏิบัติหน้าที่

จากความหมายของผู้บริหารสามารถสรุปได้ดังนี้

ตารางที่ ๒.๑๐ ความหมายของผู้บริหาร

นักวิชาการ	แนวคิดหลัก
พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), (๒๕๓๙)	ผู้ทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่น เขาบริหารงานด้วยธรรมาธิปไตยที่ถือหลักการและความสำเร็จของงานเป็นใหญ่ เขาเป็นผู้นำที่นั่งอยู่ในหัวใจของคนร่วมงาน
ถวิล เกื้อกุลวงศ์ (๒๕๔๐)	นักแก้ปัญหาขององค์กรทั้งปัญหาในด้านงาน ด้านงบประมาณ ด้านเวลาและด้านคน ซึ่งรวมถึงปัญหาสุขภาพทางร่างกายและทางจิตใจด้วย
เศาวนิต เศาณานนท์ (๒๕๔๑)	บุคคลที่ได้รับการแต่งตั้งหรือการเลือกตั้ง หรือยกย่องจากกลุ่มให้ทำหน้าที่ของตำแหน่งผู้นำ เช่น การชี้แนะ การสั่งการและช่วยเหลือให้กลุ่มสามารถปฏิบัติงานได้สำเร็จตามวัตถุประสงค์

^{๔๑}สุรศักดิ์ ปาเฮ, “สูมิตการเป็นนักบริหารการศึกษามืออาชีพ”, วารสารวิชาการ, ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๖ (มิถุนายน, ๒๕๔๓) : ๗๐-๗๕.

ตารางที่ ๒.๑๐ ความหมายของผู้บริหาร (ต่อ)

นักวิชาการ	แนวคิดหลัก
สมยศ นาวิการ (๒๕๔๔)	บุคคลใดๆ ก็ตามที่พยายามทำให้เกิดความสำเร็จในเป้าหมายขององค์กร โดยใช้กำลังความพยายามของบุคคลอื่น หรือบุคคลที่มีอำนาจหน้าที่ต่อบุคคลอื่นคือผู้บริหาร
สาคร สุขศรีวงศ์, ดร. (๒๕๕๓)	ผู้ทำหน้าที่ทางการบริหารจัดการไม่ว่าจะเป็นภาครัฐหรือเอกชน และมีความหมายในระดับเดียวกัน
สุเมธ แสงนิมนวล (๒๕๕๒)	ผู้บริหาร (Administrator) คือ ผู้ที่ทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยผู้อื่น หรืออาศัยความร่วมมือจากผู้อื่น (Get things done through others) การแบ่งงานที่อยู่รอบข้างช่วยกันทำให้สำเร็จและการที่จะเป็นเช่นนั้นได้ผู้บริหารจะต้องเป็นทั้งหัวหน้า (Head) และผู้นำ (Leader) ในคนเดียว
สุรศักดิ์ ปาเย (๒๕๔๓)	จอมทัพสำคัญที่จะนำพาองค์กรให้ก้าวไปในกระแสของการปฏิรูปได้อย่างมีเกียรติและศักดิ์ศรี ผู้บริหารในยุคของการเปลี่ยนแปลงทางบริบท (Context) หลากหลายส่วนนั้น น่าจะเปรียบได้กับ “ผู้บริหารมืออาชีพ”

๒.๔.๓ แนวทางการบริหารจัดการวัด

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ได้กำหนดกรอบการพัฒนาวัดไว้ ๖ หมวด ดังนี้^{๕๒}

หมวดที่ ๑ การสาธารณูปการ การดำเนินการปรับปรุงพัฒนาวัดในด้านการสาธารณูปการ มีแนวทางการดำเนินการ ดังนี้

๑.๑ บริเวณวัด

ภายในบริเวณวัด มีสิ่งต่างๆ ที่จำเป็นเหมาะสม ส่งเสริมสภาพความเป็นรมณีสถาน โดยดำเนินการในสิ่งต่างๆ ดังเช่น

๑.๑.๑ ป้ายชื่อวัด ตั้งอยู่ในที่ที่เหมาะสม มีขนาดที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ มีความสง่างาม

๑.๑.๒ แผนผัง ติดตั้งไว้ในที่เปิดเผย เห็นได้ชัดเจน แสดงอาณาเขตและรายละเอียดสถานที่ต่างๆ ภายในวัดชัดเจน

๑.๑.๓ ป้ายแผ่นแพร่กิจกรรมต่างๆ ของวัด แสดงหรือเผยแพร่การดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของวัด

๑.๑.๔ ป้ายประวัติโดยย่อ เพื่อแสดงประวัติวัดเผยแพร่แก่บุคคลทั่วไป

๑.๑.๕ ป้ายนิเทศข้อมูล เพื่อแสดงจำนวนสถิติ ข้อมูลต่างๆ ของวัด

^{๕๒} กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, คู่มือการพัฒนาวัดสู่ความเป็นมาตรฐาน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๔), หน้า ๑๐-๑๓.

๑.๑.๖ ป้ายคติธรรม พุทธภาษิต เพื่อเผยแพร่คติธรรมหรือพุทธภาษิต เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้หรือคติธรรมสอนใจแก่บุคคลที่เข้ามาในวัด

๑.๑.๗ มุมหนังสือเพื่อส่งเสริมการอ่าน เพื่อเป็นช่องทางในการเรียนรู้แก่บุคคลทั่วไปที่สนใจ

๑.๒ การปรับปรุง พัฒนา ดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์ภายในวัด

๑.๒.๑ บริเวณวัดสงบ ร่มรื่น

๑.๒.๒ มีการจัดบริเวณวัด สถานที่ เป็นระเบียบ

๑.๒.๓ มีภาชนะรองรับขยะมูลฝอย

๑.๒.๔ มีบริเวณปลูกดอกไม้ ไม้ประดับ เพื่อความร่มรื่น สวยงาม

๑.๒.๕ มีการจัดพื้นที่สำหรับนั่งพักผ่อน

๑.๓ ความสะอาด/มั่นคงแข็งแรงของอาคารเสนาสนะต่างๆ

๑.๓.๑ ความสะอาดของอาคารเสนาสนะและภายในบริเวณวัด

๑.๓.๒ ความมั่นคงแข็งแรงของอาคารเสนาสนะมีความมั่นคงปลอดภัยต่อการพำนักอาศัย ใช้ประโยชน์ หรือดำเนินกิจกรรมต่างๆ

๑.๔ วัดมีสิ่งปลูกสร้าง และอาคารเสนาสนะต่างๆ เพียงพอและเหมาะสมต่อการใช้ประโยชน์สภาพสะอาด มั่นคงแข็งแรง

๑.๔.๑ อุโบสถ

๑.๔.๒ กุฏิ

๑.๔.๓ ศาลา

๑.๔.๔ เเมรุ

๑.๔.๕ วิหาร

๑.๔.๖ ห้องสมุด/พิพิธภัณฑ์

๑.๔.๗ ถนนและทางเท้าภายในวัด

๑.๔.๘ เจดีย์

๑.๔.๙ ร้ววัด/กำแพงวัด

๑.๕ การบริหารจัดการและดูแลศาสนสมบัติของวัด โดยวัดดำเนินการให้มีเพื่อให้สามารถบริหารจัดการวัดอย่างเป็นระบบ ได้แก่

๑.๕.๑ การจัดทำบัญชีการเงินของวัด

๑.๕.๒ การจัดทำทะเบียนทรัพย์สินของวัด

๑.๕.๓ การแต่งตั้งไวยาวัจกรของวัด

๑.๕.๔ การแต่งตั้งคณะกรรมการวัด

หมวดที่ ๒ ด้านการปกครอง การดำเนินการบริหารจัดการด้านการปกครอง มีแนวทางการดำเนินการ ดังนี้

๒.๑ การจัดทำระเบียบปฏิบัติ เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติสำหรับบุคลากรภายในวัด

๒.๑.๑ มีระเบียบปฏิบัติกิจวัตรพระภิกษุสามเณร

๒.๑.๒ มีระเบียบปฏิบัติของศิษย์วัดและผู้อาศัยในวัด

๒.๑.๓ มีระเบียบปฏิบัติสำหรับบุคคลที่เข้ามาร่วมหรือจัดกิจกรรมต่างๆ ภายในวัด

๒.๒ มีการวางแผนการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ

๒.๒.๑ เจ้าอาวาสได้มีการมอบหมายหน้าที่บุคลากรภายในวัดตามความรู้ความสามารถ

๒.๒.๒ จัดทำทะเบียนประวัติพระภิกษุสามเณรและบุคลากรภายในวัด

๒.๒.๓ จัดทำประวัติวัดไว้เป็นหลักฐาน

๒.๒.๔ จัดทำสมุดเยี่ยม

๒.๓ การพัฒนาและสวัสดิการ

๒.๓.๑ มีการประชุมอบรมพระภิกษุสามเณรและบุคลากรภายในวัด

๒.๓.๒ มีการจัดสวัสดิการต่างๆ ให้แก่พระภิกษุสามเณรและบุคลากรภายในวัด

๒.๓.๓ มีการประชุมคณะกรรมการวัดสม่ำเสมอ

๒.๓.๔ มีการวางแผนการดำเนินงานและโครงการพัฒนาวัดอย่างต่อเนื่อง

หมวดที่ ๓ ด้านการศาสนศึกษา การดำเนินการด้านการศาสนศึกษา มีแนวทางการดำเนินการ ดังนี้

๓.๑ การจัดการ/จัดให้มี เพื่อการศาสนศึกษา

๓.๑.๑ จัดการศึกษาพระปริยัติธรรมในวัด

๓.๑.๒ จัดสอนธรรมศึกษาให้แก่นักเรียน นักศึกษา ประชาชน ภายในวัด

๓.๑.๓ จัดพระภิกษุไปสอนธรรมศึกษาในสถานศึกษา

๓.๑.๔ จัดให้มีโครงการปฏิบัติธรรมแก่พระภิกษุสามเณรและบุคลากรภายในวัด

๓.๑.๕ จัดห้องสมุดทางพระพุทธศาสนาในวัด

๓.๒ การส่งเสริมการศาสนศึกษา

๓.๒.๑ ส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรศึกษาพระปริยัติธรรม

๓.๒.๒ ส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรและบุคลากรในวัดศึกษาต่อระดับอุดมศึกษา

๓.๒.๓ ส่งเสริมให้ศิษย์วัดได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่อง

หมวดที่ ๔ ด้านการศึกษาสงเคราะห์ การดำเนินการด้านการศึกษาสงเคราะห์ มีแนวทางการดำเนินการ ดังนี้

๔.๑ การจัดตั้งโรงเรียน ศูนย์อบรม ชมรมต่างๆ ในวัด

๔.๑.๑ จัดตั้งโรงเรียนหรือศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์

๔.๑.๒ จัดตั้งศูนย์เรียนรู้ศีลธรรม

๔.๑.๓ จัดตั้งศูนย์ฝึกอาชีพ

๔.๑.๔ จัดตั้งชมรมต่างๆ เพื่อรวมกลุ่มดำเนินกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน

๔.๒ การส่งเสริมหรือสนับสนุนการศึกษาสงเคราะห์

๔.๒.๑ ส่งเสริม/สนับสนุน ด้านการศึกษาให้กับโรงเรียนหรือหน่วยงานราชการต่างๆ

๔.๒.๒ ส่งเสริม/สนับสนุนประชาชนในการส่งเสริมอาชีพต่างๆ

๔.๓.๓ ส่งเสริม/สนับสนุนกองทุนการศึกษาต่างๆ ให้แก่เด็กยากจนหรือผู้ด้อยโอกาส

หมวดที่ ๕ ด้านการเผยแผ่ การดำเนินการด้านการเผยแผ่ มีแนวทางการดำเนินการดังนี้

๕.๑ การจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เนื่องในวัดสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น วัมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา เป็นต้น

๕.๑.๑ การทำบุญตักบาตร

๕.๑.๒ การแสดงธรรมเทศนา

๕.๑.๓ การจัดปฏิบัติธรรม

๕.๑.๔ การเวียนเทียน

๕.๑.๕ การจัดนิทรรศการที่เกี่ยวข้องกับวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

๕.๒ การจัดกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์

๕.๒.๑ การทำบุญตักบาตร

๕.๒.๒ การแสดงธรรมเทศนา

๕.๒.๓ การจัดปฏิบัติธรรม

๕.๒.๔ การเวียนเทียน

๕.๒.๕ การจัดนิทรรศการเกี่ยวกับพระราชกรณียกิจ

๕.๓ การจัดกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญตามประเพณี/ท้องถิ่น

๕.๓.๑ ทำบุญตักบาตร

๕.๓.๒ การแสดงธรรมเทศนา

๕.๓.๓ ปฏิบัติธรรม

๕.๓.๔ กิจกรรมส่งเสริมวัฒนธรรม/ประเพณี

๕.๓.๕ การจัดนิทรรศการเผยแพร่ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับวันสำคัญทางประเพณี/ท้องถิ่น

ท้องถิ่น

๕.๔ การทำหน้าที่อบรมส่งเสริมศีลธรรมของพระภิกษุสามเณร เช่น ในโรงเรียน หน่วยงานราชการ หน่วยงานเอกชน หรือประชาชนตามหมู่บ้านต่างๆ

๕.๕ บุคลากรของวัดทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา เช่น เป็นพระธรรมทูต พระวิปัสสนาจารย์ พระจริยานิเทศ เป็นต้น

๕.๖ มีการเผยแผ่ข้อมูลข่าวสารทางพระพุทธศาสนา เช่น วิทยุชุมชน การแจกหนังสือธรรมะ ซีดีธรรมะ หอกระจายข่าว เป็นต้น

๕.๗ ภายในวัดมีมุมเรียนรู้พระพุทธศาสนา เช่น มุมหนังสือ/ห้องสมุด ป้ายพุทธศาสนาสุภาพิต เป็นต้น

๕.๘ มีการจัดโครงการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม แก่เยาวชน ประชาชนทั่วไป เช่น โครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน บวชนกขัมมจารีณี ค่ายคุณธรรม ฯลฯ

หมวดที่ ๖ ด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ การดำเนินการด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ มีแนวทางการดำเนินการ ดังนี้

๖.๑ การให้ความช่วยเหลือ/สงเคราะห์ในด้านต่างๆ แก่ประชาชน

- ๖.๑.๑ การสงเคราะห์ผู้ยากไร้
- ๖.๑.๒ การช่วยเหลือผู้ประสบภัยต่างๆ
- ๖.๑.๓ การระงับข้อพิพาท/ข้อขัดแย้งของชาวบ้าน
- ๖.๑.๔ การดำเนินการด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์อื่นๆ

๖.๒ การมีส่วนร่วม/สนับสนุน ด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์

- ๖.๒.๑ การอำนวยความสะดวกในการให้ใช้สถานที่ของวัดจัดกิจกรรมต่างๆ
- ๖.๒.๒ การจัดตั้งมูลนิธิ/กองทุนเพื่อการกุศล
- ๖.๒.๓ การมีส่วนร่วมในการส่งเสริมอาชีพของประชาชน
- ๖.๒.๔ การให้ความร่วมมือกับทางราชการเพื่อเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารต่างๆ

๖.๓ การสร้างเครือข่าย/แนวร่วม/อาสาสมัคร/จิตอาสา เพื่อดำเนินกิจกรรมต่างๆ

- ๖.๓.๑ วัดสร้างเครือข่ายการดำเนินงานด้านสาธารณสุขกับองค์กรต่างๆ
- ๖.๓.๒ วัดส่งเสริม/สนับสนุน ให้มีจิตอาสา เพื่อเผยแพร่พระพุทธศาสนา
- ๖.๓.๓ วัดจัดให้มีอาสาสมัคร/แนวร่วมในการสอดส่อง ดูแล และพิทักษ์

พระพุทธศาสนา

๖.๔ การมีส่วนร่วมของประชาชน/ส่วนราชการ

- ๖.๔.๑ วัดเป็นศูนย์กลางการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน
- ๖.๔.๒ ส่วนราชการให้ความร่วมมือและมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ

สรุปได้ว่า ในการพัฒนาวัดนั้นควรเริ่มจากการพัฒนาขั้นพื้นฐาน และควรส่งเสริมให้วัดเกิดกระบวนการเรียนรู้ในการพัฒนาตนเองไปสู่คุณภาพและความสำเร็จอย่างต่อเนื่อง เกิดการยอมรับจากสังคม โดยบูรณาการการทำงานกับทุกภาคส่วน เพิ่มประสิทธิภาพและความคุ้มค่าในการพัฒนา วัดสู่ความเป็นมาตรฐานต่อไป.

๒.๕ หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับการพัฒนาภาวะผู้นำ

การศึกษาเกี่ยวกับภาวะผู้นำตามหลักพุทธธรรม ในทัศนะของพระพุทธศาสนา มีนักวิชาการพุทธศาสนาเป็นที่เคารพกับบุคคลทั่วไป ได้ให้ความหมายภาวะผู้นำในทางพระพุทธศาสนาดังต่อไปนี้

ทางพระพุทธศาสนานักวิชาการได้ให้ความหมายของผู้นำและภาวะผู้นำตามหลักพุทธธรรม เป็นที่ยอมรับและนักวิจัยหลาย ๆ ท่านได้เสนอไว้ดังนี้ พุทธทาสภิกขุ กล่าวว่า ผู้นำ คือ คำว่า ประมุข มาจากคำว่า ปะ แปลว่า ทั้งหมดทั้งสิ้น และมุขะ แปลว่า หน้า รวมเป็น ปมุขะ มีความหมายว่า หน่วยออกหน้าทั้งหมดทั้งสิ้น คือลักษณะแห่งผู้นำนั่นเอง เป็นการนำอย่างสัตบุรุษ นอกจากนี้ พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ให้ความหมายว่า ผู้นำ คือผู้ชักพาให้คนอื่นเคลื่อนไหวหรือกระทำการทิศทางที่ผู้นำกำหนดเป้าหมายไว้ หลายคนมีบทบาทเป็นผู้นำกันอยู่แล้ว เช่นเป็นผู้นำองค์กร ผู้นำ

สมาคม ผู้นำวัดและแม่กระทั่งหัวหน้าครอบครัวก็จัดว่าเป็นผู้นำ^{๕๓} ส่วนพระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต) ให้ความหมายว่า ผู้นำ ตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า “Leadership” ซึ่งมีความหมายในทำนองเดียวกันว่า “Being a leader ; power of leading, the qualities of a leader” หมายถึง ผู้นำไปสู่สิ่งที่ตั้งงามและเป็นประโยชน์แก่มหาชนการนำไปในทางชั่ว ต่ำ เสียหาย เช่น เป็นหัวหน้าโจรพาลูกน้องไปปล้นหรือลักขโมย หรือการตั้งตนเป็นหัวหน้าไปพาคณค้ายาเสพติด ก็คงไม่นับว่าเป็นผู้นำ หรือมีภาวะผู้นำ เพราะไม่สัมพันธ์กับเป้าหมายที่ตั้งงาม และมีได้ตั้งอยู่บนฐานแห่งศีลธรรม คุณธรรม และสติปัญญา^{๕๔} จากการใช้ความหมายของคำว่า ผู้นำ ตามพระพุทธศาสนาที่กล่าวมานี้ ความหมายผู้นำ คือ บุคคลที่มีอิทธิพลเหนือคนอื่นในกลุ่ม สามารถที่จะบริหารจัดการองค์การ ให้ดำเนินไปได้ด้วยดี มีบทบาทสำคัญในการนำกลุ่มหรือคณะไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมาย การเป็นผู้นำที่ดีจำเป็นต้องมีการเรียนรู้และฝึกฝน ซึ่งต้องอาจใช้เวลาช้านาน แต่หากสามารถทำได้สำเร็จก็เท่ากับว่าผู้นำนั้นมีกุญแจสำคัญที่จะนำองค์กรไปสู่ความสำเร็จได้ง่ายขึ้นองค์ประกอบส่วนสำคัญต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับตัวผู้นำ ที่ต้องพัฒนาตนเองให้มีคุณสมบัติจะทำให้ผู้นำพร้อมที่จะปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นได้อย่างถูกต้องบังเกิดผลดี ผู้นำเป็นผู้ที่มีจุดหมายชัดเจนเป็นที่พึงพิงของผู้ใต้บังคับบัญชาได้ทั่วถึง เป็นแกนกลางในการบริหารงานมีจุดหมายและหลักการตรงไปตรงมาไม่เอียงเอียงไปตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ยังมีหลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่ให้ความสำคัญเกี่ยวกับตัวผู้บริหารหรือผู้นำในการบริหารนี้ มาปฏิบัติ

การที่พระพุทธศาสนาเน้นคุณธรรมเป็นสำคัญเพราะถือว่าเมื่อผู้มีความดีแล้วประชาชนย่อมอยู่เป็นสุข คุณธรรมของการเป็นผู้นำนั้นเป็นหลักของการบริหารที่ดี เรียกว่าธรรมาธิปไตย หมายถึงการบริหารโดยถือธรรมเป็นใหญ่ กล่าวคือ ยึดหลักบรรทัดฐาน (norm) หลักการ (principle) และคุณธรรม (virtue) เป็นแนวทางในการบริหารจัดการ และการบริหารกิจการงานคณะสงฆ์นั้นต้องใช้ทั้งพระเดชและพระคุณหรือใช้อำนาจและคุณธรรมซึ่งจะทำให้ได้ทั้งน้ำใจและผลของงาน^{๕๕} ในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ได้กล่าวถึงภาวะผู้นำว่า มีลักษณะใช้ทั้งพระเดชและพระคุณ ติเตียนหรือชี้ผิดถูกที่ควรติ หรือชี้ข้อผิดข้อถูก ซึ่งหลักธรรมต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ผู้นำคณะสงฆ์ในทุกระดับสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับยุคปัจจุบันได้เป็นอย่างดี โดยใช้ควบคู่กับกฎหมายรัฐธรรมนูญ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎมหาเถรสมาคม และระเบียบข้อบังคับ ก็จะสามารถทำให้การปกครองและการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในภาค ๑๕ ให้บรรลุวัตถุประสงค์ และมีประสิทธิภาพนั้น มีดังนี้

ทุติยปาปณิกสูตร ว่า ผู้นำจะต้องประกอบด้วยลักษณะ ดังนี้

๑) จักขุมา คือ เป็นผู้วิสัยทัศน์ที่กว้างไกลสามารถมองสภาพเหตุการณ์ออก และจะวางแผนเตรียมรับ หรือรุกได้อย่างไร เช่น ถ้าเป็นพ่อค้าหรือนักบริหารธุรกิจ ต้องรู้ว่าสินค้าที่ไหนได้

^{๕๓}พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตโต), *พุทธวิธีบริหาร*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วินดาต้าโปรดักส์, ๒๕๔๘), หน้า ๓๔.

^{๕๔}พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต), *พุทธศาสนาประยุกต์ สงฆ์ผู้นำสังคม*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๕๓.

^{๕๕}พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตโต) และ เสฐียรพงษ์ วรรณปก, *มณีแห่งปัญญา*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๓๕๓๖), หน้า ๑๗ - ๑๘.

ราคาถูก แล้วนำไปขายที่ไหนจึงได้ราคาแพง ต้องสามารถวางแผนและฉลาดในการใช้คน คุณลักษณะ
ข้อนี้ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Conceptual Skill คือ ชำนาญในการใช้ความคิด

๒) วิธูโร คือเป็นผู้ชำนาญในงาน สามารถรู้จักวิธีการไม่บกพร่องในหน้าที่ที่ตนได้
รับผิดชอบ จัดการธุระได้ดี มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน เช่น พ่อค้าเพชรต้องดูออกกว่าเป็นเพชรแท้
หรือเพชรเทียม แพทย์หัวหน้าคณะผ่าตัดต้องเชี่ยวชาญ การผ่าตัด คุณลักษณะข้อนี้ตรงกับ
ภาษาอังกฤษว่า Technical Skill คือ ความชำนาญด้านเทคนิค

๓) นิสสยสัมปันโน คือ ฟังพวาอาศัยคนอื่นได้ เป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์ดี ได้รับความเชื่อถือ
จากผู้อื่น เช่นพ่อค้าเดินทางไปค้าขายต่างเมืองก็มีพ่อค้าในเมืองนั้นๆให้ที่พักอาศัยหรือให้กู้ยืมเงิน
เพราะมีเครดิตดี นักบริหารที่ดีต้องผูกใจคนไว้ได้ คุณลักษณะข้อนี้ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Human
Relation Skill คือ ความชำนาญด้านมนุษยสัมพันธ์

สังฆโสภณสูตร นอกจากนี้ผู้นำจะต้องประกอบด้วยคุณธรรมจะต้องวางตัวในกฎระเบียบ
อย่างเคร่งครัด พระพุทธองค์ได้แสดงถึงลักษณะคุณสมบัติของผู้นำหรือผู้บริหารไว้ว่า

๑) วิยตโต เป็นผู้มีปัญหาสามารถใช้หลักในทางพระพุทธศาสนาผู้มีปัญญา ต้อง
ประกอบด้วยปัญญาทางธรรม และทางโลก เปรียบได้กับปัจจุบันคือ เชี่ยวชาญทั้งทฤษฎี และการ
ปฏิบัติ

๒) วินีโต เป็นผู้มีระเบียบวินัยดี กล่าวคือ เป็นผู้นำเป็นแบบ แบบในที่นี้คือแบบอย่าง เช่น
การรักษาระเบียบ วินัย ยึดถือปฏิบัติให้เป็นแบบอย่าง

๓) วิสารโท เป็นผู้แก้ล้ากล้า กล่าวหาญ เป็นบุคคลที่มีความกล้าหาญมีพลังสองอย่างในตัว
คือ พลังกาย และพลังใจที่เข้มแข็ง เมื่อมีพลังดังกล่าว ย่อมสามารถแสดงออกให้เห็นว่า บุคคลผู้นั้นมี
ความกล้าหาญ

๔) พหุสุโต เป็นผู้มีความรู้ สามารถมีความจำมาก เช่น พระอานนท์ เป็นผู้ที่ได้รับการ
ยกย่องว่าเป็นผู้มีสติมาก หากพระพุทธเจ้าแสดงธรรมเรื่องใด หรือตรัสเรื่องใด กับผู้ใด พระ
อานนท์นั้นสามารถจำรายละเอียดได้ครบทั้งหมด

๕) อัมมานธัมมปฏิปันโน เป็นผู้ปฏิบัติธรรม เป็นผู้มีคุณธรรม รักษาความถูกต้องในสิ่งที่
ถูกต้องควร

หลักสัปติสธรรม ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการ มี ๗ ประการ^{๘๖} คือ

๑) อัมมัญญตา หมายถึง “ความเป็นผู้รู้จักเหตุ” เป็นผู้รู้จักเหตุ เช่นรู้จักว่าสิ่งนี้เป็นเหตุ
แห่งสุขสิ่งนี้เป็นเหตุแห่งทุกข์ คือ เห็นเหตุหรือการกระทำเกิดขึ้นในปัจจุบันแล้วรู้ว่า จะส่งผลใน
อนาคตอย่างไรเพื่อเป็นข้อมูลเตือนภัย

๒) อตถัญญตา หมายถึง “ความเป็นผู้รู้จักผล” เป็นผู้รู้ว่าสุขเป็นผลแห่งเหตุอันนี้ทุกข์
เป็นผลแห่งเหตุอันนี้คือ เห็นผลที่เกิดขึ้นในปัจจุบันแล้วรู้ว่าเกิดจากสาเหตุอะไรในอดีตเพื่อเป็นข้อมูล
ในการแก้ไขปัญหาหรือใช้ประโยชน์ในปัจจุบันและอนาคต

๓) อตตัญญตา หมายถึง “ความเป็นผู้รู้จักตน” เป็นผู้รู้ว่าโดยชาติตระกูลยศศักดิ์สมบัติ
บริวารความรู้และคุณธรรมเพียงเท่านั้นแล้วประพฤติดตนให้สมควรแก่ที่เป็นอยู่อย่างไรคือมองตัวเอง

^{๘๖}อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๗/๙-๑๐.

หรือองค์การแล้วทบทวนดูว่าสถานะที่ตัวเองเป็นและฐานะที่ตัวเองมีเป็นอย่างไรเพื่อเป็นข้อมูลในการบริหารตนบริหารงานอย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

๔) มัตตัญญูตา “ความเป็นผู้รู้จักประมาณ” เป็นผู้รู้ในการแสวงหาเครื่องเลี้ยงชีวิตแต่โดยทางที่ชอบและรู้จักประมาณในการบริโภคแต่พอควรคือ มองงานที่ตนเองทำอยู่แล้วพิจารณาวิเคราะห์ด้วยปัญญาว่าความพอเหมาะความพอดีความพอเพียงอยู่ที่ไหนเท่าไรเพื่อจะได้กำหนดแผนการปฏิบัติได้เหมาะสมอันมุ่งไปสู่ผลลัพธ์อย่างดีเลิศ

๕) กาลัญญูตา หมายถึง “ความเป็นผู้รู้จักกาลเวลา” เป็นผู้รู้ว่าเวลานี้เป็นเวลาอันสมควรในอันประกอบกิจนั้นๆ คือ มองงานที่จะทำแล้วพิจารณาบริหารเวลาโดยดำเนินการปฏิบัติว่าควรจะทำให้ทันเวลากำหนดทำให้ถูกเวลาที่ตรงทำทำตามเวลาที่กำหนดและทำให้เริ่มและเสร็จตามเวลาที่วางแผนโดยคำนึงถึงวิธีที่ก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด

๖) ปริสัญญูตา หมายถึง “ความเป็นผู้รู้จักชุมชน” เป็นผู้รู้ว่ากิจกรรมที่จะต้องประพุดติดต่อชุมชนนั้นๆว่าชุมชนหมู่นี้เมื่อเข้าไปหาจะต้องประพุดติดต่อชุมชนนั้นๆว่าชุมชนหมู่นี้เมื่อเข้าไปหาจะต้องทำกริยาอย่างนี้จะต้องพุดอย่างนี้ คือ มองงานของตัวเองว่าต้องเกี่ยวข้องกับชุมชนอะไรบ้างในเชิงธุรกิจและมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอย่างไรแล้วชุมชนนั้นคิดอย่างไรเพื่อเตรียมอย่างไรเพื่อเราจะได้ปฏิบัติเข้ากับสังคมได้อย่างถูกต้อง

๗) ปุคคัลญูตา หมายถึง “ความเป็นผู้รู้จักบุคคล” เป็นผู้รู้วิธีเลือกบุคคลว่าผู้นี้เป็นคนดีควรคบผู้นี้เป็นคนไม่ดีไม่ควรคบ คือ การวางแผนการบริหารงานต้องใช้คนทำงานและจำเป็นต้องติดต่อกับบุคคลในชุมชนการจัดหาคนเข้าทำงานต้องสอบสัมภาษณ์คนเข้าเป็นพนักงานต้องเลือกให้ถูกต้องกับความรู้ความสามารถและต้องเป็นคนดีด้วยงานจึงจะบรรลุความสำเร็จ

คุณสมบัติของผู้นำมีความสำคัญขึ้นอยู่กับระดับของความแตกต่างของตัวผู้นำ ถ้าเป็นผู้นำระดับสูงรับผิดชอบในการวางแผนและดูแลคนจำนวนมาก ข้อที่ ๑ และข้อที่ ๓ มีความสำคัญมาก ข้อที่ ๒ มีความสำคัญน้อยเพราะสามารถใช้ผู้ใต้บังคับบัญชาที่มีความรู้ความชำนาญเฉพาะด้านได้ สำหรับผู้นำระดับกลางทั้งสามข้อมีความสำคัญพอๆ กัน คือ มีความเฉพาะด้าน มีมนุษยสัมพันธ์เพื่อนร่วมงานที่มองเห็นการณ์ไกล ด้วยคุณธรรมของผู้นำเป็นผู้ทำหมู่ให้งามมีความกล้าหาญกล้าก้าวกล้าเรียกว่าเวสารัชชกรณธรรม ๕ ดังนี้คือ

๑. เป็นผู้มี (ศรัทธา) มีเหตุผล มั่นใจในหลักการและในการทำดี
๒. เป็นผู้มี (ศีล) มีระเบียบวินัยดีความประพฤติถูกต้องดีงาม ไม่ผิดศีลธรรม
๓. เป็นผู้มี (พาหุสัจจะ) ความเป็นผู้ได้ศึกษาเล่าเรียนมาก
๔. เป็นผู้มี (วิริยารัมภะ) มีความเพียรมั่นคงจริงจังในกิจการนั้นๆ
๕. เป็นผู้มี (ปัญญา) ความรอบรู้เข้าใจเหตุผล ดี ชั่ว รู้คิด รู้วินิจฉัย รู้หลักการ^{๘๗}

คุณสมบัติที่กล่าวมาข้างต้นทำให้ผู้นำเป็นคนประพุดติดต่อกับคนมีความกล้าหาญไปอยู่ในสถานที่ใดเป็นที่เคารพนับถือของผู้ใต้บังคับบัญชาตรงกับจุดหมายที่ว่า “ผู้นำที่ดีไม่มีเสื่อม” ของผู้นำปุระชัย เปี่ยมสมบูรณ์ ได้นำเสนอผู้นำทางการเมือง และผู้นำทางการทหาร แต่รวมไปถึงผู้นำทาง

^{๘๗}พระราชวรมนี (ประยุทธ์ ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๘), หน้า ๒๐๖.

วิชาการ ผู้นำทางศาสนาและผู้นำคนพิการด้วยกล่าวโดยรวมบุคคลสำคัญมีคุณสมบัติสรุปได้ ๔ ประการ ดังนี้

๑. แรงบันดาลใจ คือพลังปรารถนาอย่างแรงกล้าที่ส่งเสริมผลักดันให้บุคคลทำงานเชิงรุก เข้าสู่เป้าหมายชีวิต กล่าวได้ว่า แรงบันดาลใจเป็นพลังแรงที่ก่อให้เกิดความมุ่งมั่นทุ่มเทเพื่อให้บุคคล บรรลุถึงเป้าหมายปลายทางในชีวิต เมื่อบุคคลมีแรงบันดาลใจให้กระทำในเรื่องใด ความมีสมาธิและความมีปัญญาที่จะไปสู่หนทางของความสำเร็จก็จะตามมา แรงบันดาลใจจึงมีส่วนสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งทางจิตใจให้บุคคลที่จะก้าวไปข้างหน้าโดยไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคข้อขัดข้องแต่กลับเข้าฝ่าฟันเครื่องกีดขวางเพื่อให้เข้าถึงผลสัมฤทธิ์ บุคคลสำคัญทั้ง ๗ ท่านมีต่างแรงบันดาลใจอย่างเปี่ยมล้น

๒. ทศนคติเชิงบวก หรือทศนคติเชิงสร้างคือการมองโลกในแง่ดี และหลีกเลี่ยงการมองโลกในแง่ร้ายที่อาจทำลายขวัญกำลังใจของตนเองและผู้อื่น การมีทศนคติเชิงบวกจึงไม่ใช่ความประมาท แต่เป็นการทำความเข้าใจกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะพึงประสงค์หรือไม่พึงประสงค์ ด้วยความปล่อยวาง ไม่เครียดไม่ทับถมให้สถานการณ์ที่เสียหายต้องหนักหนาสาหัสยิ่งขึ้นไปอีก เอดิสันคือแบบอย่างที่ดีงามของการมองโลกในแง่บวก โดยไม่ว่าผลการทดลองจะสำเร็จหรือล้มเหลว เอดิสันก็มองว่าเป็น การได้เรียนรู้ปรากฏการณ์อย่างสำคัญ

๓. ความเป็นนักสู้ผู้เสียสละ คือการทำหน้าที่ในลักษณะที่ภาษาอังกฤษใช้คำว่า “Service above self” หรืออาจแปลว่า “ให้บริการเหนือตนเอง” ถ้าจะขยายความก็คือ นักสู้ผู้เสียสละคือ นักสู้แบบถวายหัว หรือถวายชีวิตเพื่อผู้อื่น เพื่อประเทศชาติ และเพื่อมวลมนุษยชาติ การสู้เพื่อผู้อื่นเป็นคุณธรรมที่สะท้อนความเสียสละ ริชโธเฟน, ไอเซนฮาวร์, แมกไซไซ ต่างเป็นแบบอย่างของการสู้รบในสงคราม เคลเลอร์สู้เพื่อคนพิการ เอดิสันสู้เพื่อพัฒนาเทคโนโลยี มาเธอร์เทเรซา เคลเลอร์สู้เพื่อคนพิการ เอดิสันสู้เพื่อพัฒนาเทคโนโลยี มาเธอร์เทซาและพุทธทาสภิกขุ สู้เพื่อยกระดับจิตใจของมนุษย์

๔. ความมีภาวะผู้นำ ซึ่งหมายถึงความสามารถในการจูงใจโน้มน้าวให้บุคคลอื่นประพฤติปฏิบัติตามในสิ่งที่ผู้นำวางวัตถุประสงค์ไว้ ภาวะผู้นำจึงเกี่ยวข้องโดยตรงกับความกล้าคิด กล้าริเริ่ม กล้าตัดสินใจ กล้าทำ และกล้ารับผิดชอบ บุคคลผู้มีความมีภาวะผู้นำ จึงมีพลังความสามารถในการสร้างศรัทธาบรรณาให้บุคคลอื่นมีความคิดเห็นคล้อยตามหรือเกิดความยอดตามด้วยความสมัครใจและเต็มใจ ไม่ใช่ด้วยการบังคับข่มขู่หรือใช้อำนาจ

กล่าวโดยสรุปความเป็นภาวะผู้นำยึดหลักธรรมมีเหตุผลในการปฏิบัติหน้าที่ที่มีความเข้มแข็งทางจิตใจมองโลกในแง่ดีอยู่เสมอเป็นผู้เสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อส่วนรวมมีความริเริ่มงานใหม่ๆโดยมุ่งที่จะให้เกิดผลแก่มวลชน สังคม และประเทศชาติอย่างมั่นคงและยั่งยืนตลอดไป

การบริหารปกครองทุกระบบถ้าหากว่าได้ผู้นำผู้ปกครองที่ขาดคุณธรรมแล้วไม่ว่าระบบการบริหารการปกครองนั้นจะดีเพียงไรก็ตาม ก็จะกลายเป็นการบริหารปกครองแบบนำความเดือดร้อนมาสู่ประชาชน และก่อให้เกิดความเสียหายแก่ประเทศชาติได้อย่างมากมาย เพราะจะใช้อำนาจหน้าที่ไปในทางที่ทุจริต แสวงหาผลประโยชน์ให้แก่ตัวเองและพวกพ้อง เกิดมีการทุจริตคดโกงกันอย่างมากมาย เพราะอำนาจนั้นเป็นสิ่งที่ช่วยยวนจิตใจและสามารถเปลี่ยนแปลงอุปนิสัยใจคอของมนุษย์ได้รวดเร็วที่สุด ผู้มีส่วนร่วมในการปกครองโดยปฏิบัติตามหลักการร่วมรับผิดชอบที่จะช่วยป้องกันความเสื่อมนำไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองโดยส่วนรวมคือการนำหลักธรรมมาทำหน้าที่ เช่น

ทศพิธราชธรรม พรหมวิหาร ๔ ราชสังคหวัตถุ ๔ สัปปริสธรรม ๗ ฆราวาสธรรม ๔ อิทธิบาท ๔ และ
นาถกรณธรรม ๑๐ เป็นต้น ผู้นำหรือผู้ปกครองนำหลักธรรมเหล่านี้มาประพฤติปฏิบัติ ในการ
ประยุกต์ใช้กับชุมชนของผู้นำจะทำให้ชุมชนอยู่กันอย่างสันติสุข ดังนี้

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวไว้ว่า ภาวะผู้นำ คือ คุณสมบัติ เช่น สติ ปัญญา ความ
ดีงาม ความรู้ ความสามารถของบุคคล ที่ชักนำให้คนทั้งหลายมาประสานกัน และพากันไปสู่จุดหมาย
ที่ดีงาม และได้เสนอหลักธรรมในพุทธศาสนาที่มีประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตโดยทั่วไป ซึ่งมีอยู่
หลายหมวด แต่ในที่นี้จะเน้นเฉพาะหลักธรรมอันเป็นสภาวะธรรมที่ผู้นำควรมียึดถือ หรืออาจเรียกว่า
เป็นธรรมที่เกี่ยวข้องกับผู้นำ หรือสัตตบุรุษ ดังนี้^{๕๕}

๑) **กัลยาณมิตรตา** (having good friends ; good company;) คือความมีกัลยาณมิตร
ผู้นำควรรู้จักเลือกคบเพื่อน หรือบุคคลผู้แวดล้อมดี คบหากับผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้มีความสามารถ ซึ่งจะช่วย
สนับสนุน ชี้แนะ เป็นแบบอย่างในทางที่ดี นอกจากนี้ ยังจะเป็นเครื่องอุดหนุนเกื้อกูลกัน ให้เกิด
ความก้าวหน้า ในการครองชีวิต การศึกษาอบรม การประกอบกิจการ การปฏิบัติศาสนกิจ มี
สิ่งแวดล้อมทางสังคมที่ดี

ธรรมคุ้มครองโลก ๒ (Virtuus that protect the world) ธรรมที่ช่วยให้โลกมีความ
เป็นระเบียบประกอบด้วย

๒.๑) หิริ (moral shame ; conscience) เป็นการที่ผู้นำละอายบาป ละอายใจต่อการ
ทำความชั่ว หมายความว่ารู้สึกรังเกียจทุจริต มีกายทุจริต เป็นต้น เหมือนคนเกลียดสิ่งโสโครกมี
อูจจาระ เป็นต้น ไม่อยากจับ

๒.๒) โอตตัปปะ (moral dread) เป็นการเกรงกลัวต่อบาปหรือเกรงกลัวต่อการกระทำ
ความชั่วของผู้นำ หมายความว่า สะดุ้งกลัวต่อทุจริตมีกายทุจริต เป็นต้นเหมือนคนกลัวความร้อนของ
ไฟ ไม่กล้าไปจับไฟ

พรหมวิหาร ๔ (holy abidings; sublime states of mind) เป็นธรรมประจำใจของผู้
ประเสริฐ ผู้นำ ผู้บริหาร ใช้เป็นหลักในการควบคุมความประพฤติเชื่อว่าจะดำเนินชีวิตได้อย่างราบรื่น
และปฏิบัติต่อมนุษย์และสัตว์ได้อย่างเหมาะสม ประกอบด้วย

๑) เมตตา (kindness ; friendliness) คือความรักความปรารถนาดี ต้องการช่วยเหลือ
คนให้มีความสุข สำเร็จ สมหวัง

๒) กรุณา (compassion) คือความสงสาร ที่อยากให้คนอื่นพ้นทุกข์ สนใจที่จะปลด
เปลื้อง บำบัดความสุข ความเดือดร้อนให้กับทั้งมนุษย์และสัตว์

๓) มุทิตา (sympathetic joi ; altruticjoi) คือความเบิกบานทางจิต พลอยยินดีเมื่อ
เห็นคนอื่น ได้ดี มีความสุข ไม่อิจฉา ริษยา^{๕๖}

๔) อุเบกขา (equanimity ; neutrality ; poise) คือความวางใจเป็นกลาง ไม่เอนเอียง
และปฏิบัติไปด้วยความเที่ยงธรรม พรหมวิหาร ๔ ประการเป็นคุณธรรมพื้นฐานที่จะต้องให้มีอยู่

^{๕๕}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), ภาวะผู้นำ : ความสำคัญต่อการพัฒนาคน พัฒนาประเทศ, พิมพ์
ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๕), หน้า ๓.

^{๕๖}ที.ม.๑๐/๓๒๗/๒๕๖.

ประจำในจิตใจ และเป็นท่าทีของจิตใจที่จะทำให้แสดงออกหรือปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างถูกต้องโดยสอดคล้องกับสถานการณ์ทั้ง ๔ ที่ประสบ กล่าวคือ

ก. ในสถานการณ์ที่เขาอยู่เป็นปกติ เราก็มียเมตตา คือ ความเป็นมิตรไมตรี ความมีน้ำใจปรารถนาดี ต้องการให้เขามีความสุข ซึ่งหมายถึงความปรารถนาดีต่อผู้อื่น ตั้งแต่ทุกคนๆที่เราเกี่ยวข้อง ขยายออกไปจนถึงความปรารถนาดีต่อเพื่อนมนุษย์หรือต่อสังคมทั้งหมดทั่วทั้งโลก เมตตานี้เป็นคุณธรรมพื้นฐานประการแรกที่ต้องมี ซึ่งใช้ในยามปกติ คือ เมื่อคนอื่นเขาอยู่กันเป็นปกติ เราก็มียเมตตาปรารถนาดี คิดหาทางสร้างสรรค์ความสุขความเจริญให้เขาเรื่อยไป

ข. ในสถานการณ์ที่เขาตกต่ำเดือดร้อน เราก็มียกรุณา คือ ความพลอยรู้สึกไหวตามความทุกข์ ความเดือดร้อน หรือปัญหาของเขา และต้องการช่วยเหลือปลดปล่อยให้เขาพ้นจากความทุกข์ ความเดือดร้อนนั้น กรุณานี้ต่างไปจากเมตตา คือเมตตาใช้ในยามปกติ แต่เมื่อเขาตกต่ำลงไปกลายเป็นเดือดร้อนเป็นทุกข์ เราก็มียกรุณา ใฝ่ใจช่วยบำบัดทุกข์ให้

ค. ในสถานการณ์ที่เขาขยับสูงขึ้นไปในความดีงาม ความสุขความสำเร็จ เราก็มียมุทิตา หมายความว่า เมื่อเขาเปลี่ยนไปในทางขึ้นสูง ได้ดีมีความสุข ทำสิ่งที่ถูกต้องดีงาม ประสบความสำเร็จ เราก็ย้ายไปเป็นมุทิตา คือพลอยยินดีด้วย ช่วยส่งเสริมสนับสนุนในวงการทำงานตลอดจนการเป็นผู้นำทั่วไปนั้น เรื่องที่สำคัญมากก็คือ เมื่อคนมีปัญหา มีทุกข์เดือดร้อน เช่น เจ็บไข้ได้ป่วย หรือยากไร้ขาดแคลน ก็ต้องมีกรุณาที่จะเอาใจใส่แก้ปัญหา เมื่อมีคนประสบผลสำเร็จในการทำสิ่งดีงาม ทำให้อะไรต่ออะไรพัฒนาก้าวหน้าไป ก็ต้องมีมุทิตาช่วยส่งเสริมสนับสนุนแต่ในยามปกติก็ต้องไม่ปล่อยปละละเลย ต้องเอาใจใส่ต่อการที่จะให้เขาอยู่ดีมีความสุข เช่น มีสุขภาพดี อยู่ในวิถีทางของความสุขความเจริญ และการพัฒนาสืบต่อไป คือ ต้องมีเมตตาปรารถนาดี ถ้าปฏิบัติได้อย่างนี้ก็จะทำให้กิจการงาน และประโยชน์สุขที่มุ่งหมายพร้อมที่จะสำเร็จผลหนึ่งก็จะเกิดขึ้นในตัวผู้นำ คือ “ปิโย” แปลว่า “ผู้เป็นที่รัก” กล่าวคือผู้ร่วมงานหรือผู้ร่วมไปด้วยกัน หรือจะเรียกผู้ตามก็แล้วแต่ ก็มีความรัก มีความรู้สึกสนิทสนม สบายใจต่อผู้นำนั้น เสริมความรู้สึกร่วมไปด้วยกันให้หนักแน่นมากขึ้น ทั้งร่วมใจและร่วมมืออย่างไรก็ตาม ปิโยเท่านั้นไม่พอ ปิโยนั้นได้มาจากเมตตา กรุณา มุทิตา แต่ยังมีอีกข้อหนึ่ง คือ อุเบกขา

ง. ในสถานการณ์ที่เขาทำผิดพลาดหรือละเมิดธรรม เราก็มียอุเบกขา หมายความว่า เมื่อใดเขาทำอะไรไม่ถูกต้อง โดยละเมิดธรรม คือ ละเมิดต่อหลักการ หรือละเมิดต่อความถูกต้องทำให้เสียหลัก เสียกฎเกณฑ์ เสียความเป็นธรรม เสียความชอบธรรม ทำลายกติกา เป็นต้นผู้นำจะต้องอยู่ในหลักที่เรียกว่า อุเบกขา อุเบกขาก็คือรักษาความเป็นกลาง ไม่ลำเอียง ไม่เข้าข้างหยุดการขวนขวายไม่ให้เกินขอบเขตไปจนกลายเป็นเสียธรรม คือการปฏิบัติต่อคนหรือช่วยเหลือคน จะต้องไม่ให้เสียความเป็นธรรม ไม่ให้เป็นการทำลายหลักการ ไม่ให้เป็นการละเมิดต่อกฎเกณฑ์กติกาที่ชอบธรรม^{๙๐}

เมื่อผู้นำมีคุณธรรมสมบูรณ์ การทำงานจะถูกต้องเป็นประโยชน์ยิ่งขึ้น ก็ด้วยการละ อดติ ๔ ความลำเอียง ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดความวุ่นวายในสังคมเพราะสร้างความแตกแยกจนเกิดไร้ความสามัคคีกันได้โดยง่าย ผู้ทำหน้าที่รับผิดชอบต่อสังคมจึงต้องไม่เป็นผู้มีความเอียงโดยเด็ดขาด

^{๙๐}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), ผู้นำ, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มติชน, ๒๕๔๔),

ผู้นำควรจะทราบถึงธรรมที่เป็นส่วนหลักธรรมอกุศล คือเป็นศัตรูกับพรหมวิหาร ๔ มีดังนี้คือ

๑. ปฏิปักษ์ของความเมตตา ได้แก่พยาบาท คือความปองร้ายผู้อื่น เพราะถ้าใจเรามีเมตตาอยู่เวลาใด ตัวพยาบาทเข้าไม่ได้ ตัวเมตตาจึงชำระล้างตัวอกุศล

๒. ปฏิปักษ์ของกรุณา คือตัววิหิงสา ความคิดเบียดเบียนผู้อื่น เพราะกรุณาเป็นกุศลธรรม มีความสงสารคิดช่วยเหลือผู้อื่น วิหิงสาเบียดเบียนผู้อื่น เช่นทรมาณคนและสัตว์ได้รับความลำบาก มีความกรุณาอยู่ตราบใด วิหิงสาไม่มีสลักกันอยู่อย่างนี้ตลอดไป

๓. ปฏิปักษ์ของมุทิตา คือตัวอิจฉา ริษยา สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงแปลว่า เห็นเขาได้ดีทนอยู่ไม่ได้ เช่น เป็นต้นว่าเห็นเขาได้ดี เห็นเขาดีกว่าตัวทนไม่ได้เกิดความงุ่นง่าน เรียกว่าริษยา ริษยาตรงกันข้ามกับมุทิตา

๔. ปฏิปักษ์ของอุเบกขา คือความยินดี ยินร้าย เกิดยินดีก็ทำให้ใจชอบ ถ้าเกิดยินร้ายก็ทำให้ซึ่งขาดความเป็นกลาง มีอคติเป็นตัวเข้าแทรกแซงอันได้แก่

๑. ฉันทะ คือความลำเอียงเพราะรักใคร่ เช่นชอบใครก็ลำเอียงเข้าข้างคนนั้น

๒. โทสะคติ คือความลำเอียงเพราะโกรธกัน เช่นโกรธใครทำโทษคนนั้นให้หนัก ไม่เหลียวแลถึงความยุติธรรม

๓. โมหาคติ คือความลำเอียงเพราะหลงหรือโง่เขลา คนมีความลำเอียงเช่นนี้ ถ้าจะเรียกให้ถูกก็ว่าเป็นไร้ความสามารถ ขาดปัญญา ทำอะไรไปด้วยไม่มีความรู้เท่าทัน

๔. ภยาคติ คือลำเอียงเพราะความกลัว เช่นเป็นอัยการ มีหน้าที่จะต้องฟ้องความไปตามหน้าที่ พบคนที่เก่งกว่ากลัวเขาจะมาทำร้ายไม่กล้าฟ้องเกิดความลำเอียง

กล่าวโดยสรุปได้ว่าหลักธรรมพรหมวิหารคือธรรมอันเป็นเครื่องอยู่ของผู้ใหญ่ อยู่ในผู้นำคนใดก็จะมีแต่ความสุข ความเจริญไปทั้ง ๔ ทิศ ได้รับความเคารพเกรงกลัวในความดีปราศจากศัตรูงานการและทุกสิ่งทุกอย่างจะบรรลุผลสำเร็จ ก็จะต้องเป็นไปอย่างถูกต้องตามหลักการ คือตามเหตุปัจจัยของมัน ซึ่งพูดสั้นๆ ว่าตามธรรมนั่นเอง เพราะฉะนั้น ธรรมหรือหลักความจริงและหลักการจึงเป็นตัวตัดสินขั้นสุดท้าย ด้วยเหตุนี้ ผู้นำจึงต้องเป็นผู้ตั้งมั่นอยู่ในธรรม เป็นผู้ถือหลักการเป็นใหญ่ และเข้าใจชัดเจนในหลักการนั้น^{๑๑}

มีการนำหลัก โทสะละ ๓ ประการที่กล่าวไปแล้วมาใช้ในการปกครอง อีกทั้งได้ประยุกต์ใช้หลักธรรมที่ทำให้ไม่เลือกที่รักมักที่ชังนั้น คือ อุเบกขา ธรรมที่จะทำให้วางใจเป็นกลาง มีความยุติธรรมสม่ำเสมอ ไม่เอนเอียงเพราะชอบหรือไม่ชอบ จากหลักภาวะผู้นำในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองของเจ้าคณะพระสังฆาธิการภาค ๑๕ มีรูปแบบการนำการบริหารแบบสอนงานผู้ใต้บังคับบัญชา ซึ่งหลักการนี้พระองค์ได้ทรงแสดงไว้ ๕ วิธีด้วยกัน^{๑๒} คือ

๑) สอนด้วยเมตตา

๒) สอนสิ่งที่เป็นจริงและเป็นประโยชน์

๓) สอนชัดเจนแจ่มแจ้ง

^{๑๑}พระพรหมคุณภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), ภาวะผู้นำ, หน้า ๑๖.

^{๑๒}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๗๔/๒๑๘.

๔) สอนโดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง

๕) สอนโดยทำตนเป็นแบบอย่าง

หลักพหุสูตร ๕ ซึ่งเป็นคุณสมบัติของผู้นำเองมี ๕ ประการ^{๙๓} ประกอบด้วย

๑) เป็นผู้ได้ฟังมาก (พหุสุตฺตา) คือ ได้ฟัง และสั่งสมการฟังมาก หมายรวมถึงการได้ศึกษาเล่าเรียนมาก

๒) จำได้ (ธฺตา) คือ เมื่อได้ฟัง หรือเรียนแล้ว สามารถจำได้แม่นยำ

๓) คล่องปาก (วจสา ปริจิตา) คือ สามารถกล่าวถึงสิ่งที่ได้ฟังหรือเรียนแล้วจำได้นั้นอย่างคล่องแคล่ว

๔) ขึ้นใจ (มน สานุเปกขิตา) คือ สามารถนึกถึงที่ได้ฟัง หรือเรียนแล้วจำได้นั้นอย่างขึ้นใจ

๕) ทางตลอดดีด้วยทิวฐิติ (ทิวฐิตฺยา สุปฏิวิทฺธา) คือ สามารถเข้าใจได้ลึกซึ้งหลักตามที่กล่าว คือ เป็นผู้ที่ไม่หยุดนิ่งในการแสวงหาความรู้ เมื่อศึกษาอยู่เป็นประจำก็จะมีข้อมูลมาก และทำให้สามารถอบรมสั่งสอนได้ชัดเจนและมีประสิทธิภาพ

หลักธรรม จักร ๔^{๙๔} ซึ่งเป็นธรรมนำชีวิตไปสู่ความเจริญประกอบด้วย

๑) การอยู่ในถิ่นที่ดี (ปฏิรูปเทศวาสะ) คือ การได้อยู่ในสถานที่ที่ดี มีสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม

๒) การคบหาสัตบุรุษ (สัปปุริสสังเสวะ) คือ การคบหาสมาคมกับคนดี

๓) การตั้งตนไว้ที่ชอบ (อตฺตสัมมาปณฺธิ) คือ การตั้งใจที่มุ่งนาตนไปในทางที่ถูกที่ควร

๔) ความเป็นผู้ได้ทำความดีไว้ก่อนแล้ว (ปุพฺเพทปญฺญุตฺตา) คือ การได้สร้างสมคุณงามความดีเตรียมพร้อมไว้ก่อน

จักร ๔ นี้เป็นธรรมที่มีอุปการะมาก เป็นเครื่องให้สามารถสร้างคุณดีอื่นๆ เพิ่มเติมและทำให้ชีวิตประสบความสำเร็จและความเจริญก้าวหน้าในการเผยแผ่หลักพุทธธรรมอันดีงาม

หลักธรรมสัปปุริสธรรม ๗ มีส่วนการดำเนินกิจกรรมต่างๆ จะมีความเหมาะสมกับความเป็นภาวะผู้นำปรากฏพุทธโอวาทเรื่องธรรมของคนดี (สัตบุรุษ) คนที่สมบูรณ์แบบ หรือมนุษย์โดยสมบูรณ์ ซึ่งถือว่าเป็นสมาชิกที่ดี มีคุณค่า ที่แท้จริงของมนุษยชาติ มีธรรมะหรือคุณสมบัติที่เรียกว่าสัปปุริสธรรม ๗ ประการ^{๙๕} คือ

๑. หลักอัมมัญญุตฺตา รู้หลักและรู้จักเหตุ คือรู้หลักการและกฎเกณฑ์ของสิ่งทั้งหลาย ที่ตนเข้าไปเกี่ยวข้องในการดำเนินชีวิตในการปฏิบัติกิจหน้าที่และดำเนินกิจการต่างๆ รู้เข้าใจสิ่งที่ตนประพฤติกิจปฏิบัติ ตามเหตุผล เช่นรู้ว่า ตำแหน่งฐานะ อาชีพ การงานของตน มีหน้าที่และความรับผิดชอบอย่างไร มีอะไรเป็นหลักการ จะต้องทำอะไรอย่างไรจึงจะเป็นเหตุให้บรรลุถึงผลสำเร็จที่เป็นไปตามหน้าที่และความรับผิดชอบนั้นๆ ดังนั้นเป็นต้น ตลอดจนขั้นสูงสุดคือรู้เท่าทันกฎธรรมดาหรือหลักความจริงของธรรมชาติ เพื่อปฏิบัติต่อโลกและชีวิตอย่างถูกต้อง มีจิตใจเป็นอิสระ ไม่ตกเป็นทาส

^{๙๓} อก.ปญจก.(ไทย) ๒๒/๘๗/๑๕๕

^{๙๔} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๓๕๔

^{๙๕} ที.ปา (ไทย) ๑๑/๓๓๑/๒๖๔;๔๓๙/๓๑๒ ; อก.สตุตค.(ไทย) ๒๓/๖๕/๑๑๔.

ของโลกและชีวิตนั้น ดังนั้นเมื่อนำหลักธรรมศึกษาสามารถที่จะพิจารณาคุณสมบัติและบทบาทของผู้นำได้ดังนี้

คุณสมบัติของผู้นำ

๑. เป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกลและมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์
๒. เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในระบบการบริหารอย่างดี
๓. มีความกล้าในการตัดสินใจอย่างรอบคอบและถูกต้อง
๔. เป็นผู้ที่มีความรับผิดชอบสูง

บทบาทผู้นำ

๑. กำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ขององค์กร
๒. วางนโยบายควบคุมสั่งการให้กิจการงานต่างๆบรรลุเป้าหมายตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้

ไว้

๓. มุ่งพัฒนาองค์กรให้มีคุณภาพ มีความก้าวหน้าสม่ำเสมอ เพื่อให้องค์กรสามารถดำรงอยู่ได้ตลอดไปในยุคโลกาภิวัตน์

๒. อุตัญญฤตา รู้ความหมายและรู้จักผล คือรู้ความหมายและความมุ่งหมายของหลักการที่ตนปฏิบัติเข้าใจวัตถุประสงค์ของกิจการที่ตนกระทำ รู้ว่าหลักการนั้น ๆ มีความมุ่งหมายอย่างไร รู้ว่าที่ตนทำอยู่อย่างนั้นๆ ดำเนินชีวิตอย่างนั้น เพื่อประสงค์ประโยชน์ หรือควรจะได้บรรลุถึงผลอะไรที่ไม่มีหน้าที่ ตำแหน่ง หรือควรจะได้บรรลุถึงผลอะไร ที่ให้มีหน้าที่ ตำแหน่ง ฐานะการงานอย่างนั้นๆ เขากำหนดวางกันไว้ เพื่อความมุ่งหมายอะไร กิจการที่ตนทำอยู่ขณะนี้ เมื่อทำไปแล้วจะบังเกิดผลอะไรบ้าง เป็นผลดีหรือผลเสียอย่างไรดังนี้ เป็นต้น ตลอดจนถึงขั้นสูงสุดคือรู้ความหมายของคตินิยม และประโยชน์ที่เป็นสาระของชีวิต ดังนั้นเมื่อนำหลักธรรมศึกษาสามารถที่จะพิจารณาคุณสมบัติและบทบาทของผู้นำได้ดังนี้

คุณสมบัติของผู้นำ

๑. เป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกลและมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์
๒. เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในระบบการบริหารอย่างดี
๓. มีความกล้าในการตัดสินใจอย่างรอบคอบและถูกต้อง
๔. เป็นผู้ที่มีความรับผิดชอบสูง

บทบาทผู้นำ

๑. กำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ขององค์กร
๒. วางนโยบายควบคุม สั่งการ ให้กิจการงานต่างๆ บรรลุเป้าหมายตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้

ไว้

๓. มุ่งพัฒนาองค์กรให้มีคุณภาพ มีความก้าวหน้าสม่ำเสมอ เพื่อให้องค์กรสามารถดำรงอยู่ได้ตลอดไปในยุคโลกาภิวัตน์^{๑๖}

^{๑๖} นันทวรรณ อิศรานุวัฒน์ชัย, “ภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ในยุคโลกาภิวัตน์ : ศึกษาจากหลักพุทธธรรม”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐).

๓. อดัตถัญญาตา รู้จักตน คือ รู้ตามเป็นจริงว่า ตัวเรานั้นว่าโดยฐานะ ภาวะ เพศ กำลังความรู้ ความถนัด ความสามารถและคุณธรรมเป็นต้น เท่าไรอย่างไร แล้วประพฤติปฏิบัติ ให้เหมาะสม และรู้จักแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมทำการต่าง ๆ ให้สอดคล้องถูกต้อง ตรงทางที่จะให้เจริญ งอกงามบังเกิดผลดีเมื่อนำหลักธรรมศึกษาสามารถที่จะพิจารณาคุณสมบัติและบทบาทของผู้ นำได้ดังนี้

คุณสมบัติผู้นำ

๑. เป็นผู้รู้จักความพอดี รู้ธรรมแห่งมัชฌิมาปฏิปทา คือ เดินทางสายกลาง และหลัก สันโดษอย่างถูกต้อง

๒. เป็นผู้มีความรอบคอบในการกระทำกิจกรรมอย่างพอเหมาะพอดี บทบาทผู้นำ

๑. มอบหมายงานให้บุคคลได้อย่างเหมาะสม

๒. กำหนดเป้าหมาย วัตถุประสงค์ของกิจการงานทุกอย่างด้วยความรอบคอบและ พอเหมาะ^{๑๗}

๔. มัตถัญญาตา รู้จักประมาณ คือ รู้จักพอดี เช่นประมาณในการบริโภค รู้จัก ประมาณในการใช้จ่ายทรัพย์ รู้จักความพอดี ในการพูด การปฏิบัติกิจและทำการต่างๆ ตลอดจนการ พักผ่อนหลับนอนและการสนุกสนานรื่นเริงต่าง ๆ เมื่อเมื่อนำหลักธรรมศึกษาสามารถที่จะพิจารณา คุณสมบัติและบทบาทของผู้ นำได้ดังนี้

คุณสมบัติของผู้นำ

๑. เป็นผู้สามารถบริหารเวลาได้อย่างถูกต้องเหมาะสม บทบาทผู้นำ

๑. วางแผนงานทุกอย่างได้อย่างเหมาะสม ทันทต่อเหตุการณ์

๕. กาลัญญาตา รู้จักกาล คือ รู้กาลเวลาอันเหมาะสม และระยะเวลาที่พึงได้ใช้ในการ ประกอบกิจการกระทำหน้าที่การงานปฏิบัติกิจการต่างๆ และเกี่ยวข้องกับผู้อื่น เช่น รู้ว่า เวลาไหนควรทำ อะไร และทำให้ตรงเวลา ให้เป็นเวลา ให้ทันเวลาให้พอเวลา ให้เหมาะสม ให้ถูกเวลา เป็นต้นเมื่อนำ หลักธรรมข้อดีมาพิจารณาแล้วย่อมสามารถสรุปสมบัติและบทบาทหน้าที่ของผู้ ทำได้ดังนี้

คุณสมบัติของผู้นำ

๑. เป็นผู้มีความสามารถในการสื่อสารและมีมนุษยสัมพันธ์อย่างดีในทุกสังคม

๒. มีความรอบรู้ในสถานการณ์โลกอย่างดี

บทบาทผู้นำ

๑. ควบคุมความสัมพันธ์ในกลุ่มและสร้างความสัมพันธ์ที่ดี

๒. แก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้ถูกต้องตามสถานการณ์อย่างเหมาะสม

๖. ปริสัณญญาตา รู้จักชุมชน คือ รู้จักถิ่น รู้จักที่ชุมนุมและชุมชน รู้การอันควรประพฤติ ปฏิบัติในถิ่นที่ชุมชน และต่อชุมชนนั้นว่า ชุมชนนี้เมื่อไปหา ควรต้องทำกิริยาอย่างนี้ควรต้องทำกิริยา อย่างนี้ควรต้องพูดอย่างนี้ ชุมชนนี้มีระเบียบวินัยอย่างนี้ มีวัฒนธรรมประเพณีอย่างนี้ มีความต้องการ

^{๑๗}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๖-๘๘.

อย่างนี้ ควรเกี่ยวข้อง ควรต้องสงเคราะห์ ควรรับใช้ ควรบำเพ็ญประโยชน์ให้อย่างนี้ เป็นต้น เมื่อเมื่อนำหลักธรรมศึกษาสามารถที่จะพิจารณาคุณสมบัติและบทบาทของผู้มาได้ดังนี้

คุณสมบัติของผู้นำ

๑. เป็นผู้มีความสามารถในการสื่อสารและมีมนุษยสัมพันธ์อย่างดีในทุกสังคม
๒. มีความรอบรู้ในสถานการณ์โลกอย่างดี

บทบาทผู้นำ

๑. ควบคุมความสัมพันธ์ในกลุ่มและสร้างความสัมพันธ์ที่ดี
๒. แก้ไขปัญหาต่างๆ ได้ถูกต้องตามสถานการณ์อย่างเหมาะสม^{๙๘}

๗. บุคคลลัญญาตา รู้จักบุคคล คือ รู้จักและเข้าใจความแตกต่างแห่งบุคคลว่า โดยอธยาศัย ความสามารถ และคุณธรรมเป็นต้น ใครๆ ยิ่งหรือหย่อนอย่างไร และรู้จักที่จะปฏิบัติต่อบุคคลอื่น ด้วยดีว่า ควรจะคบหรือไม่ ได้คิดอะไร จะสัมพันธ์เกี่ยวข้อง จะใช้ จะยกย่อง จะตำหนิหรือจะแนะนำสั่งสอนอย่างไร จึงจะได้ผลดี^{๙๙} เมื่อนำหลักธรรมศึกษาสามารถที่จะพิจารณาคุณสมบัติและบทบาทของผู้มาได้ดังนี้

คุณสมบัติของผู้นำ

๑. เป็นผู้มีความสามารถในการสื่อสารประสานงานทุกอย่างในองค์กรและสังคมได้อย่างดี
๒. มอบหมายงานได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

บทบาทผู้นำ

๑. มอบหมายงานได้อย่างถูกต้องเหมาะสม
๒. การพัฒนาบุคลากรอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ
๓. การพัฒนาบุคลากรให้ทำงานเป็นทีม

ข้อที่ควรศึกษาหลักสัปปริสธรรม ๗ ประการ ซึ่งจัดลำดับข้อตามที่แสดงไว้นี้ พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในกรณีที่เป็นคุณสมบัติสำหรับสัปปริสชนหรือบัณฑิตชนอย่างเป็นกลางๆแต่ในกรณีที่ตรัสให้เป็นคุณสมบัติของผู้นำโดยตรงเช่น เป็นพระพุทธเจ้า หรือเป็นนักปกครองที่ยิ่งใหญ่ ทรงเปลี่ยนลำดับสลับข้อ ๑ กับข้อ ๒ ใหม่กล่าวคือ^{๑๐๐} พระพุทธเจ้าตรัสข้อรู้หลักการตามด้วยข้อรู้ความมุ่งหมายแต่ในกรณีของผู้นำโดยตรงตรัสข้อรู้จุดหมายเป็นข้อแรกแล้วจึงตามด้วยรู้หลักการเป็นการเน้นที่ความมีจุดหมายและกำหนดจุดหมายหรือตั้งจุดหมายเจาะลงไปให้ชัดแล้วจึงวางหลักการและหาวิธีการที่จะทำให้สำเร็จบรรลุเป้าหมายนั้น

กล่าวโดยสรุปหลักธรรมข้างต้นผู้นำจะต้องมีจุดหมายดีงามที่ชัดเจนให้แก่หมู่ชนและต้องมีจิตมุ่งสู่จุดหมายนั้นพร้อมทั้งนำพาหมู่ชนให้อยู่ร่วมกันมีหลักการอย่างมุ่งมั่นแน่วแน่เพื่อบรรลุจุดหมายนั้น^{๑๐๑} ผู้นำจะปกครองให้เกิดแบบสามัคคีธรรมนั้น ทำให้ประเทศอยู่ในความสงบสุขผู้อยู่ภายใต้พสกนิกรของพระราชาผู้มีธรรมจะได้รับความอยู่เย็นเป็นสุข เกิดความร่มเย็นในประเทศไม่

^{๙๘}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๖-๘๘.

^{๙๙}พระราชาวรมณี (ประยูรค์ ปยุตโต), **ธรรมบุญชีวิต**, (กรุงเทพมหานคร : ห.จ.ก. สันประสิทธิ์การพิมพ์, ๒๕๒๗), หน้า ๑ - ๓.

^{๑๐๐}ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๓๓๑/๒๖๔, อัง. สดตก. (ไทย) ๒๓/๖๕/๑๑๔.

^{๑๐๑}พระพรหมคุณากรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **ภาวะผู้นำ**, หน้า ๒๗- ๒๘.

ก่อให้เกิดภัยต่างๆ เช่นการปล้น ฉ้อราษฎร์ คอร์รัปชัน จะเห็นได้ว่าการที่พระราชอาผู้ปกครองจะต้องประกอบด้วยธรรม เหล่านี้คือ

หลักทศพิธราชธรรม คือคุณธรรมของนักปกครองหรือธรรมของพระราชอา ๑๐ ประการ มีดังนี้^{๑๐๒}

๑. ทาน คือบำเพ็ญตนให้เป็นผู้ให้โดยมุ่งปกครองหรือทำงานเพื่อให้เขาได้มีใช้เพื่อจะเอาจากเขา เอาใจใส่อำนวยความสะดวก สงเคราะห์ อนุเคราะห์ให้ประชาราษฎร์ได้รับประโยชน์สุข มีความสะดวกปลอดภัย ตลอดจนให้ความช่วยเหลือแก่ผู้เดือดร้อน ประสพทุกข์และให้ความสนับสนุนแก่คนที่ทำความดี

๒. ศีล คือประพฤติดีงามสำรวมกายและวจีทวารประกอบการสุจริตรักษากิตติคุณ ประพฤติให้ควรเป็นตัวอย่าง และเป็นทีเคารพนับถือของประชาราษฎร์ มิให้มีข้อที่ผู้ใดจะดูแคลน

๓. ปริจจาคะ คือสามารถเสียสละความสุขสำราญส่วนตนตลอดจนชีวิตของตนได้ เพื่อประโยชน์สุขของประชาชนและความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง

๔. อาชชวะ คือซื่อตรงทรงสัตย์ไว้มารยาปฏิบัติภารกิจโดยสุจริตมีความจริงใจ ไม่หลอกลวงประชาชน

๕. มัททวะ คือมีอัธยาศัยไมเยอหยิ่งหยาบคาย กระด้างถือตนมีความงามสง่าเกิดแต่ทำทางกิริยาสุภาพนุ่มนวล ละมุนละไม ควรได้รับความรักภักดี แต่มีขาคายำเกรง

๖. ตปะ คือแผดเผากิเลส ตัณหา มิให้เข้ามาครอบงำจิตระงับยับยั้งข่มใจ ไม่หลงใหลหมกมุ่นในความสุขสำราญ และการปรนเปรอมีความเป็นอยู่สม่ำเสมอ หรือเป็นอยู่อย่างง่าย สามัญธรรมดา มุ่งมั่นแต่จะบำเพ็ญเพียรทำกิจในหน้าที่ให้สมบูรณ์

๗. อักโกธะ คือไม่กราดเกรี้ยวไม่วินิจฉัยความ และกระทำการด้วยอำนาจความโกรธ มีเมตตาประจําใจไว้ระงับความเคืองชุ่น วินิจฉัยความและกระทำการด้วยจิตอันสุขุมราบเรียบตามธรรม

๘. อวิหิงสา คือไม่หลงระเริงอำนาจ ไม่บีบบังคับกดขี่มีความกรุณา ไม่หาเหตุเบียดเบียนลงโทษอาชญาแก่ประชาราษฎร์ผู้ใด ด้วยอาศัยความอาฆาตเกลียดชัง

๙. ขันติ คืออดทนต่องานที่ตรากตรำ อดทนต่อความเหนื่อยยากถึงจะ ลำบากกายน่าเหนื่อยหน่ายเพียรไร ก็ไม่ท้อถอย ถึงจะถูกยั่ว ถูกยัณด้วยถ้อยคำเสียดสี ถากถางอย่างไรก็ไม่หมดกำลังใจ ไม่ยอมละทิ้งกรณียกิจที่บำเพ็ญโดยธรรม

๑๐. อวิโรธนะ คือประพฤตินมิให้ผิดไปจากธรรม อันเป็นประโยชน์สุขความดีความงามของรัฐและราษฎร์เป็นที่ตั้งอันใดประชาราษฎร์ปราถนา โดยชอบธรรมก็ไม่ขัดขืน การใดจะเป็นไปโดยชอบเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนก็ไม่ขัดขวางวางตนเป็นหลัก หนักแน่นในธรรมคงที่ไม่ความเอนเอียงหวั่นไหวเพราะถ้อยคำดีร้าย ลากสัการะหรืออิฏฐารมณ อภิฏฐารมณใดๆ ตั้งมั่นในธรรม ทั้งส่วนยุติธรรม คือความเที่ยงธรรมก็ดี นิติธรรมคือ ระเบียบแบบแผนหลักกรปกครอง ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามก็ดีไม่ประพฤตินให้เคลื่อนคลาดวิบัติไป

กล่าวโดยสรุปหลักธรรมข้างต้นคุณสมบัติและคุณธรรมที่ดีตามแนวพุทธต้องเป็นผู้หน้าที่ยึดหลักธรรมอย่างสม่ำเสมอ ย่อมสั่งสมบารมีอันอยากแก่คนพาลทั่วไปจักทำลายล้างได้ ทรงแสดงให้

^{๑๐๒} พ.ชา. (ไทย) ๒๘/๒๔๐/๖๒.

เห็นว่าหลักธรรมเป็นเกราะคุ้มครองประพฤติปฏิบัติและนำประโยชน์มาสู่ผู้ที่อยู่ภายใต้การปกครอง โดยธรรมเป็นหลักยึดเหนี่ยว

นาถกรรมธรรม คือหลักธรรมในพุทธธรรมที่เป็นหลักยึดเหนี่ยวให้กับผู้นำคือธรรมที่พึง ๑๐^{๑๐๓} อย่าง

- ๑.ศีล รักษากาย วาจา ใจให้เรียบร้อย
- ๒.พาหุสัจจะ ความเป็นผู้สัจจังรับฟังมาก
- ๓.กัลยาณมิตรตตา ความเป็นผู้มีเพื่อนดีงาม
- ๔.โสวจัสสตา ความเป็นผู้ว่านอนสอนง่าย
- ๕.กิงกรณียะสุ ทักขตา ความขยันช่วยเหลือใส่ใจในธุรกิจของเพื่อน
- ๖.ธัมมกามตาความใคร่ในธรรมที่ชอบ
- ๗.วิริยารัมภะความเพียรเพื่อละความชั่ว
- ๘.สันตุฎฐียินดีด้วยผ้าถุงผ้าห่ม อาหารที่นอน ที่นั่ง และยา
- ๙.สติ ความมีสติ รู้จักกำหนดจดจำ ระลึกคำที่พูดไว้ได้
๑๐. ปัญญา รอบรู้ในกองทัพสังฆารตามเป็นจริงอย่างไร

หลักราชสังคัตถุ ๔^{๑๐๔} ประการคือผู้นำต้องช่วยเหลือสงเคราะห์ประชาชนให้อยู่ดีมีสุข พ้นจากความทุกข์ยากลำบาก

๑. สัสสมะระ คือความฉลาดในการบำรุงพืชพันธุ์ธัญญาหาร ส่งเสริมเกษตร
๒. ปุริสมะระคือความฉลาดบำรุงข้าราชการ รู้จักส่งเสริมคนมีความสามารถ
๓. สัมมาปาสะ คือความรู้จักผสมผสานรวมใจประชาชนด้วยการส่งเสริมอาชีพ เช่น ให้คนจนกู้ยืมทุนไปสร้างตัวในพาณิชยกรรม เป็นต้น

๔. วาขไปยะ หรือ วาจาเปยยะ ความมีวาจาอันยุติมีน้ำใจ น้ำคำควรดีมี คือรู้จักพูด รู้จักปราศรัย ไพเราะ สุภาพนุ่มนวล ประกอบด้วยเหตุผล มีประโยชน์เป็นทางแห่งสามัคคี ทำให้เกิดความเข้าใจอันดี และความนิยมเชื่อถือ

กล่าวโดยสรุปหลักธรรมธรรมข้างต้นการสงเคราะห์ด้วยอามิสและสงเคราะห์ด้วยธรรมยิ่งในสังคมจะดำรงอยู่ได้อย่างสันติสุขต้องมีความเข้าใจซึ่งกันและกัน ไม่เอาเปรียบแบ่งปันจนเจือในสิ่งที่ตนมีให้กับคนอื่นที่ด้อยกว่า

หลักอิทธิบาท ๔ คุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ คุณธรรมที่นำไปสู่ความหมายสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย

๑. ฉันทะ ความพอใจที่ต้องการ คือ ความต้องการที่จะทำ ใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ และปรารถนาจะให้ได้ผลดียิ่งๆ ขึ้นไป

๒. วิริยะ ความเพียร คือความขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็งอดทน เอาธุระไม่ทอดถอย

^{๑๐๓} องทสก.(ไทย) ๒๔/๒๗/๒๗๙.

^{๑๐๔} ทีสี่.(ไทย) ๑๒/๒๐๖/๔๘-๔๓.

๓. จิตตะ ความคิด คือตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและทำสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิตฝึกใฝ่ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป

๔. วิมังสาความไตร่ตรอง หรือทบทวน คือหมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผลและตรวจสอบข้อที่ยังหย่อนในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผนวัดผล คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง^{๑๐๕} เป็นต้น

กล่าวโดยสรุปหลักธรรมข้างต้นเป็นสิ่งที่สร้างพลังในการทำงานให้ประสบผลสำเร็จและพัฒนาคุณภาพงานให้ดียิ่งขึ้นไป มันเรียนรู้งานตลอดเวลาที่มีความพยายามและอดทนในการทำงานที่ไม่ย่อท้อกลัวปัญหาอุปสรรคใดๆ เป็นคนรอบคอบในการทำงาน มันตรวจตราพิจารณาในสิ่งที่ทำ ไม่ประมาทมีการวางแผนวิเคราะห์ผลดีและผลเสียเพื่อนำมาปรับปรุง

พุทธธรรมจะเป็นเครื่องมือชีวิตที่สำคัญในการทำงานของผู้นำ ไม่ว่าจะแสดงออกมาในรูปแบบใด พุทธธรรมในที่นี้จึงหมายถึง คุณธรรมที่เป็นตัวกลางสำคัญของทั้ง “ผู้นำที่ดี (มีคุณธรรม) จึงสามารถนำพา บริหารหมู่คณะ หรือองค์กรให้เจริญรุ่งเรือง”^{๑๐๖} ผู้นำต้องมีลักษณะเฉพาะตัวในการทำงานให้เกิดผลประโยชน์สูงสุดในองค์กรที่รับผิดชอบ สามารถกำหนดการบทบาทการทำงานตามแนวหลักธรรมได้แสดงออกมาหลายรูปแบบไม่ตายตัว แต่ได้อาศัยหลักสำคัญเสมือนเป็นเป้าหมายโดยรวมนำหลักธรรมบางประการมาพิจารณาเปรียบเทียบทางวิชาการที่ได้ศึกษาในพระพุทธานุศาสนาคือ

๑. ความไม่เห็นแก่ตัว (Unselfishness) คือการไม่ฉวยโอกาสเอาเปรียบเพื่อความสุผลประโยชน์ หรือความปลอดภัยเฉพาะส่วนตัว ซึ่งตรงกับหลักธรรมทางพุทธศาสนา คือ ทาน การให้หรือการเสียสละเพื่อส่วนรวม

๒. ลักษณะท่าทาง (Bearing) คือการวางตัวเหมาะสม ทั้งในด้านการปกครองและในด้านความประพฤติ ตลอดจนมีความสงบเสงี่ยม (Humility) คือการไม่อวดดี ไม่หยิ่ง ตรงกับมทพว คือ สุภาพอ่อนโยน ทั้งกายและวาจาไม่แข็งกระด้าง

๓. ความซื่อสัตย์สุจริต (Integrity) คือการซื่อตรง มั่นคงอยู่ในศีลธรรม รักษาสัตย์และเกียรติยศ ตลอดจนเป็นที่เชื่อถือ ไว้วางใจได้ (Dependability) ในเรื่องการทำงานและมีความภักดี (Loyalty) ตรงกับอาชชว คือความซื่อตรงต่อตนเอง ต่อการงาน และต่อบุคคลอื่น

๔. ความอดทน (Endurance) คือทนต่อความเคร่งเครียดต่างๆ ทั้งกายและใจ เช่นความอดทนต่อความเจ็บปวด เหนื่อยอ่อน ทนต่อความทุกข์ เดือดร้อนไม่ยอมแพ้ รวมทั้งความกล้าหาญ (Courage) ทั้งกายและทางใจ คือตระหนักถึงความกลัวแต่ก็ยังสามารถเผชิญกับอันตรายได้ด้วยตนเอง มั่นคง ควบคุมตัวเองได้ ทั้งยังสำนึกในความรับผิดชอบต่อที่ต้องทำการในเหตุการณ์นั้นด้วย ตรงกับหลักขณติ คือความอดทนอดกลั้นรู้จักข่มใจและห้ามใจตนเอง ทนทานต่อกิเลสและความทุกข์ มีสติควบคุมจิตใจให้คงที่อยู่ตามปกติ

^{๑๐๕} พระราชวรมุนี (ประยูรค์ ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๘), หน้า ๑๘๖ - ๑๘๗.

^{๑๐๖} ชุ.ชา.ทุก.(ไทย) ๒๗/๒๔/๒๒๑.

๕. ความเด็ดขาด (Decisiveness) มีความสามารถในการตัดสินใจอย่างมั่นคงและรวดเร็ว ไม่ลังเล และมีอำนาจในตัว (Force) คือความสามารถที่จะบังคับผู้อื่นปฏิบัติตามความตั้งใจของตน ตรงกับ ตปฺ คือการมีอำนาจ หรือธรรมที่ทำให้ลายหรือขจัดความชั่ว

๖. ความเห็นอกเห็นใจ (Sympathy) คือรู้จักแบ่งเบาความรู้สึกของผู้อื่นที่อยู่ร่วมกันรู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา ตรงกับอกุโธ ความไม่กริ้วโกรธโดยวิธีเสีย มีความเมตตา รัก และปรารถนาดีต่อผู้อื่น

๗. ความยุติธรรม (Justice) คือมีความเสมอภาค ไม่ลำเอียงในการปฏิบัติต่อผู้ใดบังคับบัญชา เช่น การให้รางวัลหรือการลงโทษ

๘. ความรู้ (Knowledge) คือมีความรอบรู้ในวิชาชีพและความรู้ทั่วไป รู้จักงานของตน มีความรู้ความเข้าใจบุคคลอื่น รวมทั้งมีความฉลาด (Intelligence) มีสติปัญญาจัดการกับปัญหาต่าง ๆ และมีความแนบเนียน มีกาลเทศะ (properness) คือมีปฏิภาณไหวพริบสามารถปฏิบัติต่อบุคคลโดยวิธีอันเหมาะสม ปราศจากข้อขุ่นเคืองหรือขัดขืน ซึ่งตรงกับสปปุริสธรรม ๗

๙. ความกระตือรือร้น (Enthusiasm) คือมีความใจใส่ จดจ่อ หรือสนใจอย่างจริงจังต่องานที่ทำและการปฏิบัติต่างๆ ตลอดเวลา รวมทั้งมีความคิดริเริ่ม (Initiative) คือคุณลักษณะที่เล็งเห็นเองว่า สิ่งใดควรทำขึ้น หรือต้องทำ แล้วทำในสิ่งนั้น ซึ่งตรงกับหลักอิทธิบาท ๔^{๑๐๗}วิธีการทำงานของผู้เฝ้าต้องมีลักษณะเฉพาะตัวในการทำงานให้เกิดผลประโยชน์สูงสุดในองค์กรที่รับผิดชอบ สามารถกำหนดบทบาทการทำงานตามแนวหลักธรรมได้แสดงออกมาหลายรูปแบบไม่ตายตัว แต่ได้อาศัยหลักสำคัญเสมือนเป็นเป้าหมายโดยรวมนำหลักธรรมบางประการมาปฏิบัติใช้งานให้เกิดประโยชน์กับองค์กร

การละบาปทั้ง ๑๐ ประการนั้นที่กล่าวข้างต้น สามารถละได้ด้วยหลักธรรมฆราวาสธรรม ๔ ประชาชนนั้นต้องมีธรรมะประจำจิตใจของผู้นำในการปกครองดูแลประชาชน ๔ ประการ คือ

๑. สัจจะ คือ ความซื่อตรง เป็นการผ่อนบาปกรรมภายในใจเมื่อมีความจริงใจตั้งใจตรง อกุศลใดๆ ก็จะไม่ตั้งอยู่ไม่ได้ เสมือนเหล็กขดงอที่สนิมเกาะอยู่ ถ้านำมาดัด จัดให้ตรง สนิมก็จะล่อนกระเด็นออกไปฉับใด เมื่อบุคคลตั้งใจไว้ตรงสัจจะ อกุศลทั้งหลายก็จะลายตัวไปในที่สุด

๒. ทมะ คือ การฝึกฝน เป็นกุศลโอบายสำคัญที่จะให้สามารถละบาปอกุศลได้ การฝึกฝนอบรมจิตใจ รู้จักบังคับประคองตนเมื่อมีอกุศลเกิดขึ้นภายในต้องข่มใจไว้ก่อน ไม่ล่วงบาปอกุศลและค่อยๆ พัฒนาตนเองในทางกุศล ยิ่งความเจริญให้เกิดขึ้น ด้วยการฝึกฝนอบรม

๓. ขนติ คือ ความอดทน เป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่ง ที่จะทำให้การรักษาความซื่อตรงตามสัจจะและการฝึกฝน ข่ม ประคองตน ไม่ให้กุศลธรรมกำเริบ นำพาตนเองและหมู่คณะให้รอดพ้นจากอุปสรรคต่าง ๆ ดำเนินไปสู่จุดหมายคือ ความสำเร็จ

๔. จาคะ คือ การสละ ในที่สุดการละบาปอกุศล คือการสละสิ่งใดที่เป็นมูลเหตุแห่งอกุศลก็ต้องละให้สิ้น บาปนั้นก็จะมีเล็กอีกถือเป็นการถอนรากถอนโคนโดยสิ้นเชิงการสละนี้สามารถเริ่มต้นได้ จากจุดเล็กๆ ในสังคม คือสละความชั่วในตัวบุคคล การสละนี้ยังครอบคลุมถึง การสร้าง

^{๑๐๗} คณะอนุกรรมการการศึกษากำหนดหลักวิชารัฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์, รัฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์กราฟิเคอาร์ท, ๒๕๒๖), หน้าที่ ๑๑๘-๑๒๐.

ความร่วมมือในกิจกรรมต่าง ๆ ของสมาชิกภายในกลุ่ม เริ่มจากทุกคนต้องละอำนาจการตัดสินใจ บางส่วนให้แก่ผู้นำ เพื่อจะยังประโยชน์ส่วนรวมให้เกิดขึ้น^{๑๐๘}

อภิธานิยธรรม ๗^{๑๐๙} มาใช้ในการปกครองประกอบด้วยดังนี้คือ

๑) หมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์ ในกิจของสงฆ์ที่ต้องทำร่วมกันไม่ว่าเรื่องเล็กหรือใหญ่ เช่น การทำอุโบสถสังฆกรรม

๒) พร้อมเพรียงกันประชุม เลิกประชุมและทำกิจที่สงฆ์ต้องทำการประชุมถือว่าเป็นกิจที่สงฆ์ต้องทำร่วมกัน แต่การที่จะให้สงฆ์ทุกรูปยอมรับซึ่งกันและกัน เพื่อความสามัคคีก็จะต้องอาศัยความพร้อมเพรียงกันทุก ๆ ครั้ง เช่น การทำพิธีกรรมในงานมงคลนิยมใช้พระสงฆ์ ๙ รูป ก็ต้องมาพร้อมกันจึงจะทำพิธีกรรมได้

๓) ไม่บัญญัติในสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงบัญญัติ ไม่ล้มเลิกสิ่งที่พระองค์บัญญัติไว้ ถ้าวาสิกขาบทที่พระพุทธเจ้าบัญญัติไว้ เปรียบเสมือนรัฐธรรมนูญที่พระสงฆ์จะต้องปฏิบัติตาม

๔) เคารพนับถือและรับฟังถ้อยคำของภิกษุผู้ใหญ่ ในการปกครองของพระสงฆ์จะให้อำนาจแก่ผู้ที่มีความสามารถตามบรรดาศักดิ์ เช่น ภิกษุผู้ใหญ่สังฆบิดร สังฆปริณายก ภิกษุทุกรูปจะต้องปฏิบัติตามลำดับขั้นเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย

๕) ไม่ลู่อินยอมแก่ความอยากที่เกิดขึ้น เพราะพระสงฆ์ตัดแล้วซึ่งกิเลสตัณหา ความอยากมีอยากได้จะต้องไม่เกิดขึ้น จึงจะเป็นที่ยกย่องของคนทั่วไป

๖) ยินดีในเสนาสนะอันควร คือพระสงฆ์ต้องมีชีวิตเรียบง่าย มุ่งแสวงหาธรรมเพื่อเผยแผร่ให้กับผู้อื่น

๗) ตั้งใจอยู่ว่า เพื่อนภิกษุสามเณร เป็นผู้มีศีล ซึ่งยังไม่มาสู่อาวาสขอให้มา ที่มาแล้วขอให้ อยู่เป็นสุข คือ พระสงฆ์ต้องใจกว้างยินดีต้อนรับสมาชิกใหม่และมีความปรารถนาดีต่อสมาชิกเก่า เพื่อสังคมสงฆ์จะได้ไม่เกิดความเสื่อม

ความเป็นผู้นำที่จะสามารถนำพาวุฒิกชนต่าง ๆ ที่มีความแตกต่างกันทั้งที่ต่างจิตต่างใจ ต่างความรู้สึก ต่างความนึกคิด สามารถนำคนทั้งหลายทำการงานต่าง ๆ ไปด้วยกันได้และพากันไปด้วยดี จนบรรลุถึงประโยชน์สูงสุดหรือความสำเร็จที่เป็นจุดหมายที่ตั้งใจนั้น พระพุทธเจ้าในฐานะที่ทรงเป็นผู้นำหรือนายก^{๑๑๐} พระพุทธองค์ตรัสไว้เกี่ยวกับภาวะผู้นำ ซึ่งสามารถแยกประเภทภาวะผู้นำ ได้ดังนี้

๑) ประการแรก พระพุทธองค์ตรัสว่า “เราเป็นกัลยาณมิตรของสัตว์ทั้งหลาย อาศัยเรา ผู้เป็นกัลยาณมิตรสัตว์ทั้งหลายก็พ้นไปได้จากทุกข์ทั้งปวง” พุทธพจน์นี้เป็นข้อที่แสดงความเป็นผู้นำ (แต่ต้องคัดกรต่าง ๆ ที่มีขึ้นก็เพื่อประโยชน์แก่มนุษยชาติแก่เพื่อนมนุษย์ แก่สังคมนั่นเอง) เพราะฉะนั้น หลักสำคัญก็คือ เป็นกัลยาณมิตรในสาระว่า “ทำเพื่อประโยชน์แก่เขา”

๒) ความเป็นผู้นำของพระพุทธเจ้านั้น แสดงออกในลักษณะอีกอย่างหนึ่งว่าเป็นผู้ค้นพบ มรรคา หรือค้นพบทางทรงเป็นผู้รู้ทาง และทรงบอกทางให้^{๑๑๑} ทั้งนี้หมายความว่า ผู้นำจะต้องรู้จุดหมายชัดเจนและรู้ทางที่จะดำเนินไปสู่จุดหมายนั้น ข้อนี้เป็นลักษณะใหญ่ที่สำคัญ

^{๑๐๘}ช. สุ. (ไทย) ๒๕/ ๓๑๑ / ๓๖๑.

^{๑๐๙}อง. สดตค. (ไทย) ๒๓/๖๘/๑๔๓.

^{๑๑๐}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), ภาวะผู้นำ, (กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๕๐), หน้า ๖.

^{๑๑๑}ถ.ส. (ไทย) ๑๕/๒๑๕/๓๑๒.

๓) อีกประการหนึ่งประเภทภาวะผู้นำซึ่งพระพุทธเจ้าได้แสดงออกในคำตรัสเป็นบางครั้ง คือพระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้ช่วยให้คนทั้งหลายได้ศึกษา เรียนรู้ หรือฝึกฝนตนเองจนกระทั่งเขาสามารถที่จะข้ามพ้นความทุกข์หรือปัญหาไปถึงจุดหมายได้ข้อนี้หมายความว่า ผู้นำไม่ได้มาหยิบยื่นอะไรให้แก่ผู้อื่นโดยตรงแต่มาช่วยให้คนอื่นได้ฝึกตน ได้เรียนรู้ จนสามารถพึ่งตนเองได้และช่วยตนเองให้พ้นปัญหาไป หรือทำได้สำเร็จบรรลุจุดหมาย^{๑๑๒}

การปกครองตามหลักพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงแบ่งประเภทการใช้อำนาจในการปกครองไว้ ๓ ประเภท คือ

๑. อัตตาทิปไตย การถือตนเป็นใหญ่

๒. โลกาธิปไตย การถือโลกเป็นใหญ่

๓. ธรรมาธิปไตย การถือธรรมะ คือความดีงาม ถูกต้องเป็นใหญ่^{๑๑๓}

ไม่ว่าจะเป็นการปกครองใด ๆ อัตตาทิปไตย หรือ โลกาธิปไตยสิ่งที่ขาดไม่ได้คือจะต้องมีธรรมาธิปไตยในการปกครอง จึงจะสามารถทำให้การปกครองนั้น ๆ บรรลุเป้าหมายของการปกครองได้ ตลอดระยะเวลา ๔๕ พรรษา พระพุทธเจ้าปกครองคณะสงฆ์มีพัฒนาการปกครองมาเป็นลำดับสรุปได้ ๓ รูปแบบคือ

๑) พระพุทธเจ้าทรงปกครองด้วยพระองค์เอง (พุทธานุภาพ หรือ ปิตาธิปไตย) มีพระองค์ประมุขประมุข(พุทธปโม) ทรงเป็นสังฆบิดา ทรงเป็นสังฆปริณายก วิธีการรับบุคคลเข้ามาอยู่ในการปกครอง เรียกว่า เอหิภิกขุอุปสัมปทา เนื่องจากในสมัยนั้นยังมีสาวกน้อย

๒) ปกครองโดยอภิพูนียภิกษุ (อภิกษุชนนียาธิปไตย) เป็นการปกครองโดยพระภิกษุที่มีคุณสมบัติที่เหมาะสม แต่ก็ยังคงมีพระพุทธเจ้าทรงเป็นพระประมุข วิธีการรับบุคคลเข้ามาอยู่ในการปกครอง เรียกว่า ติสระณคณูปสัมปทา เป็นการกระจายอำนาจให้อภิพูนียภิกษุช่วยกันปกครอง เนื่องจากมีสาวกของพุทธองค์มากขึ้น

๓) ปกครองโดยสงฆ์ มีลักษณะเป็นสังฆาธิปไตย พระพุทธเจ้ายังทรงเป็นพระประมุขเช่นเดิม วิธีการรับบุคคลเข้ามาอยู่ในการปกครอง เรียกว่า ญัตติจตุตถกรรมอุปสัมปทา ทรงมอบอำนาจให้สงฆ์มีอำนาจเป็นใหญ่ปกครองกันเอง เนื่องจากมีพระภิกษุมากขึ้น ปัญหาในการปกครองเริ่มยุ่งยาก พระองค์จึงทรงมอบอำนาจให้พระสงฆ์เป็นใหญ่ ปกครองกันเองโดยกระจายอำนาจให้แก่พระสงฆ์จนถึงปัจจุบันนี้^{๑๑๔}

ก่อนพระพุทธเจ้าปรินิพพานนั้น ไม่ได้ตั้งสาวกองค์ใดให้รับตำแหน่งเป็นศาสดาปกครองพระสงฆ์สืบต่อพระองค์เหมือนในศาสนาอื่น แต่พระพุทธเจ้าทรงตรัสสั่งพระสงฆ์ไว้อย่างชัดเจนก่อนนิพพาน โดยตรัสบอกพระอานนท์ว่า

^{๑๑๒}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), ภาวะผู้นำ : ความสำคัญต่อการพัฒนาคนพัฒนาประเทศ, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๖), หน้า ๗- ๘.

^{๑๑๓}พระมหาเสริมชัย ชยมงฺคโล, การบริหารวัด, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย, ๒๕๔๑), หน้า ๗.

^{๑๑๔}ประยงค์ สุวรรณบุปผา, รัฐปรัชญาแนวคิดตะวันออก-ตะวันตก, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียน สโตร์, ม.ป.ป.), หน้า ๒๙๐-๒๙๑.

๑) “อานนทธรรมก็ดี วินัยก็ดี ที่เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้วแก่พวกเธอทั้งหลาย ธรรมวินัยนั้นแลจะเป็นศาสดาของพวกเธอทั้งหลายหลังจากที่เราได้ล่วงลับไปแล้ว

๒) ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้เราจะเตือนเธอทั้งหลายว่า สังฆาทนตฺตํมีความเสื่อมไปสิ้นไปเป็นธรรมดาพวกเธอทั้งหลายจงยังประโยชน์ตนและประโยชน์ท่านให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาทเถิด”^{๑๑๔} ต่อจากนั้นพระองค์ก็ทรงนั่งเฝ้าเข้ามานสมาบัติ แล้วจึงเสด็จดับขันธปรินิพพานรวมพระชนมายุได้ ๘๐ ปีบริบูรณ์

นัยยะในวรรคที่หนึ่ง ที่ทรงตรัสว่า “ธรรมก็ดี วินัยก็ดี ที่เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้วแก่พวกเธอทั้งหลาย ธรรมวินัยนั้นแลจะเป็นศาสดาของพวกเธอทั้งหลาย หลังจากที่เราได้ล่วงลับไปแล้ว” หมายความว่า การปกครองประเทศต้องปกครองด้วยกฎหมาย ไม่ใช่ปกครองด้วยคน กฎหมาย กฎระเบียบใดที่บัญญัติไว้ให้ปฏิบัติอย่างเคร่งครัด

นัยยะในวรรคที่สอง ที่ทรงตรัสว่า “สังฆาทนตฺตํมีความเสื่อมไปสิ้นไปเป็นธรรมดา พวกเธอทั้งหลายจงยังประโยชน์ตนและประโยชน์ท่านให้ถึงพร้อมด้วยความประมาทเถิด” หมายความว่า แต่ละคนแต่ละองค์กรต้องช่วยเหลือเกื้อกูล ไม่เอร็ดเอาเปรียบซึ่งกันและกัน ต่างฝ่ายต่างทำมาหากิน คือประโยชน์ตน เมื่อหามาได้แล้วก็ชำระภาษี คือ ประโยชน์ท่าน เมื่อท่าน(รัฐบาล) ได้ภาษีเข้าคลังหลวงแล้ว ก็ต้องจัดสรรงบประมาณต่างๆ กลับมาให้ตน ตนก็จะได้ทำมาหากิน ทุนบำรุงบ้านเมืองให้สภาพสืบไป เป็นกงจักรหมุนเวียนแบบนี้ต่อเนื่องตลอดไป ประเทศนั้นก็จะมีเจริญรุ่งเรือง นี่คือทุกประเทศทั่วโลกเขาปฏิบัติกัน^{๑๑๖} พระพุทธพจน์ครั้งสุดท้ายที่สมเด็จพระสัมมาสัมมาพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ ก่อนเสด็จดับขันธปรินิพพานนั้น ถือเป็นมรดกการปกครองที่สามารถนำมาใช้ได้ทุกยุคทุกสมัย

สรุปได้ว่า ผู้นำตามหลักพุทธธรรม เมื่อพิจารณาตามนัยแห่งความหมายของผู้นำ “ผู้นำ” ที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา มีฐานะและสิทธิมีบทบาทอำนาจสูงกว่าบุคคลทั่วไป แต่ภาวะดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความมีบทบาทอำนาจ อิทธิพล และความสามารถ ในการชักจูงใจและนำพาให้เคารพในพระพุทธเจ้า สมาชิกหรือผู้อยู่ภายใต้ปฏิบัติตามความคิดความต้องการ ภาวะที่มีอิทธิพลมีอำนาจเหนือความคิดและพฤติกรรมของผู้อื่นนั้น แสดงความเป็นผู้นำ ซึ่งหลักพุทธธรรมได้อธิบายไว้ด้วยหลักคุณธรรม หรือพุทธธรรมเรียกโดยทั่วไปว่า “ธรรม”

๒.๖ ข้อมูลพื้นที่ในการวิจัย

ในส่วนการบริหารจัดการวัดของคณะสงฆ์ในจังหวัดชลบุรีนั้นประกอบไปด้วย ๑๐ อำเภอ ได้แก่ เกาะจันทร์ บ่อทอง บางละมุง พนัสนิคม พานทอง บ้านบึง เมืองชลบุรี ศรีราชา สัตหีบ หนองใหญ่ ที่แบ่งการปกครอง ๑๐ อำเภอ ๗๘ ตำบล มีวัดที่ขึ้นทะเบียนของกรมการศาสนาประมาณ ๓๙๙ วัด ผู้วิจัยได้รวบรวมเอกสารข้อมูลพื้นฐานในการปฏิบัติหน้าที่การปกครอง/บริหารจัดการคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี ไว้ ดังต่อไปนี้

นับแต่อดีตการบริหารและการปกครองเป็นไปตามสมัชชายุทธยา กรุงธนบุรีรัตนโกสินทร์ จนมาถึงในปัจจุบัน มีการจัดโครงสร้างการบริหารและการปกครองคณะสงฆ์เป็นไปตาม

^{๑๑๔}ที.ม.(ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๔.

^{๑๑๖}ที.ม.(ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๔.

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ การตราพระราชบัญญัติฉบับนี้เกิดจากความต้องการของรัฐบาลใน สมัยนั้นซึ่งมีจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรีที่มุ่งปรับเปลี่ยนรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ให้ สอดคล้องกับนโยบายการปกครองประเทศของ จอมพลสฤษดิ์ ที่นิยมการรวบอำนาจการตัดสินใจเด็ดขาด ไว้กับผู้นำที่เข้มแข็ง จอมพลสฤษดิ์เห็นว่าการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่กำหนดให้มีการถ่วงดุล อำนาจกันนั้นนำมาซึ่งความล่าช้าและความขาดประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน ดังนั้น จึงเห็นว่าการแยก อำนาจบัญชาการคณะสงฆ์ออกเป็น ๓ ทาง คือ สังฆสภา คณะสังฆมนตรี และคณะวินัยธร ตาม พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ เป็นระบบที่มีผล บั่นทอนประสิทธิภาพในการดำเนินกิจการคณะสงฆ์ให้ต้องประสบอุปสรรคและล่าช้า ด้วยเหตุผลดังกล่าว คณะรัฐมนตรีจึงได้ลงมติแต่งตั้งคณะกรรมการร่างพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับใหม่ขึ้นในพ.ศ. ๒๕๐๓ เมื่อคณะกรรมการทำงานสำเร็จ รัฐบาลจึงได้ตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ โดยคำแนะนำและยินยอมของสภาร่างรัฐธรรมนูญในฐานะรัฐสภา เหตุผลในการ ประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้คือ โดยที่การจัดดำเนินกิจการคณะสงฆ์ มิใช่เป็นกิจการอันแบ่งแยก อำนาจดำเนินการด้วยวัตถุประสงค์เพื่อการถ่วงดุลอำนาจเช่นที่ เป็นอยู่ตามกฎหมายในปัจจุบัน และโดยระบบเช่นว่านั้นเป็นผลบั่นทอนประสิทธิภาพแห่งการดำเนินกิจการจึงสมควรแก้ไขปรับปรุงเสียใหม่ ให้สมเด็จพระสังฆราช องค์สกลมหาสังฆปริณายก ทรงบัญชาการคณะสงฆ์ทางมหาเถรสมาคมตามอำนาจ กฎหมายและพระธรรมวินัย ทั้งนี้เพื่อความเจริญรุ่งเรืองแห่งพระพุทธศาสนา จากการที่กล่าวข้างต้น การปกครอง/การบริหารจัดการคณะสงฆ์ภาค ๑๓ จังหวัดชลบุรี ในปัจจุบัน (มหานิกาย) จึงเป็นไปตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ แก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติ โดยการบริหารและการปกครองของคณะสงฆ์ในภาค ๑๓ เป็นไปในรูปแบบการจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาคเป็น ไปตามความในมาตรา ๒๒ ของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ที่กำหนดตำแหน่งพระสังฆาธิการ หรือผู้ปกครองคณะสงฆ์ตามลำดับขั้นคือ ๑) เจ้าคณะภาค ๒) รองเจ้าคณะภาค ๓) เจ้าคณะจังหวัด ๔) รองเจ้าคณะจังหวัด ๕) เจ้าคณะอำเภอ ๖) รองเจ้าคณะอำเภอ ๗) เจ้าคณะตำบล และ ๘) เจ้าอาวาส^{๑๑๗}

ดังนั้น การบริหารและปกครอง/การบริหารกิจการคณะสงฆ์ภาค ๑๓ จังหวัดชลบุรี ในปัจจุบัน (มหานิกาย) สามารถแสดงรายละเอียดตามลำดับขั้นผู้ปกครองคณะสงฆ์ได้ดังนี้

๑. สมเด็จพระสังฆราช เป็นประมุข
๒. กรรมการมหาเถรสมาคม
๓. เจ้าคณะใหญ่หนกลาง สมเด็จพระพุฒาจารย์วรงค์ วัดพิชยญาติการาม
๔. เจ้าคณะภาค ๑๓ พระพรหมกวี วัดกัลยาณมิตร มีปกครองระดับจังหวัด ๔ จังหวัด คือ ชลบุรี ระยอง จันทบุรี ตราด
๕. รองเจ้าคณะภาค ๑๓ พระราชวิสุทธิดิลก วัดสามพระยา
๖. เจ้าคณะจังหวัดชลบุรี พระเทพชลธารมุนี วัดบางพระวรวิหาร มีการปกครองระดับจังหวัด ซึ่งการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี ประกอบไปด้วย ๑๐ อำเภอ ๗๖ ตำบล ๓๖๙

^{๑๑๗} พระวิสุทธิภัทรธาดา(ประสิทธิ์ พรหมมร สี), พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และกฎหมายมหาเถรสมาคม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๖๗.

วัด มีพระภิกษุจำนวน ๕,๘๑๘ รูป มี สามเณรจำนวน ๔๔๕ รูป รวมทั้งภิกษุและสามเณรทั้งหมดจำนวน ๖,๓๖๓ รูป^{๑๑๘}

สรุปได้ว่า การบริหารจัดการกิจการงานคณะสงฆ์ภาค ๑๓ (มหานิกาย) ในปัจจุบันจึงเป็นไป ตามพระธรรมวินัยและตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ แก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติ โดยการบริหารและการปกครองของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ เป็นไป ในรูปแบบการจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาคเป็น ไปตามความใน มาตรา ๒๒ ของ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ที่กำหนด ตำแหน่งพระสังฆาธิการ หรือ ผู้ปกครองคณะสงฆ์ ตามลำดับชั้นคือ ๑) เจ้าคณะภาค ๒) รองเจ้าคณะภาค ๓) เจ้าคณะจังหวัด ๔) รองเจ้าคณะจังหวัด ๕) เจ้าคณะอำเภอ ๖) รองเจ้าคณะอำเภอ ๗) เจ้าคณะตำบล และ ๘) เจ้าอาวาส

๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่อง “พุทธวิถีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี” พบว่า มีนักวิชาการผู้ทรงคุณวุฒิได้ทำการศึกษาวิจัยพอสรุปได้ดังนี้

๒.๗.๑ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารได้มีผู้ศึกษาวิจัยไว้หลายท่าน ซึ่งผู้วิจัยได้นำมาเป็นแนวทางในการศึกษาและกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยในครั้งนี้ ได้แก่

นันทิยา น้อยจันทร์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “วัฒนธรรมองค์กรกับประสิทธิภาพการบริหารอุดมศึกษา” ผลการวิจัยพบว่า

๑. วัฒนธรรมองค์กรสถาบันอุดมศึกษา ประกอบด้วย ๑๒ องค์ประกอบ คือ การกำหนดทิศทางขององค์กร การมีส่วนร่วมในองค์กร การพัฒนาสู่ความเป็นเลิศ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การทำงานเป็นทีม ประสิทธิภาพการดำเนินงาน มาตรฐานการดำเนินงาน การมอบหมายงาน การติดตามและประเมินผล วิสัยทัศน์ การบริหารจัดการ การสนับสนุนทางการจัดการ และการบริหารจัดการองค์กร

๒. ประสิทธิภาพการบริหารงานอุดมศึกษาระหว่างกลุ่มมหาวิทยาลัยราชภัฏกับกลุ่มมหาวิทยาลัยของรัฐ สังกัดทบวงมหาวิทยาลัยเดิมในภาพรวมไม่แตกต่างกัน

๓. ผลการทดสอบพบว่า โมเดลมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ แสดงว่าวัฒนธรรมองค์กรมีความสัมพันธ์กับประสิทธิภาพการบริหารอุดมศึกษา^{๑๑๙}

อนันต์ เตียวต้อย ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารคุณภาพแบบเบ็ดเสร็จในมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล” ผลการวิจัยพบว่า

^{๑๑๘} สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดชลบุรี, รายงานสรุปจำนวนวัด พระภิกษุ และสามเณรในจังหวัด ชลบุรี, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://cbi.onab.go.th/index.php> [๑ ต.ค.๒๕๕๙].

^{๑๑๙} นันทิยา น้อยจันทร์, “วัฒนธรรมองค์กรกับประสิทธิภาพการบริหารอุดมศึกษา”, *ดุชนิพนธ์ปริญาปริญญาตรี สาขาวิชาการบริหารการศึกษา*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปกร), ๒๕๕๐.

๑. องค์ประกอบการบริหารคุณภาพแบบเบ็ดเสร็จในมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล มี ๗ องค์ ประกอบ คือ ๑) การให้ความสำคัญกับผู้รับบริการ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและพนักงาน ๒) ผู้บริหารมีภาวะผู้นำในการนำองค์กร ๓) เทคนิคและเครื่องมือบริหารคุณภาพ ๔) ธรรมชาติของ ผู้บริหาร ๕) การใช้องค์กรเป็นผู้เทียบเคียง ๖) การสร้างคุณภาพชีวิตบุคลากร และ ๗) การ บริหารงานอย่างต่อเนื่อง

๒. รูปแบบการบริหารคุณภาพแบบเบ็ดเสร็จในมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล ได้แก่ องค์ประกอบและกระบวนการ ประกอบด้วย ๗ องค์ประกอบ ๑) การให้ความสำคัญกับผู้รับบริการ ผู้ มีส่วนได้ส่วนเสียและพนักงาน ๒) ผู้บริหารมีภาวะผู้นำในการนำองค์กร ๓) เทคนิคและเครื่องมือ บริหารคุณภาพ ๔) ธรรมชาติของผู้บริหาร ๕) การใช้องค์กรเป็นผู้เทียบเคียง ๖) การสร้างคุณภาพ ชีวิตบุคลากร และ ๗) การบริหารงานอย่างต่อเนื่อง และมี ๘ กระบวนการ คือ ๑) การริเริ่มจาก ผู้บริหารระดับสูง ๒) การจัดโครงสร้างองค์กรและทีมงาน ๓) การจัดระบบเครื่องมือคุณภาพ ๔) การ ประกาศใช้และให้ความรู้แก่บุคลากร ๕) การกำกับติดตามประเมินผล ๖) การทบทวนการดำเนินการ ๗) การให้รางวัลผู้ประสบความสำเร็จในการบริหารคุณภาพ ๘) การเทียบเคียงกับหน่วยงานที่ประสบ ผลสำเร็จ ซึ่งรูปแบบดังกล่าว ได้รับการยืนยันจากผู้เชี่ยวชาญสามารถนำไปใช้ได้^{๑๒๐}

นงคัลักษณ์ เรือนทอง ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารโรงเรียนที่มีประสิทธิผล”

ผลการวิจัยพบว่า ๑. องค์ประกอบของรูปแบบการบริหารโรงเรียนที่มีประสิทธิผล ประกอบด้วย ๘ องค์ประกอบ คือ ๑) การเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ ๒) ผู้บริหารและครูเป็นมืออาชีพ ๓) การประกันคุณภาพการตรวจสอบได้และความน่าเชื่อถือ ๔) สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ๕) การมีวิสัยทัศน์และวัตถุประสงค์ร่วมกัน ๖) เน้นการเรียนการสอน ๗) การสอนที่มีวัตถุประสงค์ ๘) มีความคาดหวังต่อนักเรียนสูง

๒. รูปแบบการบริหารโรงเรียนที่มีประสิทธิภาพ เป็นรูปแบบที่ประกอบด้วยองค์ประกอบ ที่สำคัญ ๘ องค์ประกอบ ซึ่งมีความถูกต้อง เป็นไปได้ และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้สอดคล้องกับ กรอบแนวคิดทฤษฎีของการวิจัย^{๑๒๑}

ศิริพร ตันติยมาศ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารเครือข่ายโรงเรียนแบบมีส่วนร่วม”

ผลการวิจัยพบว่า ๑. องค์ประกอบของของการบริหารเครือข่ายโรงเรียนแบบมีส่วนร่วม สังกัดกรุงเทพมหานคร ประกอบด้วย ๘ องค์ประกอบ เรียงตามลำดับน้ำหนักขององค์ประกอบจาก มากไปหาน้อย คือ ๑) กิจกรรมที่ทำร่วมกัน ๒) การใช้เทคโนโลยี ๓) ทักษะด้านภาวะผู้นำ ๔) ผู้นำเปิด โอกาสให้สมาชิกมีส่วนร่วม ๕) การติดต่อสื่อสาร ๖) การมีส่วนร่วมของสมาชิก ๗) องค์การ (เครือข่าย โรงเรียน) แบบมีส่วนร่วม ๘) บรรยากาศการมีส่วนร่วม

๒. ระดับของประสิทธิผลการบริหารเครือข่ายโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานครอยู่ในระดับ มาก

^{๑๒๐}อนันต์ เตียวต้อย, “รูปแบบการบริหารคุณภาพแบบเบ็ดเสร็จในมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล”, **ดุสิตนิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปกร), ๒๕๕๑.

^{๑๒๑}นงคัลักษณ์ เรือนทอง, “รูปแบบการบริหารโรงเรียนที่มีประสิทธิผล”, **ดุสิตนิพนธ์ปริญญา ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปกร), ๒๕๕๐.

๓. รูปแบบการบริหารเครือข่ายโรงเรียนแบบมีส่วนร่วมที่มีประสิทธิผล สังกัด กรุงเทพมหานคร ประกอบด้วย องค์ประกอบด้านการบริหารเครือข่ายโรงเรียนแบบมีส่วนร่วม ๘ องค์ประกอบ ซึ่งมีความเหมาะสม ถูกต้อง เป็นไปได้ และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ สอดคล้องกับ กรอบแนวคิดทฤษฎีของการวิจัย^{๑๒๒}

เยาวภา บัวเวช ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารงานประชาสัมพันธ์ของ มหาวิทยาลัยราชภัฏ”

ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการบริหารงานประชาสัมพันธ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏ ประกอบด้วย ๔ ปัจจัยที่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ได้แก่ ๑) ด้านผู้บริหาร ประกอบด้วย นโยบาย วัตถุประสงค์ ภาวะผู้นำ แรงจูงใจ การสร้างบรรยากาศการสื่อสารในองค์กร ๒) ด้านระบบบริหารองค์การ ประกอบด้วย การวางแผน การจัดองค์การ การจัดบุคคลเข้าทำงาน ค่าตอบแทน การประสานงาน และงบประมาณ ๓) ด้านบุคลากร ประกอบด้วย คุณลักษณะของบุคลากร การฝึกอบรม และพัฒนา และความผูกพัน ๔) ประเภทของสื่อ ประกอบด้วย สื่อบุคคล สื่อมวลชน สื่อกิจกรรม พิเศษ สื่อเทคโนโลยี และสื่อเบ็ดเตล็ดภายในมหาวิทยาลัย มีความสัมพันธ์กับรูปแบบการบริหารงานประชาสัมพันธ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏในสาขาที่ระบบการบริหารองค์การไม่มีอิทธิพลต่อประเภทของสื่อต่างๆ^{๑๒๓}

สรุปได้ว่าการบริหารจัดการเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาองค์กร ผู้บริหารจำเป็นต้องอาศัยทั้งประสบการณ์ในการทำงาน และการตัดสินใจที่ถูกต้อง ในการบริหารจัดการทรัพยากรขององค์กรที่อยู่อย่างจำกัด ทั้งทรัพยากรมนุษย์ เงิน วัสดุอุปกรณ์ เป็นต้น เพื่อใช้ประโยชน์จากทรัพยากรเหล่านั้นให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด

๒.๗.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวกับการพัฒนาผู้นำและภาวะผู้นำ

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการพัฒนาผู้นำและภาวะผู้นำ พบว่า มีนักวิชาการผู้ทรงคุณวุฒิได้ทำการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวกับเรื่องการพัฒนาผู้นำและภาวะผู้นำ พอสรุปได้ ดังนี้

กัญญา โพธิ์วัฒน์ ได้ทำการศึกษาวิจัย “ทีมผู้นำการเปลี่ยนแปลงในโรงเรียน ประถมศึกษา : การศึกษาเพื่อสร้างทฤษฎีฐานราก” พบว่า ทีมผู้นำการเปลี่ยนแปลงในโรงเรียนมี ลักษณะสำคัญคือ เป็นการร่วมกันทำงานที่ได้รับมอบหมาย เป็นงานบุกเบิกที่พยายามให้ได้ผลงานที่ดีที่สุด เพื่อให้เป็นแหล่งเรียนรู้แก่บุคคลอื่น การก่อตัวขึ้นของทีมมีพื้นฐานมาจากการรักษาเกียรติประวัติของโรงเรียน สำหรับพฤติกรรมของทีมที่สำคัญคือการสร้างวิสัยทัศน์ร่วม การร่วมคิดร่วมทำการ ปฏิบัติงานได้เกินระดับปกติ การพึ่งพาและช่วยเหลือกัน การแก้ปัญหาและขัดความขัดแย้ง การตัดสินใจร่วม และความไวต่อการเปลี่ยนแปลง ทีมผู้นำการเปลี่ยนแปลงดำรงอยู่ได้ด้วยความชัดเจนในบทบาทหน้าที่ และความเป็นผู้นำทางวิชาการ การเกาะเกี่ยวกันเป็นทีมแห่งการเรียนรู้ ความใส่ใจใน

^{๑๒๒}ศิริพร ตันตียมาศ, “การบริหารเครือข่ายโรงเรียนแบบมีส่วนร่วม”, **คุณฉันทิพนธ์ปริญญาปรัชญา** **คุณฉันทิพนธ์** สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปกร), ๒๕๕๐.

^{๑๒๓}เยาวภา บัวเวช, “รูปแบบการบริหารงานประชาสัมพันธ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏ”, **คุณฉันทิพนธ์** **ปริญญาปรัชญาคุณฉันทิพนธ์** สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปกร), ๒๕๕๐.

งานและจุดมุ่งหมาย และการตรวจสอบและแก้ไข มีการปรับวัฒนธรรมการทำงานที่ยึดมั่นในปรัชญาของโรงเรียน ความรับผิดชอบตามหน้าที่ การสื่อสารอย่างทั่วถึง มีบรรยากาศที่สร้างสรรค์ และความโปร่งใสในการบริหาร^{๑๒๔}

จิตติมา พงษ์ไพบูลย์ ได้ศึกษา “ภาวะผู้นำของพระเทพปริยัติเมธี (สฤชฎีสิริโร), ผศ. ดร. พบว่า พระปริยัติเมธี (สฤชฎีสิริโร), ผศ. ดร. นั้นถือว่ามีพื้นฐานที่มาจากครอบครัวที่ยากจน แต่เป็นผู้ที่ไม่ย่อท้อต่อความยากลำบากและมีจิตใจใฝ่ใฝ่ในการศึกษาจนสามารถพัฒนาตนเองให้ก้าวหน้าในชีวิตสมณเพศและการปฏิบัติหน้าที่ในตำแหน่งทางคณะสงฆ์ โดยปัจจุบันนี้ได้ดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าคณะจังหวัดนครสวรรค์ ในส่วนผลงานด้านการบริหารคณะสงฆ์นั้นพบว่าพระเทพปริยัติเมธี(สฤชฎีสิริโร), ผศ. ดร. ได้ดำเนินการบริหารงานกิจการคณะสงฆ์ครบทั้ง ๖ ด้าน คือ ด้านการปกครอง ด้านการศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่ ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณะสงเคราะห์ โดยท่านพยายามนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาปรับใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ซึ่งภาวะผู้นำของพระเทพปริยัติเมธี(สฤชฎีสิริโร), ผศ. ดร. นั้นในบางประเด็นมีความสอดคล้องกับหลักการบริหารและภาวะผู้นำของนักวิชาการสมัยใหม่ อันแสดงให้เห็นว่าภาวะผู้นำของพระสงฆ์สมัยปัจจุบันที่นำเอาพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้นั้นสามารถที่จะก่อให้เกิดประโยชน์แก่สังคมได้เป็นอย่างดี^{๑๒๕}

นฤนันท์ สุริยมณี และคณะ ได้ทำการศึกษาวิจัย “การศึกษาภาวะผู้นำของผู้บริหารหน่วยงานสังกัดมหาวิทยาลัยมหิดล” พบว่า ผู้บริหารหน่วยงานสังกัดมหาวิทยาลัยมหิดล ส่วนใหญ่เป็นผู้นำแบบเน้นความสัมพันธ์ (Relationship – Oriented) และมีอำนาจการควบคุมสถานการณ์ (Situational Control) ในระดับสูง เมื่อเปรียบเทียบภาวะผู้นำและอำนาจการควบคุมสถานการณ์ของผู้บริหารตามตัวแปร เพศ และประสบการณ์ด้านการบริหาร ปรากฏว่าไม่มีความแตกต่างใดๆ นอกจากนั้น ยังพบว่าผู้บริหารหน่วยงานประมาณครึ่งหนึ่งมีโอกาส เข้ารับการฝึกอบรมด้านการบริหารเพื่อพัฒนาการทำงานในระดับปานกลาง อย่างไรก็ตาม จากผลการวิจัยดังกล่าว อาจสรุปได้ว่าผู้บริหารหน่วยงานมีประสิทธิผลเมื่อมีอำนาจการควบคุมสถานการณ์ภายในหน่วยงานตามทฤษฎีของ Fiedler ที่เชื่อว่า ผู้นำแบบเน้นความสัมพันธ์จะมีประสิทธิผลเมื่อมีอำนาจการควบคุมสถานการณ์ในระดับปานกลาง จากประเด็นดังกล่าว ผู้บริหารหน่วยงานควรจะได้ปรับเปลี่ยนสถานการณ์การนำเพื่อให้สอดคล้องกับภาวะผู้นำของตน ซึ่งอาจกระทำได้โดยการฝึกอบรม^{๑๒๖}

ปรัชญา ชุมนาสี ได้ศึกษาวิจัย “การพัฒนาภาวะผู้นำในองค์กรด้วย E.Q.” พบว่า การพัฒนาภาวะผู้นำในองค์กรด้วย EQ นั้นว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งภายใต้โลกที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ผู้บริหารถือว่าเป็นบุคคลที่สำคัญในองค์กรเพื่อพาองค์กรให้สามารถอยู่รอดปลอดภัยภายใต้การเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ได้ แต่อย่างไรก็ตามผู้บริหารที่มีแต่ความฉลาดทางสติปัญญา

^{๑๒๔} กัญญา โพธิ์วัฒน์, “ทีมผู้นำการเปลี่ยนแปลงในโรงเรียนประถมศึกษา : การศึกษาเพื่อสร้างทฤษฎีฐานราก”, *วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๘).

^{๑๒๕} จิตติมา พงษ์ไพบูลย์, “ภาวะผู้นำของพระเทพปริยัติเมธี (สฤชฎี สิริโร)”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต* (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช. ๒๕๕๒).

^{๑๒๖} นฤนันท์ สุริยมณี และคณะ, “การศึกษาภาวะผู้นำของผู้บริหารหน่วยงานสังกัดมหาวิทยาลัยมหิดล”, *รายงานการวิจัย*, (คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๔).

(intelligent quotient) เพียงอย่างเดียวย่อมไม่สามารถบริหารงานภายใต้การเปลี่ยนแปลงให้ประสบความสำเร็จได้ หากขาดซึ่งความฉลาดทางอารมณ์ (emotional quotient) และลักษณะพฤติกรรมของแบบผู้นำในประเภทต่างๆ โดยเฉพาะผู้นำแบบใช้พระคุณ (charismatic leader) ผู้นำแบบประชาธิปไตย (democratic leader) ผู้นำที่มีความสามารถสูงและสัมพันธ์กับผู้อื่นสูง และผู้นำตามสถานการณ์ภาวะผู้นำ ๔ แบบนี้จะมีส่วนช่วยสนับสนุนส่งเสริมการสร้างภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง (leadership of change) เพื่อนำไปสู่การเป็นผู้บริหารการเปลี่ยนแปลง CCO (Chief Change Officer) ที่ดีต่อไปได้ แต่อย่างไรก็ตาม ลักษณะพฤติกรรมของแบบผู้นำจะต้องรู้จักเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่น โดยการเข้าใจและยอมรับธรรมชาติของอารมณ์ตนเอง รับฟังทำความเข้าใจและให้เกียรติผู้อื่น และสามารถแก้ไขความขัดแย้งได้ดี^{๑๒๗}

ฤทัยทรัพย์ ดอกคำ ได้ทำการศึกษาเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนขนาดเล็กที่ส่งผลต่อประสิทธิผลโรงเรียน” พบว่า การสร้างวิสัยทัศน์ ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน การกระตุ้นให้ใช้ปัญญา การคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล ความสัมพันธ์ระหว่างผู้บริหารกับครูในโรงเรียน การจัดโครงสร้างของงานในโรงเรียน การสร้างแรงบันดาลใจและการสร้างแรงศรัทธา ผลของการทดลองใช้รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนพบว่า หลังการปฏิบัติการค่าเฉลี่ยของคะแนนประเมินภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนสูงกว่าก่อนปฏิบัติการ จากการศึกษาทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาผู้นำและภาวะผู้นำ สามารถแสดงให้เห็นถึงรูปแบบ พฤติกรรม แนวทางการพัฒนาคุณลักษณะภาวะผู้นำจริยธรรมตามแนวพุทธศาสนาให้เป็นที่ยอมรับของผู้ได้บังคับบัญชาในเขตการปกครอง ให้พฤติกรรมที่มีความเป็นเอกภาพ โดยผู้นำจะใช้ภาวะผู้นำในการปฏิบัติการและอำนาจการโดยใช้กระบวนการติดต่อสัมพันธ์กัน เพื่อมุ่งบรรลุเป้าหมายหรือเป้าหมายที่ตั้งไว้^{๑๒๘}

บรรจบ บุญจันทร์ ศึกษาวิจัยเรื่อง “โมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน” พบว่า ๑) ระดับภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยี และระดับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีมีค่าเฉลี่ยโดยรวมอยู่ในระดับมาก ๒) โมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่พัฒนาขึ้นมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ๓) ปัจจัยที่มีอิทธิพลทางตรงอิทธิพลทางอ้อม และอิทธิพลรวมต่อภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยี โดยเรียงลำดับค่าสัมประสิทธิ์อิทธิพลจากมากไปหาน้อย ดังนี้ (๑) อิทธิพลทางตรงมี ๔ ปัจจัย คือ ปัจจัยการพัฒนาวิชาชีพด้านเทคโนโลยี ปัจจัยวิสัยทัศน์ทางเทคโนโลยี ปัจจัยการบูรณาการเทคโนโลยี และปัจจัยสมรรถนะทางเทคโนโลยี (๒) อิทธิพลทางอ้อมมี ๒ ปัจจัย คือ ปัจจัยสมรรถนะทางเทคโนโลยีที่ส่งผ่านปัจจัยการพัฒนาวิชาชีพด้านเทคโนโลยีและปัจจัยการบูรณาการเทคโนโลยี และปัจจัยการพัฒนาวิชาชีพด้านเทคโนโลยีที่ส่งผ่านปัจจัยการบูรณาการเทคโนโลยี และ (๓) อิทธิพลรวมมี ๔ ปัจจัย

^{๑๒๗}ปรัชญา ชุมนานเสียว, “การพัฒนาภาวะผู้นำในองค์กรด้วย E.Q.”, **วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต** (การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์),(บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐).

^{๑๒๘}ฤทัยทรัพย์ ดอกคำ, “รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนขนาดเล็กที่ส่งผลต่อประสิทธิผลโรงเรียน”, **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, ๒๕๕๓).

คือ ปัจจัยวิสัยทัศน์ทางเทคโนโลยีปัจจัยการพัฒนาวิชาชีพด้านเทคโนโลยี ปัจจัย การบูรณาการเทคโนโลยี และปัจจัยสมรรถนะทางเทคโนโลยี^{๑๒๙}

เพลินใจ พุทธชาติรัตน์ ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำของผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา” พบว่า ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้ ๑. คุณลักษณะผู้นำเหมาะสมและสอดคล้องกับพฤติกรรมผู้นำในแต่ละบทบาทจำนวน ๓๖ คุณลักษณะ จำแนกเป็น ๔ ด้าน คือ คุณลักษณะผู้นำด้านการบริหารจัดการ คุณลักษณะผู้นำด้านวิชาชีพ คุณลักษณะผู้นำด้านคุณธรรมและจริยธรรม และคุณลักษณะผู้นำด้านบุคลิกภาพ ๒. องค์ประกอบ ของรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำของผู้อำนวยการสร้างสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาที่มีความเหมาะสม และเป็นไปได้ ประกอบด้วย ๑) ที่มาของรูปแบบ ๒) คุณลักษณะผู้นำที่ต้องการพัฒนา ๓) กระบวนการพัฒนา และ ๔) การนำรูปแบบใช้^{๑๓๐}

ยงยุทธ สอนไม้ ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การพัฒนาภาวะผู้นำนายทหารชั้นประทวนกองพลทหารราบที่ ๓ กกับการลดภาวะหนี้สินครัวเรือน” พบว่า การขาดภาวะผู้นำมีผลต่อการมีหนี้สินครัวเรือนของนายทหารประทวนกองพลทหารราบที่ ๓ นายทหารประทวนที่เข้าร่วมฝึกอบรมการพัฒนาภาวะผู้นำจะมีภาวะผู้นำสูงกว่านายทหารประทวนที่ไม่ได้เข้าร่วมฝึกอบรม อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ ๐.๕ ซึ่งประเมินจากความรู้ และเจตคติ และนายทหารประทวนที่ผ่านการฝึกอบรมการพัฒนาภาวะผู้นำ เมื่อประเมินผลหลังการฝึกอบรมในระยะเวลา ๓ เดือน และ ๖ เดือน พบว่ามีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมลดภาวะหนี้สินลงแตกต่างจากก่อนการฝึกอบรมอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ ๐.๕^{๑๓๑}

วารุ เฟิงสวัสดิ์ วัลลภา อารีรัตน์, ยาใจ พงษ์บริบูรณ์, และศักดิ์ไทย สุรกิจบวร, ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบความสัมพันธ์โครงสร้างเชิงเส้นของประสิทธิผลภาวะผู้นำของผู้บริหารที่ส่งผลกระทบต่อประสิทธิผลของโรงเรียน” ซึ่งได้สรุปผลการวิจัย ดังนี้ ผลการวิจัยพบว่าความสัมพันธ์โครงสร้างเชิงเส้นตรงของประสิทธิผลภาวะผู้นำของผู้บริหารที่ส่งผลกระทบต่อประสิทธิผลของโรงเรียนโดยภาพรวมมีความกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ เมื่อพิจารณาค่าอิทธิพลรวมที่ส่งผลกระทบต่อประสิทธิผลของโรงเรียนพบว่า องค์ประกอบด้านสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องมีค่าอิทธิพลรวมสูงสุด ซึ่งมีค่าเท่ากับ ๐.๗๗ โดยมีอิทธิพลทางตรงเท่ากับ ๐.๕๐ และมีอิทธิพลทางอ้อมเท่ากับ ๐.๒๗ รองลงมาได้แก่ องค์ประกอบด้านพฤติกรรมผู้นำ ซึ่งมีค่าอิทธิพลกับ ๐.๓๐ โดยมีเฉพาะอิทธิพลทางตรง องค์ประกอบด้านคุณลักษณะผู้นำ ซึ่งมีค่าอิทธิพลเท่ากับ ๐.๐๐๑๗ โดยเฉพาะอิทธิพลทางตรง เมื่อพิจารณาสมการโครงสร้างพบว่า องค์ประกอบในรูปแบบสามารถอธิบายค่าความแปรปรวนของตัว

^{๑๒๙}บรรจบ บุญจันทร์, โมเดลสภาวะโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน, *วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, (สาขาวิชาการบริหารการศึกษา), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๔).*

^{๑๓๐}เพลินใจ พุทธชาติรัตน์, “การพัฒนารูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำของผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา”, *วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙).*

^{๑๓๑}ยงยุทธ สอนไม้, “การพัฒนาภาวะผู้นำนายทหารชั้นประทวนกองพลทหารราบที่ ๓ กกับการลดภาวะหนี้สินครัวเรือน”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (สังคมศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๐).*

แปรแฝงภายในอีก ๒ ตัว คือ องค์ประกอบด้านพฤติกรรมผู้นำ และองค์ประกอบด้านคุณลักษณะผู้นำ ได้ร้อยละ ๗๙.๐๐ และ ๔๒.๐๐ ตามลำดับ^{๑๓๒}

สัมมา รัตนีย์ ได้ศึกษาเรื่อง “การวิเคราะห์องค์ประกอบภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารมหาวิทยาลัยราชภัฏ” พบว่า การกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ประกอบด้วย การแสดงให้เห็นถึงความตั้งใจอย่างแน่วแน่ที่จะทำงานให้สำเร็จตามที่กำหนด การผลักดันให้มีการปฏิบัติงานที่สูงกว่ามาตรฐานในการทำงานที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ความพยายามปฏิบัติงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย วิสัยทัศน์และอุดมการณ์ของมหาวิทยาลัย การกระตุ้นให้ทดลองทำงานใหม่ๆ ที่ท้าทายความสามารถ เพื่อเพิ่มคุณค่าในตนเอง การพูดถึงเป้าหมายในอนาคตที่เกี่ยวกับการทำงานอย่างชัดเจน การวางแผนอนาคตที่มีความเป็นไปได้ใหม่ๆ สำหรับมหาวิทยาลัยเมื่อมีปัญหา ให้ระบุปัญหาโดยใช้ข้อมูลหลักฐาน ยืนยัน การส่งเสริมให้ผู้ร่วมงานคิดวิเคราะห์ปัญหาโดยใช้หลักเหตุผล การกระตุ้นให้ผู้ร่วมงานแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ด้วยวิธีการใหม่ๆ การเสนอวิธีการปฏิบัติงานใหม่ๆ แก่ผู้ร่วมงาน การตั้งคำถามเพื่อให้ผู้ร่วมงานแสดงความคิดเห็น การสนับสนุนให้บุคลากรเข้าร่วมในการประชุมอบรม เพื่อเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ การแสดงให้เห็นถึงความเชี่ยวชาญในการทำงาน และการมีอิทธิพลต่อผู้ร่วมงาน จะต้องการเปิดโอกาสให้ผู้ร่วมงานเข้าพบเพื่อปรึกษาหารือ การให้คำแนะนำที่ทำให้ผู้ร่วมงานก้าวหน้า การเปิดโอกาสให้ผู้ร่วมงานแสดงความสามารถในการทำงานอย่างเต็มที่ การเปิดโอกาสให้ผู้ร่วมงานมีส่วนร่วมในการกำหนดจุดมุ่งหมายของการทำงาน การส่งเสริมให้ผู้ร่วมงานสนใจพัฒนาจุดเด่นของตนเอง การควบคุมอารมณ์ได้ในสถานการณ์วิกฤต การสร้างบรรยากาศการสื่อสารที่พูดคุยกับผู้ร่วมงานอย่างเป็นกันเอง สื่อความต้องการของผู้บริหารอย่างชัดเจน การเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ของกลุ่ม การให้รางวัล และผลตอบแทนเป็นแรงจูงใจเมื่อบุคลากรปฏิบัติหน้าที่ได้ดี การเป็นแบบอย่างการปฏิบัติงานแก่ผู้ร่วมงาน การมอบหมายงานโดยคำนึงถึงความสามารถของแต่ละบุคคล การให้ความสนใจแก่ผู้ร่วมงานทุกคน การให้ความสำคัญของการทุ่มเทต่อภารกิจร่วมกัน^{๑๓๓}

สมบุรณ์ ศิริสรธริรัญ ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การพัฒนาแบบการพัฒนาคณะคุณลักษณะภาวะผู้นำของคณบดี” พบว่า คุณลักษณะภาวะผู้นำของคณบดี สอดคล้องกับพฤติกรรมในแต่ละบทบาทมีจำนวน ๔๘ คุณลักษณะ จัดกลุ่มคุณลักษณะภาวะผู้นำเป็น ๔ ด้าน คือ คุณลักษณะผู้นำด้านบริการ คุณลักษณะผู้นำด้านวิชาการ คุณลักษณะผู้นำด้านบุคลิกภาพ คุณลักษณะผู้นำด้านคุณธรรม และจริยธรรม^{๑๓๔}

อุทัย ไถ่มั่นคง ได้ศึกษาเรื่อง “การนำเสนอแนวทางการพัฒนาคณะคุณลักษณะภาวะผู้นำทางจริยธรรมตามแนวพุทธศาสนาของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษา

^{๑๓๒} วาโร เฟ็งสวัสต์, และคณะ, การพัฒนารูปแบบความสัมพันธ์โครงสร้างเชิงเส้นของประสิทธิผลภาวะผู้นำของผู้บริหารที่ส่งผลกระทบต่อประสิทธิผลของโรงเรียน, วารสารวิทยบริการ ปีที่ ๑๗ ฉบับที่ ๒, (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๔๙).

^{๑๓๓} สัมมา รัตนีย์, “การวิเคราะห์องค์ประกอบภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารมหาวิทยาลัยราชภัฏ”, วิทยานิพนธ์ดุขฎิบัณฑิตคณะครุศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๕๕๔).

^{๑๓๔} สมบุรณ์ ศิริสรธริรัญ, “การพัฒนาแบบการพัฒนาคณะคุณลักษณะภาวะผู้นำของคณบดี”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตร์ดุขฎิบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

ขั้นพื้นฐาน” พบว่า หลักการพัฒนาภาวะผู้นำทางจริยธรรมตั้งอยู่บนพื้นฐานของการให้องค์ความรู้ แนวความคิดด้วยวิธีการเพื่อผลของการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม โดยคำนึงถึงปัจจัยที่ส่งเสริมและกีดขวางพฤติกรรมทางคุณธรรมจริยธรรม ดังนั้น สาระของแนวทางนี้จึงมีความหลากหลายในเนื้อหา และรายละเอียดในแต่ละขั้นของกระบวนการ ซึ่งไม่เพียงครอบคลุมเนื้อหาเฉพาะด้านแนวคิดหรือองค์ความรู้ ด้านคุณธรรมจริยธรรม แต่รวมถึงศาสตร์การบริหารจัดการสมัยใหม่ การบริหารจัดการด้านการเงิน ฯลฯ เพื่อให้มีความเหมาะสมสำหรับสังคมปัจจุบัน หลักการพัฒนาภาวะผู้นำทางจริยธรรมอาศัยการแลกเปลี่ยนแบ่งปันความคิดเห็น ประสบการณ์ระหว่างกัน เป็นการเรียนรู้ซึ่งกันและกันจากการแบ่งปันประสบการณ์การเรียนรู้จากกรณีศึกษาที่ใช้ได้ผลดีในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่องค์การด้านการพัฒนาผู้นำ ส่วนแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะภาวะผู้นำทางจริยธรรมตามแนวพุทธศาสนา ประกอบด้วยแนวทางตามกระบวนการพัฒนา ๔ ขั้นตอน คือ ขั้นตอนที่ ๑ แนวทางการประเมินความต้องการจำเป็นในการพัฒนาขั้นตอนที่ ๒ แนวทางการออกแบบการพัฒนา ขั้นตอนที่ ๓ แนวทางการดำเนินการพัฒนาและขั้นตอนที่ ๔ แนวทางการประเมินผลการพัฒนา^{๓๓๕}

ตารางที่ ๒.๑๑ แสดงสรุปเกี่ยวกับงานวิจัยที่เกี่ยวกับการพัฒนาผู้นำและภาวะผู้นำ

นักวิชาการหรือนักวิจัย	ข้อค้นพบ
กัญญา โปธิวัฒน์, (๒๕๔๘)	“ทีมผู้นำการเปลี่ยนแปลงในโรงเรียนประถมศึกษา : การศึกษาเพื่อสร้างทฤษฎีฐานราก” พบว่า ทีมผู้นำการเปลี่ยนแปลงดำรงอยู่ได้ด้วย ความชัดเจนในบทบาทหน้าที่ และความเป็นผู้นำทางวิชาการ การเกะเกี้ยวกันเป็นทีมแห่งการเรียนรู้ ความใส่ใจในงานและจุดมุ่งหมาย และการตรวจสอบแก้ไข มีการปรับวัฒนธรรมการทำงานที่ยึดมั่นในปรัชญาของโรงเรียน ความรับผิดชอบตามหน้าที่ การสื่อสารอย่างทั่วถึง มีบรรยากาศที่สร้างสรรค์ และความโปร่งใสในการบริการ
จิตติมา พงษ์ไพบูลย์, (๒๕๕๒)	“ภาวะผู้นำของพระเทพปริยัติเมธี (สฤกษ์ สิริธโร), ผศ.ดร. พบว่า ท่านพยายามนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาปรับใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ซึ่งภาวะผู้นำของพระเทพปริยัติเมธี (สฤกษ์ สิริธโร), ผศ.ดร. นั้น ในบางประเด็นมีความสอดคล้องกับหลักการบริหารและภาวะผู้นำของนักวิชาการสมัยใหม่
นฤนันท์ สุรินยมณี และคณะ, (๒๕๕๔)	การศึกษาภาวะผู้นำของผู้บริหารหน่วยงานสังกัดมหาวิทยาลัยมหิดล” พบว่า ผู้บริหารหน่วยงานสังกัดมหาวิทยาลัยมหิดลส่วนใหญ่เป็นผู้นำแบบเน้นความสัมพันธ์ และมีอำนาจการควบคุมสถานการณ์ในระดับสูง

^{๓๓๕} อุทัย โล้วมั่นคง, “การนำเสนอแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะภาวะผู้นำทางจริยธรรมตามแนวพุทธศาสนาของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน”, *วิทยานิพนธ์ครุศาสตร์ดุขฎิบัณฑิต*, (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.๒๕๕๓).

ตารางที่ ๒.๑๑ แสดงสรุปเกี่ยวกับงานวิจัยที่เกี่ยวกับการพัฒนาผู้นำและภาวะผู้นำ (ต่อ)

นักวิชาการหรือนักวิจัย	ข้อค้นพบ
ปรัชญา ชูมนาเสียว ,(๒๕๕๐)	“การพัฒนาภาวะผู้นำในองค์กรด้วย E.Q.” พบว่า ผู้บริหารถือว่าเป็นบุคคลที่สำคัญในองค์กรจะต้องเป็นผู้นำองค์กรเพื่อพาองค์กรให้สามารถอยู่รอดปลอดภัยภายใต้การเปลี่ยนแปลง
ฤทัยทรัพย์ ดอกคำ ,(๒๕๕๐)	“รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนขนาดเล็กที่ส่งผลต่อประสิทธิผลโรงเรียน” พบว่า การสร้างวิสัยทัศน์ ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน การกระตุ้นให้ใช้ปัญญา การคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล ความสัมพันธ์ระหว่างผู้บริหารกับครูในโรงเรียน การจัดโครงสร้างของงานในโรงเรียน การสร้างแรงบันดาลใจและการสร้างศรัทธา
พรชนก ทองลาด ,(๒๕๕๐)	“อิทธิพลของพรหมวิหารธรรมที่มีต่อความพึงพอใจในการทำงานและการปฏิบัติงานของพนักงานโรงงานเซรามิกในภาคเหนือตอนบน ” พบว่า อิทธิพลขององค์ประกอบของพรหมวิหารธรรมที่มีต่อความพึงพอใจในการทำงานและการปฏิบัติงานของพนักงานโรงงานเซรามิก ในภาคเหนือตอนบนพบว่า ตัวแปรสำคัญสาเหตุที่ส่งผลทางตรงต่อการปฏิบัติงานมากที่สุดเรียงลำดับคือ การบริหารด้วยมูทิตา อุเบกขา เมตตา ส่วนกรุณาไม่มีผลต่อการปฏิบัติงานที่อธิบายได้ด้วยการบริการด้วยพรหมวิหารธรรมทำนายได้ ๔๒%
เพลินใจ พุกษาชาติ รัตน์, (๒๕๔๙)	“การพัฒนารูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำของผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา” พบว่า คุณลักษณะผู้นำที่เหมาะสมและสอดคล้องกับพฤติกรรมผู้นำในแต่ละบทบาทจำนวน ๓๖ คุณลักษณะ จำแนกเป็น ๔ ด้านคือ คุณลักษณะผู้นำด้านการบริหารจัดการ คุณลักษณะผู้นำด้านวิชาชีพ คุณลักษณะผู้นำด้านคุณธรรมและจริยธรรม และคุณลักษณะผู้นำด้านบุคลิกภาพ
ยงยุทธ สอนไม้, (๒๕๕๐)	“การพัฒนาภาวะผู้นำนายทหารชั้นประทวนกองพลทหารราบที่ ๓ กกับการลดภาระหนี้สินครัวเรือน” พบว่า การขาดภาวะผู้นำ มีผลต่อการมีหนี้สินครัวเรือนของนายทหารประทวนกองพลทหารราบที่ ๓ นายทหารประทวนที่เข้าร่วมฝึกอบรมการพัฒนาภาวะผู้นำจะมีภาวะผู้นำสูงกว่านายทหารประทวนที่ไม่ได้เข้าร่วมฝึกอบรม
วาโร เฟิงส์สวัสดิ์ วัลลา อารีรัตน์, ยาใจ พงษ์บริบูรณ์, และ ศักดิ์ไทย สุรกิจบวร, (๒๕๔๙)	“การพัฒนารูปแบบความสัมพันธ์โครงสร้างเชิงเส้นของประสิทธิผลภาวะผู้นำของผู้บริหารที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของโรงเรียน” พบว่า ความสัมพันธ์โครงสร้างเชิงเส้นตรงของประสิทธิผลภาวะผู้นำของผู้บริหารที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของโรงเรียนโดยภาพรวมมีความกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ เมื่อพิจารณาค่าอิทธิพลรวมที่ส่งผลต่อ

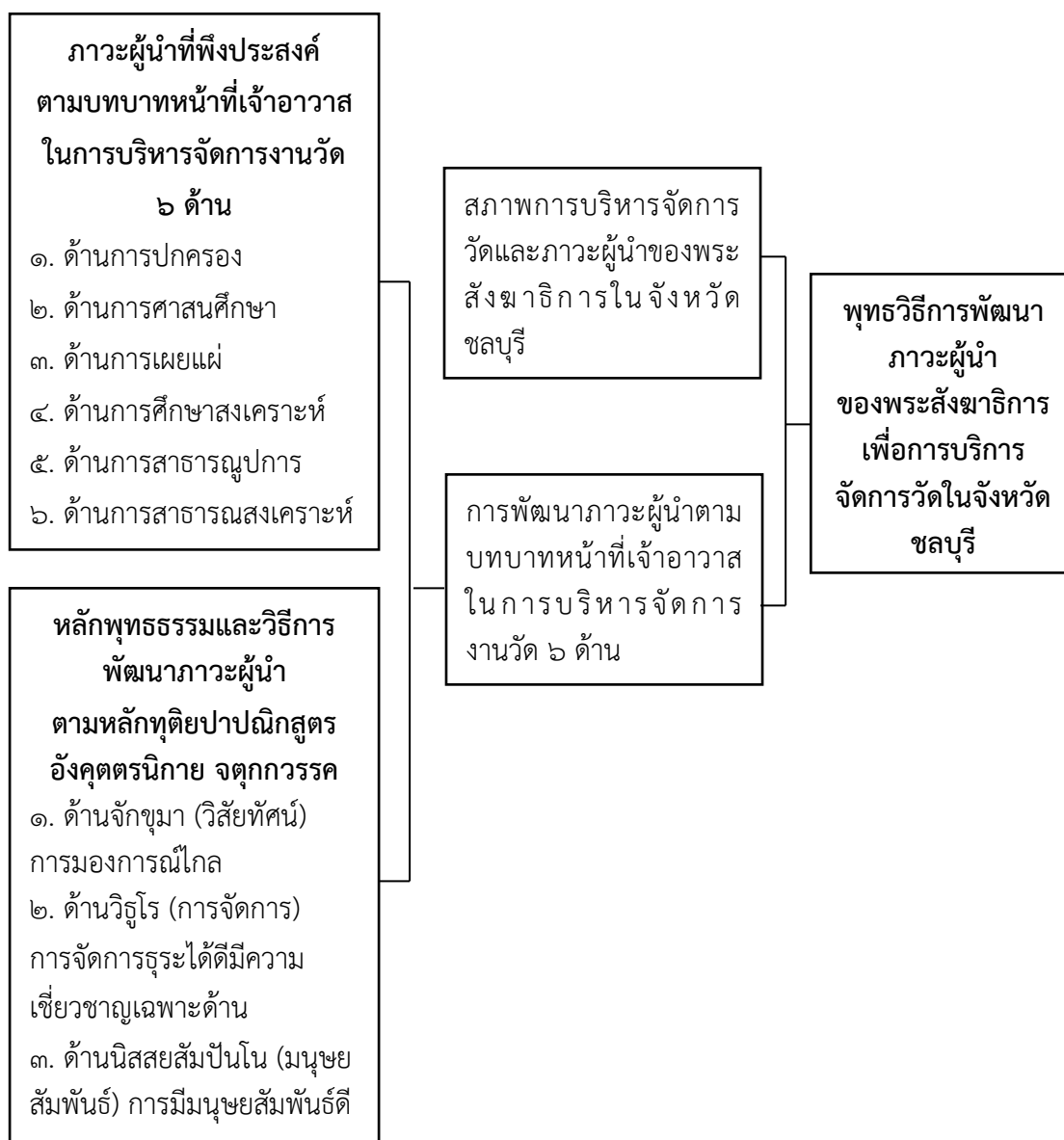

ตารางที่ ๒.๑๑ แสดงสรุปเกี่ยวกับงานวิจัยที่เกี่ยวกับการพัฒนาผู้นำและภาวะผู้นำ (ต่อ)

นักวิชาการหรือนักวิจัย	ข้อค้นพบ
	ประสิทธิผลของโรงเรียนพบว่า องค์กรประกอบด้านสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องมีค่าอิทธิพลรวมสูงสุด
สัมมา รัตนชัย, (๒๕๕๔)	“การวิเคราะห์องค์ประกอบภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารมหาวิทยาลัยราชภัฏ” พบว่า ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารมหาวิทยาลัยราชภัฏ แยกเป็น ๓ องค์ประกอบ ๑) การบริหารการเปลี่ยนแปลง ๒) การกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และ ๓) การมีอิทธิพลต่อผู้ร่วมงาน
สมบูรณ์ ศิริสรริรัฐ, (๒๕๔๗)	“การพัฒนาแบบแผนการพัฒนาคุณลักษณะภาวะผู้นำของคณบดี” พบว่า คุณลักษณะภาวะผู้นำของคณบดี สอดคล้องกับพฤติกรรมในแต่ละบทบาทมีจำนวน ๔๘ คุณลักษณะ จัดกลุ่มคุณลักษณะภาวะผู้นำเป็น ๔ ด้าน คือ คุณลักษณะผู้นำด้านบริการ คุณลักษณะผู้นำด้านวิชาการ คุณลักษณะผู้นำด้านบุคลิกภาพ คุณลักษณะผู้นำด้านคุณธรรม และจริยธรรม
อุทัย โล้วมันคง, (๒๕๕๓)	“การนำเสนอแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะภาวะผู้นำทางจริยธรรม คุณลักษณะภาวะผู้นำทางจริยธรรม ได้แก่ คุณลักษณะภาวะผู้นำทางจริยธรรม เรื่องทาน (การให้) อักโกธะ (ความไม่โกรธ) อวิโรธะ (ความยุติธรรม) และอาชชวะ (ความเป็นผู้ตรง) ซึ่งออกเป็นกระบวนการพัฒนา ๔ ขั้นตอน คือ ขั้นตอนที่ ๑ แนวทางการประเมินความต้องการจำเป็นในการพัฒนา ขั้นตอนที่ ๒ แนวทางการออกแบบการพัฒนา ขั้นตอนที่ ๓ แนวทางการดำเนินการพัฒนา และขั้นตอนที่ ๔ แนวทางการประเมินผลการพัฒนา

๒.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “พุทธวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี” ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งหลักธรรมในหลักทศตีย ปาปณิกสูตร ได้แก่ จักขุมา วิธูโร และนิสสยสัมปันโน โดยกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework) ดังนี้

แผนภาพที่ ๒.๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

วิธีการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยจะศึกษาโดยการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เรื่อง “พุทธวิถีการพัฒนาระบบผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี” ผู้วิจัยได้ศึกษาใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการศึกษาวิเคราะห์เอกสาร(Documentary Analysis) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เพื่อศึกษาทัศนคติความคิดเห็นของพระสังฆาธิการผู้ปกครอง/ผู้นำคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี ข้าราชการที่เกี่ยวข้องผู้สนองงานคณะสงฆ์ เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาระบบผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัด ซึ่งมีวัตถุประสงค์คือ (๑) เพื่อศึกษาสภาพการบริหารจัดการวัดและภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในจังหวัดชลบุรี (๒) เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมและวิถีการพัฒนาระบบผู้นำที่พึงประสงค์ในการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี (๓) เพื่อนำเสนอพุทธวิถีในการพัฒนาระบบผู้นำของพระสังฆาธิการ เพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี

๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๓.๒.๑ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informants)

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเพื่อสัมภาษณ์เชิงลึกถึง (In-depth Interview) ประเด็นต่างๆ ได้แก่ สภาพทั่วไปในการพัฒนาระบบผู้นำของพระสังฆาธิการ เพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี เป็นอย่างไร หลักการ วิถีการและวิถีการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการพัฒนาระบบผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี มีอะไรบ้าง จากพระสังฆาธิการเจ้าคณะปกครอง ผู้นำคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี ข้าราชการ นักวิชาการด้านการบริหารจัดการและด้านพระพุทธศาสนา จำนวน ๓๐ ท่าน ดังนี้

- ๑) พระราชสิทธิวิมล ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดชลบุรี เจ้าอาวาสวัดใหญ่อินทาราม (พระอารามหลวง) จังหวัดชลบุรี
- ๒) พระครูปลัดสุวัฒนศีลคุณ ที่ปรึกษาเจ้าคณะตำบลมะขามหย่ง เจ้าอาวาสวัดราษฎร์ศรัทธา จังหวัดชลบุรี
- ๓) พระปัญญาธรรมาภรณ์ รองเจ้าคณะจังหวัดชลบุรี
- ๔) พระครูพิศาลประชานุกิจ เจ้าคณะอำเภอหนองใหญ่ จังหวัดชลบุรี
- ๕) พระครูวิบูลย์ปริยัติกิจ เจ้าคณะอำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี
- ๖) พระครูทัศนียคุณากร เจ้าคณะอำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี
- ๗) พระครูวิทยานันท์ เจ้าคณะอำเภอบ้านนา จังหวัดชลบุรี

- ๘) พระมหาวิเชียร กนตสีโล เจ้าคณะอำเภอบ่อทอง จังหวัดชลบุรี
 ๙) พระมหาคมสันต์ ชินวโร เจ้าคณะอำเภอเกาะจันทร์ จังหวัดชลบุรี
 ๑๐) พระครูโสรัจธรรมคุณ รองเจ้าคณะอำเภอบ้านบึง จังหวัดชลบุรี
 ๑๑) พระมหาบุรี อธิปโย รองเจ้าคณะอำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี
 ๑๒) พระมหาโสภณ โสมทตโต เจ้าคณะตำบลหนองไม้แดง จังหวัดชลบุรี
 ๑๓) พระมหาเสถียรพงษ์ สิริวิโส เจ้าคณะตำบลบางปลาสร้อย จังหวัดชลบุรี
 ๑๔) พระครูอรุณกิจวิมล เจ้าคณะตำบลมะขามหย่ง จังหวัดชลบุรี
 ๑๕) พระครูอาหารพัฒนากิริม เจ้าคณะตำบลทุ่งสุขลาจังหวัดชลบุรี
 ๑๖) พระครูวิสิฐธรรมโสภณ เจ้าคณะตำบลบางพระ จังหวัดชลบุรี
 ๑๗) พระครูโสภิตธรรมสถิตย์ เจ้าคณะตำบลพานทอง จังหวัดชลบุรี
 ๑๘) เจ้าอธิการไพโรจน์ ปญญาวิโร เจ้าคณะตำบลท่าบุญมี จังหวัดชลบุรี
 ๑๙) พระครูสุวรรณรัตนวัฒน์ เจ้าคณะตำบลเกษตรสุวรรณ จังหวัดชลบุรี
 ๒๐) พระครูวิมุตติธรรมากิริม เจ้าคณะตำบลบึง จังหวัดชลบุรี
 ๒๑) พระครูปิยกิจวิบูลย์ เจ้าคณะตำบลนาจอมเทียน จังหวัดชลบุรี
 ๒๒) พระครูวิมลจริยาลังการ เจ้าคณะตำบลหนองปรือเขต ๑ จังหวัดชลบุรี
 ๒๓) พระปลัดปฐม กิตติภทโท เจ้าคณะตำบลหนองเสือช้าง จังหวัดชลบุรี
 ๒๔) พระครูโกวิทสุตธรรม,ดร. เจ้าอาวาสวัดกลาง จังหวัดชลบุรี
 ๒๕) นางวชิรา น่วมเจริญ ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดชลบุรี
 ๒๖) นางสาวชดา มุ่งงานครู นักวิชาการศาสนาชำนาญการ สำนักงานพระพุทธศาสนา
 จังหวัดชลบุรี
 ๒๗) นางสาวณัฐนันท์ แดงเรียงรัมย์ นักวิชาการศาสนาชำนาญการ สำนักงาน
 พระพุทธศาสนาจังหวัดชลบุรี
 ๒๘) ผศ.ดร.บุญรอด บุญเกิด คณะบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
 มหาวิทยาลัยบูรพา
 ๒๙) พ.อ.วัฒน์พงษ์ มะหิพันธ์ หัวหน้ากลุ่มงานข่าว กอ.รมน.จังหวัดชลบุรี
 ๓๐) นายสรารัฐ สนิทกลาง นักวิชาการศาสนาชำนาญการ สำนักงาน
 พระพุทธศาสนาจังหวัดชลบุรี

๓.๒.๑ ผู้เชี่ยวชาญการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

ผู้เชี่ยวชาญในการสนทนากลุ่มเฉพาะจะเป็นไปในลักษณะของการประชุมกลุ่มเพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงและข้อมูลตรงตามที่กำหนดไว้ หรือเป็นข้อค้นพบใหม่ ซึ่งเกิดจากการสนทนา โดยมีประเด็นปัญหาที่เจาะจงกับกลุ่มตัวอย่างประชากร คือ พระสังฆาธิการเจ้าคณะปกครอง และผู้เชี่ยวชาญด้านคณะสงฆ์ ซึ่งมีความชำนาญและมีความรู้ความเข้าใจในการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรีเป็นอย่างดี จำนวนทั้งสิ้น ๑๒ รูป/คน ดังนี้

๑. พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญญา ดร. ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตร
 ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒. ดร.ธิดิวดี หมั่นมี อาจารย์ประจำหลักสูตรฯ จ.อยุธยา
๓. ดร.ประเสริฐ ธิลาว อาจารย์ประจำหลักสูตรฯ จ.อยุธยา
๔. พระมหากฤษฏา กิตติโสภโณ, ดร. อาจารย์ประจำหลักสูตรฯ จ.อยุธยา
๕. ดร.บุษกร วัฒนบุตร อาจารย์ประจำหลักสูตรฯ จ.อยุธยา
๖. พระครูภาวนาขันตยากร เจ้าคณะตำบลนามะตูม อ. พนัสนิคม จ. ชลบุรี
๗. พระอธิการชัยพร อภินจน เจ้าอาวาสวัดโค้งดารา อ. ศรีราชา จ.ชลบุรี
๘. นายสรารุช สันทกลาง นักวิชาการศาสนาปฏิบัติการ จ. ชลบุรี
๙. นางสาวณัฐนันท์ แดงเรียงรัมย์ นักวิชาการศาสนาชำนาญการ จ. ชลบุรี
๑๐. นางพิสมัย ปั่นน้อย ที่ปรึกษานายกเทศมนตรี ตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา

จ.ชลบุรี

๑๑. ผศ.ดร.พิเชษฐ์ ทังโต ผอ.หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑๒. อาจารย์ ผศ., ดร. อนุวัต กระจังซ์ อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๓.๓.๑ เครื่องมือสำหรับงานวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่

๑) แบบสัมภาษณ์ (Interview) เป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง (Structured Interview Form) เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับ พุทธวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี ๓ ประเด็น คือ (๑) เพื่อศึกษาสภาพการบริหารจัดการวัดและภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในจังหวัดชลบุรี (๒) เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมและวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ในการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี (๓) เพื่อนำเสนอพุทธวิธีในการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี

๒) การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับพุทธวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี ในการนี้ด้วยรูปแบบการจัดสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) จะเป็นไปในลักษณะของการประชุมกลุ่มเพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงและข้อมูลตรงตามที่กำหนดไว้ หรือเป็นข้อค้นพบใหม่ ซึ่งเกิดจากการสนทนา โดยมีประเด็นปัญหาที่เจาะจงกับกลุ่มตัวอย่างประชากร คือ พระสังฆาธิการเจ้าคณะปกครองและผู้เชี่ยวชาญด้านคณะสงฆ์ จำนวนทั้งสิ้น ๑๒ รูป/คน ทั้งนี้กลุ่มประชากรที่กล่าวมาได้รับการคัดเลือกตามเกณฑ์ที่กำหนดเรียบร้อยแล้ว ดังนั้นการจัดสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) จึงเป็นไปในลักษณะของการสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน

๓) การสร้างเครื่องมือการวิจัย ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด และทฤษฎีเกี่ยวกับพุทธวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี แล้วนำมาร่างข้อคำถามที่จะใช้ในการสัมภาษณ์ และสนทนากลุ่มเฉพาะ ปรับปรุงแก้ไขแบบสัมภาษณ์ ต่อจากนั้นนำแบบสัมภาษณ์และข้อคำถามในการสนทนากลุ่มเฉพาะมาปรับปรุงแก้ไขให้สมบูรณ์และนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๔.๑ งานวิจัยเชิงคุณภาพ สามารถเก็บรวบรวมข้อมูลได้ดังนี้

๑) การวิเคราะห์เชิงเอกสาร ศึกษาจากเอกสารต่างๆ ดังนี้

(๑) ข้อมูลแบบปฐมภูมิ (Primary Data) โดยการรวบรวมจากหนังสืออ้างอิงทางพระพุทธศาสนาต่าง ๆ จากพระไตรปิฎก (ภาษาบาลี) ฉบับ มหาจุฬาเตปิฎก ๒๕๐๐, พระไตรปิฎก (ภาษาไทย) ฉบับ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ

(๒) ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) โดยการรวบรวมจากหนังสือ วารสาร บทความ งานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวกับหลักการ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับพุทธวิถีกพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี ตลอดจนข้อมูลทางสถิติที่รวบรวมโดยหน่วยงานราชการหรือสถาบันการศึกษาและแหล่งข้อมูลที่เป็นที่ยอมรับ

๒) การสัมภาษณ์ (Interview)

การวิจัยครั้งนี้ใช้ทั้งการสัมภาษณ์แบบกึ่งทางการ (Semi-formal interview) ดำเนินการสัมภาษณ์กลุ่มประชากรทั้งหมด จึงมีขั้นตอนการดำเนินการ ดังนี้

(๑) ขั้นตอนเตรียมการสัมภาษณ์ ได้แก่ ก่อนลงสนามเพื่อรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้เริ่มต้นด้วยการนัดหมายวันเวลาที่จะสัมภาษณ์กับกลุ่มตัวอย่าง พร้อมกับขอเอกสารต่างๆ เกี่ยวกับพุทธวิถีกพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดพร้อมกันนั้น ผู้วิจัยจะต้องศึกษาประเด็นคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล เตรียมและศึกษาวิธีใช้เครื่องบันทึกเสียง เตรียมสมุดจดบันทึกและอุปกรณ์ต่างๆ ให้พร้อมก่อนดำเนินการสัมภาษณ์

(๒) ขั้นตอนดำเนินการสัมภาษณ์ ได้แก่ ก่อนการสัมภาษณ์ผู้วิจัยจะสนทนาสร้างความคุ้นเคยกับผู้ให้สัมภาษณ์ แจ้งวัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์ อธิบายเหตุผลและขออนุญาตใช้เครื่องบันทึกเสียงในขณะที่สัมภาษณ์ ขออนุญาตใช้กล้องถ่ายรูปเพื่อใช้อ้างอิงในการสัมภาษณ์ รวมทั้งแจ้งให้ทราบว่าข้อมูลต่างๆ ที่บันทึกเสียงไว้ผู้วิจัยจะเก็บไว้เป็นความลับ หากผู้ให้สัมภาษณ์ไม่ประสงค์ที่จะให้บันทึกเสียงในช่วงใด ผู้วิจัยก็จะไม่บันทึกเสียงเลย

๓) การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

วัตถุประสงค์ของการจัดสนทนากลุ่มเฉพาะเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลข้อเท็จจริงและข้อมูลตรงตามที่กำหนดไว้ หรือเป็นข้อค้นพบใหม่ ซึ่งเกิดจากการสนทนา เป็นไปในลักษณะของการสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน และเป็นที่ยืนยันรับรองพุทธวิถีกพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี ตามที่ผู้วิจัยเสนอไว้ โดยมีขั้นตอนในการดำเนินการตามระเบียบวิธี ดังต่อไปนี้

(๑) การนัดหมายวันเวลาจัดกิจกรรมสนทนากลุ่มเฉพาะ คณะผู้วิจัยจะทำการนัดหมายวันเวลาที่จัดกิจกรรมสนทนากลุ่มเฉพาะ

(๒) หลังจากตกลงตั้งที่นัดหมายแล้ว คณะผู้วิจัยจะเดินทางไปยังพื้นที่กลุ่มเป้าหมายก่อนอย่างน้อย ๑ วัน ทั้งนี้เพื่อเตรียมความพร้อมของการจัดกิจกรรมสนทนากลุ่มเฉพาะ

(๓) ดำเนินการจัดสนทนากลุ่มเฉพาะ โดยที่คณะผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินรายการของกิจกรรม

(๔) ขณะสนทนากลุ่มเฉพาะ มีการบันทึกการดำเนินกิจกรรมด้วยเครื่องบันทึก (Recorder) และภาพ (Camera)

(๕) สรุปผลจากการสนทนากลุ่มเฉพาะ

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๕.๑ การวิเคราะห์ข้อมูลของงานวิจัยเชิงคุณภาพ สามารถดำเนินการดังนี้

๑) ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร ใช้วิธีการวิเคราะห์เอกสารเนื้อหา (Content Analysis) นำเสนอข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนา

๒) ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ (Interview) และการจัดสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ใช้วิธีการวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic induction) โดยนำข้อมูลมาเรียบเรียงและจำแนกอย่างเป็นระบบ จากนั้นนำมาตีความหมาย เชื่อมโยงความสัมพันธ์และสร้างข้อสรุปจากข้อมูลต่าง ๆ ที่รวบรวมได้ โดยทำไปพร้อม ๆ กับการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งนี้เพื่อจะได้ศึกษาประเด็นต่าง ๆ ได้ลึกซึ้ง เมื่อประเด็นใดวิเคราะห์แล้วไม่มีความชัดเจนก็จะตามไปเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในประเด็นต่าง ๆ เหล่านั้น เพื่อตอบคำถามหลักตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อมูลเชิงคุณภาพได้นำมาวิเคราะห์เพื่อหาความเชื่อมโยง ความสัมพันธ์เชิงทฤษฎี

๓) การตรวจสอบและการวิเคราะห์ข้อมูล ในขั้นแรกผู้วิจัยได้ตรวจสอบว่าได้ข้อมูลเพียงพอแล้วหรือยัง ข้อมูลนั้นได้ตอบปัญหาของการวิจัยแล้วหรือไม่ หากผู้วิจัยพบว่าได้ข้อมูลที่ไม่ตรงกัน ผู้วิจัยจะตรวจสอบว่าข้อมูลที่แท้จริงเป็นอย่างไร ซึ่งผู้วิจัยได้เลือกวิธีการตรวจสอบข้อมูลที่ใช้กันมากในการวิจัยเชิงคุณภาพคือการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า

บทที่ ๔ ผลการวิจัย

ในการศึกษาเรื่อง “พุทธวิถีการพัฒนาระดับผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี” มีวัตถุประสงค์เพื่อ (๑) ศึกษาสภาพการบริหารจัดการวัดและภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในจังหวัดชลบุรี (๒) ศึกษาหลักพุทธธรรมและวิถีการพัฒนาระดับผู้นำที่พึงประสงค์ในการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี (๓) นำเสนอพุทธวิถีในการพัฒนาระดับผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี

ผู้วิจัยศึกษาใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการศึกษาวิเคราะห์เอกสาร (Documentary Analysis) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เพื่อศึกษาทัศนคติเห็นของพระสังฆาธิการ ผู้ปกครอง ผู้นำคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี ข้าราชการที่เกี่ยวข้องผู้สนองงานคณะสงฆ์โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ได้แก่ พระสังฆาธิการเจ้าคณะปกครอง ผู้นำคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี และข้าราชการผู้สนองงานคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรีรวมจำนวนทั้งสิ้น ๓๐ รูปหรือคนเพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงประจักษ์ตามระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อให้มีความเหมาะสมและความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยมีรายละเอียด ดังนี้

๔.๑ ผลการศึกษาสภาพการบริหารจัดการวัดและภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในจังหวัดชลบุรี

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญถึงประเด็นสภาพการบริหารจัดการวัดและภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในจังหวัดชลบุรี พบว่า

๔.๑.๑ สภาพการบริหารจัดการวัด ด้านการปกครอง

๑. พระสังฆาธิการจำนวนมากในจังหวัดชลบุรี มีความรู้ความเข้าใจว่า การพัฒนาที่สำคัญที่สุด คือ การพัฒนาคน ก็จะได้ช่วยกันชี้แจงให้ประชาชนและผู้นำชุมชนเข้าใจ เพราะพระเจ้าคณะพระสังฆาธิการมีโอกาสพบปะสนทนากับคนทุกระดับ และวัดเป็นทรัพยากรที่มีค่าอย่างยิ่งของสังคม ทั้งที่ดิน สิ่งก่อสร้างศาสนสถาน บุคลากรเงิน ศรัทธา จะมีการบริหารจัดการอย่างไร จึงจะทำให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่สังคมตามอุดมการณ์ทางพุทธศาสนา เจ้าอาวาสหลากหลายความสามารถ หลากหลายของสติปัญญา มีความรู้ความสามารถ แต่ในการจัดการทั้งหมดก็ยังคงเคารพกฎและระเบียบตามแนวปฏิบัติอย่างเคร่งครัด^๑

---

^๑ สัมภาษณ์ พันเอกวัฒนพงษ์ มะหิพันธ์, หัวหน้ากลุ่มงานข่าว กอ.รมน.จังหวัดชลบุรี, ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

๒. ในการบริหารจัดการวัดเป็นสิ่งจำเป็นและมีความสำคัญที่ผู้บริหารวัดหรือตัวเจ้าอาวาสต้องมีคือจะต้องเรียนรู้ให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมในยุคปัจจุบันเพราะข้อมูลข่าวสารมีเยอะ พระสังฆาธิการก็ต้องเรียนทั้งทางโลกและทางธรรม เพื่อให้รู้เท่าทัน เหตุการณ์ความเป็นมาต่าง ๆ^๒

๓. ด้านการประพุดิตนในอยู่ในกรอบของการยึดมั่นในศีล และการทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดีของสังคมสงฆ์และการเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับประชาชนทั่วไป^๓

๔. ภาวะปัญหาในระดับวัดบางส่วนเจ้าอาวาสยังขาดแบบแผนตลอดองค์ความรู้ทั้งคุณลักษณะความเป็นผู้นำบทบาทความเป็นผู้นำและหน้าที่ของผู้นำในการบริหารจัดการกิจการงานคณะสงฆ์ โดยเฉพาะในการปกครองให้มีความมั่นคงและมีประสิทธิภาพดีพอกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของโลกยุคปัจจุบัน ตลอดจนการไม่สามารถนำพาปรับบทบาทของคณะสงฆ์ให้เหมาะสมกับสังคมและกระแสโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วมากจึงเกิดปัญหาด้านต่าง ๆ ตามมาจึงเกิดความไม่มั่นคงและเสื่อมถอยลงทุกขณะมีแต่ทรงกับทรุด^๔

๕. ในการบริหารจัดการวัดในปัจจุบันเจ้าอาวาสมีการบริหารงานจัดการตามวัตถุประสงค์และความสำคัญของการบริหารวัดไว้ว่า ทำให้การดำเนินงานภายในวัดเป็นระบบมากขึ้น ทำให้สะดวกในการประสานงาน ทำให้เกิดประสิทธิภาพและเกิดความประหยัดในการดำเนินงาน สามารถติดตามตรวจสอบการดำเนินงานได้และทำให้การดำเนินงานประสบผลสำเร็จทุกคนในชุมชนมาวัดก็พึงพอใจ^๕

๖. ปัญหาในการบริหารกิจการวัดของเป็นเรื่องของพระสังฆาธิการคือของเจ้าอาวาสเท่านั้น ไม่มีการกระจายงานทำให้ไม่มีพลังพอที่จะทำงานได้ทุกด้าน ทำให้เกิดความบกพร่องในการดำเนินงานได้ง่าย สมาชิกในวัดและประชาชนขาดความเป็นเจ้าของพระศาสนาและวัด การทุ่มเทเพื่อการพัฒนาวัดและชุมชนจึงไม่เต็มที่^๖

๗. ปัญหาที่พบคือขาดการบริหารจัดการโดยยึดหลักการตามพระธรรมวินัยและกฎระเบียบที่เหมาะสมตีมกับวัดและชุมชน ปล่อยให้ฆราวาสเข้ามามีบทบาทควบคุมการบริหารจัดการกิจการของวัดทั้งหมดพระสงฆ์และวัดกลายเป็นเครื่องมือแสวงหาผลประโยชน์จากฆราวาสไปทำให้ภาพลักษณ์ของวัดและพระสงฆ์เสียหายมาก^๗

๘. การบริหารวัดในด้านการปกครอง การงานที่เจ้าอาวาสต้องรับผิดชอบโดยตรง ซึ่งมีความสำคัญต่อการพัฒนาวัดให้เจริญรุ่งเรืองก้าวหน้าเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาประชาชนและสังคม

^๒ สัมภาษณ์ พระครูที่สนียคุณากร, เจ้าคณะอำเภอสัตหีบ, ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^๓ สัมภาษณ์ ดร.บุญรอด บุญเกิด, คณะบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา, ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^๔ สัมภาษณ์ พระครูพิศาลประชานุกิจ, เจ้าคณะอำเภอหนองใหญ่, ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^๕ สัมภาษณ์ พระราชสิทธิวิมล, ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดชลบุรี, ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^๖ สัมภาษณ์ พันเอกวิวัฒน์พงษ์ มะหิพันธ์, หัวหน้ากลุ่มงานข่าว กอ.รมน.จังหวัดชลบุรี, ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^๗ สัมภาษณ์ พระมหาบุรี อธิปัญญา, รองเจ้าคณะอำเภอนนทบุรี, ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

เป็นอย่างดียิ่ง โดยมหาเถรสมาคมได้กำหนดไว้เป็นระเบียบปกครองคณะสงฆ์ และเป็นภารกิจของพระสังฆาธิการเจ้าอาวาสทุกวัด^๙

๔.๑.๒ สภาพการบริหารจัดการวัด ด้านการศาสนศึกษา

๑. ปัญหาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในจังหวัดชลบุรียังขาดให้การอุปถัมภ์ส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ซึ่งเป็นระบบการศึกษาดั้งเดิมของคณะสงฆ์ โดยรูปแบบและวิธีการต่างๆ อย่างเต็มที่^๙

๒. การจัดให้มีการศึกษาดูงาน เช่นวัดที่มีพระปฏิบัติดีปฏิบัติชอบสนใจใฝ่ศึกษาเพื่อเป็นแรงจูงใจ ขาดการจัดหาทุนการศึกษาไว้อย่างเพียงพอกับจำนวนพระภิกษุสามเณรที่กำลังศึกษาเล่าเรียน^{๑๐}

๓. ปัญหาที่พบอย่างหนึ่งก็คือ พระสังฆาธิการ เจ้าอาวาสควรมีการประสานกับรัฐบาลในการจัดสรรงบประมาณให้พระภิกษุสามเณรได้เรียนหนังสือตั้งแต่ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นจนถึงระดับปริญญาตรี ตลอดจนควรจัดตั้งกองทุนเรียนดีแต่ยากจนอย่างจริงจัง^{๑๑}

๔. เจ้าอาวาสส่วนใหญ่มีอายุกาลพรรษามาก การศึกษาน้อย ขาดการค้นคว้าข้อมูลเพิ่มเติม ขาดความรู้ความเข้าใจในการปกครองคณะสงฆ์ ในรูปแบบปัจจุบันที่เปลี่ยนไป พระภิกษุสามเณรในยุคปัจจุบันซึมซับพฤติกรรมในทางที่ไม่ดีมาก่อนบรรพชาอุปสมบท จึงทำให้การปกครองยากพอสมควร^{๑๒}

๕. พระสังฆาธิการในทุกระดับชั้นให้ความร่วมมือกันดี เช่น ในการสอบธรรมแต่ละครั้ง พระผู้ใหญ่จะออกให้กำลังใจเยี่ยมสนามสอบเป็นการให้กำลังใจกัน และหากเกิดปัญหาที่สามารถแก้ไขได้ทันทีที่ไม่ต้องปล่อยให้ปัญหาล่วงเลยผ่านไป^{๑๓}

๖. ยังขาดการส่งเสริมการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีที่สูงกว่าระบบการศึกษาขั้นพื้นฐาน (ตั้งแต่ป.ธ. ๔ ขึ้นไป) ให้ความหมายในระดับชั้นต่างๆ ขาดการจัดให้มีรูปแบบและวิธีการศึกษาที่หลากหลายโดยให้ผู้จบการศึกษาประโยค ป.ธ. ๔-๙ มีวิทยฐานะเป็นปริญญาตรีถึงปริญญาเอก ซึ่งจะต้องศึกษาวิชาสามัญที่จำเป็นควบคู่กันไปเน้นการศึกษาตามอัธยาศัยในการศึกษาประโยคบาลี ส่วนวิชาสามัญการประสานกับมหาวิทยาลัยสงฆ์หรือมหาวิทยาลัยต่างๆ ร่วมดำเนินการจัดทำหลักสูตรและวิธีการเรียนการสอนให้มีความหลากหลาย โดยความเห็นชอบของมหาเถรสมาคม^{๑๔}

^๙สัมภาษณ์ พระมหาโสภณ โสมทตโต, เจ้าคณะตำบลหนองไม้แดง, ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๐}สัมภาษณ์ พระปัญญารัตนภรณ์, รองเจ้าคณะจังหวัดชลบุรี, ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๑}สัมภาษณ์ นางวชิรา น่วมเจริญ, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดชลบุรี, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๒}สัมภาษณ์ พระครูวิสิษฐธรรมโสภณ, เจ้าคณะตำบลบางพระ, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๓}สัมภาษณ์ พระครูโสรัจธรรมคุณ, รองเจ้าคณะอำเภอบ้านบึง, ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๔}สัมภาษณ์ พระครูโสรัจธรรมคุณ, รองเจ้าคณะอำเภอบ้านบึง, ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๕}สัมภาษณ์ ดร.บุญรอด บุญเกิด, คณะบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยบูรพา, ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

๗. ปัญหาภาวะของผู้นำของพระสังฆาธิการที่ยังขาดการสนับสนุนในการจัดให้มีห้องสมุดทางพระพุทธศาสนาในวัดเพื่อให้พระภิกษุและสามเณรตลอดจนประชาชนได้ศึกษาเรียนรู้อย่างอิสระ ปัญหาการพัฒนาภาวะผู้นำในด้านการส่งเสริมทางด้านศาสนาศึกษา ควรส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรศึกษาพระปริยัติธรรมส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรและบุคลากรในวัดศึกษาต่อระดับอุดมศึกษาและส่งเสริมให้ศิษย์วัดได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่อง^{๑๕}

๘. การจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี คือ ถ้าจะกล่าวแล้วไม่ใช่เฉพาะของจังหวัดชลบุรี รวมถึงที่อื่นๆ ด้วยทั่วประเทศ แต่เป็นไปในองค์รวม นั่นก็คือ จำนวนนักเรียนที่มีจำนวน น้อยลงไปเรื่อยๆ เนื่องจากการศึกษาภาคบังคับ และความเจริญด้านวัตถุได้แพร่ขยายไปทั่ว ผู้ปกครอง ที่เห็นความสำคัญของการบวชเรียนจึงมีน้อยลง และเยาวชนที่บวชเรียนโดยมากก็จะอยู่ได้ไม่นาน^{๑๖}

๙. ผู้เรียน คือ พระภิกษุ สามเณร ส่วนใหญ่ยังไม่เข้าใจในบริบท หรือจุดมุ่งหมาย ของการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ในเบื้องต้น โดยมักมีทัศนคติและความคาดหวังที่ยังมุ่งการได้รับวุฒิการศึกษาสามัญ^{๑๗}

๑๐. การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมบาลี การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมตาม หลักสูตรแบ่งเป็น ๓ ชั้น คือ นักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท นักธรรมชั้นเอก ถ้าเป็นฆราวาสเรียกว่า ธรรม ศึกษาแบ่งออกเป็น ธรรมศึกษาชั้นตรี ธรรมศึกษาชั้นโท ธรรมศึกษาชั้นเอก^{๑๘}

๔.๑.๓ สภาพการบริหารจัดการวัด ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

๑. ปัญหาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในจังหวัดชลบุรียังขาดการส่งเสริมและสนับสนุนวิธีการและรูปแบบต่างๆ ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นไปอย่างเหมาะสมมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะขาดการฝึกอบรมก่อนและระหว่างปฏิบัติงาน รวมทั้งขาดการประเมินผลเพื่อการพัฒนาการดำเนินการให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น^{๑๙}

๒. ในด้านของการพัฒนาบุคลากรของคณะสงฆ์ให้มีความรู้รอบด้านทั้งทางโลกและทางธรรม เพื่อที่ได้มีความรอบรู้มีความเข้าใจในการหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างถูกต้องถึงตนเองและบรรพชิต^{๒๐}

๓. ปัญหาของการขาดการพัฒนาให้พระสงฆ์ตั้งมั่นอยู่ในพระธรรมวินัยเป็นแบบอย่างของพุทธศาสนิกชนพระสงฆ์ต้องจัดการอบรมคุณธรรมจริยธรรมอย่างสม่ำเสมอและมีหน่วยงานต้องมีการบริการพระสงฆ์เวลาออกไปเผยแผ่ศาสนานอกจากนี้แล้ว ควรมีการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา

^{๑๕} สัมภาษณ์ พระมหาบุรี อธิปถุญ, รองเจ้าคณะอำเภอกวนสินคม, ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๖} สัมภาษณ์ พระปัญญาธรรมาภรณ์, รองเจ้าคณะจังหวัดชลบุรี, ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๗} สัมภาษณ์ พระปัญญาธรรมาภรณ์, รองเจ้าคณะจังหวัดชลบุรี, ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๘} สัมภาษณ์ เจ้าอธิการไพโรจน์ ปญญาวิโร, เจ้าคณะตำบลท่าบ่อ, ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๙} สัมภาษณ์ พันเอกวิวัฒน์พงษ์ มะหิพันธ์, หัวหน้ากลุ่มงานข่าว กอ.รมน.จังหวัดชลบุรี, ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๐} สัมภาษณ์ พระมหาวิเชียร กนตสีโล, เจ้าคณะอำเภอบ่อทอง, ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

เนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาเช่น วันมาฆบูชาวันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา เป็นต้น^{๒๑}

๔. ปัญหาคือในปัจจุบันนี้วัดส่วนมากขาดบุคลากรที่จะมาช่วยในการดูแลบริหารจัดการ วัดและขับเคลื่อนกิจการในวัดที่มีความรู้ความเข้าใจมีศักยภาพ เสี่ยงสละให้แก่วัดและงานคณะสงฆ์ ตลอดจนงานพระพุทธศาสนาทั้งพระภิกษุและสามเณรตลอดจนคฤหัสถ์น้อยมาก^{๒๒}

๕. ทางคณะสงฆ์ ผู้นำควรจัดให้มีการพัฒนาบุคลากรของวัดทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา เช่น เป็นพระธรรมทูต พระวิปัสสนาจารย์ พระจริยานิเทศ และส่งเสริมสนับสนุนให้วัดและคณะสงฆ์ควรมีการเผยแผ่ข้อมูลข่าวสารทางพระพุทธศาสนาเช่น วิद्यุชุมชน การแจกหนังสือธรรมะ ซีดีธรรมะ หอกระจายข่าว เป็นต้น^{๒๓}

๖. ผู้ที่เข้ามาบวช ในปัจจุบันเจ้าคณะพระสังฆาธิการมิได้มีการเลือกสรร ขาดความพิถีพิถัน บางรูปมุ่งบวชตามประเพณี มิได้ศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยอย่างแท้จริง จึงทำผิดวินัยหลาย ๆ อย่าง การวางตัวของพระไม่เหมาะสมขาดความสำรวม บางวัดมุ่งพัฒนาวัดถุอาคารสถานที่ มากกว่าพัฒนาวัดมากกว่าการศึกษา หรือมากกว่าการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในชุมชน^{๒๔}

๗. เจ้าอาวาสแต่ละวัดยังควรจัดให้มีการสนับสนุนให้ภายในวัดมีมุมการเรียนรู้หลักพระพุทธศาสนาเช่น มุมหนังสือ ห้องสมุด และป้ายพุทธศาสนสุภาษิต เป็นต้นมีการจัดโครงการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม แก่เยาวชน ประชาชนทั่วไป เช่น โครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน บวชเนกขัมมจารีณิค่าคุณธรรม ฯลฯ ควรปรับปรุงฐานข้อมูลพื้นฐานและสารสนเทศทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญของในแต่ละวัดให้เป็นปัจจุบันอยู่เสมอ เพื่อเผยแพร่และให้บริการแก่ผู้ศึกษาค้นคว้าทางพระพุทธศาสนาทางระบบอินเทอร์เน็ตรวมทั้งขาดการสนับสนุนให้เจ้าหน้าที่ทุกประเภทสามารถใช้อินเทอร์เน็ตเป็นเครื่องมือในการปฏิบัติการด้านพระพุทธศาสนาให้มากยิ่งขึ้น^{๒๕}

๘. ทางคณะสงฆ์ควรมีการจัดนิทรรศการเผยแพร่ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับวันสำคัญทางประเพณี ท้องถิ่นเพื่อเป็นการอนุรักษ์สืบทอดศิลปวัฒนธรรมของชาวพุทธให้คงอยู่สืบต่อไป^{๒๖} ส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนาให้วัดโดยผู้นำคณะสงฆ์ควรมีการทำหน้าที่อบรมส่งเสริมศีลธรรมของพระภิกษุสามเณร เช่น ในโรงเรียน หน่วยงานราชการ หน่วยงานเอกชน หรือประชาชนตามหมู่บ้านต่างๆ

๔.๑.๔ สภาพการบริหารจัดการวัด ด้านการสาธารณูปการ

๑. ปัญหาในเรื่องของความไม่เป็นระเบียบแบบแผน ความไม่สะอาดภายในวัด หรือความสกปรกไม่เป็นระเบียบ เพราะเจ้าอาวาสขาดความรู้และความสามารถด้านการบริหารสมัยใหม่

^{๒๑}สัมภาษณ์ พระครูวิมลจริยาลังการ, เจ้าคณะตำบลหนองปรือเขต ๑, ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๒}สัมภาษณ์ พระครูทัศนียคุณากร, เจ้าคณะอำเภอสัตหีบ, ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๓}สัมภาษณ์ พระมหาเสถียรพงษ์ สติรวโส, เจ้าคณะตำบลบางปลาสร้อย จังหวัดชลบุรี, ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๔}สัมภาษณ์ เจ้าอธิการไพโรจน์ ปลูกาวชิโร, เจ้าคณะตำบลท่าบุญมี, ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๕}สัมภาษณ์ พระครูปลัดสุวัฒนศีลคุณ, ที่ปรึกษาเจ้าคณะตำบลมะขามหย่ง, ๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๖}สัมภาษณ์ พระครูวิบูลกิจสุนทร (เมธีสุนทร), เจ้าคณะอำเภอจอมบึง, ๑๐ มิถุนายน ๒๕๕๗.

ที่มีประสิทธิภาพ ปล่อยให้วัดสกปรกกรุงรัง ซึ่งวัดบางวัด ก็ตั้งมานานแล้ว วัดบางวัดก็เพิ่งสร้างเสร็จใหม่ ๆ วัดบางวัด ดุยิ่งใหญ่อลังการ การขาดการดูแลเอาใจใส่ วัดบางวัดเต็มไปด้วยสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ วัดบางวัด คนไม่ยอมเข้าไปเพราะวุ่นวายสับสนไม่เป็นอวาสสปปายะ สกปรกกรุงรังวัดไม่สะอาด และไม่เรียบร้อย หย่อนหรือขาดประสิทธิภาพ^{๒๗}

๒. ปัญหาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในจังหวัดชลบุรี ขาดการสื่อสารและการประสานงานความเข้าใจในระบอบการทำงานร่วมกัน ระหว่างวัดกับหน่วยงานภาครัฐ มีความล่าช้าเพราะติดด้วยระบบทางราชการ และวัดกับผู้บริหารวัดก็ไม่ได้ใส่ใจกับงานที่ทางหน่วยงานของรัฐ เพราะติดขัดในความล่าช้า ไม่มีข้อมูลที่ชัดเจนจึงไม่ค่อยได้รับความร่วมมือจากทั้งวัดและภาครัฐเท่าที่ควร การบริหารงานวัดกับภาครัฐจึงมีปัญหา^{๒๘}

๓. นอกจากเจ้าอาวาสต้องดูแลงานด้านงานด้านก่อสร้างแล้ว หลักการบริหารจัดการหรือพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนวัดยังจะต้องทำ หน้าที่ เป็นศูนย์กลางของประชาชน กระตุ้นให้เกิดการพัฒนาชุมชน ให้ประชาชนในชุมชนนั้นปรับปรุงคุณภาพ ชีวิตที่ดี แต่อย่างไรก็ตาม เจ้าอาวาสจะต้องเริ่มต้นพัฒนาวัดของตนเองเสียก่อน ให้พร้อมที่จะพัฒนาให้ เป็นศูนย์กลางของชุมชน ซึ่งมีประเด็นดังนี้ ได้เสนอแนะว่าวัดจะเป็นศูนย์กลางของชุมชนได้นั้น^{๒๙}

๔. ปัญหาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในจังหวัดชลบุรี ยังขาดส่งเสริมให้มีการจัดทำแผนที่วัด โดยให้มีการแบ่งแยกเขตพุทธาวาส เขตสังฆาวาส และเขตต่าง ๆ เช่น เขตอภัยทานภายในวัด ให้ชัดเจนเป็นสัดส่วน ตามความเหมาะสมของวัดนั้น ๆ ให้มีเสนาสนะที่มั่นคงแข็งแรง สวยงาม ประหยัด และปรับภูมิทัศน์ให้เหมาะสม ปราศจากมลพิษ เป็นสถานที่สะอาด สงบ ร่มรื่น และร่มเย็น เหมาะสำหรับการปฏิบัติธรรมของพระสงฆ์และชาวพุทธทุกเพศ ทุกวัย เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจเพื่อความสงบสุขของจิต ควรส่งเสริมให้มีการจัดทำแผนที่วัด โดยให้มีการแบ่งแยกเขตพุทธาวาส เขตสังฆาวาส และเขตต่าง ๆ เช่น เขตอภัยทานภายในวัด ให้ชัดเจนเป็นสัดส่วน ตามความเหมาะสมของวัดนั้น ๆ^{๓๐}

๕. เจ้าอาวาสในหลายๆวัด ขาดการส่งเสริมและถวายเป็นการอุทิศให้วัดมีเสนาสนะที่มั่นคงแข็งแรง สวยงาม ประหยัดและปรับภูมิทัศน์ให้เหมาะสม ปราศจากมลพิษ ปัญหาขาดการเร่งรัดและดำเนินการออกเอกสารสิทธิ์ที่ดินของวัดและหรือที่ธรณีสงฆ์ ที่ศาสนสมบัติกลาง ให้มีขอบเขตที่ชัดเจน เพื่อป้องกันการบุกรุกพื้นที่ของพระพุทธรูปศาสนาซึ่งจะนำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างวัดและชาวบ้านต่อไป^{๓๑}

^{๒๗}สัมภาษณ์ พระครูอาทรพัฒนภิรม , เจ้าคณะตำบลทุ่งสุขลา, ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๘}สัมภาษณ์ เจ้าอธิการไพโรจน์ ปญญาวิโร, เจ้าคณะตำบลท่าบุญมี, ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๙}สัมภาษณ์ พระครูโสภิตธรรมสถิตย์, เจ้าคณะตำบลพานทอง, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

^{๓๐}สัมภาษณ์ พันเอกวัฒนพงษ์ มะหิพันธ์, หัวหน้ากลุ่มงานข่าว กอ.รมน.จังหวัดชลบุรี, ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๑}สัมภาษณ์ พระครูโสภิตธรรมสถิตย์, เจ้าคณะตำบลพานทอง, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

๖. เจ้าอาวาสแต่ละวัดต้องมุ่งพัฒนาวัดให้เป็นสถานที่สะอาด เรียบร้อย รมรื่น เพื่อจูงใจให้ประชาชนได้เข้ามาสู่วัดมากขึ้น^{๓๒} การก่อสร้างก็เน้นสร้างเกินความจำเป็นของวัดไม่เป็นสัดส่วนที่ชัดเจน ตลอดจนวัดยังขาดการเป็นตัวอย่างที่ดีในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ทั้งยังขาดงบประมาณรายได้ในการบริหารจัดการงานด้านสาธารณูปการไม่แน่นอน ซึ่งส่วนใหญ่ได้มาจากการรับบริจาคของพุทธศาสนิกชนผู้มีศรัทธาเป็นส่วนใหญ่ จึงไม่สามารถบริหารจัดการงานสาธารณูปการได้ตามเป้าหมายที่วางไว้ทุกอย่างจึงทำให้บางวัดเกิดปัญหาในการดูแลรักษาวัด^{๓๓}

๗. ผู้นำ ผู้บริหารวัดใช้งบประมาณของวัดไปในทางไม่ถูกต้องกับวัตถุประสงค์ คือ บำรุงพระพุทธศาสนา กลับนำไปใช้จ่ายในทางที่ไม่ถูกต้องนัก มุ่งแสวงหาผลประโยชน์ให้แก่ตนเอง ปัญหาในเรื่องการจัดประโยชน์ในทรัพย์สินของวัดกับไวยวัจกรในเรื่องการเก็บผลประโยชน์ด้านต่าง ๆ ของวัด^{๓๔} ปัญหาด้านการจัดสรรอุดหนุนงบประมาณจากภาครัฐ หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับวัด และคณะสงฆ์ โดยภาพรวมแล้วน้อยมากไม่เพียงพอและไม่ทั่วถึงโดยเฉพาะกับวัดที่อยู่ในชนบท ประกอบกับขาดการใส่ใจของคณะสงฆ์เองและภาคส่วนต่าง ๆ วัดต้องดิ้นรนบริหารจัดการกันเองตามอัตภาพและศักยภาพที่จะทำให้วัดตั้งอยู่ได้เท่านั้น^{๓๕}

๘. ปัญหาด้านการนำเอาเทคโนโลยีมาใช้ในการสาธารณูปการ คณะสงฆ์บางสถานที่ยังขาดแคลนด้านเทคโนโลยีและอุปกรณ์เครื่องมือที่จะช่วยจัดการในด้านการบริหารจัดการด้านนี้ให้มีความทันสมัยทันเหตุการณ์และรวดเร็วประหยัดทรัพยากรต่าง ๆ ประหยัดเวลาในการทำงานให้รวดเร็วได้ การจัดวางระเบียบแบบแผนในการก่อสร้างเสนาสำคัญ ๆ ของวัดทำให้สิ่งก่อสร้างสำคัญของวัดไม่มีระเบียบ ไม่สวยงาม บางอย่างไม่เหมาะสมกับสถานที่ ทำให้ไม่เป็นระเบียบแบบแผน^{๓๖}

๔.๑.๕ สภาพการบริหารจัดการวัด ด้านการศึกษาสงเคราะห์

๑. ทางคณะสงฆ์ในส่วนของพระสังฆาธิการมีการมอบนโยบายให้พระภิกษุผู้ ดำรงตำแหน่งตั้งแต่ผู้ช่วยเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส เจ้าอาวาส ตั้งทุน เพิ่มทุน และแจกทุนการศึกษา ให้แก่นักเรียนระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา เป็นประจำทุกปี และมีการรายงานผลการดำเนินงานให้เจ้าคณะทราบ เมื่อพิจารณาความดีความชอบในอนาคต นอกจากนี้ยังพบว่าการบริหารจัดการด้านการศึกษา สงเคราะห์ของคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรีมีหลากหลายรูปแบบ บางวัดมีการจัดตั้งศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ศูนย์ เด็กเล็กภายในวัด หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล^{๓๗}

๒. การเป็นผู้นำพระสังฆาธิการเองแต่ละวัดก็เข้าไปมีส่วนร่วม เป็นคณะกรรมการของแต่ละโรงเรียน แต่ละศูนย์ มีการรายงานผลการดำเนินงานให้เจ้าคณะทราบ มีการ ประเมินผลการ

^{๓๒} สัมภาษณ์ พระครูอรุณกิจวิมล, เจ้าคณะตำบลมะขามหย่ง จังหวัดชลบุรี, ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๓} สัมภาษณ์ ดร.บุญรอด บุญเกิด, คณะบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยบูรพา, ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๔} สัมภาษณ์ พระครูวิมลจริยาลังการ, เจ้าคณะตำบลหนองปรือเขต ๑, ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๕} สัมภาษณ์ พันเอกวัฒนพงษ์ มะหิพันธ์, หัวหน้ากลุ่มงานข่าว กอ.รมน.จังหวัดชลบุรี, ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๖} สัมภาษณ์ ดร.บุญรอด บุญเกิด, คณะบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยบูรพา, ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๗} สัมภาษณ์ พระราชสิทธิวิมล, ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดชลบุรี, ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

ดำเนินงานโดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยนโยบายให้เจ้าคณะที่เกี่ยวข้องเข้าไปตรวจการคณะสงฆ์ เพื่อให้คำแนะนำและช่วยเหลือแก้ไขปรับปรุง ผลการดำเนินงานบางวัดมีการจัดตั้งศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ศูนย์ เด็กเล็กภายในวัด พร้อมทั้งให้ข้อชี้แนะแนวทางการบริหาร^{๙๘}

๓. ปัญหาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในจังหวัดชลบุรียังขาดการสนับสนุนส่งเสริมในการจัดการศึกษาเป็นโรงเรียนตามแผนการศึกษาแห่งชาติ โดยมุ่งให้ พระภิกษุสามเณร นักเรียน ได้ศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม ได้แก่ โรงเรียนราษฎร์การกุศลของวัด ศูนย์การเรียนรู้ศีลธรรมในวัด (ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์เดิม หรือวันหยุดอื่น ๆ) ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด วิทยาลัย และมหาวิทยาลัยสงฆ์^{๙๙}

๔. สนับสนุนส่งเสริมในการสงเคราะห์กึ่งกุลแก่การศึกษา สถาบันการศึกษา หรือบุคลากรทางการศึกษา เช่น มอบทุนการศึกษา มอบอุปกรณ์การศึกษา ฯลฯ ภารกิจด้านนี้ครอบคลุมถึงการที่พระภิกษุผู้เป็นเจ้าของได้บริจาคทุนทรัพย์ส่วนตัวเพื่อการศึกษาแก่เด็ก ในระบบโรงเรียนของรัฐหรือของเอกชน หรือสร้างหรือซ่อมแซมอาคารสถานศึกษา หรือการดำเนินการใดๆ ของพระภิกษุที่มีความสามารถโดยไม่ขัดต่อพระธรรมวินัยที่เป็นไปเพื่อการส่งเสริมการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนที่อยู่ในวัยเรียน จัดว่าเป็นภารกิจด้านการศึกษาสงเคราะห์ทั้งสิ้น^{๑๐}

๕. ทางคณะสงฆ์ในส่วนของพระสังฆาธิการมีการมอบนโยบายให้พระภิกษุผู้ ดำรงตำแหน่งตั้งแต่ผู้ช่วยเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส เจ้าอาวาสตั้งทุน เพิ่มทุน และแจกทุนการศึกษา ให้แก่นักเรียนระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา เป็นประจำทุกปี และมีการรายงานผลการดำเนินงานให้เจ้าคณะทราบ เมื่อพิจารณาความดีความชอบในอนาคต นอกจากนี้ยังพบว่าการบริหารจัดการด้านการศึกษา สงเคราะห์ของคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรีมีหลากหลายรูปแบบ บางวัดมีการจัดตั้งศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ศูนย์ เด็กเล็กภายในวัด หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล^{๑๑}

๖. การเป็นผู้นำพระสังฆาธิการเองแต่ละวัดก็เข้าไปมีส่วนร่วม เป็นคณะกรรมการของแต่ละโรงเรียน แต่ละศูนย์ มีการรายงานผลการดำเนินงานให้เจ้าคณะทราบ มีการ ประเมินผลการดำเนินงานโดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยนโยบายให้เจ้าคณะที่เกี่ยวข้องเข้าไปตรวจการคณะสงฆ์ เพื่อให้คำแนะนำและช่วยเหลือแก้ไขปรับปรุง ผลการดำเนินงานบางวัดมีการจัดตั้งศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ศูนย์ เด็กเล็กภายในวัด พร้อมทั้งให้ข้อชี้แนะแนวทางการบริหาร^{๑๒}

๗. สนับสนุนให้วัดที่มีความพร้อมหรือสามารถให้จัดตั้งโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาให้มากยิ่งขึ้นแต่ทั้งยังขาดการสนับสนุนส่งเสริมในการส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาของคณะสงฆ์ทุกประเภทรวมทั้งสนับสนุนโดยประสานกับมหาวิทยาลัยสงฆ์เพื่อให้การศึกษาของคณะสงฆ์มีความหลากหลายในรูปแบบและวิธีการศึกษา โดยไม่กระทบการศึกษาดั้งเดิมของคณะสงฆ์^{๑๓}

^{๙๘} สัมภาษณ์ พระครูโสภิตธรรมสถิตย์, เจ้าคณะตำบลพานทอง, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๙๙} สัมภาษณ์ พระราชสิทธิวิมล, ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดชลบุรี, ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๐} สัมภาษณ์ พระครูวิสิษฐธรรมโสภณ, เจ้าคณะตำบลบางพระ, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๑} สัมภาษณ์ พระมหาวิเชียร กนตสีโล, เจ้าคณะอำเภอบ่อทองจังหวัดชลบุรี, ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๒} สัมภาษณ์ พระราชสิทธิวิมล, ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดชลบุรี, ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๓} สัมภาษณ์ พระครูวิบูลปริยัติกิจ, เจ้าคณะอำเภอสรีราชา, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

๘. ปัญหาของการสนับสนุนส่งเสริมในการศึกษาพระพุทธศาสนาแบบธรรมศึกษาให้แพร่หลายยิ่งขึ้น การประสานคณะสงฆ์ให้มีระบบและรูปแบบการศึกษาธรรมศึกษาให้มีความหลากหลาย สามารถตอบสนองความต้องการศึกษาธรรมศึกษาของประชาชนทั้งในและต่างประเทศ และยังขาดการสนับสนุนส่งเสริมในการจัดตั้งโรงเรียนศูนย์อบรม ชมรมต่างๆ ในวัด จัดตั้งโรงเรียนหรือศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ จัดตั้งศูนย์เรียนรู้ศีลธรรมจัดตั้งศูนย์ฝึกอาชีพ และจัดตั้งชมรมต่างๆ เพื่อรวมกลุ่มดำเนินกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน^{๔๔}

๙. พระสังฆาธิการจะต้องปฏิบัติตนในการเสียสละเพื่อส่วนร่วมทั้งภาระหน้าที่ ทั้งงานของผู้บังคับบัญชา ผู้ใต้บังคับบัญชา รวมถึงภาระงานของชาวบ้านอีกด้วย^{๔๕} ทำงานเพื่อการศึกษาเพื่อสังคมผู้ยากจน โรงเรียนการกุศล โดยไม่เห็นแก่อามิสสินจ้าง ทำงานเพื่อส่วนร่วมโดยแท้จริง นอกจากนี้ยังจะต้องดูแลทุกข์สุขของประชาชนในหมู่บ้าน และช่วยเหลือประชาชนในหมู่บ้านทุกด้านเท่าที่จะทำได้ เป็นต้น^{๔๖}

๑๐. สนับสนุนส่งเสริมในการสงเคราะห์ให้เด็กและประชาชนได้รับการศึกษาในสถานศึกษาของรัฐหรือเอกชนตามแผนการศึกษาแห่งชาติ เช่นการเป็นผู้นำในการตั้งโรงเรียนในชนบทที่ตั้งวัดการให้สร้างสถานศึกษาในบริเวณวัด การให้ใช้หรือให้เช่าที่ดินวัด หรือที่ธรณีสงฆ์ในการสร้างสถานศึกษาของรัฐ หรือท้องถิ่นการเป็นผู้อุปการะโรงเรียนต่าง ๆ การให้ความอุปถัมภ์แก่เด็กวัด^{๔๗}

๔.๑.๖ สภาพการบริหารจัดการวัด ด้านการสาธารณสงเคราะห์

๑. งานสาธารณสงเคราะห์เป็นงานของพระสงฆ์เพื่อประชาชน วัดเป็นสถานที่ใกล้ชิดกับประชาชน ดังนั้นเจ้าอาวาสจึงต้องเป็นผู้นำประชาชนในท้องถิ่น เพื่อสร้างสิ่งที่เป็นคุณประโยชน์โดยตรงกิจการหน่วย ฝึกอบรมประชาชนประจำตำบล^{๔๘}

๒. จัดหาเครื่องมือเครื่องใช้ในการปฏิบัติงานให้พอเพียงในการปฏิบัติงานเชิงรุก และการให้บริการแก่พระภิกษุสามเณรและผู้มาติดต่อขอรับบริการ มีการใช้วัดเป็นศูนย์กลางที่สามารถชี้แนะทิศทางที่ถูกที่ควรในการพัฒนาชุมชน เจ้าคณะสังฆาธิการขาดให้การช่วยเหลือสงเคราะห์ชาวบ้าน เด็กและเยาวชน รัฐหรือวัดควรจัดสวัสดิการค่ารักษาพยาบาลแก่ภิกษุสามเณร^{๔๙}

๓. พระสังฆาธิการในจังหวัดชลบุรีเองก็มีการระดมทุนช่วยเหลือสังคมในด้านต่างๆ สร้างอาคาร ของโรงเรียน โรงพยาบาล หน่วยงานราชการ^{๕๐} รวมถึงการประสานงานกับภาครัฐบาลให้สนับสนุนให้พระสงฆ์ได้อบรมคุณธรรมแก่เด็ก และเยาวชนรัฐบาลควรสนับสนุนการปรับปรุงวัดให้เป็น

^{๔๔}สัมภาษณ์ พระครูโสรัจธรรมคุณ, รองเจ้าคณะอำเภอบ้านบึง, ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๔๕}สัมภาษณ์ พระครูอรุณกิจวิมล, เจ้าคณะตำบลมะขามหย่ง, ๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๔๖}สัมภาษณ์ พระราชสิทธิวิมล, ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดชลบุรี, ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๔๗}สัมภาษณ์ พระครูทัศนียคุณากร, เจ้าคณะอำเภอสัตหีบ, ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๔๘}สัมภาษณ์ พระครูโสภิตธรรมสถิตย์, เจ้าคณะตำบลพานทอง, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๔๙}สัมภาษณ์ พระครูวิฑูรย์ภินันท์, เจ้าคณะอำเภอบ้านบึง, จังหวัดชลบุรี, , ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๕๐}สัมภาษณ์ พันเอกวัฒนพงษ์ มะหิพันธ์, หัวหน้ากลุ่มงานข่าว กอ.รมน.จังหวัดชลบุรี, ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

แหล่งเรียนรู้ของชุมชนและควรทำให้วัดเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมมีการแนะนำสนับสนุนผู้บริหารโรงเรียนจัดกิจกรรม โดยนิมนต์พระสงฆ์ไปสอนคุณธรรมให้แก่เด็กและเยาวชน เพื่อปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมอันดีงามให้แก่เด็กนักเรียนและเยาวชนและประสานงานกับรัฐบาลให้มีการส่งเสริมงบประมาณในการส่งเสริมโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์^{๕๑}

๔. ปัญหาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการหรือเจ้าอาวาสพบในจังหวัดชลบุรี ขาดการสื่อสารและการประสานงานความเข้าใจ ขาดความเข้าใจในระบบการทำงานร่วมกัน ระหว่างวัดกับหน่วยงานภาครัฐ มีความล่าช้าเพราะติดด้วยระบบทางราชการ และวัดกับผู้บริหารวัดก็ไม่ได้ใส่ใจกับงานที่ทางหน่วยงานของรัฐ เพราะติดขัดในความล่าช้า ไม่มีข้อมูลที่ชัดเจนจึงไม่ค่อยได้รับความร่วมมือจากทั้งวัดและภาครัฐเท่าที่ควร การบริหารงานวัดกับภาครัฐจึงมีปัญหา^{๕๒}

๕. ยังขาดการประสานคณะสงฆ์ในการสร้างเครือข่ายให้ความช่วยเหลือให้ครอบคลุมทั่วทั้งภาค รวมทั้งขาดการประสานงานกับคณะสงฆ์ในการระดมทุนเพื่อช่วยเหลือวัด ชุมชน และประชาชน โดยหลักการให้วัดและชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้เป็นต้นแบบ และเป็นที่พักของวัดและชุมชนอื่น^{๕๓} คณะสงฆ์ควรจัดให้มีสวัสดิการของเจ้าหน้าที่ทุกประเภท เพื่อเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงาน รวมทั้งจัดระบบอื่น ๆ ที่จะทำให้ความช่วยเหลือแก่เจ้าหน้าที่ในสังกัดให้มีความเป็นอยู่อย่างมีความสุขตามสภาพที่เหมาะสม^{๕๔}

๖. ปัญหาของภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการจังหวัดชลบุรี ขาดความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับประชาชนก็ไม่สมบูรณ์ตามหลักการที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลกันและพระสงฆ์จำนวนไม่น้อยบวชแล้วมิได้ศึกษามิได้เผยแผ่ธรรมแก่ประชาชน ประชาชนก็ปฏิบัติต่อพระสงฆ์ไม่ถูกทางสังคมและพระพุทธศาสนาจึงเกิดปัญหา เกิดความไม่จริงใจในการนับถือศาสนา ทั้งหมดนี้เป็นปัญหาโดยรวมที่เกิดจากการบริหารงานของวัดและคณะสงฆ์^{๕๕}

๗. ปัญหาจากผลพวงของการพัฒนาชุมชน คาดว่าอนาคตทั้งชุมชนและวัดจะมีการพัฒนาที่ชัดเจนเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น อาจทำให้บริบทและวิถีชีวิตของชุมชนต้องเปลี่ยนแปลงไปเหมือนดังที่เคยเกิดขึ้นมาในอดีต ซึ่งอาจจะส่งผลให้ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชนจำต้องห่างเหินกันมากยิ่งขึ้น อีกทั้งบทบาทของคณะสงฆ์ ถ้าชุมชนและวัดไม่เตรียมแผนการปรับตัวให้สอดคล้องกับบริบทชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไป ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชนอาจประสบกับปัญหาทำให้การทำงานร่วมกันบางครั้งติดขัด^{๕๖}

^{๕๑}สัมภาษณ์ พระครูวิทย์ภินันท์, เจ้าคณะอำเภอนาทอง จังหวัดชลบุรี, ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๕๒}สัมภาษณ์ พระมหาเสถียรพงษ์ สิริวิโส, เจ้าคณะตำบลบางปลาสร้อย จังหวัดชลบุรี, ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๕๓}สัมภาษณ์ พระปลัดปฐม กิตติภทโท เจ้าคณะตำบลหนองเสือช้าง จังหวัดชลบุรี, ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๕๔}สัมภาษณ์ พระครูสุวรรณรัตนวัฒน์, เจ้าคณะตำบลเกษตรสุวรรณจังหวัดชลบุรี, ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๕๕}สัมภาษณ์ พระครูวิมลจริยาลังการ, เจ้าคณะตำบลหนองปรือเขต ๑, ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๕๖}สัมภาษณ์ พระครูโกวิทสุตธรรม,ดร., เจ้าอาวาสวัดกลาง จังหวัดชลบุรี, ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

๔.๑.๗ ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการ ด้านจักขุมา

๑. เจ้าคณะพระสังฆาธิการในระดับสูงซึ่งเป็นผู้นำคณะสงฆ์มีวิสัยทัศน์ และเป้าหมายในการบริหารจัดการงานคณะสงฆ์สูงที่ชัดเจนมาก แต่ทำให้บุคลากรในระดับรองลงมาในการปฏิบัติงานการบริหารจัดการของคณะสงฆ์ในบางส่วนยังไม่มีความพร้อมในการสนองนโยบายได้อีกทั้งยังขาดการประชุมปรึกษาวางแผน และกำหนดวัตถุประสงค์การพัฒนาไว้อย่างเป็นรูปธรรม เป็นการบริหารจัดการงานคณะสงฆ์ตามความเคยชินที่เคยปฏิบัติมา บางสถานที่ขาดการประสานงานระหว่าง วัด บ้าน และชุมชน^{๕๗}

๒. พระสังฆาธิการจะต้องเป็นผู้ที่รอบรู้ในทุก ๆ ด้าน เช่น สังคม การเมือง เศรษฐกิจ การศึกษาทั้งในประเทศ และต่างประเทศ เพื่อจะได้วางระบบและพัฒนาบริหารจัดการวัดให้สอดคล้องกับสถานการณ์บ้านเมือง รวมถึงการเป็นตัวอย่างแบบอย่างให้บุคคลอื่น ๆ ในสังคมได้^{๕๘}

๓. พระสังฆาธิการคือของเจ้าอาวาสเท่านั้น ขาดการกระจายงานทำให้ไม่มีพลังพอที่จะทำงานได้ทุกด้านทำให้เกิดความบกพร่องในการดำเนินงานได้ง่าย สมาชิกในวัดและประชาชนขาดความเป็นเจ้าของพระศาสนาและวัดการทุ่มเทเพื่อการพัฒนาวัดและชุมชนจึงไม่เต็มที่จึงทำให้เกิดปัญหาที่บางสถานที่ใช้คนไม่ถูกกับงานจึงทำให้งานบริหารจัดการงานคณะสงฆ์ขาดประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลไป^{๕๙}

๔. พระสังฆาธิการมุ่งให้วัดได้จัดกิจกรรมเพื่อประโยชน์ต่อประชาชน ได้แก่ การอบรมสั่งสอนศีลธรรมแก่ ประชาชนและช่วยอบรมสั่งสอนศีลธรรมแก่นักเรียนให้มากขึ้น^{๖๐}

๕. ปัญหาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในจังหวัดชลบุรีซึ่งขาดการสนับสนุนในการจัดให้มีระบบถวายความสะดวกสร้างขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติศาสนกิจด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เหมาะสม เช่น การเสนอผลงานเพื่อประกาศเกียรติคุณ การตรวจเยี่ยมของคณะสงฆ์ผู้นำระดับสูง^{๖๑}

๖. ส่งเสริมภาวะผู้นำของคณะสงฆ์ เจ้าอาวาสในการสอนศีลธรรมแก่นักเรียนนักศึกษาในระบบโรงเรียนตามแผนการศึกษาชาติ เช่น การสอนธรรมศึกษา การสอนศีลธรรม หน่วยงานพระธรรมทูต และหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ในการเผยแพร่ศีลธรรมในโรงเรียนและสถานศึกษาต่าง ๆ^{๖๒} ในการจัดการศึกษาสงเคราะห์ พระสังฆาธิการควรมีการส่งเสริม สนับสนุน ด้านการศึกษาให้กับโรงเรียนหรือหน่วยงานราชการต่างๆ ส่งเสริม สนับสนุนประชาชนในการส่งเสริมอาชีพต่างๆ ส่งเสริม สนับสนุนกองทุนการศึกษาต่างๆ ให้แก่เด็กยากจนหรือผู้ด้อยโอกาส^{๖๓}

๗. พระสังฆาธิการ เจ้าอาวาส ตลอดจนพระภิกษุ สามเณร ของวัดจะต้องเป็นผู้นำของชุมชนทุกด้าน เป็นที่พึ่งของประชาชน สามารถดำเนินกิจกรรมต่างๆ เพื่อเป็นการส่งเสริมให้ประชาชน

^{๕๗} สัมภาษณ์ พระครูวิบูลปริยัติกิจ, เจ้าคณะอำเภอศรีราชา, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๕๘} สัมภาษณ์ พระมหาโสภณ โสมทตโต, เจ้าคณะตำบลหนองไม้แดง, ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๕๙} สัมภาษณ์ พระครูวิสุทธิธรรมโสภณ, เจ้าคณะตำบลบางพระ, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๖๐} สัมภาษณ์ พระครูอาทรพัฒนาริม, เจ้าคณะตำบลทุ่งสุขลา, ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๖๑} สัมภาษณ์ พระครูอาทรพัฒนาริม, เจ้าคณะตำบลทุ่งสุขลา, ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๖๒} สัมภาษณ์ พระราชสิทธิวิมล, ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดชลบุรี, ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๖๓} สัมภาษณ์ พระปลัดปฐม กิตติภทโท, เจ้าคณะตำบลหนองเสือช้าง จังหวัดชลบุรี, ๗ กุมภาพันธ์

ในชุมชนอยู่ดีกินดี หรือสอนให้ประชาชนมี ความศรัทธา ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ก็ได้ ทำให้ชีวิตเขามีความสุข จิตใจสงบ มีสมาธิในการ ประกอบสัมมาชีพ^{๖๔}

๔.๑.๘ ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการ ด้านวิจิโร

๑. ต้องปฏิบัติและดำเนินการให้บรรลุผลสำเร็จนอกจากนี้ยังเป็น เครื่องมือในการ ประเมินผล การปฏิบัติงานของเจ้าอาวาสด้วย ซึ่งพระสังฆาธิการจำนวนมากในจังหวัดชลบุรี มีความรู้ความเข้าใจว่า การพัฒนาที่สำคัญที่สุด คือ การพัฒนาคน ก็จะได้ช่วยกันชี้แจงให้ประชาชน และผู้นำชุมชนเข้าใจ เพราะพระเจ้าคณะพระสังฆาธิการมีโอกาสนพบปะสนทนากับคนทุกระดับ และ วัดเป็นทรัพยากรที่มีค่าอย่างยิ่งของสังคม ทั้งที่ดิน สิ่งก่อสร้างศาสนสถาน บุคลากรเงิน ศรัทธา จะมีการบริหารจัดการอย่างไร จึงจะทำให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่สังคมตามอุดมการณ์ทางพุทธศาสนา^{๖๕}

๒. ปัญหาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการคือการขาดความรู้ความเข้าใจในการปกครอง ตาม พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ของพระสงฆ์โดยทั่วไปมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับ โครงสร้างอำนาจเห็นว่า โครงสร้างอำนาจเดิมไม่สอดคล้องกับโครงสร้างทางเศรษฐกิจสังคม การเมือง ของประเทศ ควรนำพระธรรมวินัยมายึดเป็นหลักในการตัดสินใจปัญหา ควรมีการกระจายอำนาจให้ พระสงฆ์ภูมิภาคในทุกขั้นตอนของการบริหารการแต่งตั้งและถอดถอน รัฐควรเข้ามามีบทบาท ช่วยเหลือสถาบันศาสนามากขึ้นและนอกจากนี้ประชาชนควรเข้ามามีอำนาจในระดับที่เหมาะสม^{๖๖}

๓. ปัญหาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในจังหวัดชลบุรี ส่วนหนึ่งคือคณะกรรมการวัดซึ่งเป็นฆราวาส เป็นผู้เก็บและดูแลการเงินของวัด ผู้บริหารวัดไม่สามารถนำทรัพยากรของวัดมาใช้ บริหารวัดได้อย่างสะดวกถูกต้อง^{๖๗}

๔. พระสังฆาธิการในจังหวัดชลบุรีมีภาวะผู้นำที่พยายามพัฒนาตนเองและหน่วยงาน ให้ มีความภูมิฐาน สร้างความ ภาคภูมิใจ เชื่อมั่นและศรัทธาแก่ผู้ที่อยู่รอบนอก เพื่อให้ได้การยอมรับนับ ถือและสามารถนำไปเป็น แบบอย่างที่ดีได้^{๖๘}

๕. ปัญหาผู้นำในระดับพระสังฆาธิการยังขาดคุณธรรมและมีภาวะผู้นำน้อยมาก ไม่ บริหารจัดการโดยยึด หลักการตามพระธรรมวินัยและกฎระเบียบที่เหมาะสมดิงามกับวัดและชุมชน ปลดปล่อยให้ฆราวาสเข้ามา มีบทบาทควบคุมการบริหารจัดการกิจการของวัดทั้งหมดพระสงฆ์และวัด

^{๖๔}สัมภาษณ์ พระครูพิศาลประชานุกิจ , เจ้าคณะอำเภอหนองใหญ่, ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๖๕}สัมภาษณ์ พระครูโสภิตธรรมสถิตย์, เจ้าคณะตำบลพานทอง, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

^{๖๖}สัมภาษณ์ นางวชิรา น่วมเจริญ, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดชลบุรี, ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๖๗}สัมภาษณ์ พันเอกวัฒนพงษ์ มะทิพันธ์, หัวหน้ากลุ่มงานข่าว กอ.รมน.จังหวัดชลบุรี, ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๖๘}สัมภาษณ์ นางสาวณัฐนันท์ แดงเรียงรัมย์ , นักวิชาการศาสนาชำนาญการ, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

กลายเป็นเครื่องมือแสวงหา ผลประโยชน์จากฆราวาสไป ทำให้ภาพลักษณ์ของวัดและพระสงฆ์เสียหายมาก^{๖๙}

๖. ปัญหาในการบริหารกิจการวัดของเป็นเรื่องของพระสังฆาธิการคือของเจ้าอาวาสเท่านั้น ไม่มีการกระจายงานทำให้ไม่มีพลังพอที่จะทำงานได้ทุกด้านทำให้เกิดความบกพร่องในการดำเนินงานได้ง่าย สมาชิกในวัดและประชาชนขาดความเป็นเจ้าของพระศาสนาและวัด การทุ่มเทเพื่อการพัฒนาวัดและชุมชนจึงไม่เต็มที่

๔.๑.๙ ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการ ด้านนิยสัมพันธ์

๑. พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสต้องช่วยพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน ทั้งนี้วัดกับ บ้าน พระกับชาวบ้าน เป็นของคู่กันมาช้านาน โดยที่วัดต้องเป็นแหล่งให้วิทยากรแก่ชาวบ้านทุกๆ ด้าน ได้แก่ ด้านการศึกษา ด้านอาชีพ ด้านศีลธรรม และประเพณี ประชาชนก็จะหันมาเข้ามาสู่วัดวาอารามกัน มากขึ้นซึ่งในอดีตที่ผ่านมา บทบาท และกิจกรรมต่างๆ^{๗๐}

๒. เจ้าคณะพระสังฆาธิการในระดับสูงซึ่งเป็นผู้นำคณะสงฆ์มีวิสัยทัศน์ และเป้าหมายในการบริหารจัดการงานคณะสงฆ์สูงที่ชัดเจนมาก แต่ทำให้บุคลากรในระดับรองลงมาในการปฏิบัติงานการบริหารจัดการของคณะสงฆ์ในบางส่วนยังไม่มีความพร้อมในการสนองนโยบายได้อีกทั้งยังขาดการประชุมปรึกษาวางแผน และกำหนดวัตถุประสงค์การพัฒนาวัดอย่างเป็นรูปธรรม เป็นการบริหารจัดการงานคณะสงฆ์ตามความเคยชินที่เคยปฏิบัติมา บางสถานที่ขาดการประสานงานระหว่าง วัด บ้าน และชุมชน^{๗๑}

๓. การเป็นผู้นำต้องมีจิตอาสา การทำงานร่วมกันกับชุมชนสังฆมณฑลวัด ต้องมีจิตอาสาหากทุกคนในสังฆมณฑลจิตอาสา ทางคณะสงฆ์เองก็ควรมีส่วนร่วมในการพัฒนานำพาให้เกิดมุมมองด้านวิสัยทัศน์ที่ทำให้บ้าน วัด โรงเรียน หรือชุมชนรอบข้างวัด ที่ขาดความสามัคคีในหมู่คณะ มีข้อขัดแย้งซึ่งกันและกัน ขาดข้อมูลในการประสานติดต่อไม่ครบถ้วนสมบูรณ์ ศึกษาหลายด้าน ต้องรอบคอบ เสนอความคิดเห็น เพื่อให้มีธรรมาภิบาล มีวิสัยทัศน์กว้างไกล จริงใจ^{๗๒}

๔. ปัญหาผู้นำในระดับวัดพระสังฆาธิการส่วนหนึ่งยังขาดวิสัยทัศน์ และแบบแผนตลอดองค์ความรู้ทั้ง คุณลักษณะความเป็นผู้นำ บทบาทความเป็นผู้นำ และหน้าที่ของผู้นำในการบริหารจัดการวัดให้มี ความมั่นคงและมีประสิทธิภาพดีพอกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของโลกยุคปัจจุบัน ตลอดจนการ ไม่สามารถนำพาปรับบทบาทของวัดให้เหมาะสมกับสังคมและกระแสโลกที่

^{๖๙} สัมภาษณ์ พันเอกวัฒนพงษ์ มะหิพันธ์, หัวหน้ากลุ่มงานข่าว กอ.รมน.จังหวัดชลบุรี, ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๗๐} สัมภาษณ์ ดร.บุญรอด บุญเกิด, คณะบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยบูรพา, ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๗๑} สัมภาษณ์ พระครูวิบูลปริยัติกิจ, เจ้าคณะอำเภอศรีราชา, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๗๒} สัมภาษณ์พระครูพิศาลประชานุกิจ, เจ้าคณะอำเภอหนองใหญ่, ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว มากจึงเกิดปัญหาด้านต่างๆ ตามมาวัดจึงเกิดความไม่มั่นคง^{๗๓} พระสังฆาธิการส่วนใหญ่ยังขาดความเชี่ยวชาญและชำนาญการในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ^{๗๔}

๕. จัดให้มีเครือข่ายระหว่างองค์กรสาธารณกุศลทางพระพุทธศาสนา กลุ่มอาสาสมัครในทุกจังหวัด ให้มีความเข้มแข็งและสามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพขาดการจัดตั้งศูนย์รวมที่วัดของเจ้าคณะจังหวัดหรือสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด เพื่อให้ความช่วยเหลือเบื้องต้นแก่วัดชุมชน หรือประชาชนผู้ประสบภัยพิบัติต่างๆ โดยให้มีคลังสิ่งของที่จำเป็นในการยังชีพเบื้องต้น พร้อมปฏิบัติการให้ความช่วยเหลือและให้มีการปฏิบัติการให้ความช่วยเหลือที่รวดเร็ว ทันเหตุการณ์ในจังหวัดนั้นๆ รวมทั้งในพื้นที่จังหวัดใกล้เคียงและขยายผลไปสู่อำเภอต่างๆ ที่มีความพร้อม^{๗๕}

๔.๑.๑๐ สรุปวิเคราะห์

สภาพทั่วไปในการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการ เพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี ประกอบด้วย ๑) ขาดการวางระบบแบบแผนที่ดีในการปกครอง และการนำสู่การประพฤติปฏิบัติอย่างเท่าทันกับสถานการณ์ ในการปกครองคณะสงฆ์ในภาวะการณ์ปัจจุบัน นอกจากต้องใช้พระธรรมวินัยแล้ว เจ้าคณะพระสังฆาธิการต้องศึกษาเรียนรู้สภาพแวดล้อมของสังคมในด้านต่าง ๆ อันเป็นปัจจัยสำคัญส่งผลทั้งโดยตรงและโดยอ้อมในการบริหารจัดการวัด ๒) ขาดบุคลากรอันทรัพยากรทางการศึกษามาก โดยเฉพาะทรัพยากรที่เป็นพระภิกษุและสามเณรที่จะเข้ามารับการศึกษาเพื่อเป็นพุทธศาสนทายาทในการสืบทอดพระพุทธศาสนา ทั้งภาคปริยัติธรรมแผนกนักธรรม และภาคพระปริยัติธรรมแผนกบาลีมาก โดยสาเหตุมาจากปัจจัยทั้งภายในและภายนอกหลายประการ จึงทำให้อัตราการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์เริ่มมีปัญหามากขึ้นโดยลำดับ คณะสงฆ์ต้องหามาตรการรับมือและแนวทางแก้ไขปัญหาเรื่องการจัดการศาสนศึกษาอย่างรีบด่วนอย่างยิ่ง ๓) ปัญหาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเจ้าอาวาสในจังหวัดชลบุรี ที่สำคัญขาดบุคลากรในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่มีคุณภาพศักยภาพสูง ทั้งในทางธรรมและทางโลกมารองรับงานการเผยแผ่ซึ่งเป็นงานที่โตขึ้นทุกวัน ตลอดจนขาดการสนับสนุนงบประมาณอุดหนุนอย่างพอเพียงและทั่วถึงจากทุกภาคส่วน พระสังฆาธิการในแต่ละสถานที่ต้องมีภาระงานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตนเองตามศักยภาพของแต่ละคน ๔) ปัญหาของพระสังฆาธิการของคณะสงฆ์ เจ้าอาวาส ปัญหาสำคัญคือทั้งบุคลากรรองรับและงบประมาณในการจัดการศึกษาสงเคราะห์ไม่พอเพียงกับการบริหารจัดการงานด้านนี้ ซึ่งส่วนใหญ่จะทำงานในเชิงรับ ที่เจ้าคณะพระสังฆาธิการในแต่ละสถานที่ทำได้เฉพาะกำลังของตนเองเท่านั้น ขาดการสนับสนุนและเครื่องมืออุปกรณ์ที่ทันสมัย ขาดเครือข่ายร่วมมือต่างวัดต่างสถานที่ทำกันเองตามสภาพศักยภาพของแต่ละวัดจะเอื้ออำนวยให้เป็นไปได้เท่านั้น ๕) ปัญหาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการ เจ้าอาวาสในจังหวัดชลบุรี ที่สำคัญคือ การจัดระเบียบแบบแผน และการดูแลธำรงรักษาทรัพย์สินอันมีค่าเป็นเอกลักษณ์ของวัด และเอกลักษณ์แห่งพระพุทธศาสนาตาม

^{๗๓}สัมภาษณ์พระครูปลัดสุวัฒนศีลคุณ, ที่ปรึกษาเจ้าคณะตำบลมะขามหย่ง, ๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๗๔}สัมภาษณ์ นางสุชาดา มุ่งงานครู, นักวิชาการศาสนาชำนาญการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดชลบุรี, ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๗๕}สัมภาษณ์ พันเอกวัฒนพงษ์ มะหิพันธ์, หัวหน้ากลุ่มงานข่าว กอ.รมน.จังหวัดชลบุรี, ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

วิถีไทยอย่างรอบครอบ ขาดองค์ความรู้ในการบริหารจัดการสาธารณูปการ ซึ่งนับได้ ๖) ปัญหาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการ เจ้าอาวาสในจังหวัดชลบุรี คือ ขาดบุคลากร ขาดองค์ความรู้ด้านการจัดการ และขาดความร่วมมือทางเครือข่ายภาคีในการทำงานเพื่อพัฒนางานสาธารณสงเคราะห์ในคณะสงฆ์สถานที่ต่าง ๆ ให้มีการทำงานไปในทิศทางเดียวกันอย่างเป็นระบบที่ชัดเจนเป็นรูปธรรม

สภาพการบริหารจัดการวัด ด้านการปกครอง พระสังฆาธิการจำนวนมากในจังหวัดชลบุรี มีความรู้ความเข้าใจว่า การพัฒนาที่สำคัญที่สุด คือ การพัฒนาคน ก็จะได้ช่วยกันชี้แจงให้ประชาชนและผู้นำชุมชนเข้าใจ เพราะพระเจ้าคณะพระสังฆาธิการมีโอกาสพบปะสนทนากับคนทุกระดับ และวัดเป็นทรัพยากรที่มีค่าของสังคม ทั้งที่ดิน สิ่งก่อสร้างศาสนสถาน บุคลากรเงินศรัทธา จะมีการบริหารจัดการอย่างไร จึงจะทำให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่สังคมตามอุดมการณ์ทางพุทธศาสนา เจ้าอาวาสหลากหลายความสามารถ หลากหลายของสติปัญญา มีความรู้ความสามารถ แต่ในการจัดการทั้งหมดก็ยังเคารพกฎและระเบียบตามแนวปฏิบัติอย่างเคร่งครัด

สภาพการบริหารจัดการวัด ด้านการศึกษา พระสังฆาธิการในจังหวัดชลบุรียังขาดให้การอุปถัมภ์ส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ซึ่งเป็นระบบการศึกษาดั้งเดิมของคณะสงฆ์ โดยรูปแบบและวิธีการต่างๆ อย่างเต็มที่ เจ้าอาวาสควรมีการประสานกับรัฐบาลในการจัดสรรงบประมาณให้พระภิกษุสามเณรได้เรียนหนังสือตั้งแต่ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นจนถึงระดับปริญญาตรี ตลอดจนควรจัดตั้งกองทุนเรียนดีแต่ยากจนอย่างจริงจัง

สภาพการบริหารจัดการวัด ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ปัญหาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในจังหวัดชลบุรียังขาดการส่งเสริมและสนับสนุนวิธีการและรูปแบบต่างๆ ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นไปอย่างเหมาะสมมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะขาดการฝึกอบรมก่อนและระหว่างปฏิบัติงาน รวมทั้งขาดการประเมินผลเพื่อการพัฒนาการดำเนินการให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ในด้านของการพัฒนาบุคลากรของคณะสงฆ์ให้มีความรู้รอบด้านทั้งทางโลกและทางธรรม เพื่อที่ได้มีความรอบรู้มีความเข้าใจในการหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างถูกต้องตนเองและบวรพระพุทธศาสนา

สภาพการบริหารจัดการวัด ด้านการสาธารณูปการ ปัญหาในเรื่องของความไม่เป็นระเบียบแบบแผน ความไม่สะอาดภายในวัด หรือความสกปรกไม่เป็นระเบียบ เพราะเจ้าอาวาสขาดความรู้และความสามารถด้านการบริหารสมัยใหม่ที่มีประสิทธิภาพ ปล่อยให้วัดสกปรกรกรุงรัง ซึ่งวัดบางวัด ก็ตั้งมานานแล้ว วัดบางวัดก็เพิ่งสร้างเสร็จใหม่ ๆ วัดบางวัด ดุยิ่งใหญ่อลังการ การขาดการดูแลเอาใจใส่ วัดบางวัดเต็มไปด้วยสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ วัดบางวัด คนไม่ยอมเข้าไปเพราะวุ่นวาย สับสนไม่เป็นอาวาสสปปายะ สกปรกรกรุงรังวัดไม่สะอาด และไม่เป็นระเบียบ หย่อนหรือขาดประสิทธิภาพ ปัญหาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในจังหวัดชลบุรี ขาดการสื่อสารและการประสานงานความเข้าใจ ขาดความเข้าใจในระบบการทำงานร่วมกัน ระหว่างวัดกับหน่วยงานภาครัฐ มีความล่าช้าเพราะติดด้วยระบบทางราชการ และวัดกับผู้บริหารวัดก็ไม่ได้ใส่ใจกับงานที่ทางหน่วยงานของรัฐ เพราะติดขัดในความล่าช้า ไม่มีข้อมูลที่ชัดเจนจึงไม่ค่อยได้รับความร่วมมือจากทั้งวัดและภาครัฐเท่าที่ควร การบริหารงานวัดกับภาครัฐจึงมีปัญหา

สภาพการบริหารจัดการวัด ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ทางคณะสงฆ์ในส่วนของพระสังฆาธิการมีการมอบนโยบายให้พระภิกษุผู้ ดำรงตำแหน่งตั้งแต่ผู้ช่วยเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส เจ้า

อวาส ตั้งทุน เพิ่มทุน และแจกทุนการศึกษา ให้แก่นักเรียนระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา เป็นประจำทุกปี และมีการรายงานผลการดำเนินงานให้เจ้าคณะทราบ เมื่อพิจารณาความดีความชอบในอดีต นอกจากนี้ยังพบว่าการบริหารจัดการด้านการศึกษา สงเคราะห์ของคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรีมีหลากหลายรูปแบบ บางวัดมีการจัดตั้งศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ศูนย์ เด็กเล็กภายในวัด หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล

สภาพการบริหารจัดการวัด ด้านการสาธารณสงเคราะห์ พระสังฆาธิการในจังหวัดชลบุรีเองก็มีการระดมทุนช่วยเหลือสังคมในด้านต่างๆ สร้างอาคาร ของโรงเรียน โรงพยาบาล หน่วยงานราชการ^{๗๖} รวมถึงการประสานงานกับภาครัฐบาลให้สนับสนุนให้พระสงฆ์ได้อบรมคุณธรรมแก่เด็กและเยาวชนรัฐบาลควรสนับสนุนการปรับปรุงวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนและควรทำให้วัดเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมมีการแนะนำสนับสนุนผู้บริหารโรงเรียนจัดกิจกรรม โดยนิมนต์พระสงฆ์ไปสอนคุณธรรมให้แก่เด็กและเยาวชน เพื่อปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมอันดีงามให้แก่เด็กนักเรียนและเยาวชนและประสานงานกับรัฐบาลให้มีการส่งเสริมงบประมาณในการส่งเสริมโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการ ด้านจักจุมมา เจ้าคณะพระสังฆาธิการในระดับสูงซึ่งเป็นผู้นำคณะสงฆ์มีวิสัยทัศน์ และเป้าหมายในการบริหารจัดการงานคณะสงฆ์สูงที่ชัดเจนมาก แต่ทำให้บุคลากรในระดับรองลงมาในการปฏิบัติงานการบริหารจัดการของคณะสงฆ์ในบางส่วนยังไม่มีความพร้อมในการสนองนโยบายได้อีกทั้งยังขาดการประชุมปรึกษาวางแผน และกำหนดวัตถุประสงค์การพัฒนาวัดอย่างเป็นรูปธรรม เป็นการบริหารจัดการงานคณะสงฆ์ตามความเคยชินที่เคยปฏิบัติมา บางสถานที่ขาดการประสานงานระหว่าง วัด บ้าน และชุมชน

ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการ ด้านวิจิโร พระสังฆาธิการจำนวนมากในจังหวัดชลบุรี มีความรู้ความเข้าใจว่า การพัฒนาที่สำคัญที่สุด คือ การพัฒนาคน ก็จะได้ช่วยกันชี้แจงให้ประชาชนและผู้นำชุมชนเข้าใจ เพราะพระเจ้าคณะพระสังฆาธิการมีโอกาสนพบปะสนทนากับคนทุกระดับ และวัดเป็นทรัพยากรที่มีค่าอย่างยิ่งของสังคม ทั้งที่ดิน สิ่งก่อสร้างศาสนสถาน บุคลากรเงิน ศรัทธา จะมีการบริหารจัดการอย่างไร จึงจะทำให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่สังคมตามอุดมการณ์ทางพุทธศาสนา

ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการ ด้านนิยสัมพันธ์ เจ้าคณะพระสังฆาธิการในระดับสูงซึ่งเป็นผู้นำคณะสงฆ์มีวิสัยทัศน์ และเป้าหมายในการบริหารจัดการงานคณะสงฆ์สูงที่ชัดเจนมาก แต่ทำให้บุคลากรในระดับรองลงมาในการปฏิบัติงานการบริหารจัดการของคณะสงฆ์ในบางส่วนยังไม่มีความพร้อมในการสนองนโยบายได้อีกทั้งยังขาดการประชุมปรึกษาวางแผน และกำหนดวัตถุประสงค์การพัฒนาวัดอย่างเป็นรูปธรรม เป็นการบริหารจัดการงานคณะสงฆ์ตามความเคยชินที่เคยปฏิบัติมา บางสถานที่ขาดการประสานงานระหว่าง วัด บ้าน และชุมชน

^{๗๖}สัมภาษณ์ พันเอกวัฒนพงษ์ มะหิพันธ์, หัวหน้ากลุ่มงานข่าว กอ.รมน.จังหวัดชลบุรี, ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

๔.๒ ผลการเพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมและวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ในการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี

จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ได้แก่ พระสังฆาธิการเจ้าคณะปกครอง ผู้นำคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี และข้าราชการผู้สนองงานคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี รวมจำนวนทั้งสิ้น ๓๐ รูปหรือคน เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงประจักษ์การเพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมและวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ในการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี ผลการวิจัยพบว่า

๔.๒.๑ การบูรณาการหลักจักขุมา (มีวิสัยทัศน์กว้างไกล หรือทักษะทางด้านความคิด) กับการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี พบว่า

๑. พระสังฆาธิการต้องมีวิสัยทัศน์กว้างไกล คิดกว้าง มองให้ไกล ใฝ่สูง และต้องมีศิลปะหรือกระบวนการหรือ สามารถคาดหมายความ เปลี่ยนแปลงในอนาคต สามารถเตรียมตนเอง และสามารถเตรียมความพร้อมขององค์กรคณะสงฆ์ พร้อมที่นโยบายของประเทศ^{๗๗}

๒. มีความสามารถคาดการณ์ หรือทำนายเหตุการณ์หรือปัญหาที่จะเกิดขึ้นล่วงหน้า และหาทางป้องกัน มิให้เกิดเหตุการณ์หรือปัญหานั้นเกิดขึ้นได้ สามารถเผชิญปัญหาเฉพาะหน้าที่จะเกิดขึ้น ในขณะที่ ปฏิบัติให้ได้ทันที ความรู้ต้องมี เป็นความจำเป็น ผู้รอบรู้ การศึกษาหาความรู้ความสามารถในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องกับงานบริหารกิจการคณะสงฆ์^{๗๘}

๓. การเป็นผู้นำต้องมีจิตอาสา การทำงานร่วมกันกับชุมชนสังฆมณฑลวัด ต้องมีจิตอาสาหากทุกคนในสังฆมณฑลจิตอาสา ทางคณะสงฆ์เองก็ควรมีส่วนร่วมในการพัฒนานำพาให้เกิดมุมมองด้านวิสัยทัศน์ที่ทำให้บ้าน วัด โรงเรียน หรือชุมชนรอบข้างวัด ที่ขาดความสามัคคีในหมู่คณะ มีข้อขัดแย้งซึ่งกันและกัน ขาดข้อมูลในการประสานติดต่อไม่ครบถ้วนสมบูรณ์ ศึกษาหลายด้าน ต้องรอบคอบ เสนอความคิดเห็น เพื่อให้มีธรรมาภิบาล มีวิสัยทัศน์กว้างไกล จริงใจ^{๗๙}

๔. นอกจากบทบาทหน้าที่ของพระสังฆาธิการ หรือเจ้าอาวาสแล้ว การบริหารจัดการตามแนวทาง พรบ.คณะสงฆ์แล้ว ก็ต้องยึดถือนโยบายบ้านเมืองด้วย^{๘๐}

๕. พระสังฆาธิการจะต้องเป็นผู้ที่รอบรู้ในทุก ๆ ด้าน เช่น สังคม การเมือง เศรษฐกิจ การศึกษาทั้งในประเทศ และต่างประเทศ เพื่อจะได้วางระบบและพัฒนาระบบบริหารจัดการวัดให้สอดคล้องกับสถานการณ์บ้านเมือง รวมถึงการเป็นตัวอย่างแบบอย่างให้บุคคลอื่น ๆ ในสังฆมณฑล^{๘๑}

๖. การเป็นผู้มีวิสัยทัศน์กว้างไกล พระสังฆาธิการเจ้าคณะปกครอง ผู้นำคณะสงฆ์ในปัจจุบัน ต้องเป็นผู้ที่เรียนรู้มาก เป็นยุคไอที การก้าวทันเทคโนโลยี อินเทอร์เน็ต (internet) เป็นสิ่งจำเป็นในชีวิตประจำวัน เป็นสื่อที่จำเป็นของภาครัฐในการประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ ข้อมูล ข่าวสารออกไปสู่สังฆมณฑลภายนอกให้ได้เพราะวัดก็เปรียบเสมือนเป็นสื่อกลางในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร^{๘๒}

^{๗๗} สัมภาษณ์ พระครูวิฑูรย์ภินันท์, เจ้าคณะอำเภอบางพลี จังหวัดชลบุรี, ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๗๘} สัมภาษณ์พระราชาสิทธิวิมล, ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดชลบุรี, ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๗๙} สัมภาษณ์พระครูพิศาลประชานุกิจ, เจ้าคณะอำเภอบางพลี, ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๘๐} สัมภาษณ์พระมหาวิเชียร กนตสีโล, เจ้าคณะอำเภอบางพลี, ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๘๑} สัมภาษณ์พระมหาโสภณ โสมทตโต, เจ้าคณะตำบลหนองไม้แดง, ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๘๒} สัมภาษณ์พระครูอรุณกิจวิมล, เจ้าคณะตำบลมะขามหย่ง, ๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

๗. พระสังฆาธิการเจ้าคณะปกครอง ผู้นำคณะสงฆ์ ต้องมีวิสัยทัศน์ในการบริหารจัดการ วัดให้เป็นไปตามระเบียบแบบแผน วางรูปแบบ และบริหารโดยการแบ่งงานในหน้าที่ความรับผิดชอบ จะเหมือนการบริหารสมัยเก่าที่ อำนาจอยู่ในที่คนคิดคนเดียวคนหนึ่ง เช่น เจ้าอาวาสทำงานคนเดียว หรือเจ้าอาวาสนางานที่ได้รับมาทำงานคนเดียว ไม่มอบหมายให้พระลูกวัดช่วยในงานที่ได้รับ มอบหมายมา แบบกระจุกแน่นเป็นการทำงานแบบต่างคนต่างทำ ไม่สนใจกัน ในปัจจุบันการทำงานของคณะสงฆ์ต้องทำแบบกระจาย มีการแบ่งงานกันทำตามลดับสายงานอย่างชัดเจน มีการติดต่อประสานงาน มีการประชุม เพื่อแก้ปัญหา รู้จุดอ่อน จุดแข็ง รู้จักหน้าที่แบ่งงานกันทำ เพื่อให้การบริหารจัดการวัดเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ^{๘๓}

๘. การเป็นผู้นำต้องมองการณ์ไกล มองไปข้างหน้า และมีความคิดที่สัมพันธ์กันการเป็นผู้นำต้องกล้าตัดสินใจ กล้ารับผิดชอบ รอบรู้สถานการณ์ดี มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ การเป็นนักบริหาร จัดการที่ดี ต้องมีการวางแผน มีทักษะในการประสานงาน ลักษณะของการเป็นพระสังฆาธิการเจ้าคณะปกครอง ผู้นำคณะสงฆ์ที่สำคัญ คือ ความมีวิสัยทัศน์ มีความรู้ มีความสามารถในการติดต่อสื่อสาร มีความซื่อสัตย์ มีความคิด สร้างสรรค์ ^{๘๔}

๙. พระสังฆาธิการเจ้าคณะปกครอง ผู้นำคณะสงฆ์สมัยใหม่จะต้องเน้นการมีวิสัยทัศน์ มีคุณธรรม และมองการณ์ไกล จะต้องเป็นบุคคลที่มีความรู้รอบ ปฏิภาณไหวพริบดี มีความถ่อมตัวให้เกียรติผู้อื่น เข้าใจในสภาพ และความคิดคนอื่น มีความเสียสละไม่เอาเปรียบผู้อื่นและช่วยเหลือผู้อื่น หากมีโอกาส มีความขยัน อดทน ^{๘๕}

๑๐. พระสังฆาธิการเจ้าคณะปกครอง ผู้นำคณะสงฆ์ ต้องมีการวางแผน กับบุคลากรทางคณะสงฆ์ด้วยกัน พร้อมการกำกับดูแล ต้องมีวิสัยทัศน์ เป็นศูนย์กลางศึกษาพระพุทธศาสนาในเขตภาคพื้นฐานความรู้ มีการบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ เพื่อสร้างความรู้ ควบคู่กับการพัฒนาจิตใจให้ยั่งยืนยิ่ง ผู้บริหารที่ดีต้องมีการจัดการองค์การภายใน สายงาน เป้าหมาย ผู้นำต้องรู้ว่าเมื่อไรต้องปฏิบัติ การอยู่ร่วมกันต้องมีเป้าหมาย ^{๘๖}

๑๑. พระสังฆาธิการเจ้าคณะปกครอง ผู้นำคณะสงฆ์ เจ้าอาวาส ต้องมีการสนับสนุนการจัดบุคลากรในการเข้ารับการศึกษาอบรมกับหน่วยงานภายนอกอย่างสม่ำเสมอ การเป็นผู้นำต้องมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มองการณ์ไกล อาจจัดกลุ่มเป็นลักษณะพื้นฐานของคนดี คุณลักษณะผู้นำที่ดี ในความเห็นส่วนตัว บุคคลใด ๆ จะเป็นผู้นำที่ดีได้มีบัญญัติไว้ ในคุณธรรมของผู้ปกครองหรือทศพิธราชธรรม เป็นที่ยอมรับกันในยุคไอที มีการศึกษาเรียนรู้ตลอดเวลา มีความสามารถในการนำองค์ความรู้มาประยุกต์ สิ่งสำคัญที่จะสร้างความเชื่อมั่นได้ นั่นคือ ความกล้าที่จะตัดสินใจ หากพิจารณาด้วยความรอบคอบว่าเป็นความคิดที่ดีงามก่อให้เกิด ประโยชน์ต่อสังคมและส่วนรวม ^{๘๗}

^{๘๓} สัมภาษณ์ พระครูวิสิฐธรรมโสภณ, เจ้าคณะตำบลบางพระ, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๘๔} สัมภาษณ์ พระครูพิศาลประชานุกิจ, เจ้าคณะอำเภอหนองใหญ่, ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

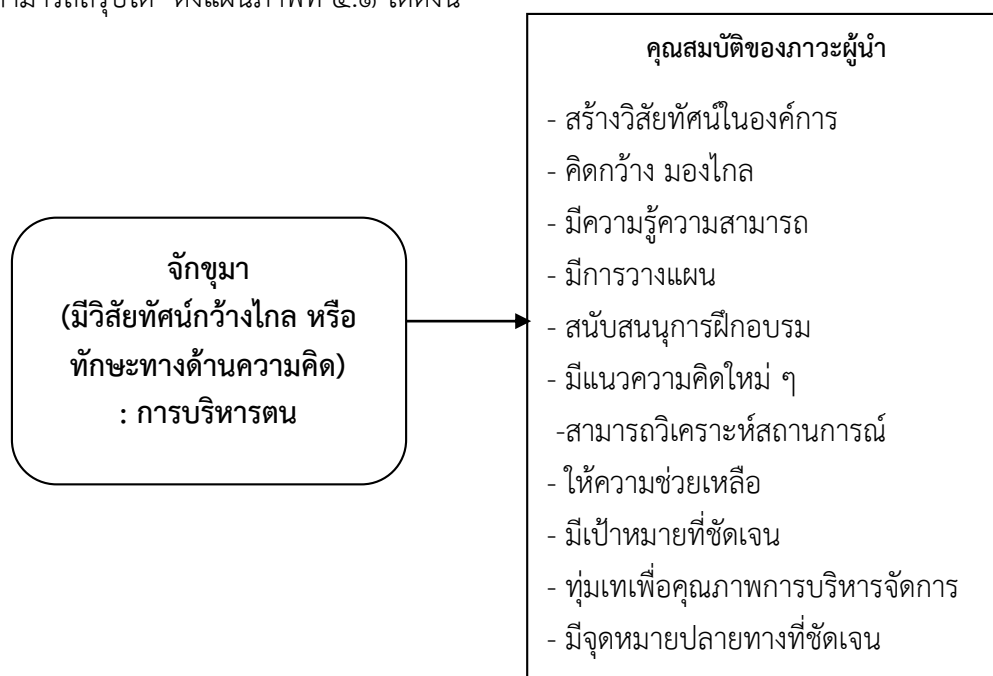
^{๘๕} สัมภาษณ์ พันเอกวัฒนพงษ์ มะหิพันธ์, หัวหน้ากลุ่มงานข่าว กอ.รมน.จังหวัดชลบุรี, ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๘๖} สัมภาษณ์ ดร.บุญรอด บุญเกิด, คณะบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยบูรพา, ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

^{๘๗} สัมภาษณ์ พระครูพิศาลประชานุกิจ, เจ้าคณะอำเภอหนองใหญ่, ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

๑๒. การเป็นผู้นำต้องอดทนและเป็นผู้ตามด้วย ไม่ได้เป็นผู้นำอย่าง เดียว การดำเนินการต้องมีเป้าหมายในอนาคต และเป้าหมายต้องปฏิบัติได้ เพื่อพัฒนาในทางที่ดี เชื่อถือได้ ตอบสนองเหมาะสมต่อการเปลี่ยนแปลง และการเป็นผู้นำต้องมีการปฏิบัติจริง เป็นตัวอย่าง ให้ความสำคัญ เชื่อถือและมีความศรัทธาแก่ชุมชนสังฆมรรค^{๘๘}

โดยสรุปการศึกษาหลักพุทธธรรมและวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ในการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรีด้านวิสัยทัศน์มองการไกล (Conceptual Skill) หรือตามหลักจักษุมา สามารถสรุปได้ ดังแผนภาพที่ ๔.๑ ได้ดังนี้

แผนภาพที่ ๔.๑ การบูรณาการหลักพุทธธรรมด้านวิสัยทัศน์มองการไกล
ที่มา : จากการสังเคราะห์ของผู้วิจัย

๔.๒.๒ การบูรณาการหลักวิธูโร (เชี่ยวชาญในงาน หรือทักษะทางการปฏิบัติงาน) กับการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี พบว่า

๑. พระสังฆาธิการ เจ้าอาวาส ต้องพัฒนาตนเองตลอดเวลา อย่างไม่หยุดนิ่ง การเพิ่มความชำนาญเช่นในการอบรมสัมมนา ร่วมกับชุมชน สังคม ส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเอง และ การเป็นผู้นำ ต้องบอกวิธีการทำงาน ต้องมีการแจ้งวิธีการ เช่น ครูไม่เก่งเอกสารจะร่างหนังสือไม่เป็น ต้องไปอบรม เพื่อให้เกิดทักษะพัฒนาการบริการในสถานศึกษาให้มากยิ่งขึ้นทางคณะสงฆ์เองก็เช่นกัน จำเป็นต้อง เป็นต้องมีความชำนาญ และมีประสบการณ์ มีทักษะ มีจิตวิทยาในการบริหารจัดการ หลาย ๆ ปี จึง จะบริหารหน่วยงานทางพระพุทธศาสนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ^{๘๙}

^{๘๘} สัมภาษณ์พระครูสุวรรณรัตนวัฒน์, เจ้าคณะตำบลเกษตรสุวรรณ, ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๘๙} สัมภาษณ์ พระครูโสภิตธรรมสถิตย์, เจ้าคณะตำบลพานทอง, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

๒. ปัจจัยที่มีความสำคัญกับผู้ใช้นั้น ต้องมีต้นทุน คำว่าต้นทุนในที่นี้หมายรวมถึง ด้านจริยธรรม ศีลธรรม และการรู้เท่าทันเทคโนโลยี และการคำนึงถึงพฤติกรรม ความหลากหลายด้านวัฒนธรรม และข้อมูลข่าวสารต่างๆรอบตัว เช่น เรื่องอาเซียนที่ตอนนี้ทุกภาคส่วนต้องมีการรับมือและปรับตัว^{๙๐}

๓. พระภิกษุส่วนใหญ่ที่ไม่ได้อยู่ในเมือง หรือในตัวจังหวัด หรือ “พระในชุมชนที่ห่างไกล ส่วนมากมี การศึกษาไม่สูง ไม่สามารถพูดให้ญาติโยมเชื่อถือผู้ใหญ่อันได้ ฉะนั้น สิ่งแรกที่ควรกระทำคือ การสร้างจุดด้อยให้กลายเป็นจุดแข็งโดยการมีนโยบายในการศึกษาของพระสังฆาธิการว่าจะต้องสำเร็จ การศึกษาปริญญาตรีเป็นพื้นฐานหรือการจะให้เกิดการพัฒนาภาวะผู้นำนั้นสมควรจะมีโครงการเสริมให้กับ ทางคณะสงฆ์ เช่น การอบรมพระนักเทศน์ การอบรมพระสังฆาธิการ การอบรมการเผยแผ่ เป็นต้น^{๙๑}

๔. วิธีการสร้างความชำนาญ มองปัญหา คืออะไร หรือคาดการณ์ปัญหา แล้วจะพัฒนาตนเอง เพื่อแก้ปัญหาที่เกิด จะใช้สิ่งใดเตรียมไว้มาแก้ปัญหา ความชำนาญในหลาย ๆ ด้าน ทำไม่ได้แต่ต้องเข้าใจธรรมชาติที่มีความแตกต่างกัน เป็นผู้นำต้องมีความเข้าใจ เป้าหมาย ที่ต้องสร้างความชำนาญ มีความรู้ในงานนั้น ต้องเข้าใจ ผู้ใต้บังคับบัญชา ถ้าบกพร่องตรงไหน ให้พัฒนางานให้ตรงในส่วนนั้น ต้องทักษะในการบริหารจัดการ มีความเชี่ยวชาญในการบริหารทำงานเป็นทีม เป็นเครือข่าย^{๙๒}

๕. นอกจากนี้การพัฒนาพระพุทธศาสนานั้นต้องมีการพัฒนาแบบองค์รวม เนื่องจากพระพุทธศาสนาจะยั่งยืนได้ก็ด้วยพุทธบริษัท ๔ สำหรับพระสังฆาธิการนั้นจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการศึกษา เช่นเรื่องไตรสิกขา พระธรรมวินัย นกธรรมบาลีและการศึกษาสมัยใหม่ในปัจจุบันไม่ว่าจะเป็น ระดับปริญญาตรี และ ทั้งเรื่องเทคโนโลยีก็มีความสำคัญ ไม่หยุดยั้งในการเรียนรู้ ควรรู้ให้เท่าทันคือ รู้เท่า เอาไว้ทัน รู้ทันเอาไว้แก้ไข^{๙๓} ทางคณะสงฆ์กันต้องช่วยเหลือเมื่อพบ ข้อบกพร่องหรือข้อผิดพลาดในการทำงาน สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่น และทำงานโดยผ่านผู้อื่นได้ มีความเต็มใจในการแก้ไขปัญหา

๖. โดยปัจจุบันผู้นำพระสังฆาธิการการใช้ประสบการณ์ ความรู้ ความสามารถ ทักษะจิตวิทยา หลักจิตวิทยาและปรัชญาของการบริหาร นำพาจิตใจของผู้ร่วมงานให้ยึดหลักศูนย์รวมของการทำงานร่วมกัน^{๙๔}

๗. การทำบ่อย ๆ เพื่อให้เกิดความชำนาญ ใช้ความฝึกฝนให้มีความชำนาญในด้านนั้น ๆ เป้าหมายการฝึกฝนจะก่อให้เกิดประสบการณ์ ดังคำกล่าวที่ว่า ทำให้เหมือนพระปฏิบัติ ต้องฝึกสติ ฝึกสมาธิให้มีความ รับผิดชอบ ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาสังคมของพระสงฆ์ให้อยู่ดีมีสุข การเป็นเจ้าอาวาส

^{๙๐}สัมภาษณ์ เจ้าอธิการไพโรจน์ ญาณวชิโร, เจ้าคณะตำบลท่าบุญมี, ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๙๑}สัมภาษณ์ พระครูสุวรรณรัตนวัฒน์, เจ้าคณะตำบลเกษตรสุวรรณจังหวัดชลบุรี, ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๙๒}สัมภาษณ์ พระมหาเสถียรพงษ์ สติรวโส, เจ้าคณะตำบลบางปลาสร้อย จังหวัดชลบุรี, ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๙๓}สัมภาษณ์ พระมหาโสภณ โสมทตโต, เจ้าคณะตำบลหนองไม้แดง, ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๙๔}สัมภาษณ์ พระครูอาทรพัฒนาริม , เจ้าคณะตำบลทุ่งสุขลา, ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

ต้องมีภูมิธรรม ต้องมีภูมิรู้ เพื่อสอนได้ ภูมิรู้ ภูมิธรรมต้องมีการบริหารคน ที่อาศัยวัด วัด สามเณร อุบาสก และอุบาสิกา มีธรรมประจำใจ อดทน คือ สิ่งสำคัญที่สุด ช่วยกันพัฒนาวัด ภูมิฐาน ผู้นำที่สมบูรณ์แบบ สิ่งที่ปฏิบัติอยู่วิธีการบริหาร เวลาปฏิบัติโดยชัดเจน ต้องทำ กิจวัตร ต้องมาทำวัตรเช้า ทำวัตรเย็น และมีกิจกรรมของวัดและให้ปฏิบัติตามหน้าที่ การเป็นผู้นำต้องปฏิบัติด้วยเช่นกัน^{๙๕}

๘. การเป็นผู้นำต้องมีการปฏิบัติจริง เป็นตัวอย่างที่ดีของครู ให้ความน่าเชื่อถือและมีความศรัทธา การทำบ่อย ๆ ทำซ้ำๆ เพื่อก่อให้เกิดปัญญาและความชำนาญ^{๙๖} แนวทางการพัฒนางาน ผู้บังคับบัญชาได้ใช้ความ ชำนาญ ความรอบรู้ในด้านต่าง ๆ อย่างรอบคอบในการพิจารณาสั่งการในเรื่องนั้น ๆ เพื่อให้ได้บังคับบัญชาได้ปฏิบัติงานประสบผลสำเร็จ ระเบียบคณะสงฆ์ต่าง ๆ ให้ บุคลากรทางคณะสงฆ์ทราบ เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดผิดพลาด เพิ่มประสิทธิภาพให้กับคนทำงาน โดย การสร้างประสบการณ์ด้านทฤษฎี และปฏิบัติ ให้สมกับเป็นผู้ชำนาญงานในด้านนั้น ๆ^{๙๗}

๙. การพัฒนาภาวะผู้นำต้องมุ่งเน้นการมีทักษะด้านเทคโนโลยีใหม่ ๆ ทักษะในการพูด ทักษะการอ่าน มีความมั่นใจในตนเอง มีการฝึกทักษะที่พึงประสงค์ เน้นระบบ ๒ ภาษา และความ เป็นสากล ตรงกับสมัยยุคนี้เราก้าวสู่อาเซียนคณะสงฆ์ก็ต้องตื่นตัว การมีความรู้ มีการศึกษา การฝึกอบรมในด้านต่าง ๆ จะส่งผลที่จะนำมาพัฒนาองค์กรคณะสงฆ์ได้อย่างมีระบบ และมี ประสิทธิภาพ^{๙๘}

๑๐. พระสังฆาธิการควรต้องมีการศึกษาหาความรู้อยู่เสมอ ทั้งทางโลกก็ต้องรู้เหตุบ้าน การเมือง ทางพระธรรมวินัย ก็ต้องเคร่งครัด หรือผ่านการศึกษาด้านการบริหาร ในการปฏิบัติ ควบคู่กัน ผู้บริหารที่มีประสบการณ์ในหน่วยงานเดิมเป็นพื้นฐานจะมีประสบการณ์การของ ความ ชำนาญเฉพาะด้าน ซึ่งจะทำงานดำเนินการไปอย่างมีระบบ มีขั้นตอน เพราะผู้บริหารที่มีความ ชำนาญจะคอยดูแล คอยฝึกฝนในเรื่องของเทคนิคหรือทักษะด้าน ๆ เพื่อเป็นการเพิ่มพูนความรู้ และ สบการณ์ในเรื่องนั้น ๆ อยู่เสมอๆ^{๙๙}

โดยสรุปการศึกษาหลักพุทธธรรมและวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ในการ บริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี ด้านเชี่ยวชาญในงาน (Technical Skill) ตามหลักวิธูโร สามารถ สรุปได้ดังแผนภาพที่ ๔.๒ ได้ดังนี้

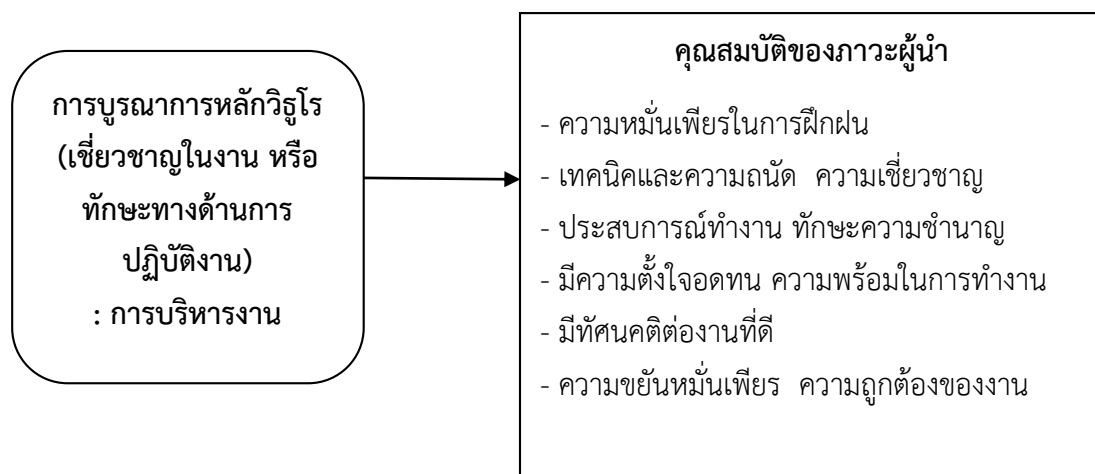
^{๙๕} สัมภาษณ์ พระราชสิทธิวิมล , ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดชลบุรี, ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๙๖} สัมภาษณ์ พระปัญญาธรรมาภรณ์, รองเจ้าคณะจังหวัดชลบุรี, ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๙๗} สัมภาษณ์ พระครูวิมลจรรย์าลังการ, เจ้าคณะตำบลหนองปรือเขต ๑, ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๙๘} สัมภาษณ์ ดร.บุญรอด บุญเกิด, คณะบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยบูรพา, ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

^{๙๙} สัมภาษณ์ พระครูอาทรพัฒนาริรม , เจ้าคณะตำบลทุ่งสุขลา, ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

แผนภาพที่ ๔.๒ การบูรณาการหลักพุทธธรรมด้านความชำนาญ
ที่มา : จากการสังเคราะห์ของผู้วิจัย

๔.๒.๓ การบูรณาการหลักนิสสัยสัมปันโน (มีมนุษยสัมพันธ์ หรือทักษะด้านการสื่อสาร) กับการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี พบว่า

๑. ความสามัคคีในหมู่คณะ การยิ้มแย้มแจ่มใสซึ่งกันและกันเป็นสิ่งที่ดี การเกิดความศรัทธาในพระภิกษุสงฆ์ การทำตนเองให้มีศีล ผู้ที่มีการสำรวมกาย วาจาใจ เรียกว่า ผู้มีความสามารถ มีความรู้ดี มีความคิด มองการไกล^{๑๐๐} ผู้นำต้องมีปฏิสัมพันธ์ เกี่ยวกับการต้อนรับ เช่น มีการปรึกษาหารือ ต้องมีการต้อนรับ ต้องมีบทบาทหน้าที่ ต้องมีรูปแบบหลาย ๆ ด้าน การเป็นผู้นำ การบริหารจัดการวัด เจ้าอาวาสเปรียบเสมือน ผู้อำนวยการ ที่คอยอำนวยความสะดวกสงฆ์ ที่มีบทบาทหน้าที่รับผิดชอบ^{๑๐๑}

๒. การกุศลธรรมในทุกวันพระในวัด มีกิจกรรมร่วมกัน กับญาติโยม หรือบรรยายธรรมทางสถานีวิฑู ที่วัด เวลา ๑๗.๐๐ – ๑๘.๐๐ น. มีมุมมองต่าง คนต่างความคิด ส่วนใหญ่จะใช้กิจกรรมในการแก้ไข เพราะช่วยให้สามารถดึงดูดความสนใจของญาติโยม เพื่อให้ลูกให้หลาน มาเข้าวัดด้วยความเลื่อมใสศรัทธาอย่างมีความสุขการเผยแพร่การ ประชาสัมพันธ์เสียงตามสาย เป็นการเชื่อมความสัมพันธ์กับชุมชน โดยเน้นการเข้าถึงธรรม มีจิตเมตตา ให้อภัยให้โอกาสส่งเสริมการไม่ปิดกั้นความเจริญ ^{๑๐๒} การบริหารจัดการวัดก็คือการการพัฒนาวัด เพื่อให้ประชาชน ได้มีส่วนร่วมและสามัคคีกันในหมู่คณะ ให้คำแนะนำที่ถูกต้อง ให้มีความก้าวหน้าในทางพระพุทธศาสนา การบริหารทางวัดต้องการให้มีการติดต่อเชื่อมความสามัคคี มีการจัดกฐิน ฟ้าป่าสามัคคี ที่จะดำเนินการ วัถวารวัดของวัด เน้นในความสามัคคีในด้านคณะสงฆ์^{๑๐๓}

^{๑๐๐}สัมภาษณ์ พระครูโสภิตธรรมสถิตย์, เจ้าคณะตำบลพานทอง, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๐๑}สัมภาษณ์ พระปัญญารัตนภรณ์, รองเจ้าคณะจังหวัดชลบุรี, ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๐๒}สัมภาษณ์เจ้าอธิการไพโรจน์ ปญญาวิโร, เจ้าคณะตำบลท่าบูนุมี, ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๐๓}สัมภาษณ์ พันเอกวัฒนพงษ์ มะหิพันธ์, หัวหน้ากลุ่มงานข่าว กอ.รมน.จังหวัดชลบุรี, ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

๓. ผู้ที่จะเป็นผู้นำที่ดีได้นั้น ต้องเป็นผู้ที่รู้จักบทบาทและหน้าที่ของตนที่ต้องรับผิดชอบ ในองค์การ ในด้านหน้าที่หลักและความรับผิดชอบตามตำแหน่งในองค์การตามหลักการบริหารจัดการ และยังต้องรู้จักหน้าที่รอง คือ การเป็นบุคคลตัวอย่างที่ทำหน้าที่เป็นตัวแทนกลุ่มที่ช่วยเหลือสมาชิก ในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับกลุ่ม เพื่อสร้างสัมพันธภาพและประสานงานภายในกลุ่มให้มีความสามัคคี เพื่อให้งานต่าง ๆ สำเร็จบรรลุเป้าหมายได้ ผู้นำจึงควรเป็นผู้ที่มีทั้ง ธรรมและความรู้^{๑๐๔}

๔. ผู้นำทางคณะสงฆ์ พระคุณเจ้าเป็นผู้นำเช่น ประเพณีวันอาสาฬหบูชา วัดต้องมี คณะกรรมการวัด มีการวางแผน วิชาการกรรมการวัด ในส่วนของผู้นำของสถานศึกษาด้านมนุษยสัมพันธ์ ต้องมีการสอบถามถึงความเป็นอยู่ สำหรับของพระสงฆ์มีการตรวจเยี่ยม ปีละ ๓ ครั้ง มีการวางแผนและปรึกษาหารือ นัดวันเวลาที่เหมาะสมเหมือนกับส่วนราชการ ผู้นำต้องมีมนุษยสัมพันธ์ ให้กับผู้ใต้บังคับบัญชา ต้องมีรอยยิ้มให้คนที่มาติดต่อ เมื่อติดต่อประสานงานเรียบร้อยแล้วกลับไปมีความสุข^{๑๐๕}

๕. การเป็นผู้นำยุคใหม่ต้องสามารถสื่อข่าวสารได้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถ สื่อความคิด แผนงานสำหรับอนาคตได้ การมีมนุษยสัมพันธ์ต้องประสานให้ได้กับการร่วมมือ ภาครัฐ กับประชาชนทั่วไป กับผู้นำพื้นที่ ในภูมิภาค เพราะปัจจุบันการสื่อสารด้าน เทคโนโลยีต่าง ๆ มีความก้าวไกล ความสัมพันธ์อันดีจะนำพาความร่วมมือเพื่อการพัฒนาทั้งภายใน องค์การ และภายนอกองค์การ^{๑๐๖}

๖. การแนะนำผู้ใต้บังคับบัญชา ให้ปฏิบัติตามจุดประสงค์ของพระ ปฎิยัติ ปฎิบัติ ปฎิเวช เบื้องต้นต้องศึกษาและมีวิริยะ อุตสาหะ และการเรียนบาลี เน้นด้านการศึกษา ต้องให้นโยบายต้อง ชยันปฎิบัติเพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ตามที่กำหนด การศึกษาเล่าเรียน เป็นงานหลักของวัด สงเคราะห์ญาติโยมไปตามสมควร งานหลักของวัด คือ ปฎิยัติ งานปกครององค์การ เผยแพร่การเทศน์ มีการบรรยายธรรม มีการบวชเณรภาคฤดูร้อน และบูรณปฏิสังขร คืองานหลักของเจ้าอาวาส ศึกษา สงเคราะห์ มีการจัดโรงเรียนเด็กเล็ก โรงเรียนการศึกษาสงเคราะห์ภายในวัด ปฏิสังขรณ์ มีการสร้าง บำรุง ดูแลวัด การช่วยเหลือญาติโยม ขุดสระน้ำ การสร้างกุฏิ ขุดบ่อน้ำ ฯลฯ^{๑๐๗}

๗. ปัจจุบันผู้นำด้านมนุษยสัมพันธ์ ต้องมีการสร้างเครือข่ายให้เข้มแข็ง โดยการใช้ เทคโนโลยี เพื่อให้ความสำคัญด้านการสื่อสาร เช่น Line Facebook และ E-mail แบ่งออกเป็น ๒ กลุ่ม คือ ๑. มนุษยสัมพันธ์ด้านจิตบริการ คือ มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อผู้เข้ามาติดต่องาน รวมทั้งมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อเพื่อนร่วมงานเพื่อการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ ๒. มนุษยสัมพันธ์ด้านสายงานเป็น มนุษยสัมพันธ์โดยการสร้างเครือข่ายจากการไปอบรม ประชุม ในการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ความคิดเห็น^{๑๐๘}

^{๑๐๔}สัมภาษณ์ นางสาวณัฏฐนันท์ แดงเรียงรัมย์ , นักวิชาการศาสนาชำนาญการ, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๐๕}พระครูปลัดสุวัฒนศีลคุณ, ที่ปรึกษาเจ้าคณะตำบลมะขามหย่ง, ๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๐๖}สัมภาษณ์ พระครูวิมลจริยาลังการ,เจ้าคณะตำบลหนองปรือเขต ๑, ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

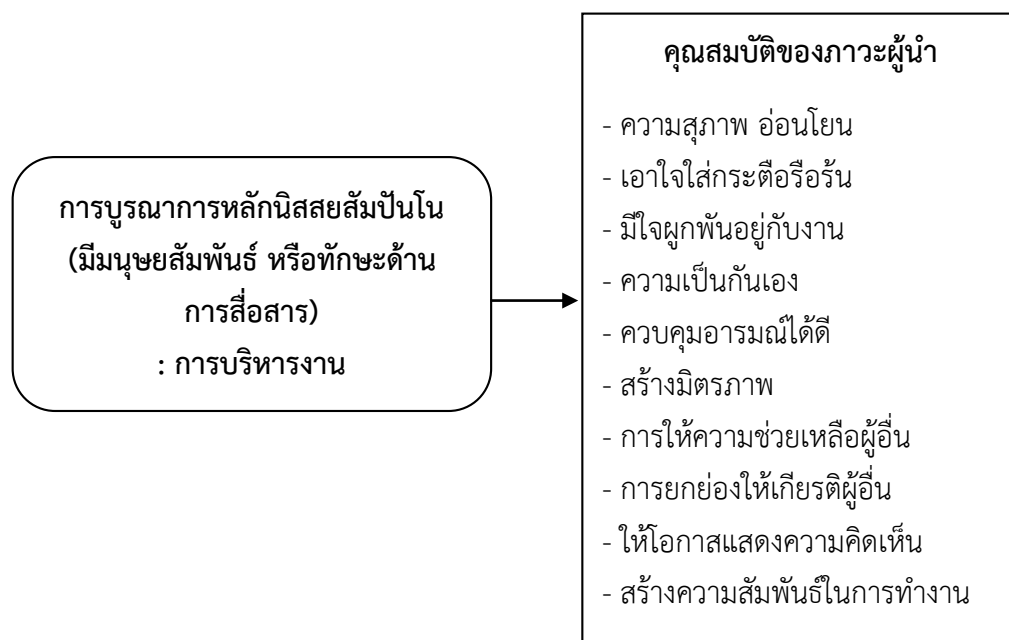
^{๑๐๗}สัมภาษณ์ พระราชสิทธิวิมล , ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดชลบุรี, ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๐๘}สัมภาษณ์ นางวชิรา น่วมเจริญ, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดชลบุรี, ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

๘. ภาวะผู้นำต้องไม่ใช่อำนาจ การทำงานโดยใช้กระบวนการบริหารที่ทำงาน ร่วมกัน ต้องมี พระเดชพระคุณ ต้องเห็นใจซึ่งกันและกัน ใจเขาใจเรา ต้องเข้าถึงจิตใจผู้ใต้บังคับบัญชา หรือมีการ สันทนการเป็นครั้งคราว มีโอกาสในการสังสรรค์ บางครั้งโอกาสการปรึกษาหารือกันนอก เวลา ทำงานเปิดใจปรึกษาหารือกันจะได้ความจริงใจจากผู้ใต้บังคับบัญชามากกว่า อยู่ในช่วงเวลาทำงาน ปกติ^{๑๐๙}

๙. การติดต่อสื่อสารที่แสดงออกมาเพื่อให้คนอื่นได้รับรู้ การประสานงานที่ดี มอบหมายงาน ให้ตรงตามความสามารถ การสร้างความสัมพันธ์ในหน่วยงาน การมีสัจจะ วาจามีเสน่ห์ คำมั่นสัญญา เคารพในสิทธิผู้อื่น มีอารมณ์แจ่มใจและการสร้างแรงจูงใจ มีสภาพจิตใจที่มั่นคง จะทำให้เกิดความ สามัคคีในหมู่คณะ^{๑๑๐}

โดยสรุปการเพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมและวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ในการ บริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรีด้านมนุษยสัมพันธ์ (Human Relation Skill) หรือหลักนิสสยสัมพันธ์ โน สามารถสรุปได้ดังแผนภาพที่ ๔.๓ ได้ดังนี้

แผนภาพที่ ๔.๓ การบูรณาการหลักพุทธธรรมด้านมนุษยสัมพันธ์
ที่มา : จากการสังเคราะห์ของผู้วิจัย

การเพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมและวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ในการบริหาร จัดการวัดในจังหวัดชลบุรีสามารถสรุปดังนี้

๑. ด้านวิสัยทัศน์(จักขุมา) : การบริหารตน ในการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการ เพื่อการบริหารจัดการวัด ต้องเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ ในองค์การรวมถึงการมีเจตคติที่เหมาะสมกับตำแหน่ง

^{๑๐๙}สัมภาษณ์ ดร.บุญรอด บุญเกิด, คณะบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยบูรพา, ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

^{๑๑๐}สัมภาษณ์ พระครูทัศนียคุณากร , เจ้าคณะอำเภอสัตหีบ, ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

หน้าที่ และมี ความรู้ความสามารถ มีการวางแผนการดำเนินการและพอใจในการบริหารจัดการ สนับสนุนการจัด บุคลากรในการเข้ารับการฝึกอบรมกับหน่วยงานภายนอกอย่างสม่ำเสมอ มี แนวความคิดที่สอดคล้อง กับแนวโน้มในอนาคต ในหน้าที่ความรับผิดชอบที่จะประสบความสำเร็จ สามารถวิเคราะห์สถานการณ์ ปัจจุบันของหน่วยงาน และเต็มใจที่จะปฏิบัติงานกับองค์กร ให้ความ ช่วยเหลือและร่วมมือกับผู้อยู่ใต้ บังคับบัญชา อย่างเต็มความสามารถ มีเป้าหมายที่ชัดเจนและมีความ พื่อใจในงานที่ปฏิบัติอยู่ ทุ่มเท เพื่อคุณภาพของผลงานที่ปฏิบัติ ใฝ่ใจรักที่จะปฏิบัติงานที่ได้รับ มอบหมายให้ได้ผลดีขึ้น กำหนดทิศทาง ที่จะดำเนินงานขององค์กร โดยมีจุดหมายปลายทางที่ชัดเจน และมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ สนับสนุนมุ่งเน้นผู้รับบริการเป็นสำคัญ เพื่อให้มีการปฏิบัติงานที่ดี อย่างสม่ำเสมอ และนำหลักทฤษฎีปาปนิกรธรรม ๓ ด้านจักษุมา (การมีวิสัยทัศน์) ของพระพุทธองค์มา ใช้ในการปฏิบัติงาน สร้างวิสัยทัศน์ในองค์กร คิดกว้าง มองไกล มีความรู้ความสามารถ มีการ วางแผน สนับสนุนการฝึกอบรม มีแนวความคิดใหม่ ๆ สามารถวิเคราะห์สถานการณ์ ให้ความ ช่วยเหลือ มีเป้าหมายที่ชัดเจน ทุ่มเทเพื่อคุณภาพการบริหารจัดการ มีจุดหมายปลายทาง

๒. ด้านความชำนาญ(วิธูโร) : การบริหารงาน ในการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิ การเพื่อการบริหารจัดการวัด ด้านความชำนาญ คือ มีความหมั่นเพียรในการฝึกฝน เทคนิคและความ ถนัด ความเชี่ยวชาญ ประสบการณ์ทำงาน มีทักษะความชำนาญ มีความตั้งใจอดทน ความพร้อม ในการทำงาน มีทัศนคติต่องานที่ดี ความ ขยันหมั่นเพียร ความถูกต้องของงาน พระสังฆาธิการ/เจ้า อาวาส ต้องมีการฝึกฝนในการปฏิบัติงานในรูปแบบใหม่ ๆ เพื่อพัฒนาคุณภาพของการทำงาน มี เทคนิคและความ ถนัดในงานที่ทำ มีการฝึกฝนกระตุ้นบุคลากรคณะสงฆ์ให้ตื่นตัวในการปฏิบัติงาน มี ความเชี่ยวชาญและมุ่งมั่นที่ จะบริหารจัดการเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย มีประสบการณ์และความ พยายามที่จะบริหารจัดการอย่างต่อเนื่อง ผู้ที่มีทักษะความเข้าใจในการจัดบริหารจัดการวัดร่วมกับ บุคลากรคณะสงฆ์และประชาชนทุกภาคส่วนอย่างสม่ำเสมอ และมีการส่งเสริมและสนับสนุนให้ บุคลากรในการบริหารจัดการ อย่างต่อเนื่องอยู่เสมอโดยการนำเอาหลัก พุทธธรรมตามหลักทฤษฎี ปาปนิกรสูตร ด้านวิธูโร ไปใช้ในการบริหารจัดการ อย่างต่อเนื่องอยู่เสมอ มีความตั้งใจอดทน ต่อ สภาพปัญหาอัน เกิดจากการปฏิบัติงานในหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายอย่างเต็มความสามารถ มีความ พร้อมในการทำงาน ตลอดเวลา มีทัศนคติต่องานที่ดี และมีความขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติงานใน หน้าที่ มีการสร้าง บรรยากาศที่เป็นมิตร มีความมั่นใจในความถูกต้องของงานที่ทำทุกเรื่อง มีทักษะ ด้านเทคโนโลยีใหม่ มีประสบการณ์ ทำงาน ๆ มีความขยันหมั่นเพียร มีทัศนคติต่องานที่ดี มีทักษะ ในการทำงาน มีความตั้งใจอดทน ความหมั่นเพียรในการฝึกฝน

๓. ด้านมนุษยสัมพันธ์ (นิสสยสัมปันโน) : การบริหารงาน ในการพัฒนาภาวะผู้นำของ พระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัด การเป็นผู้ความสุภาพ อ่อนโยน เอาใจใส่กระตือรือร้น มีใจ ผูกพันอยู่กับงาน ความเป็นกันเอง ควบคุมอารมณ์ได้ดี สร้างมิตรภาพ การให้ความช่วยเหลือผู้อื่น การยกย่องให้เกียรติผู้อื่น ให้โอกาส แสดงความคิดเห็น สร้างความสัมพันธ์ในการทำงาน คือ เป็นผู้ มีความสุภาพ อ่อนโยน เอาใจใส่บุคลากรที่ปฏิบัติงาน เพื่อให้งานบรรลุเป้าหมาย มีกระตือรือร้น พร้อมให้คำปรึกษาแนะนำที่ถูกต้อง และหมั่นตรวจสอบ ข้อบกพร่อง เพื่อการบริหารจัดการ มีใจ ผูกพันอยู่กับงานในหน้าที่ รับรู้และใคร่ครวญในสิ่งที่ทำ และ ทำสิ่งนั้นด้วยความรอบคอบ พร้อมให้ คำปรึกษา ให้กำลังใจ แก่ผู้ใต้บังคับบัญชา มีความเป็นกันเองกับ คนทุกๆ คน ท างานร่วมกันไม่

ทอดทิ้งกันจนกว่างานจะสำเร็จ มีการควบคุมอารมณ์ได้ดี มั่นคง จริงใจ ที่จะทำงานแม้ในยามเกิดภาวะวิกฤติและผลกระทบจากเหตุการณ์ผันผวนของภายนอก สร้างมิตรภาพ ห่วงใยผู้ใต้บังคับบัญชา ทั้งนอกและในเวลางาน รวมทั้งเอาใจใส่ในการบริหารจัดการ มีการให้ความช่วยเหลือผู้อื่นเมื่อมีโอกาส และตรวจสอบงานที่มอบหมายอยู่เสมอ เพื่อให้งานมีประสิทธิภาพ มีการยกย่องให้เกียรติผู้อื่น เพื่อเพิ่มศักยภาพในการทำงาน มีความชัดเจน และให้โอกาสแสดงความคิดเห็น ในงานที่ได้รับมอบหมายอย่างเอาใจใส่ มุ่งเน้นการสร้างความมั่นใจ แจ่มแจ้งข้อมูลบุคลากรอย่างต่อเนื่อง สร้างความสัมพันธ์ในการทำงานที่ดีต่อบุคลากร และเข้าใจความต้องการของผู้อื่น สร้างมิตรภาพ ให้ความช่วยเหลือ มองโลกในแง่บวก สร้างความสัมพันธ์ มีอารมณ์แจ่มใส มีจิตอาสา วาจามีเสน่ห์ การมีสัจจะคำมั่นสัญญา เอาใจใส่กระตือรือร้น มีเมตตาริจิตอยู่ร่วมกัน มีความสุภาพ อ่อนโยน ให้ความช่วยเหลือ ซึ่งกันและกัน

๔.๒.๔ การพัฒนาภาวะผู้นำวิถีพุทธตามหลักไตรสิกขา

จากการศึกษา พบว่า หลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนาถือเป็นแนวคิด ทฤษฎี ที่มีความลึกซึ้ง แยกย่อย และเป็นไปตามกฎธรรมชาติ ขณะที่แนวคิด ทฤษฎีทางซีโกลอจิคตะวันตกถึงแม้จะถูกมองว่าเป็นไปตามหลักวิทยาศาสตร์ หากแต่เมื่อนำมาประยุกต์ใช้แล้วอาจจะขาดมิติแห่งความสมบูรณ์ในบางเรื่องบางออกไป ในการพัฒนาภาวะผู้นำก็เช่นกันหากมุ่งเน้นพัฒนาให้เป็นที่ไปตามแนวคิดทฤษฎีแบบตะวันตกที่เน้นการสร้างคนให้เก่งโดยอาศัยการเพิ่มพูนความรู้และทักษะในการทำงาน ซึ่งนั่นก็เป็นเพียงการพัฒนาคนให้มีเพียงวิชาหรือความรู้เท่านั้น ในขณะที่การพัฒนาภาวะผู้นำตามแนวทางพระพุทธศาสนานั้นนอกจากจะมีหลักการในการสร้างคนให้เป็นคนเก่ง ให้เป็นคนมีความรู้ มีความสามารถแล้ว สิ่งที่เป็นเนื้อหรือสาระสำคัญหลักก็คือหลักพุทธธรรมยังเป็นเครื่องมือในการสร้างคนให้เป็นดีหรือจรรยาได้ด้วย^{๑๑๑}

พระพุทธศาสนามีมิติมุมมองต่อคนทำงานที่ว่า คนเราจะเก่งหรือมีความรู้ ความสามารถเพียงอย่างเดียวไม่ได้ สิ่งที่สำคัญ คือ คนทุกคนจะต้องมีคุณธรรมความดีอยู่ในคนๆ นั้นด้วย กล่าวคือพระพุทธศาสนาจะเป็นหลักวิชาที่จะพัฒนาให้คนเป็นคนเก่ง (วิชา) และดี (จรรยา) จึงจะได้ชื่อว่าเป็นภาวะผู้นำที่สมบูรณ์ (วิชาจรรยาสัมปโน) แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นพระพุทธศาสนาก็มิได้ปฏิเสธแนวคิดทฤษฎีแบบตะวันตก หากแต่หลักการทางพระพุทธศาสนานั้นกลับสอนให้นำเอาหลักวิชามาบูรณาการร่วมกันเพื่อให้เกิดความสมบูรณ์เพียบพร้อมและสอดคล้องอย่างลงตัวตามหลักธรรมชาติ^{๑๑๒}

ในเรื่องเกี่ยวกับบุคคล ทรัพยากรบุคคล หรือทรัพยากรมนุษย์ในทางพระพุทธศาสนานั้นได้แบ่งแยกบุคคลที่ต้องพัฒนาไว้อย่างชัดเจนตามหลักบัว ๔ เหล่า คือ^{๑๑๓}

๑) อุกคฤหิตัญญู หมายถึง พวกที่มีสติปัญญาฉลาดเฉลียว เป็นสัมมาทิฐิ เมื่อได้ฟังธรรมก็สามารถรู้และเข้าใจในเวลาอันรวดเร็ว เปรียบเสมือนดอกบัวที่อยู่พ้นน้ำ เมื่อต้องแสงอาทิตย์ก็เบ่งบานทันที

^{๑๑๑} สัมภาษณ์ พันเอกวัฒนพงษ์ มะหิพันธ์, หัวหน้ากลุ่มงานข่าว กอ.รมน.จังหวัดชลบุรี, ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๑๒} สัมภาษณ์ พระปัญญาธรรมาภรณ์, รองเจ้าคณะจังหวัดชลบุรี, ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๑๓} สัมภาษณ์ นางวชิรา น่วมเจริญ, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดชลบุรี, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

๒) วิปจิตัญญ พวกที่มีสติปัญญาปานกลางเป็นสัมมาทิฐิ เมื่อได้ฟังธรรมแล้วพิจารณาตามและได้รับการอบรมฝึกฝนเพิ่มเติมก็จะสามารถรู้และเข้าใจได้ในเวลาอันไม่ช้า เปรียบเสมือนดอกบัวที่อยู่ปริ่มน้ำซึ่งจะบานในวันถัดไป

๓) เนยยะ พวกที่มีสติปัญญาน้อย แต่เป็นสัมมาทิฐิ เมื่อได้ฟังธรรมแล้วพิจารณาตามและได้รับการอบรมฝึกฝนเพิ่มอยู่เสมอ มีความขยันหมั่นเพียรไม่ย่อท้อ มีสติมั่นประกอบด้วยศรัทธาปสาทะ ในที่สุดก็สามารถรู้และเข้าใจได้ในวันหนึ่งข้างหน้า เปรียบเสมือนดอกบัวที่อยู่ใต้น้ำ ซึ่งจะค่อยๆ โผล่ขึ้นเบ่งบานได้ในวันหนึ่ง และ

๔) ปทปรมะ พวกที่ไร้สติปัญญาและยังเป็นมิจฉาทิฐิ แม้ได้ฟังธรรมก็ไม่อาจเข้าใจความหมายหรือรู้ตามได้ ทั้งยังขาดศรัทธาปสาทะไร้ซึ่งความเพียรเปรียบเสมือนดอกบัวที่จมลึกอยู่กับโคลนตม ยิ่งแต่จะตกเป็นอาหารของเต่าปลา ไม่มีโอกาสโผล่ขึ้นพ้นน้ำเพื่อเบ่งบาน

ทั้งนี้ ๓ จำพวกแรก พระพุทธองค์ให้คำจำกัดความ เรียกว่า "เวไนยสัตว์" หรือผู้ที่ควรค่าแก่การแนะนำสั่งสอนได้ ส่วนปทปรมะนั้นเป็นพวก "อเวไนยสัตว์" หรือผู้ไม่อาจแนะนำสั่งสอนได้ แม้จะสั่งสอนก็จะเสียเวลาเปล่า

สำหรับหลักธรรมที่นำมาพัฒนามนุษย์ให้เป็นผู้ที่จะมีทั้ง "วิชาและจรรยา" นั้นก็คงต้องยกเอา "หลักไตรสิกขา" มาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคนให้เป็นผู้ที่ถึงพร้อมทั้งด้านศีล สมาธิ และปัญญา ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๑) การพัฒนาด้านศีล หรือ การพัฒนาพฤติกรรม

การพัฒนาด้านพฤติกรรม หมายถึง การพัฒนาพฤติกรรมทางกายและวาจา ให้มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้อง มีผลดีกับสิ่งแวดล้อมที่เราเกี่ยวข้องสัมพันธ์ มี ๒ ประเภท คือ ๑) สิ่งแวดล้อมทางสังคม ได้แก่ เพื่อนมนุษย์ รวมทั้งสัตว์อื่น และ ๒) สิ่งแวดล้อมทางวัตถุ ได้แก่ ปัจจัย ๔ เครื่องใช้วัสดุอุปกรณ์ต่างๆ รวมทั้งเทคโนโลยี และสิ่งทั้งหลายที่มีในธรรมชาติ ทั้งนี้ศีลมีขอบเขตเฉพาะทางกายและวาจาที่ปรากฏภายนอก ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น ๔ มิติ คือ^{๑๑๔}

๑) การรักษาวินัยแม่บทของชุมชน (ปาฏิโมกขสังวร) เมื่อคนอยู่ร่วมกันหรือทำงานทำกิจการร่วมกันเป็นชุมชน เป็นหน่วยงาน เป็นองค์กร ตลอดจนจนเป็นประเทศชาติ จะต้องมียกเกณฑ์กติกาตลอดจนกฎหมาย เพื่อจัดระเบียบระบบให้เกิดความเรียบร้อย ความประสานสอดคล้อง ความเกื้อหนุนต่อกันความร่วมมือรับผิดชอบและสามัคคี ที่จะเอื้อโอกาส หรือเป็นหลักประกันให้ชีวิตความเป็นอยู่ และกิจการต่างๆ ดำเนินไปด้วยดี สมตามวัตถุประสงค์แห่งชีวิตหรือกิจการของชุมชนนั้น เช่น โรงเรียนก็ต้องมีกฎกติกาที่เป็นวินัยแม่บทของตนเช่นเดียวกัน สำหรับสังคมทุกห้วงหรือสังคมแห่งมนุษยชาติทั้งหมด ก็คือ ศีล ๕^{๑๑๕}

๒) การรู้จักใช้อินทรีย์ (อินทรีย์สังวร) เราารู้สิ่งสิ่งแวดล้อมโดยผ่านทางอินทรีย์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ถ้ารับรู้ใช้หูตาไม่เป็น เช่น ดูไม่เป็น ฟังไม่เป็น แทนที่จะได้ประโยชน์ก็จะเกิดโทษ เช่น เกิดความลุ่มหลงมัวเมา^{๑๑๖} ถูกหลอกลวงและเสื่อมเสียสุขภาพ ตลอดจนนำไปสู่การใช้มือและสมองเพื่อการแย่งชิงหรือทำลาย จึงต้องพัฒนาพฤติกรรมในการใช้อินทรีย์ ให้ดู ฟัง เป็นต้นอย่างมีสติ

^{๑๑๔} สัมภาษณ์ พระครูวิสิษฐธรรมโสภณ, เจ้าคณะตำบลบางพระ, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๑๕} สัมภาษณ์ พระครูโสรัจธรรมคุณ, รองเจ้าคณะอำเภอบ้านบึง, ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๑๖} สัมภาษณ์ พระครูทัศนียคุณากร, เจ้าคณะอำเภอสัตหีบ, ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

เมื่อดูเป็น ฟังเป็น เช่น ดูทีวีเป็น ฟังวิทยุเป็น รู้จักใช้ตาหู แสวงหาความรู้เป็นต้น ก็จะได้ปัญญา ได้คุณภาพชีวิต และนำไปสู่การใช้มือและสมองเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกันและทำการสร้างสรรค์หลักปฏิบัติที่สำคัญในการใช้อินทรีย์ คือ

๒.๑) รู้จักพิจารณาเลือกเฟ้นสิ่งที่จะดู จะฟัง และแยกแยะได้อย่างรู้เท่าทันว่าสิ่งใดรายการใดดีงามหรือไม่ เป็นคุณประโยชน์หรือเป็นโทษเป็นภัย แล้วหลีกเลี่ยงสิ่งชั่วร้ายเป็นโทษภัย และรับดูรับฟังสิ่งที่ดีงามเป็นประโยชน์^{๑๑๗}

๒.๒) รู้จักดู ฟัง อย่างมีสติ ควบคุมตนเองได้ รู้จักประมาณ รู้พอดี ไม่ปล่อยตัวให้ลุ่มหลงมัวเมา ตกเป็นทาสของสิ่งที่ดูที่ฟังเป็นต้นนั้น อันจะทำให้สิ้นเปลืองเงินทอง สูญเสียเวลา เสียสุขภาพ เสียการงาน เสียการเล่าเรียน เป็นต้น^{๑๑๘}

๒.๓) ไม่เห็นแก่ความสนุกสนานบันเทิง ไม่ติดอยู่แค่ความชอบใจไม่ชอบใจ แต่รู้จักดู รู้จักฟังให้ได้คุณค่าที่ดีงามเป็นประโยชน์สูงขึ้นไปกว่านั้น โดยเฉพาะที่สำคัญคือ ต้องให้ได้ปัญญา และคติที่จะนำมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาชีวิตและสังคม^{๑๑๙}

๓) การหาเลี้ยงชีพที่บริสุทธิ์ (อาชีพบริสุทธิ์) การทำมาหาเลี้ยงชีพเป็นพฤติกรรมหลักในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ถ้ามีผู้หาเลี้ยงชีพโดยวิธีทุจริต เป็นมิฉฉาชีพ นอกจากชีวิตของคนนั้นเองจะชั่วร้ายเสื่อมเสียแล้ว ก็จะก่อความเดือดร้อนแก่สังคมอย่างมาก จึงต้องย้ำเน้นกันอย่างยิ่งในเรื่องการพัฒนาสัมมาชีพ และส่งเสริมให้ประชาชนฝึกฝนตนให้สามารถประกอบสัมมาชีพ คือหาเลี้ยงชีพโดยทางสุจริต ไม่มีผิดกฎหมาย สัมมาชีพจึงมีลักษณะที่สำคัญๆ ดังนี้

๓.๑) เป็นอาชีพการงานที่ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ก่อเวรภัย หรือสร้างความเดือดร้อนเสียหายแก่สังคม^{๑๒๐}

๓.๒) เป็นอาชีพการงานที่ช่วยแก้ไขปัญหา หรือสร้างสรรค์ชีวิต และสังคมในทางดีทางหนึ่ง^{๑๒๑}

๓.๓) เป็นอาชีพการงานที่ช่วยให้ผู้ทำได้พัฒนาชีวิตของตนให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้น ทั้งด้านพฤติกรรมด้านจิตใจ และด้านปัญญา^{๑๒๒}

๓.๔) เป็นอาชีพการงานที่ไม่ทำลายคุณค่าของชีวิต และไม่เสื่อมเสีย คุณภาพชีวิต แต่ทำให้ชีวิตของตนมีคุณค่าน่าภาคภูมิใจ^{๑๒๓}

^{๑๑๗} สัมภาษณ์ พระครูโสรัจธรรมคุณ, รองเจ้าคณะอำเภอบ้านบึง, ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๑๘} สัมภาษณ์ ดร.บุญรอด บุญเกิด, คณะบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา, ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๑๙} สัมภาษณ์ พระมหาบุรี อธิปถุญ, รองเจ้าคณะอำเภอนนทบุรี, ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๒๐} สัมภาษณ์ พระปัญญาธรรมาภรณ์, รองเจ้าคณะจังหวัดชลบุรี, ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๒๑} สัมภาษณ์ ดร.บุญรอด บุญเกิด, คณะบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา, ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๒๒} สัมภาษณ์ พระปัญญาธรรมาภรณ์, รองเจ้าคณะจังหวัดชลบุรี, ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๒๓} สัมภาษณ์ เจ้าอธิการไพโรจน์ ปญญาวิโร, เจ้าคณะตำบลท่าบุญมี, ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

๓.๕) เป็นอาชีพการงานที่ทำให้ได้ปัจจัยเลี้ยงชีวิตมาด้วยเรี่ยวแรงกำลังกาย กำลังสติปัญญา ความเพียรพยายาม ความสามารถและมีมือของตน และทำให้ได้ฝึกฝนพัฒนาความเชี่ยวชาญจัดเจน หรือฝึกปรือฝีมือในทางสร้างสรรค์ยิ่งขึ้นไป^{๑๒๔}

๔) การเสพบริโภคปัจจัยโดยใช้ปัญญาพิจารณา (ปัจจัยปัจจเวกขณะ) ทั้งนี้พฤติกรรมของมนุษย์ในที่สุดก็มาลงที่การกิน ใช้เสพบริโภค ถ้ามนุษย์ไม่พัฒนาพฤติกรรมในการเสพบริโภค ก็จะก่อปัญหาอย่างมากทั้งแก่ชีวิต แก่สังคม และแก่โลก เพราะเขาจะกิน ใช้ บริโภคปัจจัย ๔ และสิ่งของเครื่องใช้ทั้งหลาย รวมทั้งเทคโนโลยีด้วยโมหะ ก่อให้เกิดความลุ่มหลง มัวเมา ฟุ้งเฟ้อ พุ่มพวย ความเสื่อมเสียคุณภาพชีวิต การใช้จ่ายสิ้นเปลือง การขัดแย้ง แย่งชิง เบียดเบียนกันในสังคม การทำลายทรัพยากรธรรมชาติ และการก่อกมลภาวะ เป็นต้น ^{๑๒๕}

การพัฒนาพฤติกรรมในการกิน ใช้ เสพ บริโภค ให้เป็นพฤติกรรมที่เกิดจากปัญญาที่รู้ เข้าใจ และปฏิบัติให้ถูกต้องตามวัตถุประสงค์ของปัจจัย ๔ ตลอดจนเทคโนโลยีนั้นๆ เริ่มแต่รับประทานอาหารเช้าเพื่อบำรุงเลี้ยงร่างกายให้แข็งแรงมีสุขภาพดี ไม่ใช่กินเพียงเพื่อเอร็ดอร่อย อวดโก้ อวดฐานะ หรือตื่นตามค่านิยมฟูฟ่า ให้เป็นการกินด้วยปัญญาที่ทำให้รู้จักประมาณในการบริโภค หรือกินพอดี ที่เรียกว่า โภชนะมัตตัญญูตา ตลอดจนการใช้สอยสิ่งต่างๆ อย่างประหยัด ซึ่งทำให้ได้ประโยชน์มากที่สุดโดยสิ้นเปลืองน้อยที่สุด

การพัฒนาการใช้ปัญญาปัจจัยปัจจเวกขณะ หมายถึง การใช้ปัญญาทำความเข้าใจ แล้วบริโภคปัจจัยทั้งหลายให้ได้ผลตรงพอดี ตามคุณค่าแท้ที่เป็นจุดหมายของการบริโภคสิ่งนั้นๆ ศิลหหมวดนี้มีหลักในการปฏิบัติดังนี้^{๑๒๖}

(๑) บริโภคด้วยความรู้ตระหนักรู้ว่าการมี-ใช้-บริโภคสิ่งเหล่านั้นมิใช่เป็น จุดหมายของชีวิตแต่มันเป็นปัจจัย เครื่องช่วยเกื้อหนุนให้เรา สามารถพัฒนาชีวิตและทำการสร้างสรรค์ประโยชน์สุขที่สูงยิ่งขึ้นไป

(๒) บริโภคด้วยความรู้เท่าทันต่อวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของการบริโภค ใช้สอยสิ่งนั้นๆ เช่นการสวมรองเท้ามีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยปกป้องเท้า มิให้เป็นอันตรายจากสิ่งกระทบกระทั่ง และเชื้อโรค เป็นต้น และเพื่อช่วยให้เดินวิ่งได้สะดวกรวดเร็ว ทนนาน เป็นต้น มิใช่สวมใส่เพื่ออวดโก้ แสดงฐานะกันตามค่านิยมที่เลื่อนลอย

(๓) บริโภคโดยพิจารณาจัดสรรควบคุมให้ได้ปริมาณ ประเภทและคุณสมบัติของสิ่งที่บริโภคตรงพอดีกับวัตถุประสงค์ที่แท้จริง ของการบริโภคสิ่งนั้น เช่น บริโภคอาหารในปริมาณและประเภท ซึ่งพอดีกับความต้องการของร่างกายที่จะช่วยให้มีสุขภาพดี

(๔) การละเว้นหรือเลิกเสพบริโภคสิ่งที่ไม่เป็นปัจจัยเกื้อหนุนชีวิต เช่นสิ่งที่ทำลายสุขภาพ เป็นต้น โดยไม่เห็นแก่การเสพรส หรือ ความโก้หรูหร่า เป็นต้น

นอกจากนั้นการพัฒนาภาวะผู้นำโดยอาศัยหลักอภิสัสติศึกษา หรือ ศีลศึกษา จากการศึกษายังพบว่า การพัฒนามนุษย์ในทางพระพุทธศาสนานั้นได้มุ่งพัฒนามนุษย์ให้เป็นที่ไปตาม

^{๑๒๔} สัมภาษณ์ พระครูพิศาลประชานุกิจ , เจ้าคณะอำเภอหนองใหญ่, ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๒๕} สัมภาษณ์ พระราชสิทธิวิมล, ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดชลบุรี, ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๒๖} สัมภาษณ์ พระมหาบุรี อธิปญโญ, รองเจ้าคณะอำเภอนสนิม, ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

แนวทางมรรคมืดองค์ ๘ ในองค์ประกอบ ๓ ด้านสำคัญ คือ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และ สัมมาอาชีวะ ดังรายละเอียดดังนี้

๑) การพัฒนาภาวะผู้นำตามหลักสัมมาวาจา หมายถึง การพัฒนาภาวะผู้นำให้ถึงพร้อมทางด้านวาจา โดยเว้นจากการพูดเท็จ การพูดส่อเสียด การพูดหยาบคาย การพูดเพ้อเจ้อ ถือเป็นองค์ธรรมสำคัญในหลักเบญจศีล หรือ ศีล ๕ ในข้อที่ ๔ มุสาวาทา เวระมณี ซึ่งมีสาระสำคัญที่ต้องประพฤติ ปฏิบัติ หรือดำเนินชีวิตทั้งในชีวิตส่วนตัวและชีวิตในที่ทำงานที่จะต้องปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่นด้วยการกล่าววาจาเท็จ การโกหก หลอกลวง ตัดรอนประโยชน์ หรือ แกล้งทำลายด้วยวาจา ทั้งนี้ในการพัฒนามนุษย์นอกจากเราไม่พูดหรือไม่สื่อสารที่เป็นการโกหก หลอกลวงแล้ว เรายังต้องฝึกมนุษย์ให้พูดในลักษณะที่เป็นสัจจวาจา คือ พูดความจริง พูดแล้วก่อให้เกิดกำลังใจ พูดแล้วก่อให้เกิดความสมัครสมานสามัคคีในองค์กร พูดด้วยหลักปยวาจา หรือ พูดจาไพเราะเสนาะหู พูดสุภาพ พูดอ่อนหวาน และพูดในเรื่องที่มีสาระก่อให้เกิดประโยชน์แห่งตน ประโยชน์แก่ผู้อื่น และประโยชน์ส่วนรวม^{๑๒๗}

๒) การพัฒนาภาวะผู้นำตามหลักสัมมากัมมันตะ หมายถึง การพัฒนามนุษย์ให้ถึงพร้อมด้วยการประพฤติ ปฏิบัติตนให้เป็นไปตามหลักเบญจศีลในข้อที่ ๑, ๒ และ ๓ กล่าวคือ การพัฒนาให้เป็นมนุษย์ที่กระทำอย่างถูกต้องตามทำนองคลองธรรม ไม่ว่าจะเป็นการไม่เบียดเบียนหรือการมุ่งร้ายทำลายชีวิตของกันและกันไม่ว่าจะเป็นมนุษย์หรือสัตว์ และสนับสนุนส่งเสริมให้เกิดการกระทำในลักษณะการช่วยเหลือเกื้อกูล การมีความเอื้ออาทร แบ่งปัน (ปาณาติปาตา เวรมณี) ในข้อที่ ๒ คือ การเคารพในทรัพย์สินหรือทรัพยากรของผู้อื่น การประพฤติหรือดำเนินชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนด้านทรัพย์สินหรือกรรมสิทธิ์ และสนับสนุนให้เกิดการบริจาค ทาน หรือแบ่งปันแก่กันและกัน (อทินนาทานา เวรมณี) และข้อที่ ๓ คือ การประพฤติหรือดำเนินชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่นด้านคนรัก คู่ครอง บุพการี ทายาท อันเป็นที่รักและหวงแหน หรือแม้กระทั่งบทบาท อำนาจหน้าที่ของผู้อื่น โดยมีหลักยึดสำคัญคือจะต้องไม่ประพฤติผิด ละเมิด หรือล่วงเกิน ขณะเดียวกันก็ควรฝึกตนและดำรงตนให้ตั้งอยู่ในความสันโดษ พึงพอใจในสิ่งที่ตนเองมีหรือที่ตนเองครอบครอง (กาเมสุ มิจฉารานา เวรมณี)^{๑๒๘}

๓) การพัฒนามนุษย์ตามหลักสัมมาอาชีวะ หมายถึง การพัฒนามนุษย์ให้ถึงพร้อมด้วยการประกอบสัมมาชีพด้วยความถูกต้อง เหมาะสม ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ละเว้นจากการประกอบมิจฉาชีพ เป็นต้นว่า การค้ามนุษย์ คำอาวุธ คำสัตว์ให้เขาฆ่า คำสิ่งเสพติด คำสารพิษ ยึดถือหลักสำคัญในการประกอบอาชีพตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ลดกิเลส ลดโลภะ หรือ ความละโมภะโลกมาก ความไม่รู้จักพอ นอกจากนั้นควรที่จะประกอบอาชีพ กิจการ หน้าที่อันนำมาซึ่งรายได้เลี้ยงปากเลี้ยงท้องและบุคคล ครอบครัวอันเป็นที่รักด้วยความซื่อสัตย์ สุจริต ไม่ข่มเหง ไม่กดขี่ ไม่โกง ไม่ทุจริตคอร์รัปชัน และหากได้ทรัพย์สินมามากเพียงพอหรือเกินกว่าความต้องการก็ควรที่จะเผื่อแผ่ แบ่งปันไปยังบุคคลข้างเคียงหรือผู้ที่ขัดสน^{๑๒๙}

^{๑๒๗} สัมภาษณ์ พระมหาโสภณ โสมทตโต, เจ้าคณะตำบลหนองไม้แดง, ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๒๘} สัมภาษณ์ พันเอกวิวัฒน์พงษ์ มะหิพันธ์, หัวหน้ากลุ่มงานข่าว กอ.รมน.จังหวัดชลบุรี, ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๒๙} สัมภาษณ์ พระปัญญาธรรมาภรณ์, รองเจ้าคณะจังหวัดชลบุรี, ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

๒. การพัฒนาด้านสมาธิ หรือ การพัฒนาจิตใจ

การพัฒนาด้านสมาธิถือเป็นการฝึกฝนพัฒนาในด้านจิตใจ ซึ่งถือว่ามีผลสำคัญอย่างยิ่ง ทั้งนี้เพราะจิตใจเป็นรากฐานของพฤติกรรม และพฤติกรรมทุกอย่างจะเกิดขึ้นจากความตั้งใจหรือเจตนา รวมถึงจะเป็นไปตามเจตจำนงหรือแรงจูงใจที่อยู่เบื้องหลัง ถ้าจิตใจได้รับการพัฒนาให้เจริญงอกงามหรือเป็นผู้ที่มีจิตใจดีงามแล้ว คนผู้นั้นก็จะควบคุมดูแลและนำพฤติกรรมไปในทางที่ดีงามด้วย ยิ่งไปกว่านั้น ปัญญาจะเจริญงอกงามได้ก็ต้องอาศัยจิตใจที่เข้มแข็ง สู้ปัญหา เอาใจใส่ และมีความเพียรพยายามที่จะคิดค้น ไม่ท้อถอย ยิ่งเรื่องที่เกิดหรือพิจารณานั้นยากหรือละเอียดลึกซึ้ง ก็ยิ่งต้องมีจิตใจที่สงบแน่วแน่ ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่พลุ่งพล่าน กระทบกระวาย คือ ต้องมีสมาธิจึงจะสามารถคิดค้นหาแนวทาง วิธีการ หรือรูปแบบการแก้ไขปัญหาได้ชัดเจน เจาะลึกทะลุทุกประเด็น และมองเห็นทั่วตลอด ^{๑๓๐}

ทั้งนี้จิตที่สงบแล้ว จิตที่ฝึกดีแล้วจะเป็นฐานที่จะให้ปัญญาทำงาน สำหรับการพัฒนาภาวะผู้นำจะเกิดผลหรือได้ผลที่เป็นรูปธรรม การพัฒนาจิตใจให้มีสมาธิถือเป็นแกนกลางหรือเป็นศูนย์กลางสำคัญ ทั้งนี้การพัฒนาจิตอาจแยกออกได้เป็นด้านต่างๆ ดังนี้

๑) การพัฒนาคุณธรรมเป็นการพัฒนาคุณภาพของจิตใจ กล่าวคือ คุณสมบัติที่เสริมสร้างจิตใจให้ดีงามให้เป็นจิตใจที่สูง ประณีต และประเสริฐ เช่น การพัฒนาบุคลากรให้มีจิตใจเป็นผู้ที่เปี่ยมด้วยจาคะหรือความมีน้ำใจ, การพัฒนาให้เป็นผู้ที่มีความเสียสละเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่, การพัฒนาให้เป็นผู้ที่มีความกตัญญูกตเวทิตา, การพัฒนาให้เป็นผู้ที่มีหิริหรือความละอายต่อบาป ละอายใจต่อการทำความชั่ว, การพัฒนาให้เป็นผู้ที่มีโอตตปปะหรือความกลัวบาป เกรงกลัวต่อความชั่วคร้ามขยาดต่อทุจริต, การพัฒนาให้เป็นผู้ที่มีคารวะหรือมีความเคารพ ความใส่ใจรู้จักให้ความสำคัญแก่สิ่งนั้นนั้น อย่างถูกต้องเหมาะสม หรือการพัฒนาให้เป็นผู้ที่มีมัทวะ หรือมีความอ่อนโยน สุภาพ นุ่มนวล ไม่กระด้าง เป็นต้น ^{๑๓๑}

๒) การพัฒนาสมรรถภาพและประสิทธิภาพของจิตใจ โดยเสริมสร้างคุณสมบัติที่ทำให้จิตใจมีความเข้มแข็ง หนักแน่น มั่นคง แกล้วกล้า สามารถ ทำกิจหน้าที่ได้ผลดี เช่น การพัฒนาให้เป็นผู้ที่มีฉันทะหรือความใฝ่รู้ใฝ่สร้างสรรค์, การพัฒนาให้เป็นผู้ที่มีวิริยะอุตสาหะ, การพัฒนาให้เป็นผู้ที่มีจิตตะหรือความมีใจจดจ่อในสิ่งที่ทำ, การพัฒนาให้เป็นผู้ที่มีสัจจะหรือมีความตั้งใจจริง, การพัฒนาให้เป็นผู้ที่มีจิตอธิษฐานหรือความตั้งใจเด็ดเดี่ยว, การพัฒนาให้เป็นผู้ที่มีตบะหรือมีพลังเผากิเลส, การพัฒนาให้เป็นผู้ที่มีสติหรือมีความระลึกรู้ตัวได้, การพัฒนาให้เป็นผู้ที่มีสมาธิหรือเป็นผู้ที่มีภาวะจิตที่ตั้งมั่นแน่วแน่ ^{๑๓๒}

๓) การพัฒนาความสุขและภาวะที่เกื้อหนุนสุขภาพของจิตใจถือเป็นการพัฒนาคุณสมบัติที่ควรเสริมสร้างขึ้นให้มีอยู่ประจำในจิตใจ เพื่อความมีสุขภาพจิตที่ดี พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้หลายอย่างโดยเฉพาะ เช่น การพัฒนาให้เป็นผู้ที่มีความปราโมทย์หรือมีความร่าเริง สดชื่น, การพัฒนาให้เป็นผู้ที่มีความปิติหรือมีความอิมเอมใจ, การพัฒนาให้เป็นผู้ที่มีปัสสัทธิหรือมีความสงบ เยือกเย็น, การ

^{๑๓๐} สัมภาษณ์ นางวชิรา น่วมเจริญ, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดชลบุรี, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๓๑} สัมภาษณ์ พระครูวิสิษฐธรรมโสภณ, เจ้าคณะตำบลบางพระ, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๓๒} สัมภาษณ์ พระครูโสรัจธรรมคุณ, รองเจ้าคณะอำเภอบ้านบึง, ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

พัฒนาให้เป็นผู้ที่มีจิตที่สุขหรือมีความคล่องใจ, การพัฒนาให้เป็นผู้ที่มีสันติหรือมีความสงบ, การพัฒนาให้เป็นผู้ที่มีความเกษมเกษมหรือมีความปลอดภัย, การพัฒนาให้เป็นผู้ที่มีสันติภาพหรือมีความเย็นสบาย, การพัฒนาให้เป็นผู้ที่มีเสรีภาพหรือความมีใจเสรี เป็นอิสระ, การพัฒนาให้เป็นผู้ที่มีประโยชน์หรือมีความผ่องใส หรือการพัฒนาให้เป็นผู้ที่มีวิมริยาที่กตตาทหรือความมีใจไร้พรมแดน^{๑๓๓}

นอกจากนั้นการพัฒนาภาวะผู้นำโดยอาศัยหลักอภิจิตตสิกขา จากการศึกษายังพบว่า ในทางพระพุทธศาสนานั้นได้มุ่งพัฒนาภาวะผู้นำให้เป็นไปตามแนวทางมรรคมีองค์ ๘ ในองค์ประกอบ ๓ ด้านสำคัญ คือ สัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ โดยการพัฒนาภาวะผู้นำตามหลัก สัมมาวายามะ หมายถึง การพัฒนาภาวะผู้นำให้ถึงพร้อมด้วยแรงจูงใจที่เรียกว่า ความพยายามชอบ ซึ่งเป็นทิศทางของการกระทำ ความมุ่งมั่นที่จะกระทำในทางที่ถูก ที่ต้อง ขณะเดียวกันก็ต้องมีการลด ละ หรือเลิกการกระทำที่ผิดหรือที่ไม่ดี ความเพียรพยายามตามหลักสัมมาวายามะนี้เป็นความเพียรพยายามที่เพียรระวังไม่ให้ความชั่วเกิดขึ้น (สังวรปธาน) เพียรพยายามกำจัดหรือละความชั่วที่ได้เกิดขึ้นแล้ว (ปหานปธาน) เพียรพยายามที่จะสร้างความดีหรือก่อการดีให้เกิดขึ้นใหม่ (ภาวนานุปธาน) และสุดท้ายคือการเพียรพยายามที่จะรักษาคุณงามความดีที่เกิดขึ้นแล้วให้คงอยู่อย่างยืนนาน (อนุรักษานุปธาน) ความเพียรพยายามเป็นคุณธรรมที่ขาดไม่ได้สำหรับภาวะผู้นำแต่ทั้งนี้ทั้งนั้นหลักความเพียรจะต้องยึดหรือตั้งอยู่บนทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา) คือ จะต้องเพียรพยายามที่พอเหมาะ พอควร หรือ มีความเหมาะสมกับกำลังความสามารถของตน ไม่มากเกินไปและไม่น้อยเกินไป และไม่ย่อหย่อน จนกลายเป็นความเกียจคร้านจนทำอะไรก็ไม่สำเร็จด้วย^{๑๓๔}

การพัฒนาภาวะผู้นำตามหลักสัมมาสติ หมายถึงการพัฒนาบุษยให้ถึงพร้อมด้วยการ ระลึกชอบ หรือ การรู้ตน รู้ว่าตนกำลังทำอะไร ทำอย่างไร ทำแค่นั้น หรือทำเพื่อใคร ขณะเดียวกันก็ เป็นการกระทำด้วยความระมัดระวัง ตื่นตัว ไม่ประมาท รู้ว่าสิ่งใดควรจด ควรเว้น และที่สำคัญจะต้อง พัฒนาตนหรือฝึกตนให้รู้เท่าทันความชั่ว ตื่นตัวในการทำความดีโดยอาศัยหลักสติปฏิฐาน ๔ ที่จะต้อง ฝึกฝนให้รู้เท่าทันกาย (การกระทำ) เวทนา (ความรู้สึก) จิต (ความสงบ) และธรรม (ความสุข) อันจะเป็นเครื่องมือในการช่วยให้ก้าวข้ามนิรวรณทั้ง ๕ ทั้งหลายที่ประกอบด้วย กามฉันทหรือความอยากได้ ในกามคุณ, พยาบาทหรือความโกรธ เกลียด เคียดแค้น อาฆาต หงุดหงิด ฉุนเฉียว ความขุ่นข้องหมอง ใจ, ถีนมิทธะหรือความหดหู่ เหงาหงอย เชื่องซึม ท้อถอย เฉื่อยชา เช้ง, อุทธัจจกุกกุกจะหรือสภาวะ แห่งความฟุ้งซ่าน วุ่นวาย รำคาญใจ กลุ้มใจ เคร่งเครียด และสุดท้ายวิจิกิจฉาหรือความลังเลสงสัยใน กุศลธรรมทั้งหลาย^{๑๓๕}

การพัฒนาภาวะผู้นำตามหลักสัมมาสมาธิ หมายถึง การพัฒนาภาวะผู้นำให้ถึงพร้อมแห่ง จิตที่แน่วแน่ เป็นการพัฒนาคุณภาพของจิต สมรรถภาพของจิต และสุขภาพจิตให้ดีขึ้น ซึ่งจำเป็น จะต้องใช้หลักโพชฌงค์ ๗ ที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้ หรือองค์ของผู้ตรัสรู้ทั้งเจ็ดอย่าง คือ ๑) สติ (สติ สัมโพชฌงค์) ความระลึกได้ ๒) ธัมมวิจยะ (ธัมมวิจยสัมโพชฌงค์) ความเพียรธรรม ความสอดส่อง สืบค้นธรรม ๓) วิริยะ (วิริยสัมโพชฌงค์) ความเพียร ๔) ปีติ (ปีติสัมโพชฌงค์) ความอิ่มใจ ๕) ปัสสัทธิ

^{๑๓๓} สัมภาษณ์ พระปัญญาธรรมาจารย์, รองเจ้าคณะจังหวัดชลบุรี, ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๓๔} สัมภาษณ์ ดร.บุญรอด บุญเกิด, คณะบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา, ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๓๕} สัมภาษณ์ พระปัญญาธรรมาจารย์, รองเจ้าคณะจังหวัดชลบุรี, ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

(ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์) ความสงบกายใจ ๖) สมาธิ (สมาธิสัมโพชฌงค์) ความมีใจตั้งมั่น จิตแน่วใน อารมณ์ และ ๗) อุเบกขา (อุเบกขาสัมโพชฌงค์) ความมีใจเป็นกลาง รวมถึงหลักสติปัฏฐาน ๔ ที่ จะต้องฝึกฝนให้รู้เท่าทันกาย (การกระทำ) เวทนา (ความรู้สึก) จิต (ความสงบ) และธรรม (ความสุข) ในการก้าวข้ามนิรวณทั้ง ๕ ที่ประกอบด้วย กามฉันทหรือความอยากได้ในกามคุณ, พยาบาทหรือ ความโกรธเกลียด เคียดแค้น อาฆาต หงุดหงิด ฉุนเฉียว ความขุ่นข้องหมองใจ, ถีนมิทธะหรือความหด หู่ เหนงาหงอย เชื่องซึม ท้อถอย เฉื่อยชา เซ็ง, อุทธัจจกุกกุกจะหรือสภาวะแห่งความฟุ้งซ่าน วุ่นวาย รำคาญใจ กลุ้มใจ เคร่งเครียด และสุดท้ายวิจิกิจฉาหรือความลังเลสงสัยในกุศลธรรมทั้งหลาย^{๑๓๖}

การพัฒนาในด้านจิตใจนี้ กล่าวโดยสรุปเมื่อปฏิบัติสูงขึ้นไปความสำคัญของสมาธิที่เป็น แกนหรือเป็นศูนย์กลางก็จะยิ่งเด่นชัดมากขึ้น และเมื่อสมาธิเจริญขึ้นไปจนจิตแน่วตั้งอยู่ตัวอย่าง แท้จริงแล้ว ผู้บำเพ็ญสมาธินั้นก็จะบรรลุภาวะจิตที่เรียกว่า "ฌาน" ซึ่งเป็นสมาธิจิตขั้นสูงการพัฒนา จิตใจหรือเรื่องของสมาธิทั้งหมดนี้ อรรถประโยชน์จากฌานนั้นสามารถนำไปใช้เพื่อวัตถุประสงค์ได้ หลายอย่าง แต่สิ่งที่สำคัญก็คือการใช้ฌานเป็นฐานหรือเป็นเครื่องเกื้อหนุนการพัฒนาปัญญา ซึ่งการ ทำงานทางปัญญาที่ยิ่งละเอียดซับซ้อนและลึกซึ้งมากขึ้น ก็ยังต้องการและใช้สมาธิจิตที่สูงขึ้น ฉะนั้น การพัฒนาจิตใจหรือสมาธินี้จึงมีความสำคัญมาก

๓. การพัฒนาปัญญาหรือการพัฒนาด้านความรู้

การพัฒนาปัญญา ถือเป็นการพัฒนาภาวะผู้นำในขั้นสูงสุดและมีความสำคัญสูงสุด ทั้งนี้ เพราะปัญญาคือเป็นเป็นต้นทางและควบคุมพฤติกรรมทั้งหมด คนเราจะมีพฤติกรรมอะไร อย่างไร และแค่ไหน ก็อยู่ที่ว่าจะมีปัญญาชี้แนะหรือบอกทางให้เท่าใด ขณะเดียวกันปัญญายังเป็นตัวปลดปล่อย จิตใจและให้ทางออกแก่จิตใจ เช่น เมื่อจิตใจอึดอัดมีปัญหาติดตันอยู่ พอเกิดปัญญาว่าจะทำอย่างไร จิตใจก็โล่งเป็นอิสระได้ การพัฒนาปัญญาเป็นเรื่องกว้างขวางสามารถแยกออกไปได้หลายด้านและมีความสลับซับซ้อนหลายชั้นหลายระดับ ดังนี้

๑) ปัญญาที่ช่วยให้ดำเนินชีวิตอย่างมีประสิทธิภาพประสบความสำเร็จ ถือเป็นปัญญาที่ เกิดจากการมีความรู้ความเข้าใจในข้อมูล ความรู้ รวมทั้งศิลปวิทยาการต่างๆ โดยรู้และเข้าใจเนื้อหา ความหมายได้อย่างถูกต้องชัดเจน, ปัญญาที่เกิดจากการรับรู้ เรียนรู้ อย่างถูกต้องตามเป็นจริงหรือตรง ตามสภาวะของสิ่งนั้นๆ หรือตามที่มันเป็น, ปัญญาที่เกิดจากความรู้จักจับสาระของความรู้หรือ เรื่องราวต่างๆ รู้จุด รู้ประเด็น^{๑๓๗} สามารถยกขึ้นพูด ยกขึ้นชี้แจง หรือยกขึ้นวางเป็นหลักได้, ปัญญา ที่เกิดจากความรู้จักสื่อสารถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจและความต้องการของตน ให้ผู้อื่นรู้ตาม เห็น ตาม, ปัญญาที่เกิดจากการคิดการวินิจฉัยที่ถูกต้องชัดเจนและเที่ยงตรง, ปัญญาที่เกิดจากความรู้จัก แยกแยะวิเคราะห์วิจัยสืบสาวเหตุปัจจัยของเรื่องราวต่างๆ ที่จะทำให้สามารถแก้ไขปัญหาและทำการ สร้างสรรค์ต่างๆ ได้, ปัญญาเกิดจากความรู้จักจัดทำดำเนินการหรือบริหารจัดการกิจการต่างๆ ให้ สำเร็จผล ตามที่มุ่งหมาย^{๑๓๘}, หรือ ปัญญาที่เกิดจากความรู้จักเชื่อมสัมพันธ์ประสบการณ์ ข้อมูลและ

^{๑๓๖} สัมภาษณ์ พระครูโสภณธรรมคุณ, รองเจ้าคณะอำเภอบ้านปึง, ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๓๗} สัมภาษณ์ ดร.บุญรอด บุญเกิด, คณะบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยบูรพา, ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๓๘} สัมภาษณ์ พระครูวิสิฐธรรมโสภณ, เจ้าคณะตำบลบางพระ, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

องค์ความรู้ต่างๆ โยงเข้ามาประสานเป็นภาพองค์รวมที่ชัดเจน หรือโยงออกไปสู่ความหยั่งรู้ หยั่งเห็นใหม่ๆ ได้ เป็นต้น

๒) ปัญญาที่ช่วยให้ดำเนินเข้าสู่วิถีชีวิตที่ถูกต้องดีงาม ถือเป็นปัญญาที่เกิดจากการความรู้ความเข้าใจในระบบความสัมพันธ์ของสิ่งทั้งหลาย ที่อิงอาศัย หรือมีความสัมพันธ์สืบเนื่องส่งผลต่อกันตามเหตุปัจจัย, ปัญญาที่เกิดจากการมองเห็นภาวะและกระบวนการ ที่ชีวิต สังคม และโลกคือหมู่สัตว์มีความเป็นมาและจะเป็นไปตามกระแสแห่งเจตจำนง และเหตุปัจจัยที่ตนประกอบ สร้างสม จัดสรร และมีปฏิสัมพันธ์กับปัจจัยอื่นทั้งหลาย เรียกว่า เป็นไปตามกรรม^{๑๓๙}

๓) ปัญญาที่ช่วยให้บรรลุจุดหมายสูงสุดของชีวิตที่ดีงาม ถือเป็นปัญญาที่เกิดจากการความรู้เข้าใจเข้าถึงเท่าทันความจริงของสังขาร คือโลกและชีวิต ที่เปลี่ยนแปลงเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ จนสามารถวางใจถูกต้องต่อสิ่งทั้งหลาย ทำจิตใจให้หลุดพ้นเป็นอิสระได้ โดยสมบูรณ์ และมีชีวิตที่เป็นอยู่ด้วยปัญญาอย่างแท้จริง^{๑๔๐}

นอกจากนั้นการพัฒนาภาวะผู้นำโดยอาศัยหลักอภิปญญาสิกขา จากการศึกษายังพบว่า ในทางพระพุทธศาสนานั้นได้มุ่งพัฒนาภาวะผู้นำให้เป็นไปตามแนวทางมรรคมืองค์ ๘ ในองค์ประกอบ ๒ ด้านสำคัญ คือ สัมมาทิฐิ และ สัมมาสังกัปปะ การพัฒนาภาวะผู้นำด้านสัมมาทิฐินั้นหมายถึง การพัฒนาภาวะผู้นำให้ถึงพร้อมในด้านความเห็น ความเชื่อ ความรู้ ความเข้าใจของบุคคลที่ตรงตามสภาวะหรือความเป็นจริง โดยแบ่งออกเป็น ๒ ระดับ คือ

๑) ระดับโลกียสัมมาทิฐิ หมายถึง ความเห็นชอบในระดับโลกีย์ที่ยังหมุนเนื่องอยู่กับสมมติของโลก เช่น หลักแห่งความดี ความถูกต้อง ศีลธรรม จริยธรรม หรือค่านิยม ธรรมเนียม ประเพณีต่าง ๆ ที่อาจเกิดการยึดถือในลักษณะหรือความมุ่งหมายที่ไม่เหมือนกัน ทั้งนี้อาจขึ้นอยู่กับความเป็นชนชาติ เชื้อชาติ ศาสนา หรืออื่น ๆ สัมมาทิฐิในระดับนี้มักเกิดจากการรับรู้ หรือความรู้ที่ได้มาในลักษณะ “ปรโตโฆสะ” หรือ การอบรม สั่งสอน การรับรู้ หรือ เรียนรู้จากผู้อื่น จากเอกสาร ตำรา หรือจากสื่ออื่น ๆ ส่วนสัมมาทิฐิในระดับที่^{๑๔๑}

๒) โลกุตระสัมมาทิฐิ หมายถึง ความรู้ที่เป็นความเข้าใจในธรรมชาติ หรือ เป็นไปตามลักษณะความจริงที่เที่ยงแท้ ไม่ใช่ความจริงที่เกิดขึ้นตามการสมมติของมนุษย์โลก หรืออาจจะเกิดขึ้นได้โดยการคิด พิจารณา พิสูจน์ พิเคราะห์ตามหลักโยนิโส ๑๐ ประการ อันประกอบด้วย^{๑๔๒} (๑) วิธีคิดแบบสืบสาวหาเหตุและปัจจัยเชิงระบบ (หลักปฏิจจนูปบาท) (๒) วิธีคิดที่วิเคราะห์ แยกแยะ (๓) วิธีคิดที่เท่าทันธรรมชาติ (กฎไตรลักษณ์) (๔) วิธีคิดแบบอริยสัจ ๔ (ทุกข์ สมุทัย นิโรจน์ มรรค) (๕) คิดแบบอรรถธรรมสัมพันธ์ (หลักการ หลักความจริง กับอรรถ) (๖) คิดแบบคุณโทษ ข้อดี ข้อเสีย อุปสรรค โอกาส (SWOT) (๗) คิดแบบคุณค่าแท้ คุณค่าเทียม (๘) คิดแบบกุศลธรรม หรือ คิดเชิงบวก

^{๑๓๙} สัมภาษณ์ พันเอกวัฒนพงษ์ มะหิพันธ์, หัวหน้ากลุ่มงานข่าว กอ.รมน.จังหวัดชลบุรี, ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๔๐} สัมภาษณ์ พระปัญญาธนาภรณ์, รองเจ้าคณะจังหวัดชลบุรี, ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๔๑} สัมภาษณ์ นางวชิรา น่วมเจริญ, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดชลบุรี, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๔๒} สัมภาษณ์ พระครูวิสิฐธรรมโสภณ, เจ้าคณะตำบลบางพระ, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

(๙) คิดแบบปัจจุบัน คิดแบบมีสติ และ (๑๐) คิดแบบวิภังชวาท หรือ คิดแบบเชื่อมโยงกับการพูด เช่น คิดแบบนี้ถ้าจะพูดหรือสื่อสารควรทำอย่างไร เป็นต้น

ขณะที่การพัฒนาภาวะผู้นำด้านสัมมาทิฐิที่เน้นการฝึกฝนด้านปัญญายังสามารถทำได้ อีก ๓ วิธี คือ ๑) ด้วยการอ่าน การถาม การฟัง การศึกษาเล่าเรียน หรือที่เรียกว่า สุตมยปัญญา ตามหลัก ปรัตโยสยะ ๒) วิธีที่ ๒ คือการนำความรู้ที่ได้รับจากวิธีที่ ๑ มาขบคิด พินิจ พิจารณา วิเคราะห์ สังเคราะห์ต่อให้เกิดความลึกซึ้งยิ่งขึ้น หรือที่เรียกว่า จินตามยปัญญา หรือกระบวนการที่เกิด โยนิโสมนสิการ และวิธีสุดท้าย วิธีที่ ๓) คือ การฝึกฝนด้วยการนำเอาผลจากความคิดที่เกิดจากการโยนิโสมนสิการนำไปสู่การลงมือประพฤติ ปฏิบัติ จนเกิดความรู้ ความเข้าใจ หรือที่เรียกว่า ภาวนามยปัญญา หรือ ความรู้ที่เกิดจากการประพฤติ ปฏิบัติ การค้นคว้า ทดลอง^{๑๔๓}

การพัฒนาภาวะผู้นำด้านสัมมาสังกัปปะ หมายถึง การพัฒนาภาวะผู้นำให้มีความถึงพร้อมในด้านการดำรงชอบ หรือ การพัฒนาภาวะผู้นำให้ออกจากความเพลิดเพลिनทางประสาทสัมผัส เลิกคิดเบียดเบียนผู้อื่น มีความเมตตา กรุณา ปราณี และมีความปรารถนาดีต่อผู้อื่น โดยอาศัยเหตุจากการเกิดสัมมาทิฐิหรือการมีความคิด ความเชื่อที่ชอบหรือถูกต้อง และความคิดที่ถูกต้องนั้นคือ ความคิดที่ไม่มีโลภ (เนกขัมมะ) ไม่คิดพยาบาท (อพยาบาท) ไม่คิดเบียดเบียนใคร (อวิหิงสา) ซึ่งหากเกิดขึ้นในลักษณะนี้แล้วก็จะนำไปสู่การมี “พรหมวิหารธรรม ๔” ซึ่งเป็นหลักธรรมสำหรับผู้ประเสริฐ เปี่ยมด้วยจิตใจอันกว้างใหญ่ไพศาล เพราะประกอบไปด้วย^{๑๔๔}

๑) เมตตาธรรม หมายถึง การมีความรัก ความปรารถนาดี ความเห็นอกเห็นใจ ความเข้าอกเข้าใจอันดีต่อกัน และเป็นที่มาสำคัญในการลด ละ เลิก ซึ่งความพยาบาท ความอาฆาตแค้น

๒) กรุณาธรรม หมายถึง ความต้องการที่จะช่วยเหลือให้คนอื่นพ้นจากความทุกข์

๓) มุทิตาธรรม หมายถึง ความชื่นชม ยินดีเมื่อผู้อื่นมีความสุข และสุดท้าย

๔) อุเบกขาธรรม หมายถึง ความมีใจเป็นกลาง ไม่หวั่นไหว เอนเอียง ไม่รักไม่ชัง ไม่ยินดี ยินร้ายกับใคร^{๑๔๕}

นอกจากนั้นการพัฒนาภาวะผู้นำด้านสัมมาสังกัปปะยังต้องมีหลักสังคหัตถุธรรม ๔ ประการมาเป็นเครื่องหนุนเนื่องเพื่อให้เกิดผลที่เป็นรูปธรรมยิ่งขึ้น ประกอบด้วย ๑) การทาน หมายถึง การให้ของที่คู่ควร หรือของที่จะเกิดประโยชน์แก่ผู้รับ ๒) การมีปิยวาจา หมายถึง การพูด การจาดี มีความอ่อนหวาน ไพเราะเสนาะหู มีความน่าเชื่อถือ ฟัง น่านับถือ ๓) การมีอัตถจริยา หมายถึง การมุ่งฝึกตน บำเพ็ญตนเพื่อประโยชน์ของผู้อื่น และสุดท้าย ๔) สมานัตตา หมายถึง การวางตัวให้กลมกลืน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับคนอื่น ร่วมสุขร่วมทุกข์ วางตนเหมาะสม และไม่ถือเนื้อถือตัว^{๑๔๖}

^{๑๔๓} สัมภาษณ์ พระครูโสรัจธรรมคุณ, รองเจ้าคณะอำเภอบ้านบึง, ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๔๔} สัมภาษณ์ พระครูทัศนียคุณากร, เจ้าคณะอำเภอสัตหีบ, ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๔๕} สัมภาษณ์ พระครูโสรัจธรรมคุณ, รองเจ้าคณะอำเภอบ้านบึง, ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๔๖} สัมภาษณ์ ดร.บุญรอด บุญเกิด, คณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยบูรพา, ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

๔.๒.๕ การพัฒนาภาวะผู้นำตามหลักการฝึกอบรม ด้านการศึกษา และการพัฒนา การพัฒนาภาวะผู้นำด้านการฝึกอบรม พบว่า

๑. ด้านการฝึกอบรมซึ่งเป็นการฝึกฝนและเรียนรู้ที่มีความสัมพันธ์กับสภาพการทำงาน ปัจจุบัน หากพิจารณาการพัฒนาภาวะผู้นำโดยใช้วิธีการฝึกอบรมแล้ว ถือเป็นการจัดเตรียมความรู้ ทักษะที่จำเป็นให้กับบุคลากรในการปฏิบัติงาน และเป็นความพยายามในการเปลี่ยนแปลงทัศนคติที่ดีให้เกิดขึ้นในการปฏิบัติงานกับพระสงฆ์ โดยการเน้นด้านพุทธิพิสัยซึ่งเป็นการเน้นให้ผู้เรียนเกิดองค์ความรู้ เกิดความเข้าใจในเนื้อหาสาระ บทบาท หน้าที่ และความรับผิดชอบ ส่วนการเน้นด้านจิตพิสัย หรือสมารถถือเป็นการมุ่งเน้นในการพัฒนาผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีความรู้สึก เจตคติ ค่านิยม คุณธรรม และจริยธรรมที่พึงประสงค์ และการมุ่งเน้นด้านทักษะพิสัยเป็นการพัฒนาให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีความสามารถในการปฏิบัติ ^{๑๔๗}

๒. จากสภาพทั่วไปของการฝึกอบรมทักษะที่พึงประสงค์ของบุคลากรในตัวพระสงฆ์ การ วิธีการฝึกอบรมจึงถือเป็นการจัดกิจกรรมที่จะเสริมสร้างและเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของภาวะผู้นำให้เป็นบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถ ทักษะ และเสริมประสบการณ์เพื่อให้การปฏิบัติงานได้ผลดียิ่งขึ้น รวมทั้งกิจกรรมการฝึกอบรมยังถือเป็นการปรับเปลี่ยนทัศนคติหรือมุมมองที่ดีให้เกิดขึ้น ต่อหน้าที่ ต่อองค์กร ซึ่งอาจจะสะท้อนออกมาจากความรับผิดชอบในการปฏิบัติงานที่เกิดขึ้น ^{๑๔๘}

๓. ทั้งนี้จะส่งผลให้การปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นทั้งในปัจจุบันและในอนาคต โดยการฝึกอบรมภาวะผู้นำในตัวพระสงฆ์ด้านการปฏิบัติงานนั้นจะส่งผลและเอื้ออำนวยประโยชน์ให้กับองค์กรหรือหน่วยงาน เป็นต้นว่า หากบุคลากรมีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมฝึกอบรมเพื่อพัฒนาอยู่เสมอ จะส่งผลให้มีการพัฒนาเรื่องบุคลิกลักษณะ พฤติกรรมการทำงาน หรือแม้แต่วิธีการทำงาน โดยผู้ที่ผ่านการฝึกอบรมจะมีการสำรวจและประเมินความสามารถของตนเองอยู่ตลอดเวลา และคอยตรวจสอบตนเองอยู่เสมอว่ามีจุดแข็งและจุดบกพร่องในด้านใด ^{๑๔๙}

๔. พร้อมกันนั้นก็มีความพยายามที่จะหาทางพัฒนาจุดแข็งและปรับปรุงจุดบกพร่องของตนให้ดีขึ้น เช่น ถ้าไม่เก่งเรื่องระเบียบ ข้อบังคับซึ่งจำเป็นต้องนำมาใช้ในการทำงาน เขาเหล่านั้นก็จะชวนหาโอกาสที่จะศึกษาเรียนรู้เพิ่มเติมเพื่อความเข้าใจที่กระจ่างชัดยิ่งขึ้น นอกจากนี้ผู้ที่ผ่านการฝึกอบรมยังจะเป็นกลุ่มคนที่ไม่ยึดติดกับวิธีการหรือขั้นตอนการทำงานแบบเดิม ๆ โดยจะกลายเป็นกลุ่มคนที่มีความพยายามที่จะหาเทคนิคและแนวทางใหม่ ๆ เพื่อพัฒนาการทำงานของตนเองให้ดีขึ้นและมีประสิทธิภาพมากขึ้นอยู่เสมอ ^{๑๕๐}

๕. การฝึกอบรมภาวะผู้นำในตัวพระสงฆ์ด้านการความมุ่งมั่นตั้งใจ โครงการฝึกอบรมนั้นจะส่งผล และเอื้ออำนวยประโยชน์ให้กับองค์กรหรือหน่วยงาน โดยเฉพาะในเรื่องการพัฒนาทัศนคติหรือมุมมองที่มีต่อองค์กรรวมถึงระบบการบริหารจัดการ แม้กระทั่งมุมมองในเรื่องความสัมพันธ์ในที่ทำงานก็จะเกิดภาพในเชิงบวกหรือภาพในเชิงสร้างสรรค์มากขึ้น ทั้งนี้จะส่งผลช่วย

^{๑๔๗} สัมภาษณ์ พระมหาบุรุษ อธิปถุญ, รองเจ้าคณะอำเภอพนสนิม, ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๔๘} สัมภาษณ์ พระปัญญาธรรมาจารย์, รองเจ้าคณะจังหวัดชลบุรี, ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๔๙} สัมภาษณ์ ดร.บุญรอด บุญเกิด, คณะบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา, ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๕๐} สัมภาษณ์ พระปัญญาธรรมาจารย์, รองเจ้าคณะจังหวัดชลบุรี, ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

ให้การปฏิบัติงานและภาระหน้าที่ต่าง ๆ ในปัจจุบันและอนาคตเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ สิ่งที่สำคัญอีกประการหนึ่งหากบุคลากรผ่านการฝึกอบรมและมีแนวคิดทัศนคติหรือมุมมองที่เป็นบวกมากขึ้นแล้ว เขาเหล่านั้นก็จะเกิดความรัก ความหวงแหนในหน้าที่ ในองค์กร และจะมีความสุขกับงานที่ทำ

๖. ทำให้เกิดความคิดที่สร้างสรรค์และพยายามหาวิธีการต่าง ๆ เพื่อเพิ่มมูลค่าของงานที่ทำอยู่ตลอดเวลา ไม่เฉพาะเท่านั้นสำหรับผู้ที่มีสมาธิตั้งมั่นและเกิดความจงรักภักดีต่อองค์กร ผลที่ติดตามมาก็คือบุคคลเหล่านั้นจะมีความกระตือรือร้นและมีความตื่นตัวที่จะแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ พร้อมทั้งมีความมุ่งมั่นที่จะแก้ไขปัญหาและอุปสรรคให้ประสบผลสำเร็จ^{๑๕๑}

๗. ส่วนใหญ่คนที่มีความกระตือรือร้นจะเป็นคนที่ชอบลองผิดลองถูก มาทำงานก่อนเวลาเสมอเพื่อหาโอกาสค้นคว้าข้อมูลและหาความรู้เพิ่มเติม และจะพยายามที่จะให้งานเสร็จก่อนหรือตรงตามเวลาที่กำหนด ซึ่งแตกต่างจากคนที่ขาดความกระตือรือร้น โดยส่วนใหญ่จะเป็นคนที่ไม่อยากให้วันทำงานมาถึง รอคอยเวลาเลิกงานหรือเสร็จสิ้นสัปดาห์การทำงาน ทำงานเฉื่อย ไม่สนใจรับฟังข้อมูลข่าวสารใด ๆ ขอเพียงให้งานของตนเองเสร็จเท่านั้นเพื่อที่จะได้กลับบ้านหรือไปที่ไหน ๆ ตามที่ใจปรารถนา^{๑๕๒}

๘. การฝึกอบรมภาวะผู้นำในตัวพระสังฆาธิการด้านการจัดการความรู้การฝึกอบรมนั้นถือเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยในการพัฒนาบุคลากรและนำไปสู่การปรับปรุงระบบการบริหาร และเกิดการพัฒนาในเรื่องการจัดการองค์ความรู้ที่จะส่งต่อแบบรุ่นต่อรุ่น พร้อมทั้งมีระบบการบริหารจัดการและพัฒนาตัวเองอยู่ตลอดเวลา ฉะนั้นหากมีบุคลากรใหม่เข้ามาหรือมีหน่วยงานจากภายนอกต้องการจะศึกษาเรียนรู้ บุคลากรในองค์กรนั้น ๆ ก็จะสามารถอธิบายหรือส่งผ่านองค์ความรู้ที่มีไปยังบุคคลต่าง ๆ นั้นด้วยความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้อง

๙. นอกจากนั้นองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นยังสามารถที่จะแยกแยะให้ทุกคน ทุกฝ่ายทราบว่าหากเกิดกรณีฉุกเฉินเร่งด่วน ทุกคนในองค์กรจะรู้ว่าควรจะทำอะไรก่อนและหลัง รวมถึงสามารถจัดสรรเวลาและทรัพยากรต่าง ๆ ที่มีอยู่เข้าสนับสนุนแก้ไขปัญหาและอุปสรรคได้อย่างมีประสิทธิภาพ การจัดการองค์ความรู้ในองค์กรโดยผ่านกระบวนการฝึกอบรมพัฒนาถือเป็นระบบการบริหารจัดการให้เกิดการวางแผนเพื่อประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการทำงานอีกทางหนึ่งด้วย^{๑๕๓}

๑๐. สำหรับด้านสมาธินั้นถือเป็นการพัฒนาหรือสร้างแรงจูงใจให้บุคลากรเกิดความรัก องค์กร รักหน้าที่ รักผู้ร่วมงาน ตลอดจนรักประชาชนผู้มาติดต่อราชการหรือในท้องถิ่น ขณะเดียวกันก็จะเกิดความมุ่งมั่นเพื่อก้าวสู่ความเป็นมาตรฐานในการปฏิบัติงาน ซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้ปฏิบัติงานที่มีความสามารถจะเกิดความรู้สึกท้าทาย และมีความพยายามที่จะมุ่งไปสู่ความสำเร็จและความภาคภูมิใจ สุดท้ายด้านปัญญาหรือการพัฒนาองค์ความรู้^{๑๕๔}

^{๑๕๑} สัมภาษณ์ เจ้าอธิการไพโรจน์ ปญญาชิโร, เจ้าคณะตำบลท่าบุญมี, ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๕๒} สัมภาษณ์ พระปัญญารัตนภรณ์, รองเจ้าคณะจังหวัดชลบุรี, ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๕๓} สัมภาษณ์ พระครูโสรัจธรรมคุณ, รองเจ้าคณะอำเภอบ้านบึง, ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๕๔} สัมภาษณ์ นางวชิรา น่วมเจริญ, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดชลบุรี, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

๑๑. ผลที่เกิดขึ้นจากการฝึกอบรมก็จะส่งผลให้เกิดการพัฒนาปรับปรุงในจุดที่ด้อยและเสริมความเข้มแข็งในจุดที่เด่น พร้อมกันนั้นองค์ความรู้ที่เกิดจากการจัดการที่เป็นระบบก็จะช่วยในการเน้นมาตรฐานการปฏิบัติงาน และช่วยให้ผู้ปฏิบัติงานทราบว่าผลงานที่มีคุณภาพจะต้องปฏิบัติอย่างไร โดยที่ไม่ต้องกำหนดรายละเอียดของงานทุกครั้ง ทำให้มองเห็นแนวทางในการปรับปรุงงานและพัฒนาความสามารถของผู้ปฏิบัติงาน และช่วยให้สามารถพิจารณาถึงความคุ้มค่าและเป็นประโยชน์ต่อการเพิ่มผลผลิต^{๑๕๕}

การพัฒนาภาวะผู้นำด้านการศึกษา พบว่า

๑. ในตัวพระสังฆาธิการมีการส่งเสริมให้บุคลากรในตัวพระสังฆาธิการได้มีการศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น เช่น ในระดับปริญญาตรี ปริญญาโท แต่ปัญหาที่ผ่านมาพบว่าผู้ที่ให้ความสนใจส่วนใหญ่จะกลายเป็นกลุ่มผู้บริหาร (นายกและคณะ) และกลุ่มสมาชิกสภาตัวพระสังฆาธิการที่มักใช้สิทธิในส่วนนี้ไปศึกษาเพิ่มเติมความรู้ ในขณะที่ผู้ปฏิบัติงาน (กลุ่มข้าราชการ เจ้าหน้าที่) มีเพียงบางส่วนเท่านั้นที่ให้ความสนใจที่ไปศึกษาต่อเพื่อเปลี่ยนสายงานหรือเพื่อเตรียมความพร้อมที่จะเลื่อนระดับขึ้นไปรับหน้าที่ในตำแหน่งที่สูงกว่าที่เป็นอยู่ อย่างไรก็ตามในเรื่องของการพัฒนาภาวะผู้นำในตัวพระสังฆาธิการ^{๑๕๖}

๒. ขณะนี้ทางคณะสงฆ์ได้มีนโยบายที่จะมุ่งส่งเสริมและสนับสนุนให้พระสังฆาธิการตัวพระสังฆาธิการให้ได้มีโอกาสเข้ารับการศึกษาในระดับที่สูงขึ้น และเพิ่มจำนวนในแต่ละปีเพิ่มมากขึ้นตามอัตราส่วนของข้าราชการฝ่ายต่าง ๆ ทั้งนี้ได้สนับสนุนให้ศึกษาในระดับที่สูงยิ่งขึ้นตามจังหวัดและโอกาสหรือตามกรอบโครงสร้างบุคลากรในหน่วยงานต่าง ๆ เช่น นโยบายพัฒนาพระสังฆาธิการระดับหัวหน้างานให้ปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น^{๑๕๗}

๓. กระบวนการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาภาวะผู้นำในตัวพระสังฆาธิการ ถือเป็นกลยุทธ์ที่สำคัญที่จะมีส่วนสนับสนุนการพัฒนาทั้งในเรื่องความรู้ ความเข้าใจและทักษะในการทำงานเพื่อให้ภาวะผู้นำที่มีอยู่ในตัวพระสังฆาธิการมีประสิทธิภาพที่สูงขึ้น ขณะเดียวกันการจัดการศึกษาถือเป็นรูปแบบการพัฒนาที่มาจากการวางแผนอย่างเป็นระบบและจัดทำขึ้นอย่างต่อเนื่อง

๔. สร้างความรู้ ความเข้าใจเชิงลึกในการปฏิบัติงานของพระสังฆาธิการ ถือเป็น การเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินขององค์การโดยใช้วิธีการจัดการศึกษามาเสริมสร้างและเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการทำงานของบุคลากร และเป็นแนวทางในการพัฒนาให้บุคลากรเป็นบุคคลที่มีความรู้ความสามารถ มีทักษะที่ถูกต้องและมีเป้าหมายในการปฏิบัติงานที่ชัดเจนยิ่งขึ้น รวมทั้งมีทัศนคติที่ดีต่อหน้าที่และมีความรับผิดชอบที่สูงขึ้น ขณะเดียวกันผู้ที่ได้รับการศึกษาก็จะมีการพัฒนาในเรื่องต่อไปนี้ ดังนี้^{๑๕๘}

^{๑๕๕} สัมภาษณ์ พระครูวิสิษฐธรรมโสภณ, เจ้าคณะตำบลบางพระ, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๕๖} สัมภาษณ์ นางวชิรา น่วมเจริญ, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดชลบุรี, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๕๗} สัมภาษณ์ ดร.บุญรอด บุญเกิด, คณะบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา, ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๕๘} สัมภาษณ์ พระปัญญารัตนารณ, รองเจ้าคณะจังหวัดชลบุรี, ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

๕. การให้การศึกษากษัตริย์ในพระองค์พระสังฆาธิการด้านการปฏิบัติงานการให้การศึกษเพิ่มเติมให้กับบุคลากรถือเป็นการเปิดโลกทัศน์ให้กว้างขึ้น ทั้งนี้จากเดิมบุคลากรอาจจะมีเพียงความรู้พื้นฐานที่สามารถปฏิบัติงานได้ตามปกติทั่วไป^{๑๕๙}

๖. หากได้รับการศึกษาเพิ่มเติมก็จะเป็นการปรับเปลี่ยนทัศนคติที่ส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและทักษะในการทำงานให้ดีขึ้น หรือแม้แต่วิธีการทำงานหากบุคลากรได้รับการศึกษาเพิ่มเติมก็จะมีวิธีการปรับปรุง เปลี่ยนแปลงรูปแบบการทำงานเปลี่ยนไปจากเดิม ทั้งนี้ อาจจะมีการสำรวจและประเมินวิธีการทำงานของตนเองอยู่ตลอดเวลา ทั้งนี้เพื่อเป็นการพัฒนาจุดแข็งและปรับปรุงจุดบกพร่องของตนให้ดีขึ้น^{๑๖๐}

๗. นอกจากนั้นผู้ที่ผ่านการศึกษาในระดับที่สูงขึ้นยังจะเป็นกลุ่มคนที่ไม่ยึดติดกับวิธีการหรือขั้นตอนการทำงานแบบเดิม ๆ โดยจะกลายเป็นกลุ่มคนที่มีความพยายามที่จะหาเทคนิคและแนวทางใหม่ ๆ เพื่อพัฒนาการทำงานของตนเองให้ดีขึ้นและมีประสิทธิภาพมากขึ้นอยู่เสมอ พร้อมทั้งนั้นก็จะเป็นการพัฒนาตนเองเพื่อก้าวขึ้นไปรับตำแหน่งหน้าที่ที่สูงขึ้นไปในอนาคตด้วย^{๑๖๑}

๘. การให้การศึกษากษัตริย์ในพระองค์พระสังฆาธิการด้านความมุ่งมั่นตั้งใจการให้การศึกษเพิ่มเติมให้กับบุคลากรนอกจากจะเป็นการเปิดโลกทัศน์ให้กว้างขึ้นแล้ว การศึกษาเล่าเรียนในระดับที่สูงขึ้นยังเป็นการพัฒนาวิสัยทัศน์ของบุคลากรให้กว้างขึ้นและมีสายตาวไกลขึ้นด้วย^{๑๖๒}

๙. การมีโลกทัศน์และวิสัยทัศน์ที่เพิ่มมากขึ้นนั้นยังส่งผลไปยังแนวคิด มุมมองในการทำงาน และสะท้อนให้เห็นถึงวิถีคิดของแต่ละบุคคลที่มีความสุขุม ลุ่มลึก และสลับซับซ้อนมากขึ้น ซึ่งการพัฒนาความคิดที่สุขุมลุ่มลึกยิ่งขึ้น และมีความสลับซับซ้อนยิ่งขึ้นถือเป็นกระบวนการทำงานที่ต้องมีหรืออาศัยสมาธิที่อยู่ในขั้นที่สูงกว่าบุคคลหรือบุคลากรทั่วไป^{๑๖๓}

๑๐. การพัฒนาภาวะผู้นำในการให้การศึกษาก็เป็นแนวทางในการพัฒนาการทำงานที่ไม่ได้มองแค่ประสิทธิภาพการทำงานที่จะเกิดขึ้นกับองค์กรเท่านั้น หากแต่การให้การศึกษายังสามารถพัฒนาคุณภาพแห่งการทำงานเกิดขึ้นได้ด้วย ทั้งนี้โดยอาศัยปัจจัยพื้นฐานหลักที่มาจากการมีสมาธิหรือความมุ่งมั่นตั้งใจในขั้นที่สูง ทั้งในกระบวนการคิด กระบวนการวางแผน กระบวนการปฏิบัติการและอื่น ๆ ด้วย^{๑๖๔}

๑๑. การให้การศึกษากษัตริย์ในพระองค์พระสังฆาธิการด้านการจัดการความรู้การให้การศึกษเพิ่มเติมให้กับบุคลากรถือเป็นโอกาสในการรับเอาองค์ความรู้ใหม่ที่จะมาสนับสนุนองค์ความรู้เดิมในองค์กรให้มีความครอบคลุม และสอดคล้องกับสถานการณ์หรือยุคสมัยมากขึ้น พร้อม

^{๑๕๙} สัมภาษณ์ พันเอกวัฒนพงษ์ มะหิพันธ์, หัวหน้ากลุ่มงานข่าว กอ.รมน.จังหวัดชลบุรี, ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๖๐} สัมภาษณ์ เจ้าอธิการไพโรจน์ ปญญาวิโร, เจ้าคณะตำบลท่าบุงมี, ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๖๑} สัมภาษณ์ พระครูวิสิฐธรรมโสภณ, เจ้าคณะตำบลบางพระ, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๖๒} สัมภาษณ์ นางวชิรา น่วมเจริญ, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดชลบุรี, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๖๓} สัมภาษณ์ พันเอกวัฒนพงษ์ มะหิพันธ์, หัวหน้ากลุ่มงานข่าว กอ.รมน.จังหวัดชลบุรี, ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๖๔} สัมภาษณ์ ดร.บุญรอด บุญเกิด, คณะบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยบูรพา, ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

กันนั้นบุคลากรที่ได้รับการพัฒนาด้านการศึกษาที่สูงขึ้นยังจะเป็นกำลังสำคัญในการมาพัฒนาปรับปรุงองค์ความรู้เดิมที่ยังมีข้อด้อยหรือข้อบกพร่องให้กลายเป็นองค์ความรู้ที่เข้มแข็งยิ่งขึ้น^{๑๖๕}

๑๒. องค์กรใดมีองค์ความรู้ที่เพียบพร้อม ทันท่วงทีและสถานการณ์ ยังถือเป็นแนวทางในการบริหารจัดการความเสี่ยงขององค์กรที่ทรงประสิทธิภาพด้วย ขณะเดียวกันการสนับสนุนส่งเสริมให้บุคลากรได้เข้าสู่ระบบการศึกษาที่สูงขึ้น ยังเป็นการสร้างแรงจูงใจทางอ้อมที่จะผลักดันให้บุคลากรที่ยังไม่ได้รับการสนับสนุนให้มีความขยัน มุ่งมั่นในการทำงาน เพื่อที่จะได้มีโอกาสได้รับการพิจารณาให้ได้รับการศึกษาในระดับที่สูงขึ้นในรุ่นต่อไป

๑๓. ทั้งนี้ส่วนหนึ่งก็เป็นไปตามแนวคิดทฤษฎีความต้องการของมนุษย์ที่ Abraham Maslow มองว่า คนทุกคนย่อมต้องการที่จะได้รับการยกย่องเชิดชูและประสบผลสำเร็จดังที่ตนเองปรารถนา และการให้การศึกษาในระดับที่สูงขึ้นแก่บุคลากรของตัวพระสังฆาธิการก็ถือว่าเป็นอีกแนวทางหนึ่งซึ่งสามารถตอบโจทย์ตามแนวคิดทฤษฎีของ Abraham Maslow ทั้งนี้เพราะหากบุคลากรจะก้าวขึ้นไปสู่จุดหมายส่วนบุคคลในตำแหน่งหน้าที่ที่ตนเองต้องการ ซึ่งบุคลากรคนนั้นจะต้องตั้งมั่นในสติหรือในสมาธิที่มากขึ้นหรือสูงขึ้นกว่าพระสังฆาธิการในระนาบหรือในระดับเดียวกันด้วย ^{๑๖๖}

การพัฒนาภาวะผู้นำด้านการพัฒนา พบว่า

๑. สิ่งที่ทำเป็นที่สุดที่ต้องมีการพัฒนาในตัวพระสังฆาธิการ คือ การทำงานเป็นทีม ทั้งนี้เพราะในตัวพระสังฆาธิการต้องเข้าใจว่าส่วนหนึ่งมีระบบการเมืองเข้ามาเกี่ยวข้องกับการบริหาร ถ้ามองในเชิงการบริหารหรือการพัฒนาบุคคลแน่นอนในทางการเมืองย่อมมีระบบอุปถัมภ์เข้ามาเกี่ยวข้อง และเมื่อเกิดระบบอุปถัมภ์เกิดขึ้นที่ใดการแบ่งเป็นฝักเป็นฝ่ายก็จะติดตามมา ซึ่งถือเป็นอุปสรรคสำคัญในการพัฒนาองค์กรให้เจริญก้าวหน้ายิ่ง ๆ ขึ้นไป^{๑๖๗}

๒. การพัฒนาตนเองนั้นบุคลากรในตัวพระสังฆาธิการนั้นจะมีการพัฒนาตนเองอยู่ ๒ รูปแบบ กล่าวคือ รูปแบบแรก จะเป็นวิธีการพัฒนาตนเองด้วยการลองผิดลองถูกเพื่อการสร้างสรรคพัฒนาวิธีการทำงานในรูปแบบใหม่ ๆ ซึ่งเกิดจากแรงบันดาลใจที่มาจากอาการอยากเอาชนะอุปสรรคปัญหาที่พบในขณะที่ปฏิบัติงาน ในขณะที่อีกรูปแบบหนึ่งจะเป็นการพัฒนาตนเองด้วยผลจากการฝึกอบรมหรือจากการศึกษาเรียนรู้ ในรูปแบบนี้วิธีการในการพัฒนาจะเกิดขึ้นเป็นระบบ มีรูปแบบและมีองค์ความรู้ที่เป็นหลักการ ทฤษฎีมารองรับ ประกอบกับในขณะที่มีการพัฒนาจะเกิดกระบวนการพูด คิด ถาม ฟังและอื่น ๆ เกิดขึ้นตลอดเวลาด้วย ทั้งนี้การพัฒนาภาวะผู้นำในตัวพระสังฆาธิการในเขตภาคเหนือตอนล่าง ๒ จากการลงพื้นที่ศึกษาวิจัยพบการพัฒนาเกิดขึ้นในเรื่องต่อไปนี้^{๑๖๘}

^{๑๖๕} สัมภาษณ์ เจ้าอธิการไพโรจน์ ปณฺญาวชิโร, เจ้าคณะตำบลท่าบุญมี, ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๖๖} สัมภาษณ์ พันเอกวิวัฒน์พงษ์ มะหิพันธ์, หัวหน้ากลุ่มงานข่าว กอ.รมน.จังหวัดชลบุรี, ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๖๗} สัมภาษณ์ พระปัญญารัตนภรณ์, รองเจ้าคณะจังหวัดชลบุรี, ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๖๘} สัมภาษณ์ นางวชิรา น่วมเจริญ, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดชลบุรี, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

๓. การพัฒนาภาวะผู้นำในตัวพระสังฆาธิการด้านการปฏิบัติงานในการพัฒนาตนเองของบุคลากรทุกคนและทุกระดับในตัวพระสังฆาธิการนั้น ส่วนใหญ่จะมีการพัฒนาตนเองเป็นไปตามวัตถุประสงค์โดยรวมขององค์กร รวมทั้งเป็นไปตามบทบาท อำนาจหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายซึ่งเป็นการรับผิดชอบต่อตนเอง ทั้งนี้ในการพัฒนานั้นส่วนหนึ่งหากบุคลากรไม่ได้ผ่านกระบวนการฝึกอบรมหรือการศึกษาหาความรู้ในระดับที่สูงขึ้นไป^{๑๖๙}

๔. การพัฒนาการปฏิบัติงานของบุคลากรยังคงเป็นไปในลักษณะลองผิดลองถูกเป็นส่วนใหญ่ แต่ก็ด้วยเจตนาธรรมที่จะพัฒนาการปฏิบัติงานหรือการทำงานของตนเองให้ดีขึ้น มีประสิทธิภาพมากขึ้น ขณะที่หลายคนจะอาศัยเพียงคำแนะนำจากบุคลากรที่มีประสบการณ์หรือผู้ที่มีความเชี่ยวชาญคอยชี้แนะ

๕. ขณะเดียวกันยังมีบุคลากรอีกส่วนหนึ่งที่ต้องการจะพัฒนาตนเองแต่ไม่กล้าที่จะไปขอความรู้จากคนรอบข้าง แต่ก็ได้อาศัยการศึกษาเรียนรู้จากการคอยสังเกตพฤติกรรมของผู้ที่มีความรู้หรือ มีความเชี่ยวชาญ จากนั้นก็จะนำมาพัฒนาและประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานของตน^{๑๗๐}

๖. สำหรับบุคลากรที่ผ่านทั้งการฝึกอบรม ผ่านทั้งการศึกษาเรียนรู้ในขั้นที่สูงขึ้น วิธีการพัฒนาตนเองของกลุ่มคนเหล่านี้จะเป็นไปค่อนข้างมีระบบ มีแบบแผน และอ้างอิงตามหลักวิชาการ ทั้งนี้จะส่งผลไปสู่การปฏิบัติงานก็จะเกิดขึ้นอย่างเป็นระบบตั้งแต่กระบวนการคิด การวางแผน การปฏิบัติ และยังมีระบบติดตามประเมินผลเกิดขึ้นด้วย^{๑๗๑}

๗. การปฏิบัติในลักษณะนี้ส่วนใหญ่จะส่งผลให้เกิดระบบการจัดการองค์ความรู้ในการปฏิบัติงานเกิดเป็นผลพลอยได้ติดตามมา ไม่เฉพาะเท่านั้นในการพัฒนาตนเองอย่างเป็นระบบในด้านการปฏิบัติงานยังถือเป็นพื้นฐานที่จะนำไปสู่การพัฒนาที่ก้าวขึ้นรับตำแหน่งหน้าที่ที่สูงกว่าที่เป็นอยู่ในตัวพระสังฆาธิการเช่นกันหากพระสังฆาธิการหรือบุคคลกรคนใด^{๑๗๒} มีระบบการพัฒนาตนเองตั้งที่ว่าส่วนใหญ่ก็จะได้รับการสนับสนุนส่งเสริมให้ได้รับตำแหน่งหน้าที่ที่ดีขึ้น ยกเว้นกรณีบุคคลคนนั้นอยู่ในระบบอุปถัมภ์ทางการเมืองซึ่งถือว่ายากมากที่คนที่มีความสามารถจะฝ่าฟันหรือสอดแทรกขึ้นไปรับตำแหน่งดังที่กล่าวมา

สรุปได้ว่า การพัฒนาภาวะผู้นำในตัวพระสังฆาธิการด้านความมุ่งมั่นตั้งใจหากเกิดการพัฒนาตนเองของบุคลากรในตัวพระสังฆาธิการ ผลที่จะเกิดขึ้นหรือประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นกับองค์กรหรือหน่วยงาน ก็คือ บุคลากรการจะเกิดการพัฒนาทัศนคติหรือแนวคิดมุมมองที่มีระบบการบริหารจัดการขององค์กรเป็นไปในทิศทางบวกหรือทิศทางแห่งการสร้างสรรค์มากขึ้น แม้กระทั่งแนวคิดมุมมองในเรื่องความสัมพันธ์ในที่ทำงานหรือกับเพื่อนร่วมงานก็จะเกิดภาพในเชิงบวกหรือภาพในเชิงสร้างสรรค์มากขึ้นเช่นกัน ทั้งนี้ผลที่เกิดขึ้นจะช่วยให้การปฏิบัติงานและภาระหน้าที่ต่าง ๆ ทั้งในปัจจุบันและอนาคตเป็นไปอย่างมีเอกภาพ สิ่งที่สำคัญอีกประการหนึ่งหากบุคลากรผ่านการฝึกอบรมหรือได้รับการศึกษาในระดับที่สูงขึ้น ก็ถือได้ว่าบุคลากรเหล่านั้นได้เปิดโลกทัศน์ของตนเองมากขึ้น

^{๑๖๙} สัมภาษณ์ พระครูวิสิษฐธรรมโสภณ, เจ้าคณะตำบลบางพระ, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๗๐} สัมภาษณ์ พระครูโสรัจธรรมคุณ, รองเจ้าคณะอำเภอบ้านบึง, ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๗๑} สัมภาษณ์ พระปัญญารัตนารณ, รองเจ้าคณะจังหวัดชลบุรี, ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๗๒} สัมภาษณ์ ดร.บุญรอด บุญเกิด, คณะบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา, ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

วิสัยทัศน์ในการดำเนินงานและการอยู่ร่วมในสังคมตัวพระสังฆาธิการก็จะกว้างและยาวไกลมากขึ้นตามไปด้วย และเมื่อแนวคิด ทศนคติ มุมมอง หรือวิสัยทัศน์ที่ยาวไกลขึ้นแล้ว เขาเหล่านั้นก็จะเกิดความรัก ความหวงแหนในหน้าที่ ในองค์กร และจะมีความสุขกับงานที่ทำ ซึ่งจะทำให้เกิดความคิดที่สร้างสรรค์และพยายามหาวิธีการต่าง ๆ เพื่อเพิ่มมูลค่าของงานที่ทำอยู่ตลอดเวลา ทั้งนี้เพื่อยกระดับตนเองให้ถึงพร้อมในบทบาทหน้าที่หรือตำแหน่งที่สูงกว่าในโอกาสต่อไป ไม่เฉพาะเท่านั้นสำหรับผู้ที่มีสมมติตั้งมั่นและเกิดความจงรักภักดีต่อองค์กร ผลที่ติดตามมาก็คือบุคคลเหล่านั้นจะมีความกระตือรือร้นและมีความตื่นตัวซึ่งเป็นรูปแบบการพัฒนาตนเองอีกรูปแบบหนึ่งที่แสดงออกถึงความพร้อมที่จะแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ พร้อมทั้งมีความมุ่งมั่นที่จะแก้ไขปัญหาและอุปสรรคให้ประสบผลสำเร็จ

การพัฒนาภาวะผู้นำในตัวพระสังฆาธิการด้านการจัดการความรู้การถือเป็นเรื่องมีสำคัญที่ช่วยพัฒนาองค์กรให้เกิดขึ้นในทางอ้อม เมื่อบุคคลพัฒนาตนเองก็จะนำไปสู่การพัฒนาในภาพรวมอื่น ๆ ทั้งการพัฒนาปรับปรุงระบบการบริหารจัดการ รวมถึงเกิดการพัฒนาในเรื่องการจัดการองค์ความรู้ที่จะส่งต่อแบบรุ่นสู่รุ่น ฉะนั้นหากมีบุคลากรใหม่เข้ามาร่วมงานหรืออาจจะมีหน่วยงานจากภายนอกต้องการจะศึกษาเรียนรู้ บุคลากรที่มีการพัฒนาตนเองอยู่เสมอในองค์กรนั้น ๆ ก็จะสามารถอธิบายหรือส่งผ่านองค์ความรู้ที่มีไปยังบุคคลต่าง ๆ นั้นด้วยความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้อง รวมถึงสามารถจัดสรรเวลาและทรัพยากรต่าง ๆ ที่มีอยู่เข้าสนับสนุนแก้ไขปัญหาหรืออุปสรรคที่อาจเกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพและเห็นผลเป็นรูปธรรม

๔.๓ นำเสนอพุทธวิธีในการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี

ในการวิจัยเรื่อง “พุทธวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี” ผู้วิจัยได้สรุปจากความคิดเห็นจากพระสังฆาธิการ เจ้าคณะปกครองผู้นำคณะสงฆ์เจ้าอาวาส ในจังหวัดชลบุรี ข้าราชการ นักวิชาการด้านการบริหารจัดการและด้านพระพุทธศาสนา จำนวน ๓๐ ท่าน และผู้วิจัยได้จัดสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) โดยเป็นการสนทนาเชิง วิชาการจากพระสังฆาธิการ ผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับภาวะผู้นำของเจ้าอาวาส จำนวน ๑๒ รูปหรือคน เพื่อวัตถุประสงค์ดังนี้คือ ๑) ตรวจสอบผลการวิจัยร่วมกันของผู้ทรงคุณวุฒิ ๒) ยืนยันหรือแสดงความ คิดเห็นเพิ่มเติมตามผลการวิจัย ๓) ผลที่ได้จากการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) จะนำไปปรับปรุงเพิ่มเติม เพื่อให้ผลการวิจัยถูกต้องสมบูรณ์ต่อไป มีรายละเอียดที่ ดังนี้

๔.๓.๑ พุทธวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี ในด้านการปกครอง

เป็นการกิจที่วัดโดยพระภิกษุผู้เป็นเจ้าอาวาส หรือเจ้าคณะปกครองดำเนินการสอดส่องดูแล รักษาความเรียบร้อยดีงาม เพื่อให้พระภิกษุสามเณรที่อยู่ในวัด หรือในปกครองปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎหมายกฎ ข้อบังคับระเบียบคำสั่ง ประกาศของมหาเถรสมาคม หรือพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช การกิจด้านนี้ครอบคลุมถึงการที่พระภิกษุผู้ทำหน้าที่เป็นเจ้าคณะปกครองทุกระดับ นับตั้งแต่ผู้ช่วยเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส เจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะภาค เจ้าคณะใหญ่ (หน) นอกจากนี้ยังรวมถึงการที่พระภิกษุผู้ทำหน้าที่เป็นพระ

กรรมวาจาจารย์ เป็นพระอุปัชฌาย์ในการอุปสมบทกุลบุตร แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัด ในด้านการปกครองมีภาวะผู้นำในการกิจดังต่อไปนี้ คือ

๑. การปกครองคณะสงฆ์ในวัดผู้บริหารวัดใช้ พระธรรมวินัยแกนหลัก และให้หลักธรรมาธิปไตย (ร่วมกันปกครอง) คือใช้หลักธรรมเป็นใหญ่ในการปกครอง และบูรณาการกับหลักทศตียปาปณิกธรรม ๓ เป็นการปกครองคณะสงฆ์วัด^{๑๗๓} เพื่อจะได้มีเป้าหมายทิศทางแนวทางและความคิดเห็นเป็นทางเดียวกันในการปกครองของวัดของคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรีโดยคณะกรรมการวัดส่วนใหญ่ก็จะเป็นแกนนำหรือผู้นำชุมชนเกือบทั้งนั้นโดยส่วนที่สำคัญก็คือ การมีส่วนร่วมในการปกครองอันเป็นการปลูกฝังความสามัคคี ทั้งฝ่ายสงฆ์และฝ่ายฆราวาสให้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข เพื่อจะนำไปประยุกต์ใช้กับการบริหารงานด้านต่าง ๆ ของวัดในคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรีต่อไป^{๑๗๔}

๒. ภาวะผู้นำในการปกครองของคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรีที่มีต่อประชาชนที่อยู่โดยรอบชุมชนบริเวณวัด หรือในส่วนที่มาร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ กับวัด ให้ผู้นำชุมชนหรือคณะกรรมการวัดดูแลปกครองกันเอง โดยมีคณะสงฆ์คอยแนะนำให้คาปรึกษา เพราะในบางเรื่องจะให้พระไปปกครองชาวบ้านนั้นไม่เหมาะสมไม่ควร โดยเฉพาะในด้านการผลประโยชน์ต่าง ๆ และที่สำคัญผู้นำชุมชนหรือคณะกรรมการวัดนั้นก็เป็นคนของวัดอยู่แล้ว ภาวะผู้นำของคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรีในการรับสนองงานด้านการปกครองคณะสงฆ์ ของสมเด็จพระสังฆราช มหาเถรสมาคม และเจ้าคณะพระสังฆาธิการระดับต่างๆ ให้เป็นไปด้วยความรวดเร็ว และมีประสิทธิภาพ รวมทั้งประสานเจ้าคณะพระสังฆาธิการและสนองงานเพื่อให้มีการตรวจเยี่ยมถวายความรู้ ในการบริหารกิจการของวัดและการปกครองภายในวัดให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยดีงามส่งเสริมสนับสนุน และประสานงาน เพื่อพัฒนาพระสังฆาธิการให้มีวุฒิการศึกษาและทักษะในการบริหารจัดการวัดให้มากยิ่งขึ้น โดยประสานมหาวิทยาลัยสงฆ์จัดหลักสูตรการเรียนการสอนที่เหมาะสม^{๑๗๕}

๓. ส่งเสริมให้วัดต่างๆ ร่วมกับชุมชนในการเสริมสร้างความมั่นคงของวัด ชุมชน และพระพุทธศาสนา โดยใช้กิจกรรมต่างๆที่ไม่ขัดกับหลักของพระพุทธศาสนาและสมณวิสัยเป็นสื่อเช่นการออกเยี่ยมประชาชนโดยรอบวัดการเป็นแกนนำในการสร้างสาธารณประโยชน์ต่างๆ^{๑๗๖}

๔. การจัดทำระเบียบปฏิบัติเพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติสำหรับบุคลากรภายในวัดมีระเบียบปฏิบัติกิจวัตรพระภิกษุสามเณร แต่ละวัดควรมีกฎระเบียบที่ชัดเจนและเป็นรูปแบบเดียวกันเมื่อมีการกระทำผิดต้องมีการลงโทษอย่างจริงจัง โดยไม่เห็นแก่พวกพ้อง^{๑๗๗} และมีระเบียบปฏิบัติของศิษย์วัดและผู้อาศัยในวัดตลอดจนมีระเบียบปฏิบัติสำหรับบุคคลที่เข้ามาร่วมหรือจัดกิจกรรมต่างๆภายในวัด อาทิเช่น กฎระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ของวัดในปัจจุบัน มีดังนี้

๕. ภิกษุสามเณรต้องเข้ารับการศึกษเล่าเรียนภาคปริยัติธรรมทุกรูปที่เป็นนวกะ (พระใหม่-เณรใหม่) ภิกษุสามเณรจะรับเพื่อนสหธรรมิกใดๆเข้ามาอยู่ในวัดต้องได้รับอนุญาตจากเจ้าอาวาสเสียก่อน ภิกษุสามเณรต้องให้ความเคารพกันตามลำดับอาวุโส ภิกษุสามเณรต้องให้การดูแลอบรมแก่

^{๑๗๓} สัมภาษณ์ พระปัญญาธรรมาภรณ์, รองเจ้าคณะจังหวัดชลบุรี, ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๗๔} สัมภาษณ์ พระมหาวิเชียร กนตสีโล, เจ้าคณะอำเภอปทุมทอง, ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๗๕} สัมภาษณ์ พระครูทัศนีย์คุณากร, เจ้าคณะอำเภอสัตหีบ, ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๗๖} สัมภาษณ์ พระครูโสรัจธรรมคุณ, รองเจ้าคณะอำเภอบ้านบึง, ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๗๗} สัมภาษณ์ พระมหาปรี อธิปัญญา, รองเจ้าคณะอำเภอนนทบุรี, ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

ศิษย์ของตนพร้อมทั้งการว่ากล่าว ตักเตือนและเมื่อทำผิดต้องลงโทษตามสมควรแก่ความผิดนั้น ภิกษุต้องแสดงเทศนาบัติโดยสม่ำเสมอ ภิกษุต้องศึกษาเรียนรู้การพันธุผ้า อธิษฐานผ้า เสียดสละผ้า และรักษาผ้าครองภิกษุสามเณรต้องศึกษาและปฏิบัติกายวาจา ตามเสขียวัตรโดยเคร่งครัด ภิกษุสามเณรต้องให้ความสะดวกแก่ผู้มาบำเพ็ญการกุศลภายในวัดโดยทั่ว ภิกษุสามเณรต้องต้อนรับปราศรัยแก่ผู้มาติดต่อกิจการใด ๆ ในวัดด้วยอัธยาศัยไมตรีที่ดีตามสมควรแก่สมณสาธูปและภิกษุสามเณรต้องรักษาความสงบ ไม่พึงก่อความรำคาญใด ๆ แก่เพื่อนสหธรรมิกด้วยกันโดยเด็ดขาด^{๑๗๘}

๖. เป็นผู้ทรงศีล ทรงธรรม มีกุศโลบายในการบริหารจัดการงานหรือจัดการวัด และการปกครองภิกษุสามเณร ลูกวัดให้อยู่ในพระธรรมวินัยได้ดี มีความเสียสละดูแลพระภิกษุสามเณรอย่างใกล้ชิด^{๑๗๙}

๗. การบริหารงานของเจ้าอาวาสควรมีการกระจายอำนาจแก่ผู้ใต้บังคับบัญชา คือ ผู้บริหารวัดมีการมอบอำนาจให้ผู้ใต้บังคับบัญชาปฏิบัติหน้าที่ ตามภาระงาน เป็นการกระจายอำนาจตามลำดับความรับผิดชอบไปสู่บุคลากรเป้าหมาย โดยอาศัยหลักธรรมาภิบาล (Good governance) ได้แก่ หลักนิติธรรมหลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักการมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบต่อสังคม หลักการมีส่วนร่วมร่วมกันส่งเสริมให้ฝ่ายสงฆ์ได้มีส่วนร่วมในการปกครอง ทั้งฝ่ายวัดและบ้านเมือง^{๑๘๐}

๘. การวางแผนการบริหารจัดการวัดและคณะสงฆ์อย่างเป็นระบบ เจ้าอาวาสได้มีการมอบหมายหน้าที่บุคลากรภายในวัดตามความรู้ความสามารถจัดทำทะเบียนประวัติพระภิกษุสามเณร และบุคลากรภายในวัดจัดทำประวัติวัดไว้เป็นหลักฐานจัดทำสมุดเยี่ยม การพัฒนาและสวัสดิการ มีการประชุมอบรมพระภิกษุสามเณรและบุคลากรภายในวัด มีการจัดสวัสดิการต่างๆ ให้แก่พระภิกษุสามเณรและบุคลากรภายในวัด มีการประชุมคณะกรรมการวัดสม่ำเสมอ มีการวางแผนการดำเนินงานและโครงการพัฒนาวัดอย่างต่อเนื่อง และแต่ละวัดมีคัสตรรบุคคลที่จะมาบวชอย่างเคร่งครัด^{๑๘๑}

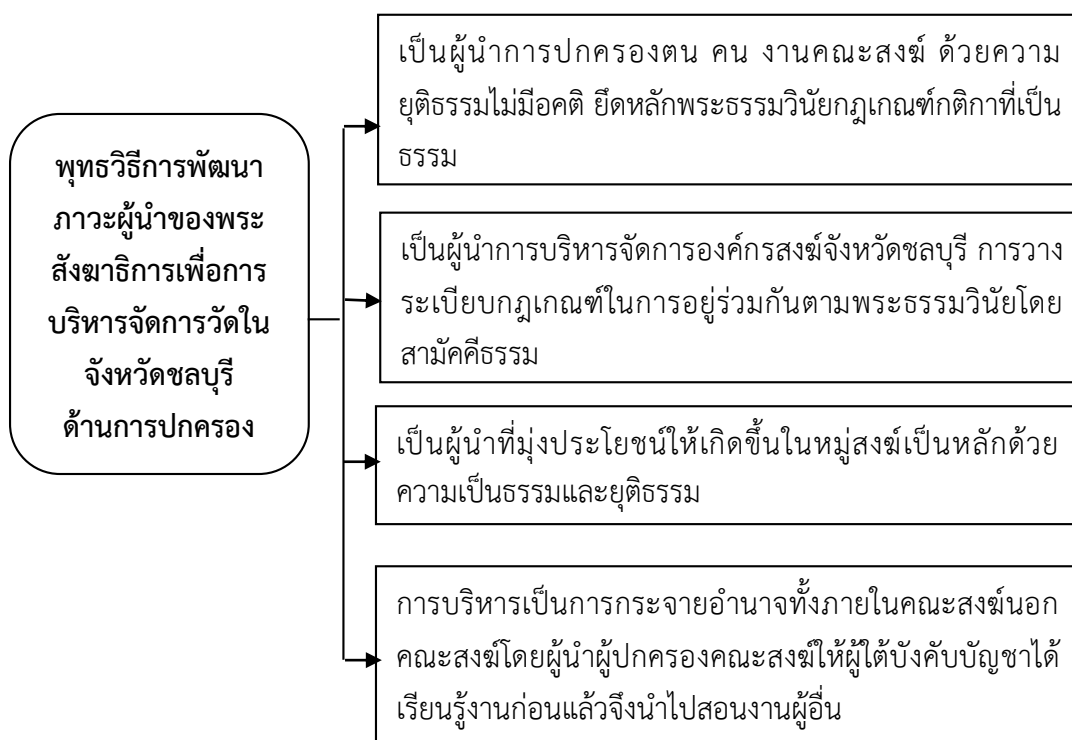
จากการศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรีด้านการปกครอง สามารถสรุปได้ดังแผนภาพที่ ๔.๔ ได้ดังนี้

^{๑๗๘} สัมภาษณ์ พระปัญญาธรรมาจารย์, รองเจ้าคณะจังหวัดชลบุรี, ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๗๙} สัมภาษณ์ ดร.บุญรอด บุญเกิด, คณะบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยบูรพา, ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๘๐} สัมภาษณ์ พระครูอาทรพัฒนาริม, เจ้าคณะตำบลทุ่งสุขลา, ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๘๑} สัมภาษณ์ นางวชิรา น่วมเจริญ, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดชลบุรี, ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

แผนภาพที่ ๔.๔ พุทธวิธการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัด
ด้านการปกครอง

ที่มา : จากการสังเคราะห์ของผู้วิจัย

สรุปได้ว่า ภาวะผู้นำของคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรีด้านการปกครอง พระสังฆาธิการเป็นผู้นำการจัดทำระเบียบปฏิบัติ เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติสำหรับบุคลากรของคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรีมีการวางระเบียบแบบแผน กฎเกณฑ์ในการอยู่ร่วมกันตามพระธรรมวินัย กฎหมายบ้านเมืองและกฎหมายคณะสงฆ์แล้วสิ่งที่สำคัญที่พึงตระหนัก คือความเจริญมั่นคงของวัด การพัฒนาวัดให้มีศักยภาพที่เอื้ออำนวย คุณประโยชน์ต่อประชาชน ชุมชนและสังคมซึ่งสิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยกลไกการบริหาร จัดการวัดอย่างมีระบบระเบียบและต้องกระทำอย่างต่อเนื่องก็ย่อมส่งผลดีในการพัฒนาศักยภาพของ วัดและคณะสงฆ์อย่างเหมาะสมมากยิ่งขึ้น

๔.๓.๒ พุทธวิธการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี ด้านการศึกษา พบว่า

๑. การพัฒนาภาวะผู้นำของคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรีแห่งการศึกษาในทางพระพุทธศาสนา เป็นการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรม และบาลี นอกจากจะเป็นการศึกษาหลักธรรมคำสั่งสอนแล้ว ยังได้ชื่อว่าเป็นการสืบต่ออายุพระศาสนาไว้อีกด้วย โดยเฉพาะการศึกษาภาษาบาลี เพราะถ้าไม่รู้ภาษาบาลีแล้ว ก็จะไม่มีความรู้และเข้าใจพระพุทธรวจนะในพระไตรปิฎก ถ้าขาดความรู้เรื่องพระไตรปิฎกแล้ว พระพุทธศาสนาก็จะต้องเสื่อมสูญไปด้วย^{๑๘๒} ด้วยเหตุนี้

^{๑๘๒} สัมภาษณ์ พระครูสุวรรณรัตนวัฒน์, เจ้าคณะตำบลเกษตรสุวรรณจังหวัดชลบุรี, ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

พระมหากษัตริย์ผู้เป็นศาสนูปถัมภกตั้งแต่โบราณมา จึงทรงทำการทำนุบำรุงสนับสนุนการเล่าเรียน พระปริยัติธรรม และทรงยกย่อง พระภิกษุสามเณร ที่เรียนรู้พระพุทธรวจนะให้มีฐานันดรพระราชทาน ราชูปการต่างๆ มีนิตยภัต เป็นต้น แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัด ชลบุรี ในด้านการศาสนศึกษามีภาวะผู้นำในภารกิจ สามารถสรุปได้ต่อไปนี้คือพระสังฆาธิการในคณะ สงฆ์จังหวัดชลบุรีมีการถวายการอุปถัมภ์ ส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม บาลี ซึ่งเป็นระบบการศึกษาดั้งเดิมของคณะสงฆ์ โดยรูปแบบและวิธีการต่างๆ^{๑๘๓}

๒. ภาวะผู้นำของคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรีในส่งเสริมการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลีที่สูงกว่าระบบการศึกษาขั้นพื้นฐาน (ตั้งแต่ ป.ศ. ๔ขึ้นไป) ให้มีความหมายในระดับชั้น ต่างๆ จัดให้มีรูปแบบและวิธีการศึกษาที่หลากหลาย โดยให้ผู้จบการศึกษาประโยคป.ศ. ๔-๙ มีวิทย ฐานะเป็นปริญญาตรีถึงปริญญาเอก ซึ่งจะต้องศึกษาวิชาสามัญที่จำเป็นควบคู่กันไป เน้นการศึกษา ตามอรรถาธิบายในการศึกษาประโยคบาลี ส่วนวิชาสามัญจะประสานกับมหาวิทยาลัยสงฆ์หรือ มหาวิทยาลัยต่างๆ ร่วมดำเนินการจัดทำหลักสูตรและวิธีการเรียนการสอนให้มีความหลากหลาย โดย ความเห็นชอบของมหาเถรสมาคมทั้งนี้ จะต้องไม่กระทบต่อระบบการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนก บาลีแบบเดิมของคณะสงฆ์ การจัดให้มีโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาต้นแบบให้ครบทุก เขตการศึกษา และขยายผลไปยังจังหวัดทุกจังหวัด กลุ่มโรงเรียน โรงเรียนของคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี โดยให้มีแผนดำเนินการที่ชัดเจน

๓. จัดระบบเพื่อแก้ไขปัญหาที่มีประสิทธิภาพ เช่น ปัญหาการขาดแคลนครูสอนและ บุคลากร ปัญหาการขาดอุปกรณ์การสอนปัญหาเรื่องสวัสดิการของครูบุคลากรทางการศึกษา และ ผู้เรียน เป็นต้น มีการจัดทำมาตรการในการส่งเสริมการศึกษา พระปริยัติธรรมทุกแผนกในคณะสงฆ์ จังหวัดชลบุรีโดยให้สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดประสานกับสถานศึกษา เพื่อให้พระสงฆ์ที่มี ความรู้ความสามารถเข้าไปแนะแนวการศึกษาพระปริยัติธรรมทุกแผนกโดยมีกลุ่มเป้าหมายหลัก คือ นักเรียนระดับประถมศึกษาปีที่๖และมัธยมศึกษาปีที่๓เพื่อให้เข้ามาสู่ระบบการศึกษาของคณะสงฆ์ให้ มากยิ่งขึ้น การส่งเสริมให้วัดและสถานศึกษาในคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรีจัดให้มีการเรียนการสอนธรรม ศึกษา ด้วยวิธีการที่หลากหลาย

๔. สนับสนุนและอำนวยความสะดวกในเข้าสอบธรรมศึกษา รวมทั้งให้มีระบบการยก ย่องเชิดชูเกียรติที่เหมาะสมทั้งแก่ผู้เข้าสอบ สถานศึกษา และหน่วยงานต้นสังกัดของสถานศึกษานั้นๆ การสนับสนุนให้มีการศึกษาวิชาการทางพระพุทธศาสนา ด้วยรูปแบบและวิธีการต่างๆแก่ พุทธศาสนิกชนทุกระดับวัย เน้นการศึกษาเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติตนตามหลักธรรมของ พระพุทธศาสนา ให้ระบบการศึกษาเป็นระบบที่มีความหมายต่อการดำเนินชีวิต จัดให้มีระบบส่งเสริม ยกย่องเชิดชูที่เหมาะสม การจัดให้มีโครงการปฏิบัติธรรมแก่พระภิกษุสามเณรและบุคลากรภายในวัด การจัดห้องสมุดทางพระพุทธศาสนาในวัด^{๑๘๔}

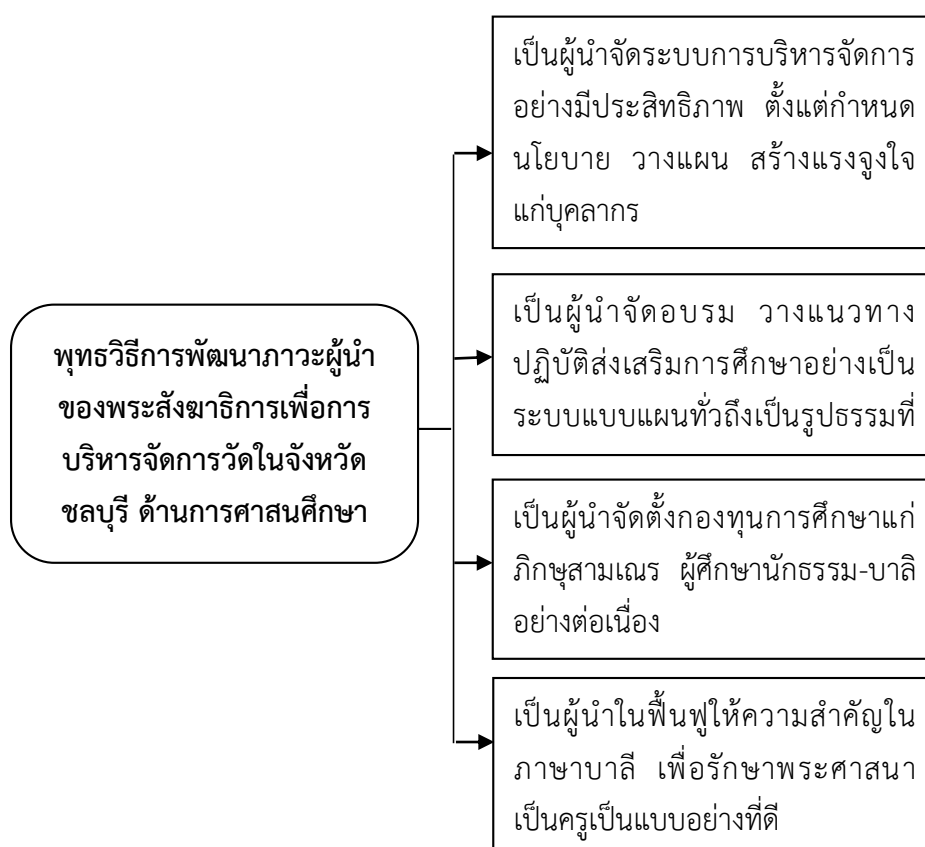
๕. การส่งเสริมการศาสนศึกษา ส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรศึกษาพระปริยัติธรรม ส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรและบุคลากรในวัดศึกษาต่อระดับอุดมศึกษา และส่งเสริมให้ศิษย์วัดได้รับ

^{๑๘๓} สัมภาษณ์ พระปลัดปฐม กิตติภทโท,เจ้าคณะตำบลหนองเสือช้าง จังหวัดชลบุรี, ๗ กุมภาพันธ์

การศึกษาอย่างต่อเนื่อง การจัดให้มีการศึกษาดูงาน เช่น วัดที่มีพระปฏิบัติดีปฏิบัติชอบเพื่อเป็นแรงจูงใจ ควรจัดหาทุนการศึกษาไว้อย่างเพียงพอกับจำนวนพระภิกษุสามเณรที่กำลังศึกษาเล่าเรียน และการประสานกับรัฐบาลในการจัดสรรงบประมาณให้พระภิกษุสามเณรได้เรียนหนังสือตั้งแต่ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นจนถึงระดับปริญญาตรี ตลอดจนควรจัดตั้งกองทุนเรียนดีแต่ยากจน^{๑๘๕}

๖. หลักพุทธธรรมที่เจ้าคณะพระสังฆาธิการคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรีนำมาใช้ในการบริหารงานเพื่อเกิดความพัฒนางานด้านการศึกษาของคณะสงฆ์ ใช้หลักปาณิสธรรม ๓ จากที่กล่าวมาแล้วในเบื้องต้น ได้แสดงให้เห็นว่าผู้นำตามหลักพุทธธรรมได้อาศัย “ธรรม” เป็นหลักการสำคัญในการบริหารจัดการกิจการงานด้านการศึกษาของคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรีให้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมาย โดยมุ่งให้เกิดประโยชน์สุขและการพัฒนาแก่หมู่คณะสงฆ์ มวลชนสังคมและประเทศชาติอย่างมั่นคง

จากการศึกษาวิเคราะห์การพัฒนากภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี ด้านการศึกษา สามารถสรุปได้ดังแผนภาพที่ ๔.๕ ได้ดังนี้

แผนภาพที่ ๔.๕ พุทธวิธีการพัฒนา ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัด
ด้านการศึกษา

ที่มา : จากการสังเคราะห์ของผู้วิจัย

^{๑๘๕} สัมภาษณ์ พระครูวิมลจริยาลังการ, เจ้าคณะตำบลหนองปรือเขต ๑, ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

สรุปได้ว่า การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในด้านการศาสนศึกษาเป็นรากฐานที่สำคัญยิ่งในการบริหารการพระพุทธศาสนา โดยเป็นผู้นำต้องจัดระบบการบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ ตั้งแต่กำหนดนโยบายวางแผน สร้างแรงจูงใจแก่บุคลากร มีการจัดการศึกษาให้กับพระภิกษุสามเณร หรือการสนับสนุนส่งเสริมให้พระภิกษุรวมทั้งการส่งเสริมทุกทางที่จะทำให้ภิกษุสงฆ์สามเณรได้มีโอกาสศึกษาพระปริยัติธรรมและวิชาการต่าง ๆ ทุก ๆ วิธี เป็นผู้นำจัดระบบการบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ ตั้งแต่กำหนดนโยบาย วางแผน สร้างแรงจูงใจแก่บุคลากร จัดอบรม วางแนวทางปฏิบัติส่งเสริมการศึกษาอย่างเป็นระบบแบบแผนทั่วถึงเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน ตั้งแต่ประถมศึกษาจนถึงอุดมศึกษา โดยไม่ขัดต่อพระธรรมวินัยการ ศาสนศึกษาจึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับภิกษุสงฆ์สามเณรที่บวชเข้ามาในพระพุทธศาสนาทั้งในระยะสั้น ระยะยาว เพราะอย่างน้อยที่สุดควรได้เรียนรู้พอเป็นแนวทางนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตภายใต้หลักพุทธธรรมได้อย่างมีความสุข

๔.๓.๓ พุทธวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี ด้านการเผยแผ่พุทธศาสนา

๑. ภาวะผู้นำในการเผยแผ่ของพระสังฆาธิการของจังหวัดชลบุรีได้ดำเนินการกิจในการประกาศพระพุทธศาสนาให้ประชาชนได้รับทราบในทุกๆ วิธี ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัยโดยมุ่งเน้นให้ประชาชนได้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมแล้วนำมาไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้แก่ การเทศนา การปาฐกถาในโอกาสและสถานที่ต่างๆ ทั้งในวัดและนอกวัด

๒. การบรรยายธรรมทั้งทางวิทยุและโทรทัศน์ การเผยแผ่ธรรมด้วยสื่อต่างๆ เช่น หนังสือ หนังสือพิมพ์หรือวีดิทัศน์ภารกิจด้านนี้ครอบคลุมถึงการที่วัดหรือพระภิกษุจัดกิจกรรมต่างๆ ขึ้นในวัด โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการเผยแผ่ธรรมหรือต้องการให้ประชาชนเข้าวัดปฏิบัติธรรมหรือมุ่งเน้นสืบสานวัฒนธรรมไทยที่ได้รับอิทธิพลมาจากหลักพระพุทธศาสนาเช่นการจัดงานเทศน์มหาชาติ การจัดงานในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา การจัดงานในวันที่กำหนดเป็นวันสำคัญของไทย (วันขึ้นปีใหม่ วันสงกรานต์ เป็นต้น)^{๑๘๖}

๓. คณะสงฆ์จังหวัดชลบุรีมีการจัดโครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน การจัดโครงการบวชเนกขัมมจารีณี (ซีพราหมณ์) การจัดอุปสมบทหมู่หรือจัดให้มีการปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติเนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ การจัดพิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะมีการจัดให้มีการแสดงธรรมในวันอัมมสวนะ (วันพระ) การจัดส่งพระภิกษุไปสอนศีลธรรมแก่นักเรียนตามโรงเรียนต่างๆ^{๑๘๗}

๔. นอกจากนี้ยังมีการเผยแผ่ธรรมที่คณะสงฆ์ร่วมกับสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ จัดให้ดำเนินการในรูปแบบ หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) การอบรมจริยธรรมนักเรียนข้าราชการ และประชาชนมีการอบรมครูจริยศึกษา การส่งเสริมหน่วยเผยแผ่ศีลธรรม มีการส่งเสริมหน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะผู้เยาว์ เช่น โครงการอุทยานการศึกษาในวัดโครงการสวนสมุณไพโรในวัดโครงการลานวัด ลานใจ ลานกีฬาโครงการวัดพัฒนาตัวอย่าง เป็นต้น

^{๑๘๖} สัมภาษณ์ พระครูวิสิฐธรรมโสภณ, เจ้าคณะตำบลบางพระ, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๘๗} สัมภาษณ์ พระครูอรุณกิจวิมล, เจ้าคณะตำบลมะขามหย่ง, ๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

๕. แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำในการบริหารงานกิจการคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี ในด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนามีภาวะผู้นำในการกิจ สามารถสรุปได้ต่อไปนี้เป็นพระสังฆาธิการคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรีมีการส่งเสริมและสนับสนุนพระธรรมทูตที่ปฏิบัติศาสนกิจในคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรีด้วยวิธีการและรูปแบบต่างๆ เพื่อให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพโดยเฉพาะการฝึกอบรมก่อนและระหว่างปฏิบัติงานรวมทั้งให้มีการประเมินผลเพื่อการพัฒนาการดำเนินการให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการฝึกอบรมก่อนปฏิบัติงานและระหว่างปฏิบัติงานรวมทั้งให้มีการประเมินผลเป็นระยะ เพื่อการพัฒนาการดำเนินการให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น^{๑๘๘}

๖. การส่งเสริมและสนับสนุนการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ทั้งภาควิชาการและภาคปฏิบัติ โดยเน้นการนำหลักธรรมของพระพุทธศาสนาไปใช้ในชีวิตประจำวันจนเป็นนิสัย มีการส่งเสริมให้วัดในคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรีที่มีความพร้อมและสามารถจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมให้มากยิ่งขึ้นอย่างน้อย ๑ ตำบลต่อ ๑ สำนัก โดยสนับสนุนให้มีการจัดอบรมพระวิปัสสนาจารย์ให้สามารถนำหลักธรรมไปอบรมประชาชน เน้นการปฏิบัติธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา ทั้งโดยผู้สอนและผู้ศึกษา^{๑๘๙}

๗. ส่งเสริมให้บุคลากรคณะสงฆ์ในภาค ๑๕ และพุทธศาสนิกชนจาริกแสวงบุญณสังเวชนียสถาน แะสถานที่สำคัญของพระพุทธศาสนา โดยจัดให้มีกฎหมายคุ้มครองและอำนวยความสะดวกที่เหมาะสมเพื่อซึมซับความรู้ความเข้าใจในดินแดนมาตุภูมิของพระพุทธศาสนา^{๑๙๐}

๘. พระสังฆาธิการจังหวัดชลบุรีให้การสนับสนุนด้านเอกสาร ตำราสิ่งพิมพ์อื่นๆ โดยเฉพาะการนำเทคโนโลยีมาประกอบการดำเนินงานให้เหมาะสม เช่น วีซีดี โปรแกรมสำเร็จรูป เพื่อนำมาประกอบการศึกษาพระพุทธศาสนา เกมธรรมะ เป็นต้น พร้อมทั้งยังเพิ่มการจัดทำหรือสนับสนุนให้มีเว็บไซต์ทางพระพุทธศาสนาเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา หลักธรรม เป็นต้นทั้งภาคภาษาไทยและภาษาอังกฤษ^{๑๙๑}

๙. มีการเชื่อมโยงระหว่างเว็บไซต์ทางพระพุทธศาสนาต่างๆ ภาวะผู้นำของคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรีในการจัดให้มีระบบถวายความสะดวกสร้างขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติศาสนกิจด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เหมาะสมเช่นการเสนอผลงานเพื่อประกาศเกียรติคุณการตรวจเยี่ยมของคณะสงฆ์ผู้นำระดับสูง ฯลฯ และการสนับสนุนให้พุทธศาสนิกชนนำหลักธรรมของพระพุทธศาสนาไปใช้ในการปฏิบัติตนในชีวิตประจำวันเพื่อพัฒนาตน ชุมชน และสังคม มีความเข้าใจซึ่งกันและกัน มีความสมานฉันท์เพื่อความสงบสุขของประเทศชาติ^{๑๙๒}

๑๐. พระสังฆาธิการจังหวัดชลบุรีให้การส่งเสริมและสนับสนุนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสู่ประชาชนทุกเพศทุกวัยในระดับชาติและระดับนานาชาติ และดำเนินการเพื่อให้

^{๑๘๘} สัมภาษณ์ พันเอกวัฒนพงษ์ มะหิพันธ์, หัวหน้ากลุ่มงานข่าว กอ.รมน.จังหวัดชลบุรี, ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๘๙} สัมภาษณ์ พระปัญญาธนาภรณ์, รองเจ้าคณะจังหวัดชลบุรี, ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๙๐} สัมภาษณ์ ดร.บุญรอด บุญเกิด, คณะบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยบูรพา, ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๙๑} สัมภาษณ์ พระครูวิบูลปริยัติกิจ, เจ้าคณะอำเภอสรรพยา, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๙๒} สัมภาษณ์ นางวชิรา น่วมเจริญ, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดชลบุรี, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนาของโลก การในพัฒนาบุคลากรของคณะสงฆ์ให้มีความรู้รอบด้านทั้งทางโลกและทางธรรมเพื่อที่ได้มีความรอบรู้มีความเข้าใจในการหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างถูกต้องถึงตนเองและบวรพระพุทธศาสนา มีการภาวะผู้นำในการประสานร่วมมือสร้างเครือข่ายกับวัดและคณะสงฆ์ ตลอดจนสนับสนุนสำนักงานพระพุทธศาสนาให้มียุทธศาสตร์ให้พุทธศาสนิกชนไปวัดในวันหยุด เพื่อเป็นการปฏิบัติธรรมของครอบครัวเป็นการเสริมสร้างความสัมพันธ์ภาพอันดีงามของครอบครัวและสังคมชาวพุทธ^{๑๙๓}

๑๑. การพัฒนาให้พระสงฆ์ตั้งมั่นอยู่ในพระธรรมวินัยเป็นแบบอย่างของพุทธศาสนิกชน พระสงฆ์ต้องจัดการอบรมคุณธรรมจริยธรรมอย่างสม่ำเสมอ และมีหน่วยงานต้องมีการบริการพระสงฆ์เวลาออกไปเผยแผ่ศาสนาและการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา เป็นต้น^{๑๙๔} เช่น การทำบุญตักบาตร การแสดงธรรมเทศนา การจัดปฏิบัติธรรม การเวียนเทียน

๑๒. การจัดนิทรรศการที่เกี่ยวข้องกับวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เป็นผู้นำและสนับสนุนในการจัดกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์^{๑๙๕} เช่น การทำบุญตักบาตร การแสดงธรรมเทศนา การจัดปฏิบัติธรรม การเวียนเทียน การจัดนิทรรศการที่เกี่ยวข้องกับพระราชมงคลกิจ เป็นผู้นำและสนับสนุนในการจัดกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญตามประเพณี ท้องถิ่น เช่น ทำบุญตักบาตร การแสดงธรรมเทศนา ปฏิบัติธรรม กิจกรรมส่งเสริมวัฒนธรรม ประเพณี

๑๓. พระสังฆาธิการจังหวัดชลบุรี มีการนำส่งเสริมให้มีการจัดนิทรรศการเผยแพร่ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับกับวันสำคัญทางประเพณี ท้องถิ่น เพื่อเป็นการอนุรักษ์สืบทอดศิลปวัฒนธรรมของชาวพุทธให้คงอยู่สืบต่อไป^{๑๙๖} การพัฒนาให้วัดและคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี มีการทำหน้าที่อบรมส่งเสริมศีลธรรมของพระภิกษุสามเณร เช่น ในโรงเรียน หน่วยงานราชการ หน่วยงานเอกชน หรือประชาชนตามหมู่บ้านต่าง ๆ เพิ่มการพัฒนาศักยภาพบุคลากรของวัดทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา เช่น เป็นพระธรรมทูต พระวิปัสสนาจารย์พระจริยานิเทศน์ เป็นต้น

๑๔. การส่งเสริมสนับสนุนให้วัดและคณะสงฆ์ควรมีการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารทางพระพุทธศาสนา เช่น วิทยุชุมชน การแจกหนังสือธรรมะ ซีดีธรรมะ หอกระจายข่าว เป็นต้น มีการส่งเสริมสนับสนุนให้ภายในวัดมีมุมการเรียนรู้หลักพระพุทธศาสนา เช่น มุมหนังสือ ห้องสมุด และป้ายพุทธศาสนสุภาษิต เป็นต้น การส่งเสริมสนับสนุนให้มีการจัดโครงการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่เยาวชน ประชาชนทั่วไป เช่น โครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน บวชนกขัมมจาริณี ค่ายคุณธรรม ฯลฯ

๑๕. การปรับปรุงฐานข้อมูลพื้นฐานและสารสนเทศทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญของในแต่ละวัดให้เป็นปัจจุบันอยู่เสมอ เพื่อเผยแพร่และให้บริการแก่ผู้ศึกษาค้นคว้าทางพระพุทธศาสนา

^{๑๙๓} สัมภาษณ์ พระมหาวิเชียร กนตสีโล, เจ้าคณะอำเภอปอทอง, ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

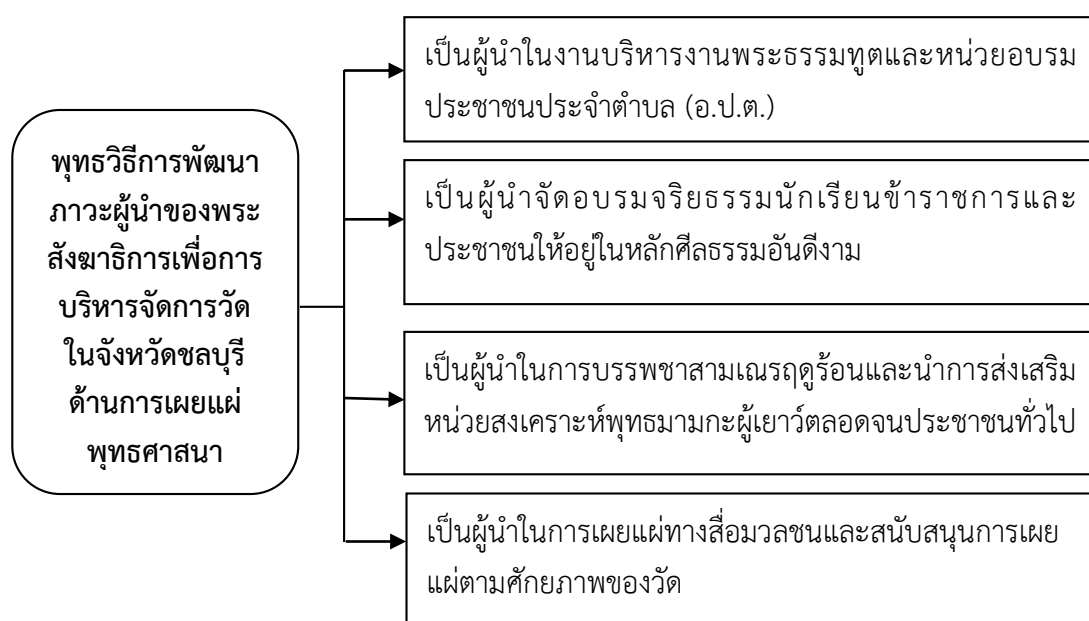
^{๑๙๔} สัมภาษณ์ พระมหาบุรี อธิปญโญ, รองเจ้าคณะอำเภอนนทบุรี, ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๙๕} สัมภาษณ์ พระราชสิทธิวิมล, ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดชลบุรี, ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๙๖} สัมภาษณ์ พระครูพิศาลประชานุกิจ, เจ้าคณะอำเภอหนองใหญ่, ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

ทางระบบอินเทอร์เน็ต รวมทั้งสนับสนุนให้เจ้าหน้าที่ทุกประเภทสามารถใช้อินเทอร์เน็ตเป็นเครื่องมือในการปฏิบัติการด้านพระพุทธศาสนาให้มากยิ่งขึ้น^{๑๙๗}

จากการศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรีด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสามารถสรุปได้ดังแผนภาพที่ ๔.๖ ได้ดังนี้

แผนภาพที่ ๔.๖ พุทธวิธีการพัฒนา ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดด้านการเผยแผ่

ที่มา : จากการสังเคราะห์ของผู้วิจัย

สรุปได้ว่า ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรีในการการเผยแผ่ศาสนาธรรมหรือการเผยแผ่หลักธรรมแห่งพระพุทธศาสนาเป็นการประกาศหลักธรรมคำสั่งสอนอันดีงามและเป็นประโยชน์ยิ่งของพระพุทธศาสนา ทั้งกาย วาจา ใจ แก่ประชาชน โดยมุ่งเน้นให้ประชาชน ได้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมแล้วน้อมนำไปประพฤติปฏิบัติใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต โดยวิธีที่ภิกษุสงฆ์ใช้ในการเผยแผ่ศาสนาธรรมในปัจจุบันมีหลายวิธี ได้แก่ การเทศนาธรรม ปาฐกถาธรรม อภิปรายธรรม สนทนาธรรม การสอนวิปัสสนากรรมฐานและการใช้สื่อประกอบการสอนธรรมโดยการใช้ระบบอิเล็กทรอนิกส์ออนไลน์ในรูปแบบต่างๆ เพื่อสนองตอบกับทุกกลุ่มอย่างทันกับยุคสมัยโลกปัจจุบันได้อย่างเหมาะสมดีงาม

๔.๓.๔ พุทธวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี ภาวะผู้นำด้านการศึกษาสงเคราะห์

ภาวะผู้นำในการศึกษาสงเคราะห์ เป็นภารกิจที่พระสังฆาธิการของจังหวัดชลบุรีเป็นผู้นำในการดำเนินการจัดการศึกษา ที่เน้นการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่เด็กและเยาวชน ให้มีความรู้

^{๑๙๗} สัมภาษณ์ พระมหาบุรี อธิปัญญา, รองเจ้าคณะอำเภอพนสนิมคม, ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

ความเข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อสามารถดำรงตนและดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข และเป็นพลเมืองที่มีความรู้คู่คุณธรรมของประเทศเป็นต้น แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี ในด้านการศึกษาสงเคราะห์ พระสังฆาธิการมีการพัฒนาภาวะผู้นำในภารกิจ สามารถสรุปได้ต่อไปนี้เป็น

๑. พระสังฆาธิการของจังหวัดชลบุรีมีการสนับสนุนในการจัดการศึกษาเป็นโรงเรียนตามแผนการศึกษาแห่งชาติ โดยมุ่งให้พระภิกษุสามเณร นักเรียน ได้ศึกษาเพื่อชีวิตและสังคมได้แก่โรงเรียนราษฎร์การกุศลของวัดศูนย์การเรียนรู้ศีลธรรมในวัด (ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เดิม หรือวันหยุดอื่น ๆ) ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยสงฆ์ มีการเพิ่มศักยภาพในการสงเคราะห์ให้เด็กและประชาชนได้รับการศึกษาในสถานศึกษาของรัฐหรือเอกชนตามแผนการศึกษาแห่งชาติ เช่น การเป็นผู้นำในการตั้งโรงเรียนในชนบทที่ตั้งวัด การให้สร้างสถานศึกษาในบริเวณวัด การให้ใช้หรือให้เช่าที่ดินวัด หรือที่ธรณีสงฆ์ในการสร้างสถานศึกษาของรัฐหรือท้องถิ่น การเป็นผู้อุปการะโรงเรียนต่าง ๆ การให้ความอุปถัมภ์แก่เด็กวัด^{๑๙๘}

๒. พระสังฆาธิการของจังหวัดชลบุรีให้การสนับสนุนส่งเสริมในการสอนศีลธรรมแก่นักเรียน นักศึกษาในระบบโรงเรียนตามแผนการศึกษาชาติ เช่น การสอนธรรมศึกษาการสอนศีลธรรมหน่วยงานพระธรรมทูต และหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ในการเผยแพร่ศีลธรรมในโรงเรียน และสถานศึกษาต่าง ๆ มีการเพิ่มศักยภาพในการสงเคราะห์เกื้อกูลแก่การศึกษาสถาบันการศึกษา หรือบุคลากรทางการศึกษา เช่น มอบทุนการศึกษา มอบอุปกรณ์การศึกษา ฯลฯ^{๑๙๙}

๓. การที่พระภิกษุผู้เป็นเจ้าของวัด ได้บริจาคทุนทรัพย์ส่วนตัวเพื่อการศึกษาแก่เด็กในระบบโรงเรียนของรัฐหรือของเอกชนหรือสร้างหรือซ่อมแซมอาคารสถานศึกษาหรือการดำเนินการใดๆ ของพระภิกษุที่มีความสามารถโดยไม่ขัดต่อพระธรรมวินัยที่เป็นไป เพื่อการส่งเสริมการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนที่อยู่ในวัยเรียน จัดว่าเป็นภารกิจด้านการศึกษาสงเคราะห์ทั้งสิ้น และการสนับสนุนให้วัดที่มีความพร้อมหรือสามารถให้จัดตั้งโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาให้มากยิ่งขึ้น^{๒๐๐}

๔. การจัดให้มีการยกย่องส่งเสริมวัดที่มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของสถานศึกษาเช่นบริจาคเงินช่วยเหลือสร้างอาคาร อุปกรณ์การเรียนการสอน ทุนการศึกษาแก่นักเรียน โดยประกาศยกย่องเชิดชูเกียรติตามความเหมาะสม พร้อมทั้งเป็นผู้นำในการส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาของคณะสงฆ์ทุกประเภทรวมทั้งสนับสนุนโดยประสานกับมหาวิทยาลัยสงฆ์ เพื่อให้การศึกษาของคณะสงฆ์มีความหลากหลายในรูปแบบและวิธีการศึกษา โดยไม่กระทบการศึกษาดั้งเดิมของคณะสงฆ์^{๒๐๑}

๕. เป็นผู้นำในการส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาพระพุทธศาสนาแบบธรรมศึกษาให้แพร่หลายยิ่งขึ้น ประสานคณะสงฆ์ให้มีระบบและรูปแบบการศึกษาธรรมศึกษาให้มีความหลากหลายสามารถตอบสนองความต้องการการศึกษาธรรมศึกษาของประชาชน มีการจัดตั้งโรงเรียน ศูนย์อบรม

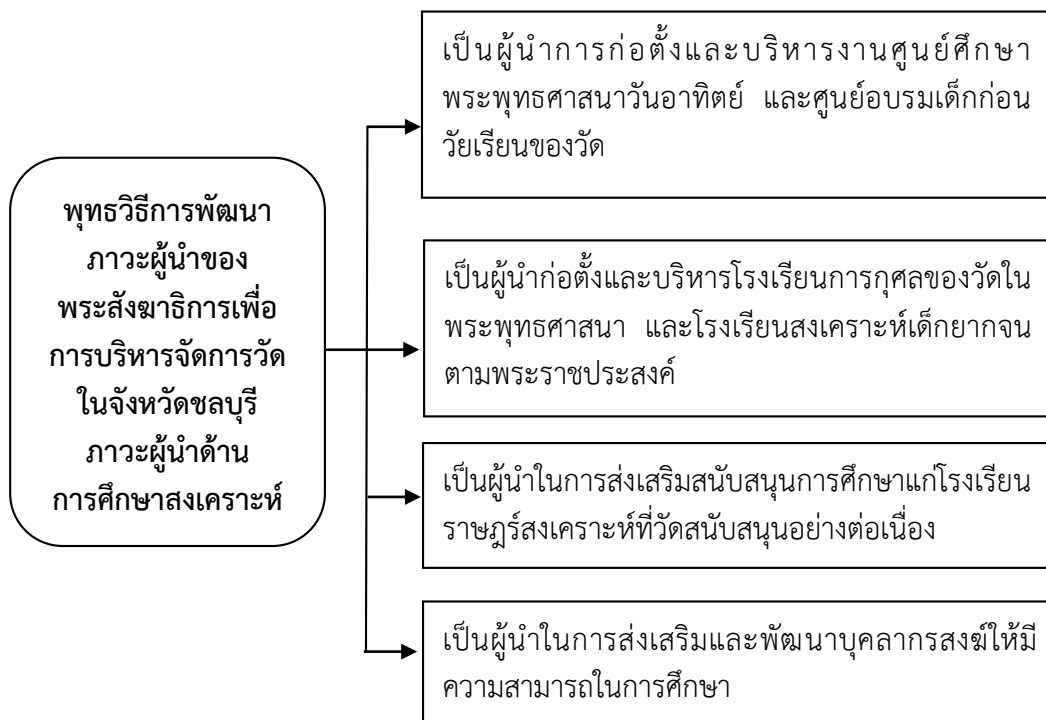
^{๑๙๘} สัมภาษณ์ พระครูวิสิษฐธรรมโสภณ, เจ้าคณะตำบลบางพระ, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๙๙} สัมภาษณ์ พระครูอาทรพัฒนาริม, เจ้าคณะตำบลทุ่งสุขลา, ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๐๐} สัมภาษณ์ พระครูวิสิษฐธรรมโสภณ, เจ้าคณะตำบลบางพระ, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๐๑} สัมภาษณ์ พระครูโสรัจธรรมคุณ, รองเจ้าคณะอำเภอบ้านบึง, ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

แผนภาพที่ ๔.๗ พุทธวิธีการพัฒนา ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัด
ด้านการศึกษาสงเคราะห์
ที่มา : จากการสังเคราะห์ของผู้วิจัย

สรุปได้ว่า การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการจังหวัดชลบุรีในด้านการศึกษาสงเคราะห์ตามแนวทางแห่งพระพุทธศาสนาเป็นการจัดการศึกษาแก่ประชาชนทั่วไป เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลแก่เด็กและเยาวชนของชาติทั้งด้านการศึกษา เป็นผู้นำก่อตั้งและบริหารโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา และโรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตามพระราชประสงค์ เป็นผู้นำการก่อตั้งและบริหารงานศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ และศูนย์อบรมเด็กก่อนวัยเรียนของวัด และเป็นผู้นำในการส่งเสริมและพัฒนาบุคลากรสงฆ์ให้มีความสามารถการอบรมสั่งสอนให้แก่บุคคลเหล่านั้นได้มีความรู้อย่างเหมาะสม ตลอดจนให้ที่อยู่อาศัย อาหาร รวมทั้งการทำให้เด็กมีความอบอุ่นและมีความสุขทั้งร่างกายและจิตใจ

๔.๓.๕ พุทธวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี ด้านการสาธารณูปการ

๑. การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี ในงานการสาธารณูปการโดยภาพรวม เป็นการนำพัฒนาวัดในด้านวัตถุทุกอย่างไม่เฉพาะแต่ศาสนสถานเท่านั้น หากรวมไปถึงการทำวัดให้สะอาด รมรื่น สะดวกสบาย การทำถนน ทางเดินในวัด และการตกแต่งวัดให้ดูสวยงามให้สบายตาแก่ผู้พบเห็น

๒. ภาวะผู้นำในงานการสาธารณูปการเป็นงานประจำของพระสังฆาธิการอย่างหนึ่ง ซึ่งถือว่าเป็นหน้าที่ที่จะต้องทำ ทั้งนี้ เพื่อสร้างสิ่งจำเป็นรักษา สิ่งที่มีอยู่แล้วไว้ และซ่อมแซมสิ่งที่ชำรุด

ทศุโศรคให้คงสภาพไว้เพื่อประโยชน์แก่มุมนและพระสงฆ์ภายในวัด ในการนี้ ให้รวมถึงการดูแลรักษาศาสนสมบัติของพระพุทศศาสนาที่เป็นสมบัติส่วนรวมของสงฆ์ มิใช่สมบัติส่วนตัวของผู้ใดผู้หนึ่ง โดยเฉพาะ มีพระพุทศานุญาติให้สงฆ์ช่วยกันดูแลรักษา เช่น ให้ตั้งพระภิกษุทำหน้าที่ดูแลรักษาวัสดุสิ่งของของสงฆ์ ซึ่งเรียกว่า ภิกษุคาริก โดยเฉพาะศาสนสมบัติแบ่งเป็น ๒ อย่าง คือ ศาสนสมบัติวัด คือทรัพย์สินของวัดใดวัดหนึ่ง เป็นหน้าที่ของสงฆ์ในวัดนั้นซึ่งมีเจ้าอาวาส เป็นต้น ช่วยกันดูแลรักษาให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย ศาสนสมบัติกลาง คือ ทรัพย์สินอันมิใช่เป็นศาสนสมบัติวัด แต่เป็นของสงฆ์ส่วนกลางเช่น ที่ดิน และผลประโยชน์วัดร้าง ทรัพย์สินที่มีผู้ยกให้สงฆ์ส่วนกลาง ศาสนสมบัติกลางเป็นหน้าที่ของผู้ปกครองสงฆ์ระดับสูงดูแลรักษา ทั้งนี้ การจัดการศาสนสมบัติภายในวัด จะต้องยึดหลักให้ถูกต้องตามกฎหมายพระธรรมวินัย มติมหาเถรสมาคมและจะต้องไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ประชาชนโดยทั่วไปหากไม่จำเป็น

๓. ภาวะผู้นำหลักการค้าเนินงานการสาธารณูปการ เป็นภารกิจที่วัดหรือพระสังฆาธิการดำเนินการเกี่ยวกับการพัฒนาวัด ด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม การบูรณปฏิสังขรณ์ในเขตพุทธาวาส และเขตสังฆาวาส หรือกล่าวง่าย ๆ ก็คือ ภารกิจด้านการก่อสร้าง การซ่อมแซม การจัดให้มีการบำรุงดูแลรักษาถาวรวัตถุหรือสาธารณสมบัติของวัด เช่น การสร้างอุโบสถ วิหาร อาคารเรียน ศาลาการเปรียญ หอธรรม กุฏิเมรุฯ การจัดการศาสนสมบัติให้เป็นไปด้วยดี การจัดทำบัญชีเสนาสนะและศาสนสมบัติของวัด เป็นต้น แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเพื่อการบริหารจัดการวัด ในด้านสาธารณูปการ พระสังฆาธิการมีภาวะผู้นำในภารกิจสามารถสรุปได้ต่อไปนี้ คือ

๔. พระสังฆาธิการของจังหวัดชลบุรีเป็นผู้นำในส่งเสริมให้มีการจัดทำแผนที่วัด โดยให้มีการแบ่งแยกเขตพุทธาวาส เขตสังฆาวาส และเขตต่างๆ เช่น เขตอภัยทานภายในวัดให้ชัดเจนเป็นสัดส่วน ตามความเหมาะสมของวัดนั้นๆ^{๒๐๕} และนำในการส่งเสริมให้วัดเป็นสถานที่สะอาด สงบ ร่มรื่น และร่มเย็น เหมาะสำหรับเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมของพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชน และเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจเพื่อความสงบสุขของจิต^{๒๐๖}

๕. การสนับสนุนให้วัดเป็นศูนย์รวมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์แก่วัดและชุมชนโดยรอบ เช่น เป็นศูนย์การศึกษาพระพุทศศาสนาและวิชาการต่างๆ ศูนย์การปฏิบัติศาสนกิจและการปฏิบัติธรรม เป็นธนาคารข้าว ศูนย์ฝึกวิชาชีพ ศูนย์กระจายข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์แก่มุมน เป็นต้น^{๒๐๗}

๖. พระสังฆาธิการของจังหวัดชลบุรีเป็นผู้นำในการส่งเสริมให้วัดมีเสนาสนะที่มั่นคงแข็งแรง สวยงามประหยัดและปรับภูมิทัศน์ให้เหมาะสม ปราศจากมลพิษมีการเร่งรัดและดำเนินการออกเอกสารสิทธิ์ที่ดินของวัดและหรือที่ธรณีสงฆ์ ที่ศาสนสมบัติกลางให้มีขอบเขตที่ชัดเจนเพื่อป้องกันการบุกรุกพื้นที่ของพระพุทศศาสนา ซึ่งจะนำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างวัดและชาวบ้านต่อไปมีการส่งเสริมทุกจังหวัดในคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรีที่มีความพร้อมให้จัดตั้งอนุพุทธมณฑลจังหวัด อย่างน้อยจังหวัดละ ๑ วัด เพื่อเป็นสถานที่พักผ่อนตามแนวทางพระพุทศศาสนา

๗. เป็นผู้นำและเป็นแบบอย่างที่ดีในการปรับปรุงวัดให้เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจที่สงบ เป็นแบบอย่างที่ดีในการก่อสร้างโดยไม่ควรสร้างเกินความจำเป็นของวัด การก่อสร้างใด ๆ ควร

^{๒๐๕} สัมภาษณ์ พระปัญญารัตนาภรณ์, รองเจ้าคณะจังหวัดชลบุรี, ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

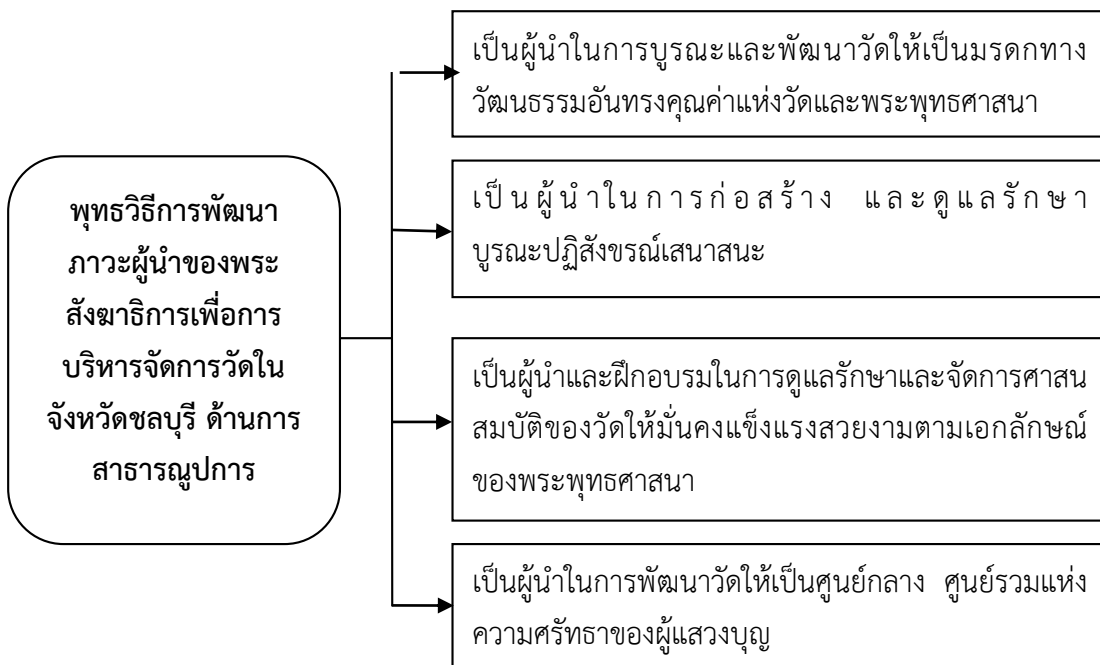
^{๒๐๖} สัมภาษณ์ พระครูพิศาลประชานุกิจ, เจ้าคณะอำเภอหนองใหญ่, ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๐๗} สัมภาษณ์ พระราชสิทธิวิมล, ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดชลบุรี, ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

เป็นส่วนที่ชัดเจน ควรก่อสร้างกำแพงวัดเพื่อแบ่งเขตวัดอย่างชัดเจน ตลอดจนวัดควรเป็นตัวอย่างที่ดีในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

๘. หลักพุทธธรรมในการสนับสนุนการพัฒนาภาวะผู้นำของเจ้าคณะพระสังฆาธิการในจังหวัดชลบุรี ด้านการสาธารณูปการ คือ ปาปณิกธรรม ๓ ความว่าผู้นำจะต้องประกอบด้วยลักษณะดังนี้ คือ จักขุมา คือความเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล สามารถมองสภาพเหตุการณ์ออกและจะวางแผนเตรียมรับหรือรุกในการก่อสร้าง บูรณดูแลรักษาสาธารณูปการได้อย่างไร วิจิโร คือ ความเป็นผู้ชำนาญในงานรู้จักวิธีการต่าง ๆ ไม่บกพร่องในหน้าที่งานสาธารณูปการที่ตนได้รับผิดชอบ และนิสสยสมปนโน คือ ความเป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์ และได้รับความเชื่อถือจากผู้อื่น ในพระสูตรนี้แสดงให้เห็นว่าการเป็นผู้นำนั้น จะต้องเป็นผู้ประกอบด้วยปัญญาคือ มีหุตาวิกว้างไกลสามารถจำแนกบุคคลและเหตุการณ์ออกว่าเป็นอย่างไร ซึ่งจะทำให้ผู้นำมีประสบการณ์มีความชำนาญในงานสาธารณูปการเข้าใจบุคคลหรือผู้ใต้บังคับบัญชาได้เป็นอย่างดี แต่คุณสมบัติทั้ง๓ประการนี้มีระดับความสำคัญต่างกันไปตามระดับตำแหน่งหน้าที่ขององค์กรหรือหน่วยงานว่าเล็กหรือใหญ่ ขนาดไหน หรือมีความสำคัญเพียงใด โดยเฉพาะอย่างยิ่งแล้วผู้บริหารหรือผู้นำของคณะสงฆ์แล้วนับว่าเป็นองค์กรที่ใหญ่ผู้นำหรือผู้บริหารจึงต้องมีคุณสมบัติครบถ้วน

จากการศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรีด้านการสาธารณูปการ สามารถสรุปได้ดังแผนภาพที่ ๔.๘ ได้ดังนี้

แผนภาพที่ ๔.๘ พุทธวิธีการพัฒนา ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัด
ด้านงานสาธารณูปการ
ที่มา : จากการสังเคราะห์ของผู้วิจัย

สรุปได้ว่า ภาวะผู้นำของคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรีอันสำคัญในการเป็นผู้นำงานด้านสาธารณูปการของคณะสงฆ์ก็เพื่อบำรุงรักษาวัดให้เป็นที่อำนวยความสะดวกแก่ประชาชนเป็นการก่อสร้างและการบูรณะปฏิสังขรณ์ศาสนวัตถุ และศาสนสถานภายในวัดให้เรียบร้อยดีงามและใช้ประโยชน์อย่างคุ้มค่า มีการนำในการบูรณะและพัฒนาวัดให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าแห่งวัด และพระพุทธศาสนาและมีความประหยัดสุดตามหลักปาปนิกรรมโดยการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนโดยมีภิกษุสงฆ์เป็นผู้นำในการพัฒนาทั้งทางด้านวัตถุและจิตใจ ตลอดจนสร้างวัดให้เป็นศูนย์กลางในการสานสัมพันธ์ภาพสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นในสังคมทุกภาคส่วนอีกด้วย

๔.๓.๖ พุทธวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรีภาวะด้านการสาธารณสงเคราะห์

๑. การสาธารณสงเคราะห์ เป็นการช่วยเหลือเพื่อประชาชนทั่วไปความสำคัญ การสาธารณสงเคราะห์ นอกจากเป็นการให้ความช่วยเหลือประชาชนผู้ยากไร้และประสบภัยแล้ว ยังหมายรวมถึง การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารทางราชการเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ การฝึกอาชีพแก่ประชาชน การให้ใช้สถานที่วัดสำหรับดำเนินกิจกรรมเพื่อประโยชน์ส่วนรวม

๒. ภาวะผู้นำในงานการสาธารณสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการในคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี เป็นภารกิจที่วัดหรือพระสังฆาธิการเป็นผู้นำในการดำเนินการช่วยเหลือสังคมในรูปแบบต่างๆ ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย ทั้งนี้ โดยมุ่งเน้นเพื่อประโยชน์และความสุข แก่ประชาชนเป็นสำคัญ ได้แก่การสงเคราะห์พระภิกษุสามเณร และวัดที่ประสบภัยและขาดแคลน

๓. การให้วัดเป็นสถานที่ประกอบการกุศลเกี่ยวกับเรื่องเกิดแก่เจ็บ ตาย เช่นการสวดศพ การเผาศพ การทำบุญอุทิศ การถวายสังฆทาน ตลอดจนการให้วัดเป็นสถานที่จัดฝึกอบรมประชาชนด้านอาชีพต่างๆการสงเคราะห์ผู้ป่วยโรคร้ายหรือผู้ป่วยยากไร้ การจัดให้มีโรงพยาบาล การบริจาคทรัพย์ส่วนตัวหรือชักชวนญาติโยมบริจาคทรัพย์จัดสร้างโรงพยาบาล การให้ความรู้ข่าวสารแก่ชุมชนด้านต่างๆ เช่น การศึกษา การสาธารณสุขมูลฐานการปกครอง การช่วยเหลือผู้ประสบอุทกภัยหรือการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ต่างๆเป็นต้น^{๒๐๘}

๔. แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี ในด้านสาธารณสงเคราะห์ พระสังฆาธิการมีภาวะผู้นำในภารกิจ สามารถสรุปได้ต่อไปนี้ คือ พระสังฆาธิการในคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรีจัดให้มีและส่งเสริมสนับสนุนให้มีเครือข่ายระหว่างองค์กรสาธารณกุศลทางพระพุทธศาสนา กลุ่มอาสาสมัครในทุกจังหวัด ให้มีความเข้มแข็งและสามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพโดยมีศูนย์รวมที่วัดของเจ้าคณะจังหวัดหรือสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด เพื่อให้ความช่วยเหลือเบื้องต้นแก่วัด ชุมชนหรือประชาชนผู้ประสบภัยพิบัติต่างๆ โดยให้มีคลังสิ่งของที่จำเป็นในการยังชีพเบื้องต้นพร้อมปฏิบัติการให้ความช่วยเหลือและให้มีการปฏิบัติการให้ความช่วยเหลือที่รวดเร็ว ทันเหตุการณ์ในจังหวัดนั้นๆรวมทั้งในพื้นที่จังหวัดใกล้เคียง และขยายผลไปสู่อำเภอต่างๆ ที่มีความพร้อมทั้งเป็นผู้นำในการประสานคณะสงฆ์ ในการสร้างเครือข่ายให้ความ

^{๒๐๘} สัมภาษณ์ พระมหาวิเชียร กนตสีโล, เจ้าคณะอำเภอบ่อทองจังหวัดชลบุรี, ๑๔ กุมภาพันธ์

ช่วยเหลือให้ครอบคลุมทั่วทุกวัด ทุกตำบล ทุกอำเภอและทุกจังหวัดรวมทั้งประสานงานกับคณะสงฆ์ ในการระดมทุนเพื่อช่วยเหลือวัด ชุมชน และประชาชน

๕. โดยหลักการให้วัดและชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ เป็นต้นแบบและเป็นที่พักของวัด และชุมชนอื่นพระสังฆาธิการในคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรีมีการส่งเสริมให้มีการจัดทำแผนที่วัด โดยให้มีการแบ่งแยกเขตพุทธาวาส เขตสังฆาวาส และเขตต่างๆ เช่น เขตอภัยทานภายในวัดให้ชัดเจนเป็น สัดส่วนตามความเหมาะสมของวัดนั้นๆให้มีเสนาสนะที่มั่นคงแข็งแรงสวยงาม ประหยัด และปรับภูมิ ทัศน์ให้เหมาะสม ปราศจากมลพิษเป็นสถานที่สะอาด สงบ ร่มรื่น และร่มเย็น เหมาะสำหรับเป็น สถานที่ปฏิบัติธรรมของพระสงฆ์และชาวพุทธทุกเพศ ทุกวัย เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจเพื่อความ สงบสุขของจิต^{๒๐๙}

๖. การสนับสนุนให้วัดเป็นศูนย์รวมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์แก่วัดและชุมชนโดยรอบ ซึ่ง รวมทั้งศาสนิกชนของศาสนาต่างๆ เพื่อความสามัคคีและอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข เช่น เป็นศูนย์ การศึกษาพระพุทธศาสนาและวิชาการต่างๆ ศูนย์การปฏิบัติศาสนกิจและการปฏิบัติธรรม ธนาคาร ข้าว ศูนย์ฝึกวิชาชีพ ศูนย์กระจายเสียงเสนอข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์แก่ชุมชน วิฑูรย์ชุมชน เป็นต้น

๗. พระสังฆาธิการในคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรีให้การสนับสนุนจัดให้มีเครือข่ายระหว่าง องค์การสาธารณกุศลทางพระพุทธศาสนา กลุ่มอาสาสมัครในทุกจังหวัดให้มีความเข้มแข็งและสามารถ ปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพโดยมีศูนย์รวมที่วัดของเจ้าคณะจังหวัดหรือสำนักงาน พระพุทธศาสนาจังหวัด เพื่อให้ความช่วยเหลือเบื้องต้นแก่วัด ชุมชนหรือประชาชนผู้ประสบภัย พิบัติต่างๆ โดยให้มีคลังสิ่งของที่จำเป็นในการยังชีพเบื้องต้นพร้อมปฏิบัติการให้ความช่วยเหลือและให้ มีการปฏิบัติการให้ความช่วยเหลือที่รวดเร็วทันเหตุการณ์ในจังหวัดนั้นๆ รวมทั้งในพื้นที่จังหวัด ใกล้เคียง และขยายผลไปสู่อำเภอต่างๆที่มีความพร้อม

๘. พระสังฆาธิการของจังหวัดชลบุรีเป็นผู้นำในการประสานคณะสงฆ์ในภาคต่างๆ ในการ สร้างเครือข่ายให้ความช่วยเหลือให้ครอบคลุมทั่วประเทศรวมทั้งประสานงานกับคณะสงฆ์ในการระดม ทุนเพื่อช่วยเหลือวัดชุมชนและประชาชนโดยหลักการให้วัดและชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้เป็น ต้นแบบและเป็นที่พักของวัดและชุมชนอื่น และการสนับสนุนให้วัดที่มีความพร้อมหรือสามารถให้ จัดตั้งโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาให้มากยิ่งขึ้น

๙. พระสังฆาธิการในคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรีมีการจัดตั้งและสนับสนุนให้มีการยกย่อง ส่งเสริมวัด พระสงฆ์ หรือองค์กรทางพระพุทธศาสนาที่มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของสถานศึกษา เช่นบริจาคเงินหรือช่วยเหลือสร้างอาคารจัดหาอุปกรณ์การเรียนการสอนทุนการศึกษาแก่นักเรียนโดย ประกาศยกย่องเชิดชูเกียรติตามความเหมาะสมพร้อมทั้งให้การสนับสนุนวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนโดย ให้มีการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อเป็นเครื่องมือในการสร้างความสามัคคีแก่พุทธศาสนิกชน เช่น กิจกรรมสาธารณประโยชน์ กิจกรรมอาสาสมัครต่างๆกิจกรรมสาธารณประโยชน์อาทิเช่นซ่อมแซม สร้างถนนขุดลอกแม่น้ำลำคลอง จัดหาระบบสาธารณูปโภค (ไฟฟ้า ประปา) ศูนย์ฝึกวิชาชีพอาชีพ

^{๒๐๙}สัมภาษณ์ พระครูอรุณกิจวิมล, เจ้าคณะตำบลมะขามหย่ง จังหวัดชลบุรี, ๑๓ กุมภาพันธ์

กิจกรรมอาสาสมัครต่างๆ อาสาบรรเทาสาธารณภัย อาสาสมัครป้องกันภัยประจำหมู่บ้าน อาสาสมัครกิจกรรมสาธารณประโยชน์ ฯลฯ

๑๐. มีการปรับระบบการทำงานตามโครงสร้างใหม่ให้มีความคล่องตัว รวดเร็ว ลดขั้นตอนที่ไม่จำเป็น โดยจัดหาเทคโนโลยีที่เหมาะสมมาใช้ในการปฏิบัติงานพร้อมทั้งฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ให้สามารถใช้เครื่องมือเครื่องใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เน้นกระบวนการทำงานเชิงรุกการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารและประสานให้เกิดการมีส่วนร่วมในความร่วมมือในการสนองงานด้านพระพุทธศาสนา กับหน่วยงานทางพระพุทธศาสนาและองค์กรทางพระพุทธศาสนาต่างๆ เพื่อให้การสนองงานพระพุทธศาสนาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

๑๑. การสนับสนุนส่งเสริมจัดให้มีสวัสดิการของเจ้าหน้าที่ทุกประเภท เพื่อเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานรวมทั้งจัดระบบอื่นๆ ที่จะให้ความช่วยเหลือแก่เจ้าหน้าที่ในสังกัดให้มีความเป็นอยู่อย่างมีความสุขตามสภาพที่เหมาะสมมีการจัดหาเครื่องมือเครื่องใช้ในการปฏิบัติงานให้พอเพียงในการปฏิบัติงานเชิงรุกและการให้บริการแก่พระภิกษุสามเณรและผู้มาติดต่อขอรับบริการ

๑๒. พระสังฆาธิการในคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรีเป็นผู้นำในการวัดควรเป็นศูนย์กลางที่สามารถชี้แนะทิศทางที่ถูกที่ควรในการพัฒนาชุมชน^{๒๑๐} โดยเฉพาะเจ้าอาวาสผู้นำวัดและมีความใกล้ชิดกับประชาชนมีการให้ความช่วยเหลือสงเคราะห์ชาวบ้านเด็กและเยาวชน รัฐหรือวัดควรจัดสวัสดิการค่ารักษาพยาบาลแก่ภิกษุสามเณรมีการนำวัดให้เป็นศูนย์กลางในการสร้างสามัคคีธรรมในชุมชนไม่ควรสะสมวัตถุมากไปต้องรู้จักเอื้อเฟื้อชุมชน อย่าเห็นแก่ตัว การให้ความช่วยเหลือ สงเคราะห์ด้านต่างๆ แก่ประชาชน อาทิเช่น การสงเคราะห์ผู้ยากไร้ การช่วยเหลือผู้ประสบภัยต่างๆ การระงับข้อพิพาท ข้อขัดแย้งของชาวบ้าน การดำเนินการด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์อื่นๆ^{๒๑๑}

๑๓. พระสังฆาธิการในคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรีเป็นผู้นำในการมีส่วนร่วม สนับสนุน ด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์การอำนวยความสะดวกในการให้ใช้สถานที่ของวัดจัดกิจกรรมต่างๆการจัดตั้งมูลนิธิ กองทุนเพื่อการกุศล การมีส่วนร่วมในการส่งเสริมอาชีพของประชาชนและการให้ความร่วมมือกับทางราชการเพื่อเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารต่างๆ พร้อมทั้งสนับสนุนให้มีการสร้างเครือข่าย แนวร่วมอาสาสมัคร จิตอาสาเพื่อดำเนินกิจกรรมต่างๆวัดสร้างเครือข่ายการดำเนินงานด้านสาธิตะกับองค์กรต่างๆวัดส่งเสริม สนับสนุน ให้มีจิตอาสา เพื่อเผยแพร่พระพุทธศาสนา ตลอดจนจัดให้มีอาสาสมัคร แนวร่วมในการสอดส่อง ดูแลและพิทักษ์พระพุทธศาสนา^{๒๑๒}

๑๔. การมีส่วนร่วมของประชาชน ส่วนราชการ โดยวัดเป็นศูนย์กลางการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนและส่วนราชการให้ความร่วมมือและมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ มีการพัฒนาปรับปรุงวัดให้เกิดความรู้สึกร่วมกันแก่ชุมชนในท้องถิ่นนั้นว่าวัดเป็นของตน มีความรู้สึกหวงแหนและช่วยกันดูแลรักษา

^{๒๑๐} สัมภาษณ์ พระครูทัศนีย์คุณากร , เจ้าคณะอำเภอสัตหีบ, ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

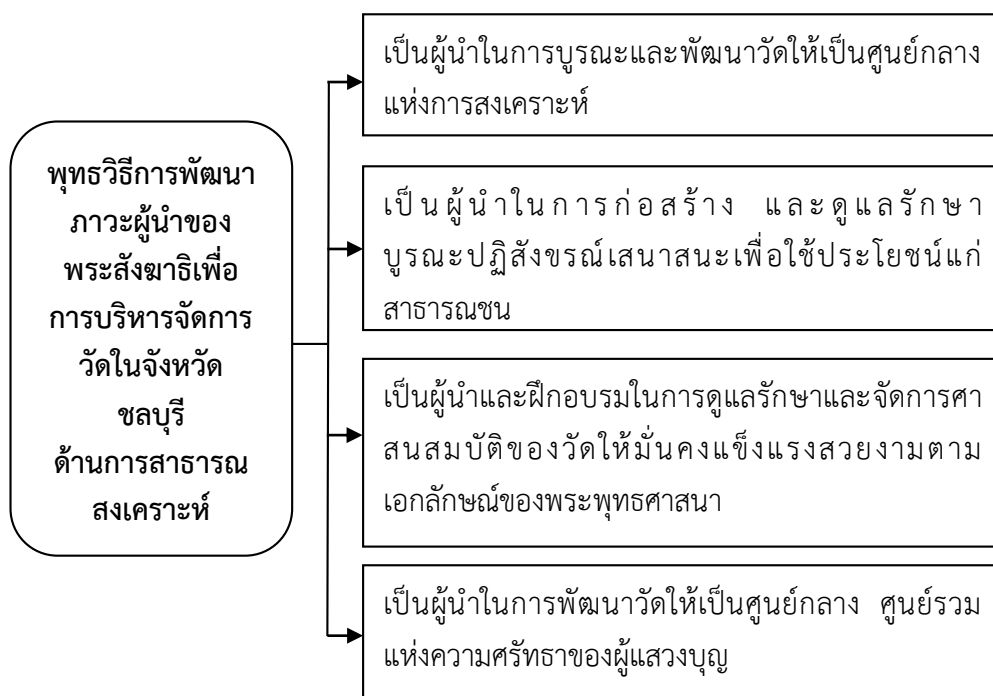
^{๒๑๑} สัมภาษณ์ นางวชิรา น่วมเจริญ, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดชลบุรี, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๑๒} สัมภาษณ์ ดร.บุญรอด บุญเกิด, คณะบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยบูรพา, ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

๑๕. พระสังฆาธิการในคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรีการสร้างสภาพวัดให้เป็นสถานที่สำคัญและมีประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาและประชาชน คือ วัดเป็นที่พักอาศัยของพระภิกษุสามเณร วัดเป็นที่บวชเรียนศึกษาปฏิบัติธรรม วัดเป็นที่ทำบุญบำเพ็ญกุศลของชาวบ้าน วัดเป็นที่ที่ชาวบ้านได้เข้ามาหาความสงบทางกายทางใจ วัดเป็นศูนย์กลางสำหรับทำกิจกรรมทางสังคมร่วมกันของชาวบ้าน^{๒๑๓}

๑๖. พระสังฆาธิการในคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรีเป็นผู้นำในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับประชาชนในท้องถิ่นวัดต้องสะอาดร่มรื่นมีการจัดกิจกรรมเพื่อประชาชนมีความพร้อมที่จะให้บริการแก่ประชาชนที่เข้าวัดเพื่อบำเพ็ญกุศล ศึกษาพระธรรมวินัย และหลักพระพุทธศาสนา การสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างวัดกับประชาชนในท้องถิ่นในการติดต่อกับหน่วยงานอื่นๆ การจัดกิจกรรมเพื่อการสาธารณูปโภคสาธารณูปการ ตลอดจนการส่งเสริมอาชีพซึ่งควรให้วัดเป็นศูนย์กลางให้เกิดการยอมรับตลอดไปว่า วัดกับชุมชนนั้นๆ เป็นหน่วยงานเดียวกัน ให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

จากการศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรีด้านการสาธารณสงเคราะห์สามารถสรุปได้ดังแผนภาพที่ ๔.๙ ได้ดังนี้

แผนภาพที่ ๔.๙ พุทธวิธการพัฒนา ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัด
ด้านงานสาธารณสงเคราะห์
ที่มา : จากการสังเคราะห์ของผู้วิจัย

^{๒๑๓}สัมภาษณ์ พระครูโสภิตธรรมสถิตย์, เจ้าคณะตำบลพานทอง, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

สรุปได้ว่า ภาวะผู้นำของคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรีในงานสาธารณสงเคราะห์ คือ การดำเนินการช่วยเหลือสังคมทางวัตถุและจิตใจในรูปแบบต่าง ๆ ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย ได้แก่ การเป็นผู้นำในการบูรณะและพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางแห่งการสงเคราะห์เป็นผู้นำในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลาง ศูนย์รวมแห่งความศรัทธาของผู้แสวงบุญสงเคราะห์ภิกษุสงฆ์สามเณร การสร้างถนนเข้าหมู่บ้านการสนับสนุนทุนการศึกษาแก่เด็กนักเรียนการช่วยเหลือผู้ป่วย ผู้ยากไร้ การสร้างหอสมุดโรงเรียน เป็นต้นการสาธารณสงเคราะห์ นอกจากจะเป็นการช่วยเหลือชาวบ้านในสิ่งที่พวกเขาต้องการและมีความจำเป็นตลอดจนเอื้ออำนวยในสิ่งต่างๆที่มีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตความเป็นอยู่ให้แก่ชุมชนตลอดจนหน่วยงานของรัฐ

๔.๔ พุทธวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี จากการสนทนากลุ่มเฉพาะ

การวิจัยเรื่อง “พุทธวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี” ผู้วิจัยได้จัดกลุ่มสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) โดยเป็นการสนทนาเชิงวิชาการจากพระสังฆาธิการ ผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการ จำนวน ๑๒ รูป/คน ในวันพุธที่ ๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๐ เวลา ๑๖.๓๐ น. ณ ห้องประชุมชลบุรี ชั้น ๕ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อวัตถุประสงค์ ๑) ตรวจสอบผลการวิจัยร่วมกันของผู้ทรงคุณวุฒิ ๒) ยืนยันหรือแสดงความ คิดเห็นเพิ่มเติมตามผลการวิจัย ๓) ผลที่ได้จากการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) จะนำไปปรับปรุงเพิ่มเติม เพื่อให้ผลการวิจัยถูกต้องสมบูรณ์ต่อไป มีรายละเอียดข้อมูลจากการสนทนาเพื่อนำไปสู่ การนำเสนอรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี ดังนี้

จากสภาพทั่วไปในการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการ เพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี ประกอบด้วย

๑) ด้านการปกครอง ขาดการวางระบบแบบแผนที่ดีในการปกครอง และการนำสู่การประพฤติปฏิบัติอย่างเท่าทันกับสถานการณ์ ในการปกครองคณะสงฆ์ในภาวะการณ์ปัจจุบัน นอกจากต้องใช้พระธรรมวินัยแล้ว เจ้าคณะพระสังฆาธิการต้องศึกษาเรียนรู้สภาพแวดล้อมของสังคมในด้านต่าง ๆ อันเป็นปัจจัยสำคัญส่งผลทั้งโดยตรงและโดยอ้อมในการบริหารจัดการวัด

๒) ด้านการศาสนศึกษา ขาดบุคลากรอันทักษะทางการศึกษามาก โดยเฉพาะพระภิกษุและสามเณรที่จะเข้ามารับการศึกษาเพื่อเป็นพุทธศาสนทายาทในการสืบทอดพระพุทธศาสนา ทั้งภาคปริยัติธรรมแผนกนักธรรม และภาคพระปริยัติธรรมแผนกบาลีมาก โดยสาเหตุมาจากปัจจัยทั้งภายในและภายนอกหลายประการ จึงทำให้อัตราการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์เริ่มมีปัญหาสะสมมากขึ้นโดยลำดับ คณะสงฆ์ต้องหามาตรการรับมือและแนวทางแก้ไข ปัญหาเรื่องการจัดการศาสนศึกษาอย่างรีบด่วนอย่างยิ่ง

๓) ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาปัญหาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเจ้าอาวาสในจังหวัดชลบุรี ที่สำคัญขาดบุคลากรในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่มีคุณภาพศักยภาพสูง ทั้งในทางธรรมและทางโลกมารองรับงานการเผยแผ่ซึ่งเป็นงานที่โตขึ้นทุกวัน ตลอดจนขาดการสนับสนุน

งบประมาณอุดหนุนอย่างพอเพียงและทั่วถึงจากทุกภาคส่วน พระสังฆาธิการในแต่ละสถานที่ต้องมี ภาระงานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตนเองตามศักยภาพของแต่ละคน

๔) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ปัญหาของพระสังฆาธิการ เจ้าอาวาส ปัญหาสำคัญคือ ทั้ง บุคลากรรองรับและงบประมาณในการจัดการศึกษาสงเคราะห์ไม่พอเพียงกับการบริหารจัดการงาน ด้านนี้ ซึ่งส่วนใหญ่จะทำงานในเชิงรับ ที่เจ้าคณะพระสังฆาธิการในแต่ละสถานที่มีทำได้เฉพาะกำลัง ของตนเองเท่านั้น ขาดการสนับสนุนและเครื่องมืออุปกรณ์ที่ทันสมัย ขาดเครือข่ายร่วมมือต่างวัด ต่างสถานที่ทำกันเองตามสภาพศักยภาพของแต่ละวัดจะเอื้ออำนวยให้เป็นไปได้เท่านั้น

๕) ด้านการสาธารณูปการ ปัญหาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการ เจ้าอาวาสในจังหวัด ชลบุรี ที่สำคัญคือ การจัดระเบียบแบบแผน และการดูแลธำรงรักษาทรัพย์สินอันมีค่าเป็นเอกลักษณ์ ของวัด และเอกลักษณ์แห่งพระพุทธศาสนาตามวิถีไทยอย่างรอบครอบ ขาดองค์ความรู้ในการ บริหารจัดการสาธารณูปการ

๖) ด้านการสังคมสงเคราะห์ปัญหาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการ เจ้าอาวาสในจังหวัด ชลบุรี คือ ขาดบุคลากร ขาดองค์ความรู้ด้านการจัดการ และขาดความร่วมมือทางเครือข่ายภาคีใน การทำงานเพื่อพัฒนางานสาธารณสงเคราะห์ในคณะสงฆ์สถานที่ต่าง ๆ ให้มีการทำงานไปในทิศทาง เดียวกันอย่างเป็นระบบที่ชัดเจนเป็นรูปธรรม

จากสภาพปัญหาที่เป็นอุปสรรคของการจัดการจัดการวัดที่จะเพิ่มประสิทธิภาพของภาวะ ผู้นำของพระสังฆาธิการ ซึ่งความสามารถของพระสังฆาธิการหรือเจ้าอาวาสสำคัญในการพัฒนาภาวะ ผู้นำ เพราะการที่บุคคลจะก้าวขึ้นมาเป็นหัวหน้าหรือเจ้าอาวาสนั้นภูมิหลังของผู้นำมีความสำคัญเป็น อย่างยิ่ง เพราะการบริหารคนที่อยู่ภายใต้การปกครอง ซึ่งประกอบไปด้วยบุคลากรมากมายหลายตา หลากหลายนิสัย การที่จะให้เป็นที่ยอมรับของคณะสงฆ์ จะต้องมียุทธศาสตร์ความสามารถที่สูง ภาวะผู้นำ ของพระสังฆาธิการเป็นสิ่งที่สำคัญ ผู้นำต้องมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล ต้องคิดกว้าง มองไกล ใฝ่สูง^{๒๑๔} ต้องเป็นบุคคลที่มีความสามารถในการบริหารจัดการธรรมาโดยมีความชำนาญเฉพาะด้าน รวมถึงต้องมึ ความสามารถด้านมนุษยสัมพันธ์ที่จะสร้างความเข้าใจที่ดี ร่วมกันระหว่างสมาชิกในองค์กรซึ่งจะ ส่งผลต่อรูปงานที่มีประสิทธิภาพ หรือที่เรียกว่า บริหารตน(เก่งคิด) บริหารงาน(เก่งงาน) และบริหาร คน(เก่งคน)^{๒๑๕}

ซึ่งเมื่อพิจารณาของภาวะผู้นำดังกล่าวนี้ ในการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการ เพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี จะต้องมึหลักในการพัฒนาภาวะผู้นำ ทั้งหมดโดยรวมอยู่ ๖ ด้าน คือ

๑) ด้านการปกครอง ซึ่งเจ้าอาวาสผู้มีหน้าที่ควบคุมดูแล ออกกฎระเบียบ ให้ผู้อยู่ใต้การ ปกครองมีกฎเกณฑ์ไปในทิศทางเดียวกัน และอยู่อย่างเป็นระเบียบ ภาวะผู้นำตามหลักการปกครอง เป็นภารกิจที่วัดโดยพระภิกษุผู้เป็นเจ้าอาวาส หรือเจ้าคณะปกครองดำเนินการสอดส่อง ดูแล รักษา ความเรียบร้อยดีงาม เพื่อให้พระภิกษุสามเณรที่อยู่ในวัด หรือในปกครองปฏิบัติตามพระธรรมวินัย

^{๒๑๔} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญญา,ดร.,ผอ.หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎี บัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๘ มีนาคม ๒๕๖๐.

^{๒๑๕} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญญา,ดร.,ผอ.หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎี บัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๘ มีนาคม ๒๕๖๐.

กฎหมาย กฎ ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง ประกาศของมหาเถรสมาคม หรือพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช ภารกิจด้านนี้ครอบคลุมถึงการที่พระภิกษุผู้ทำหน้าที่เป็นเจ้าคณะปกครองทุกระดับ นับตั้งแต่ผู้ช่วยเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส เจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะภาค เจ้าคณะใหญ่ (หน)

นอกจากนี้ ยังรวมถึงการที่พระภิกษุผู้ทำหน้าที่เป็นพระกรรมวาจาจารย์ เป็นพระอุปัชฌาย์ในการอุปสมบทกุลบุตร แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการบริหารจัดการวัด พระสังฆาธิการ/เจ้าอาวาส ยึดหลักพระธรรมวินัยแก่นหลัก โดยบูรณาการกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือหลักหุตติยาปาณิกสูตร^{๒๑๖} ด้านวิสัยทัศน์ (การบริหารตน) นั่นคือเจ้าอาวาสต้องเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ ในองค์การรวมถึงการมีเจตคติที่เหมาะสมกับตำแหน่งหน้าที่ และมี ความรู้ความสามารถ มีการวางแผนการดำเนินการและพอใจในการบริหารจัดการ สนับสนุนการบริหารกิจการคณะสงฆ์ เจ้าอาวาสต้องมีความรู้ความสามารถ มีการวางแผน^{๒๑๖}

เจ้าอาวาสต้องมีจิตอาสา การทำงานร่วมกันกับชุมชนสังคมาบข้างวัด ต้องมีจิตอาสา หากทุกคนในสังคมาบจิตอาสา ทางคณะสงฆ์เองก็ควรมีส่วนร่วมในการพัฒนานำพาให้เกิด มุมมองด้านวิสัยทัศน์ที่ทำให้บ้าน วัด โรงเรียน หรือชุมชนรอบข้างวัด ที่ขาดความสามัคคีในหมู่คณะมีข้อขัดแย้งซึ่งกันและกัน ขาดข้อมูลในการประสานติดต่อไม่ครบถ้วนสมบูรณ์ ศึกษาหลายด้าน ต้องรอบคอบ เสนอความคิดเห็น ต้องมีความรู้เข้าใจสังคมาบข้าง^{๒๑๗}

เจ้าอาวาสต้องมีวิสัยทัศน์ในการเป็นผู้นำการปกครองตน คน งานคณะสงฆ์ ด้วยความ ยุติธรรมไม่มีอคติ ยึดหลักพระธรรมวินัยกฎเกณฑ์กติกาคือเป็นธรรม พระสังฆาธิการจะต้องเป็นผู้ที่รอบรู้ในทุก ๆ ด้าน เช่น สังคม การเมือง เศรษฐกิจ การศึกษาทั้งในประเทศ และต่างประเทศ เพื่อจะได้วางระบบและพัฒนารับจัดการวัดให้สอดคล้องกับสถานการณ์บ้านเมือง รวมถึงการเป็นตัวอย่างแบบอย่างให้บุคคลอื่น ๆ ในสังคมาบได้ การเป็นผู้มีวิสัยทัศน์กว้างไกล พระสังฆาธิการเจ้าคณะปกครอง ผู้นำคณะสงฆ์ในปัจจุบัน ต้องเป็นผู้ที่เรียนรู้มาก เป็นยุคไอที การก้าวทันเทคโนโลยี อินเทอร์เน็ต (internet) เป็นสิ่งจำเป็นในชีวิตประจำวัน เป็นสื่อที่จำเป็นของภาครัฐในการประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ ข้อมูล ข่าวสารออกไปสู่สังคมาบภายนอกให้ได้เพราะวัดก็เปรียบเสมือนเป็นสื่อกลางในการเผยแพร่ข้อมูล^{๒๑๘}

ควรให้การส่งเสริมสนับสนุนในการพัฒนาบุคลากรของเจ้าอาวาสทุกระดับ เพราะในการปฏิบัติกิจของสงฆ์จำเป็นที่เจ้าอาวาสต้องรู้จักการวางแผนและการทำงานอย่างเป็นระบบ จึงจะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในการบริหารให้เป็นตามหลักพระพุทธศาสนา ทำให้ประชาชนเกิดความเลื่อมใสศรัทธาและไว้วางใจ ทำให้ปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งจัดกิจกรรมเพื่อให้

^{๒๑๖} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูภาวนาขันตยากร, เจ้าคณะตำบลนวมะตุม เจ้าอาวาสวัดนวมะตุม, จังหวัดชลบุรี, ๘ มีนาคม ๒๕๖๐.

^{๒๑๗} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระอธิการชัยพร อภิณฺจโน, เจ้าอาวาสวัดโค้งดารา จังหวัดชลบุรี, ๘ มีนาคม ๒๕๖๐.

^{๒๑๘} สนทนากลุ่มเฉพาะ นางพิศมัย ปันน้อย, ที่ปรึกษานายกเทศมนตรี ตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี, ๘ มีนาคม ๒๕๖๐.

พุทธศาสนิกชนเข้าถึงหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า และนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้อย่างเกิดประโยชน์สูงสุด^{๒๑๙}

๒) ด้านการศาสนศึกษา หมายถึง การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ ทั้งแผนกธรรมบาลี แผนกสามัญศึกษา รวมทั้งการส่งเสริมพระภิกษุสงฆ์ สามเณรศึกษาพระปริยัติธรรม ทุกๆวิธีที่ไม่ขัดแย้งต่อพระธรรมวินัย ซึ่งจากสภาพปัญหาที่พบขาดบุคลากรอันทรัพยากรทางการศึกษามาก โดยเฉพาะทรัพยากรที่เป็นพระภิกษุและสามเณรที่จะเข้ามารับการศึกษาก่อเป็นพุทธศาสนทายาทในการสืบทอดพระพุทธศาสนา ทั้งภาคปริยัติธรรมแผนกนักธรรม และภาคพระปริยัติธรรมแผนกบาลีมาก โดยสาเหตุมาจากปัจจัยทั้งภายในและภายนอกหลายประการ จึงทำให้อัตราการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์เริ่มมีปัญหาสะสมมากขึ้นโดยลำดับ คณะสงฆ์ต้องหามาตรการรับมือและแนวทางแก้ไขปัญหาเรื่องจัดการการศาสนศึกษาอย่างรีบด่วนอย่างยิ่ง ดังนั้นเจ้าอาวาส ต้องมีความสำคัญ^{๒๒๐}

การพัฒนาภาวะผู้นำของคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรีแห่งการศึกษาในทางพระพุทธศาสนา เป็นการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรม และบาลี นอกจากจะเป็นการศึกษาหลักธรรม คำสั่งสอนแล้ว ยังได้ชื่อว่าเป็นการสืบทอดอายุพระศาสนาไว้อีกด้วย โดยเฉพาะการศึกษาภาษาบาลี เพราะถ้าไม่รู้ภาษาบาลีแล้ว ก็จะไม่มีความรู้และเข้าใจพระพุทธรวจนะในพระไตรปิฎก ถ้าขาดความรู้เรื่องพระไตรปิฎกแล้ว พระพุทธศาสนาก็ต้องเสื่อมสูญไปด้วย^{๒๒๑}

ดังนั้นในการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในด้านการศาสนศึกษาเป็นรากฐานที่สำคัญยิ่งในการบริหารการพระพุทธศาสนา โดยเป็นผู้นำต้องจัดระบบการบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ ตั้งแต่กำหนดนโยบายวางแผน สร้างแรงจูงใจแก่บุคลากร มีการจัดการศึกษาให้กับพระภิกษุสามเณร หรือการสนับสนุนส่งเสริมให้พระภิกษุรวมทั้งการส่งเสริมทุกทางที่จะทำให้ภิกษุสงฆ์สามเณรได้มีโอกาสศึกษาพระปริยัติธรรมและวิชาการต่าง ๆ ทุก ๆวิธีเป็นผู้นำจัดตั้งกองทุนการศึกษาแก่ภิกษุสามเณร ผู้ศึกษานักธรรม-บาลีอย่างต่อเนื่อง^{๒๒๒}

๓) ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การวางแผนกำหนดวิธีการนำเสนอให้พระพุทธศาสนาสามารถ เข้าถึงพระภิกษุสงฆ์สามเณร และประชาชนทั่วไปทุกระดับชั้น ได้อย่างกว้างขวาง แต่พบว่าปัญหาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเจ้าอาวาสในจังหวัดชลบุรี ที่สำคัญขาดบุคลากรในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่มีคุณภาพศักยภาพสูง ^{๒๒๓}

^{๒๑๙} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระอธิการชัยพร อภิณฺจโน, เจ้าอาวาสวัดโค้งดารา จังหวัดชลบุรี, ๘ มีนาคม ๒๕๖๐.

^{๒๒๐} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระอธิการชัยพร อภิณฺจโน, เจ้าอาวาสวัดโค้งดารา จังหวัดชลบุรี, ๘ มีนาคม ๒๕๖๐.

^{๒๒๑} สนทนากลุ่มเฉพาะ นางสาวณัฐนันท์ แดงเรียงรัมย์, นักวิชาการศาสนาชำนาญการ สำนักพุทธศาสนา จังหวัดชลบุรี, ๘ มีนาคม ๒๕๖๐.

^{๒๒๒} สนทนากลุ่มเฉพาะ ดร.ธิติวุฒิ หมั่นมี, อาจารย์ประจำหลักสูตรฯ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๘ มีนาคม ๒๕๖๐.

^{๒๒๓} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระอธิการชัยพร อภิณฺจโน, เจ้าอาวาสวัดโค้งดารา จังหวัดชลบุรี, ๘ มีนาคม ๒๕๖๐.

ต้องมีการให้การสนับสนุนด้านเอกสาร ตำรา สิ่งพิมพ์อื่น ๆ โดยเฉพาะการนำเทคโนโลยีมาประกอบการดำเนินงานให้เหมาะสม เช่น วีซีดี โปรแกรมสำเร็จรูป เพื่อนำมาประกอบการศึกษาพระพุทธศาสนา เกมธรรมะ เป็นต้น พร้อมทั้งยังเพิ่มการจัดทำหรือสนับสนุนให้มีเว็บไซต์ทางพระพุทธศาสนาเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา หลักธรรม เป็นต้น ทั้งภาคภาษาไทยและภาษาอังกฤษ รวมทั้งให้มีการเชื่อมโยงระหว่างเว็บไซต์ทางพระพุทธศาสนาต่าง ๆ ทั้งในทางธรรมและทางโลกมารองรับงานการเผยแผ่ซึ่งเป็นงานที่โตขึ้นทุกวัน ตลอดจนขาดการสนับสนุนงบประมาณอุดหนุนอย่างพอเพียงและทั่วถึงจากทุกภาคส่วน พระสังฆาธิการในแต่ละสถานที่ต้องมีมาเนทำงานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตนเองตามศักยภาพของแต่ละคน^{๒๒๔}

ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรีในการการเผยแผ่ศาสนธรรมหรือการเผยแผ่หลักธรรมแห่งพระพุทธศาสนาเป็นการประกาศหลักธรรมคำสั่งสอนอันดีงามและเป็นประโยชน์ยิ่งของพระพุทธศาสนา ทั้งกาย วาจา ใจ แก่ประชาชน โดยมุ่งเน้นให้ประชาชน ได้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมแล้วก็นำไปประพฤติปฏิบัติใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต โดยวิธีที่ภิกษุสงฆ์ใช้ในการเผยแผ่ศาสนธรรมในปัจจุบันมีหลายวิธี ได้แก่ การเทศนาธรรม ปาฐกถาธรรมอภิปรายธรรม สันทนาธรรม การสอนวิปัสสนากรรมฐานและการใช้สื่อประกอบการสอนธรรมโดยการใช้ระบบอิเล็กทรอนิกส์ออนไลน์ในรูปแบบต่างๆ เพื่อสนองตอบกับทุกกลุ่มอย่างทันกับยุคสมัยโลกปัจจุบันได้อย่างเหมาะสมดีงาม^{๒๒๕}

ควรมีการฝึกอบรมพระภิกษุและสามเณรให้เข้าใจถึงแก่นหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา ผูกเทศน์ ผูกการพูด ผูกการปฏิบัติให้ประชาชนเกิดความศรัทธา รวมไปถึงให้ทันต่อยุคเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่มีการติดต่อสื่อสารที่ก้าวไกล เช่น การเผยแผ่พุทธศาสนาผ่านระบบอินเทอร์เน็ต ใช้สื่อที่เหมาะสมกับกลุ่มชน เช่น ผู้ใหญ่ใช้สื่ออย่างหนึ่ง เด็กใช้สื่ออีกอย่างหนึ่ง มีรายการโทรทัศน์ในการเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนต่าง ๆ เพื่อที่จะเผยแผ่เชิงรุกได้อย่างมีประสิทธิภาพ^{๒๒๖}

๔) การศึกษาสงเคราะห์ ในการจัดการศึกษาที่มุ่งเน้นการปลูกฝังคุณธรรมและ จริยธรรมแก่เด็กและเยาวชนให้มีความรู้ความเข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและการจัด การศึกษาในการเตรียมความพร้อมแก่เด็กปฐมวัย ได้แก่ ศูนย์พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ศูนย์อบรม เด็กก่อนเกณฑ์ในวัด โรงเรียนเอกชนการกุศลของวัด การมอบทุนการศึกษาแก่นักเรียนนักศึกษา แต่พบว่า ปัญหาของพระสังฆาธิการของคณะสงฆ์ เจ้าอาวาส ปัญหาสำคัญคือ ทั้งบุคลากรรองรับและงบประมาณในการจัดการศึกษาสงเคราะห์ไม่พอเพียงกับการบริหารจัดการงานด้านนี้ ซึ่งส่วนใหญ่จะทำงานในเชิงรับ ที่เจ้าคณะพระสังฆาธิการในแต่ละสถานที่ที่มีทำได้เฉพาะกำลังของตนเองเท่านั้น ขาดการสนับสนุนและ

^{๒๒๔} สันทนากลุ่มเฉพาะ นายสรราช สันทกลาง, นักวิชาการศาสนาชำนาญการ สำนักพุทธศาสนาจังหวัดชลบุรี, ๘ มีนาคม ๒๕๖๐.

^{๒๒๕} สันทนากลุ่มเฉพาะ พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญญา,ดร.,ผอ.หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๘ มีนาคม ๒๕๖๐.

^{๒๒๖} สันทนากลุ่มเฉพาะ พระอธิการชัยพร อภิณฺจน, เจ้าอาวาสวัดโค้งดารา จังหวัดชลบุรี, ๘ มีนาคม ๒๕๖๐.

เครื่องมืออุปกรณ์ที่ทันสมัย ขาดเครือข่ายร่วมมือต่างวัดต่างสถานที่ทำกันเองตามสภาพศักยภาพของแต่ละวัดจะเอื้ออำนวยให้เป็นไปได้เท่านี้^{๒๒๗}

การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการจังหวัดชลบุรีในด้านการศึกษาสงเคราะห์ตามแนวทางแห่งพระพุทธศาสนาเป็นการจัดการศึกษาแก่ประชาชนทั่วไป เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลแก่เด็กและเยาวชนของชาติทั้งด้านการศึกษา เป็นผู้นำก่อตั้งและบริหารโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา และโรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตามพระราชประสงค์ เป็นผู้นำการก่อตั้งและบริหารงานศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ และศูนย์อบรมเด็กก่อนวัยเรียนของวัด และเป็นผู้ดำเนินการส่งเสริมและพัฒนาบุคลากรสงฆ์ให้มีความสามารถการอบรมสั่งสอนให้แก่บุคคลเหล่านั้นได้มีความรู้เหมาะสม ตลอดจนให้ที่อยู่อาศัย อาหาร รวมทั้งการทำให้เด็กมีความอบอุ่นและมีความสุขทั้งร่างกายและจิตใจ^{๒๒๘}

ควรให้ความสำคัญในด้านการศึกษาพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรมและบาลี รวมทั้งมองเห็นถึงความสำคัญในด้านการเปลี่ยนแปลงของโลกไปสู่ยุคโลกเทคโนโลยีสมัยใหม่ ที่มีเทคโนโลยีที่ก้าวไกล ดังนั้น ควรจะพัฒนาและส่งเสริมให้การศึกษาทันต่อการเปลี่ยนแปลงนั้น เพื่อให้พระภิกษุและสามเณรมีความเข้าใจในการศึกษาที่ดี และควรส่งเสริมสนับสนุนในการเรียนบาลี เพื่อเป็นการสร้างแรงจูงใจ ทำให้พระภิกษุและสามเณรเกิดความสนใจ จึงจะทำให้นำไปปฏิบัติได้เป็นอย่างดี เกิดความมั่นใจในการทำงานต่อประชาชน ทำให้ประชาชนเกิดความเลื่อมใสและศรัทธา ควรสนับสนุนให้มีการศึกษาธรรมแก่เยาวชนและประชาชนทั่วไป เพื่อให้เกิดธรรมะในใจของประชาชน รู้ในสิ่งที่ถูกที่ผิดสิ่งที่เห็นควรสิ่งที่เห็นชอบ เป็นการวางรากฐานที่สำคัญของการพัฒนาประเทศ^{๒๒๙}

๕) ด้านการสาธารณูปการ ในการดำเนินการเกี่ยวกับการพัฒนาวัดด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม เพื่อให้วัดเอื้อประโยชน์ตามภารกิจของเจ้าอาวาสด้านอื่นๆ การพัฒนาเหล่านี้ได้แก่ การดูแล การทำนุบำรุงรักษาสาธารณสมบัติของวัด การดูแลรักษาและก่อสร้างอาคารสถานที่ เช่น พระอุโบสถ เมรุ อาคารเรียน หอธรรม กุฏิ ศาลาการเปรียญ เป็นต้น แต่พบว่า ปัญหาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการ เจ้าอาวาสในจังหวัดชลบุรี ที่สำคัญคือ การจัดระเบียบแบบแผน และการดูแลธำรงรักษาทรัพย์สินอันมีค่าเป็นเอกลักษณ์ของวัด และเอกลักษณ์แห่งพระพุทธศาสนาตามวิถีไทยอย่างรอบครอบ ขาดองค์ความรู้ในการบริหารจัดการสาธารณูปการ ซึ่งนับได้^{๒๓๐}

พระสังฆาธิการ/เจ้าอาวาส ต้องมีการฝึกฝนในการปฏิบัติงานในรูปแบบใหม่ ๆ เพื่อพัฒนาคุณภาพของการทำงาน มีเทคนิคและความ ถนัดในงานที่ทำ มีการฝึกฝนกระตุ้นบุคลากรคณะ

^{๒๒๗} สนนากลุ่มเฉพาะ นางพิศมัย ปั้นน้อย, ที่ปรึกษานายกเทศมนตรี ตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี, ๘ มีนาคม ๒๕๖๐.

^{๒๒๘} สนนากลุ่มเฉพาะ พระอธิการชัยพร อภิณฺจโน, เจ้าอาวาสวัดโค้งดารา จังหวัดชลบุรี, ๘ มีนาคม ๒๕๖๐.

^{๒๒๙} สนนากลุ่มเฉพาะ ดร.ประเสริฐ ธิลาว, อาจารย์ประจำหลักสูตรฯ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๘ มีนาคม ๒๕๖๐.

^{๒๓๐} สนนากลุ่มเฉพาะ พระครูภาวนาขันตยากร, เจ้าคณะตำบลนามะตูม เจ้าอาวาสวัดนามะตูม, จังหวัดชลบุรี, ๘ มีนาคม ๒๕๖๐.

สงฆ์ให้ตื่นตัวในการปฏิบัติงาน มีความเชี่ยวชาญและมุ่งมั่นที่จะบริหารจัดการเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย มีประสบการณ์และความพยายามที่จะบริหารจัดการอย่างต่อเนื่อง ผู้ที่มีทักษะความเข้าใจในการจัดบริหารจัดการวัดร่วมกับบุคลากรคณะสงฆ์และประชาชนทุกภาคส่วนอย่างสม่ำเสมอ และมีการส่งเสริมและสนับสนุนให้บุคลากรในการบริหารจัดการ อย่างต่อเนื่องอยู่เสมอโดยการนำเอาหลัก พุทธธรรมตามหลักทศปิณฑิกสูตร ด้านวิธูโร ไปใช้ในการบริหารจัดการ อย่างต่อเนื่องอยู่เสมอ มีความตั้งใจอดทน ต่อสภาพปัญหาอัน เกิดจากการปฏิบัติงานในหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายอย่างเต็มความสามารถ มีความพร้อมในการทำงาน ตลอดเวลา^{๒๓๑}

ภาวะผู้นำของคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรีอันสำคัญในการเป็นผู้นำงานด้านสาธารณูปการของคณะสงฆ์ก็เพื่อบำรุงรักษาวัดให้เป็นที่อำนวยความสะดวกแก่ประชาชนเป็นการก่อสร้างและการบูรณะปฏิสังขรณ์ศาสนวัตถุ และศาสนสถานภายในวัดให้เรียบร้อยดีงามและใช้ประโยชน์อย่างคุ้มค่า มีการนำในการบูรณะและพัฒนาวัดให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าแห่งวัด และพระพุทธศาสนาและมีความประหยัดสุดตามหลักปาปนิทธรรม โดยการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนโดยมีภิกษุสงฆ์เป็นผู้นำในการพัฒนาทั้งทางด้านวัตถุและจิตใจ ตลอดจนสร้างวัดให้เป็นศูนย์กลางในการสานสัมพันธ์สภาพสร้างสามัคคีให้เกิดขึ้นในสังคมทุกภาคส่วนอีกด้วย^{๒๓๒}

๖) การสาธารณสงเคราะห์ คือ การดำเนินการช่วยเหลือสังคมทางวัตถุใน รูปแบบต่างๆที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย ได้แก่ โครงการอุปสมบทและบรรพชาพระสงฆ์ สามเณรภาค ฤดูร้อน โครงการสงเคราะห์พระสงฆ์ สามเณรที่วัดประสบภัยขาดแคลน วัดและเจ้าอาวาส พระสงฆ์ เป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชนและสังคม เช่น ให้สถานที่เป็นที่จัดประชุมอบรมเยาวชนและประชาชน ด้านอาชีพต่างๆ การสร้างถนนเข้าหมู่บ้าน การออมทรัพย์ให้สถานที่เป็นแหล่งประปาหมู่บ้าน การช่วยเหลือผู้ยากไร้ เป็นต้น^{๒๓๓}

แต่พบว่าปัญหาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการ เจ้าอาวาสในจังหวัดชลบุรี คือ ขาดบุคลากร ขาดองค์ความรู้ด้านการจัดการ และขาดความร่วมมือทางเครือข่ายภาคีในการทำงานเพื่อพัฒนางานสาธารณสงเคราะห์ในคณะสงฆ์สถานที่ต่าง ๆ ให้มีการทำงานไปในทิศทางเดียวกันอย่างเป็นระบบที่ชัดเจนเป็นรูปธรรม^{๒๓๔}

ดังนั้น ควรส่งเสริมและสนับสนุนให้เจ้าอาวาสเป็นผู้รู้เกี่ยวกับรายละเอียดของงานสาธารณูปการ การบริหารจัดการวัดโดยมีการวางแผนแปลนสิ่งก่อสร้างในวัดให้มีระเบียบ จัดให้เป็นหมวดหมู่ เจ้าอาวาสต้องมีความรู้ในเรื่องการก่อสร้างด้วย เพื่อเวลาคุมการก่อสร้างจะได้เข้าใจ จะได้ไม่ถูกช่างหลอก การสร้างอย่างความโปร่งใสมีการชี้แจงถึงการพัฒนาและจำนวนเงินที่ใช้ในทุก ๆ

^{๒๓๑} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระอธิการชัยพร อภิณฺจโน, เจ้าอาวาสวัดโค้งดารา จังหวัดชลบุรี, ๘ มีนาคม ๒๕๖๐.

^{๒๓๒} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูภาวนาขันตยากร, เจ้าคณะตำบลนวมะตุม เจ้าอาวาสวัดนวมะตุม, จังหวัดชลบุรี, ๘ มีนาคม ๒๕๖๐.

^{๒๓๓} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญญา,ดร.,ผอ.หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิตสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๘ มีนาคม ๒๕๖๐.

^{๒๓๔} สนทนากลุ่มเฉพาะ ดร.ประเสริฐ ธิลาว, อาจารย์ประจำหลักสูตรฯ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๘ มีนาคม ๒๕๖๐.

เดือน ชี้แจงทั้งส่วนที่ได้รับและใช้จ่ายในการบูรณปฏิสังขรณ์โบราณสถาน วัดอุ้มงคลต่าง ๆ รวมถึงการพัฒนาสถานก่อสร้างบริเวณวัดให้สะอาดและใหม่ พัฒนาโครงการต่าง ๆ ภายในวัดเป็นก่อนประกาศให้ผู้ที่มีจิตศรัทธามาทำบุญเพื่อให้วัดเป็นศูนย์กลางและที่ยึดเหนี่ยวในจิตใจของประชาชน^{๒๓๕}

ในการบริหารจัดการวัดในปัจจุบันเจ้าอาวาสมีการบริหารงานจัดการตามวัตถุประสงค์และความสำคัญของการบริหารวัดไว้ว่า ทำให้การดำเนินงานภายในวัดเป็นระบบมากขึ้น ทำให้สะดวกในการประสานงาน ทำให้เกิดประสิทธิภาพและเกิดความประหยัดในการดำเนินงาน สามารถติดตามตรวจสอบการดำเนินงานได้และทำให้การดำเนินงานประสบผลสำเร็จทุกคนในชุมชนมาวัดก็พึงพอใจ ปัญหาที่พบคือขาดการบริหารจัดการโดยยึดหลักการตามพระธรรมวินัยและกฎระเบียบที่เหมาะสมดีงามกับวัดและชุมชน ปล่อยให้ฆราวาสเข้ามามีบทบาทควบคุมการบริหารจัดการกิจการของวัดทั้งหมดพระสงฆ์และวัดกลายเป็นเครื่องมือแสวงหาผลประโยชน์จากฆราวาสไปทำให้ภาพลักษณ์ของวัดและพระสงฆ์เสียหายมาก^{๒๓๖}

โดยในการการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการหรือเจ้าอาวาส ต้องอาศัยการบูรณาการหลักธรรม ในหลักทศตยปาปณิกสูตร ได้แก่ จักขุมา วิฐุโร และนิสสยสัมปนโน คุณลักษณะ ๓ ประการของนักบริหารที่จะ ช่วยให้นักบริหารทำสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี คือ

๑. จักขุมา คือ เป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล หรือทักษะด้านความคิด คิดกว้าง มองการไกล ใฝ่สูง หรือการบริหารตน

๒. วิฐุโร คือเป็นผู้ชำนาญในงาน หรือทักษะด้านการปฏิบัติงาน รู้จักวิธีการบริหารจัดการงาน หรือการบริหารงาน

๓. นิสสยสัมปนโน คือ เป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์ดี หรือทักษะด้านการสื่อสาร และได้รับความเชื่อถือจากผู้อื่น มีการร่วมมือประสานงานกัน หรือการบริหารคน นั้นเอง^{๒๓๗}

๔.๔.๒ กระบวนการพัฒนาเจ้าอาวาส

๑) ขั้นตอนในการพัฒนาภาวะผู้นำในด้านศีล

การพัฒนาภาวะผู้นำในด้านศีลนั้น รูปแบบในการพัฒนาส่วนใหญ่จะเน้นไปที่การพัฒนาพฤติกรรมทางกายและวาจาซึ่งถือเป็นการพัฒนาที่มุ่งให้คณะสงฆ์ปฏิบัติสัมพันธ์ที่ดีกับสิ่งแวดล้อมที่อยู่ ในและนอกภายในวัดซึ่ง ได้แก่ พระสงฆ์ ชาวบ้าน รวมทั้งสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ นอกจากนั้นยังต้องฝึกฝนอบรมให้เกิดการประสานสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางวัตถุ เป็นต้นว่า เครื่องใช้วัสดุอุปกรณ์ต่างๆ รวมทั้งเทคโนโลยี ที่มีอยู่ในภายในวัดและสิ่งทั้งหลายที่มีในธรรมชาติในท้องถิ่น ทั้งนี้การพัฒนาด้านศีลส่วนใหญ่จะเน้นเฉพาะทางกายและวาจาที่ปรากฏภายนอก โดยได้มุ่งพัฒนาภาวะผู้นำให้เป็นไปตามแนวทางมรรคมืองค์ ๘ ในองค์ประกอบ ๓ ด้านสำคัญ คือ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และ สัมมาอาชีวะ ดังรายละเอียด คือ

^{๒๓๕} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูภาวนาขันตยากร, เจ้าคณะตำบลนวมะตุม เจ้าอาวาสวัดนวมะตุม, จังหวัดชลบุรี, ๘ มีนาคม ๒๕๖๐.

^{๒๓๖} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระอธิการชัยพร อภินจน, เจ้าอาวาสวัดโค้งดารา จังหวัดชลบุรี, ๘ มีนาคม ๒๕๖๐.

^{๒๓๗} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญญา,ดร.,ผอ.หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๘ มีนาคม ๒๕๖๐

๑) การพัฒนาภาวะผู้นำตามหลักสัมมาวาจาเพื่อให้ถึงพร้อมทางด้านวาจา โดยเว้นจากการพูดเท็จ การพูดส่อเสียด การพูดหยาบคาย การพูดเพ้อเจ้อ ตามหลักปฏิบัติของศีล ๕ ในข้อที่ ๔ ที่ว่า มุสาวาทา เวรมณี ซึ่งจะต้องประพฤติ ปฏิบัติ หรือดำเนินชีวิตทั้งในชีวิตส่วนตัวและชีวิตในที่ทำงานที่จะต้องปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่นด้วยการพูดเท็จ โกหก หลอกลวง พูดต้อรอนประโยชน์ หรือแกล้งทำลายด้วยวาจา ทั้งนี้ในการพัฒนามนุษย์นอกจากเราไม่พูดหรือไม่สื่อสารที่เป็นการโกหก หลอกลวงแล้ว เรายังต้องฝึกมนุษย์ให้พูดในลักษณะที่เป็นสัจจวาจา คือ พูดความจริง พูดแล้วก่อให้เกิดกำลังใจ พูดแล้วก่อให้เกิดการปรองดองสมานฉันท์ในภายในวัด พูดด้วยหลักปยวาจา พูดจาไพเราะเสนาะหู พูดสุภาพ พูดอ่อนหวาน และพูดในเรื่องที่มีสาระก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง ประโยชน์ต่อผู้อื่น รวมถึงเพื่อประโยชน์ต่อส่วนรวม^{๒๓๘}

๒) การพัฒนาภาวะผู้นำตามหลักสัมมากรรมันตะเพื่อให้ภาวะผู้นำให้ถึงพร้อมด้วยการประพฤติ ปฏิบัติตนให้เป็นไปตามหลักเบญจศีลหรือศีล ๕ ในข้อที่ ๑, ๒ และ ๓ กล่าวคือ จะต้องพัฒนาให้เป็นภาวะผู้นำที่กระทำอย่างถูกต้องตามทำนองคลองธรรม โดยศีลข้อ ๑ ปาณาติปาตา เวรมณี ส่งเสริมพัฒนาให้ภาวะผู้นำไม่เบียดเบียนหรือการมุ่งร้ายทำลายชีวิตของกันและกัน ไม่ว่าจะ เป็นมนุษย์หรือสัตว์ สนับสนุนส่งเสริมให้เกิดการกระทำในลักษณะการช่วยเหลือเกื้อกูล มีความเอื้อ ออาหาร แบ่งปัน ข้อที่ ๒ อทินนาทานา เวรมณี คือ การเคารพในทรัพย์สินหรือทรัพยากรของผู้อื่น การประพฤติหรือดำเนินชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนด้านทรัพย์สินหรือกรรมสิทธิ์ และสนับสนุนให้เกิด การบริจาค ทาน การเอื้อเฟื้อ แบ่งปันแก่กันและกัน และข้อที่ ๓ กามเมสุ มิจฉาจารา เวรมณี คือ การประพฤติหรือดำเนินชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่นด้านคนรัก คู่ครอง บุพการี ทายาท อันเป็นที่รักและหวงแหน หรือแม้กระทั่งบทบาท อำนาจ หน้าที่ของผู้อื่น โดยมีหลักยึดสำคัญคือจะต้องไม่ ประพฤติผิด ละเมิด หรือล่วงเกิน ขณะเดียวกันก็ควรฝึกตนและดำรงตนให้ตั้งอยู่ในสภาวะสันโดษ พึงพอใจในสิ่งที่ตนเองมีหรือสิ่งที่ตนเองครอบครอง^{๒๓๙}

๓) การพัฒนาภาวะผู้นำตามหลักสัมมาอาชีวะเพื่อให้ภาวะผู้นำให้ถึงพร้อมด้วยการ ประกอบสัมมาชีพด้วยความถูกต้อง เหมาะสม ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ละเว้นจากการประกอบมิจฉาชีพ ยึดถือหลักสำคัญในการประกอบอาชีพตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ลดกิเลส ลดโลภะหรือความ ละโมภโลภมาก ความไม่รู้จักพอ นอกจากนั้นควรที่จะประกอบอาชีพ กิจการ หน้าที่อันนำมาซึ่ง รายได้เลี้ยงปากเลี้ยงท้อง บุคคล ครอบครัวอันเป็นที่รักด้วยความซื่อสัตย์ สุจริต ไม่ข่มเหง ไม่คด ไม่ โกง ไม่ทุจริตคอร์รัปชั่น และหากได้ทรัพย์สินมามากเพียงพอหรือเกินกว่าความต้องการก็ควรที่จะเผื่อแผ่ แบ่งปันไปยังบุคคลข้างเคียงหรือผู้ที่ขัดสน ยากไร้^{๒๔๐}

ทั้งนี้เป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาภาวะผู้นำตามแนวทางด้านศีลในระดับโลกียะที่ดำรง อยู่ในวัดนั้น สิ่งที่สำคัญคือต้องการพัฒนาภาวะผู้นำให้เกิดปฏิสัมพันธ์ที่มีกตตะประโยชน์ หรือ พัฒนา

^{๒๓๘} สอนหนักกลุ่มเฉพาะ พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญญา,ดร.,ผอ.หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๘ มีนาคม ๒๕๖๐

^{๒๓๙} สอนหนักกลุ่มเฉพาะ พระครูภาวนาขันตยากร, เจ้าคณะตำบลนามะตูม เจ้าอาวาสวัดนามะตูม, จังหวัดชลบุรี, ๘ มีนาคม ๒๕๖๐.

^{๒๔๐} สอนหนักกลุ่มเฉพาะ ดร.ประเสริฐ ธิลาวัณ, อาจารย์ประจำหลักสูตรฯ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๘ มีนาคม ๒๕๖๐.

เพื่อให้เป็นคนดีมีคุณธรรม อันจะทำให้เกิดประโยชน์เพื่อการพัฒนาคุณภาพ ประสิทธิภาพ และ ประสิทธิผลในการทำงาน ถือเป็น การสร้างสรรค์ประโยชน์ให้เกิดขึ้นในปัจจุบันให้เกิดขึ้นกับภายในวัด โดยพัฒนาให้ภาวะผู้นำกลายเป็นผู้ที่มีสุขภาพดี มีร่างกายแข็งแรง มีบุคลิกภาพที่ดี มีความพร้อมในการให้ความช่วยเหลือประชาชนและสาธารณะ โดยเน้นการประพฤติ ปฏิบัติดีทั้งกายและวาจา

๒) ขั้นตอนในการพัฒนาภาวะผู้นำในด้านสมาธิ หรือ การพัฒนาจิตใจ

การพัฒนาภาวะผู้นำด้านสมาธิถือเป็นการฝึกฝนพัฒนาในด้านจิตใจที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง ทั้งนี้เพราะจิตใจเป็นรากฐานของพฤติกรรม และพฤติกรรมทุกอย่างจะเกิดขึ้นจากความตั้งใจหรือเจตนา รวมถึงจะเป็นไปตามเจตจำนงหรือแรงจูงใจที่อยู่เบื้องหลัง ถ้าจิตใจได้รับการพัฒนาให้เจริญงอกงามหรือเป็นผู้ที่มีจิตใจดีงามแล้ว คนผู้นั้นก็จะควบคุมดูแลและนำพฤติกรรมไปในทางที่ดีงาม ยิ่งไปกว่านั้นปัญญาจะเจริญงอกงามได้ก็ต้องอาศัยจิตใจที่เข้มแข็ง สู้ปัญหา เอาใจใส่ และมีความเพียรพยายามที่จะคิดค้น ไม่ท้อถอย ยิ่งเรื่องที่เกิดหรือพิจารณาที่ยากหรือละเอียดลึกซึ้ง ก็ยิ่งต้องมีจิตใจที่สงบแน่วแน่ ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่พลุ่งพล่าน กระวนกระวาย และต้องมีสมาธิจึงจะสามารถคิดค้นหาแนวทางวิธีการ หรือรูปแบบการแก้ไขปัญหาได้ชัดเจน เจาะลึกทะลุทุกประเด็น มองเห็นทั่วตลอด ทั้งนี้จิตที่สงบแล้ว จิตที่ฝึกดี แล้วจะเป็นฐานที่จะให้ปัญญาทำงาน สำหรับการพัฒนาภาวะผู้นำจะเกิดผลหรือได้ผลที่เป็นรูปธรรม การพัฒนาจิตใจให้มีสมาธิถือเป็นแกนกลางหรือเป็นศูนย์กลางสำคัญ ทั้งนี้การพัฒนาจิตในทางพระพุทธศาสนานั้นได้มุ่งพัฒนาภาวะผู้นำให้เป็นไปตามแนวทางมรรคมงคล ๘ ในองค์ประกอบ ๓ ด้านสำคัญ คือ สัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ ดังนี้

๑) การพัฒนาภาวะผู้นำตามหลักสัมมาวายามะ ให้ถึงพร้อมด้วยแรงจูงใจที่เรียกว่า ความพยายามชอบ ซึ่งเป็นทิศทางของการกระทำ ความมุ่งมั่นที่จะกระทำในทางที่ถูกที่ต้อง ขณะเดียวกันก็ต้องมีการลด ละ หรือเลิกการกระทำที่ผิดหรือไม่ดี ความเพียรพยายามตามหลักสัมมาวายามะนี้ เป็นความเพียรพยายามที่เพียรระวังไม่ให้ความชั่วเกิดขึ้น (สังวรปธาน) เพียรพยายามกำจัดหรือละความชั่วที่ได้เกิดขึ้นแล้ว (ปหานปธาน) เพียรพยายามที่จะสร้างคุณงามความดีหรือก่อการดีให้เกิดขึ้นใหม่ (ภาวนาปธาน) และสุดท้ายคือการเพียรพยายามที่จะรักษาคุณงามความดีที่เกิดขึ้นแล้วให้คงอยู่อย่างยืนนาน (อนุรักษานาปธาน) ความเพียรพยายามเป็นคุณธรรมที่ขาดไม่ได้สำหรับภาวะผู้นำแต่ทั้งนี้ทั้งนั้นหลักความเพียรจะต้องยึดหรือตั้งอยู่บนทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา) คือ จะต้องเพียรพยายามที่พอเหมาะพอควร หรือ มีความเหมาะสมกับกำลังความสามารถของตน ไม่มากเกินไปและไม่น้อยเกินไป และไม่ย่อหย่อนจนกลายเป็นความเกียจคร้านจนทำอะไรก็ไม่สำเร็จด้วย^{๒๔๑}

๒) การพัฒนาภาวะผู้นำตามหลักสัมมาสติ ให้ถึงพร้อมด้วยการระลึกชอบหรือการรู้ตน รู้ว่าตนกำลังทำอะไร ทำอย่างไร ทำแค่นั้น หรือทำเพื่อใคร ขณะเดียวกันก็เป็น การกระทำด้วยความระมัดระวัง ตื่นตัว ไม่ประมาท รู้ว่าสิ่งใดควรงด ควรเว้น และที่สำคัญจะต้องพัฒนาตนหรือฝึกตนให้รู้เท่าทันความชั่ว ตื่นตัวในการทำความดีโดยอาศัยหลักสติปัญญา ๔ ที่จะต้องฝึกฝนให้รู้เท่าทันกาย (การกระทำ) เวทนา (ความรู้สึก) จิต (ความสงบ) และธรรม (ความสุข) อันจะเป็นเครื่องมือในการช่วยให้ก้าวข้ามนิเวศทั้ง ๕ ทั้งหลายที่ประกอบด้วย กามฉันทหรือความอยากได้ในกามคุณ, พยาบาทหรือความโกรธ เกลียด เคียดแค้น อาฆาต หงุดหงิด ฉุนเฉียว ความขุ่นข้องหมองใจ, ถีนมิทธะหรือความหด

^{๒๔๑} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญญา,ดร.,ผอ.หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๘ มีนาคม ๒๕๖๐

หู่ เหนงหงอย เชื่องซึม ท้อถอย เฉื่อยชา เซ็ง, อุทัจจกุกุกจะหรือสภาวะแห่งความฟุ้งซ่าน วุ่นวาย รำคาญใจ กลุ้มใจ เคร่งเครียด และสุดท้ายวิจิกิจจาหรือความลึกลับสยในกุศลธรรมทั้งหลาย ^{๒๔๒}

๓) การพัฒนาภาวะผู้นำตามหลักสัมมาสมาธิ ให้ถึงพร้อมแห่งจิตที่แน่วแน่เป็นการพัฒนาคุณภาพของจิต สมรรถภาพของจิต และสุขภาพจิตให้ดีขึ้น ซึ่งจำเป็นจะต้องใช้หลักโพชฌงค์ ๗ ที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้ทั้งเจ็ดอย่าง คือ ๑) สติ (สติสัมโพชฌงค์) คือ ความระลึกได้ ๒) ธัมมวิจยะ (ธัมมวิจยะสัมโพชฌงค์) คือ ความเพียรธรรม ความสอดส่องสืบค้นธรรม ๓) วิริยะ (วิริยะสัมโพชฌงค์) คือ ความเพียร ๔) ปีติ (ปีติสัมโพชฌงค์) คือ ความอิ่มใจ ๕) ปัสสัทธิ (ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์) คือ ความสงบภายใน ๖) สมาธิ (สมาธิสัมโพชฌงค์) คือ ความมีใจตั้งมั่น จิตแน่วในอารมณ์ และ ๗) อุเบกขา (อุเบกขาสัมโพชฌงค์) คือ ความมีใจเป็นกลาง รวมถึงการมีหลักสติปัญญา ๔ ที่จะต้องฝึกฝนให้รู้เท่าทันกาย (การกระทำ) เวทนา (ความรู้สึก) จิต (ความสงบ) และธรรม (ความสุข) ในการก้าวข้ามนิรวรณทั้ง ๕ ที่ประกอบด้วย ๑) กามฉันทหรือความอยากได้ในกามคุณ ๒) พยาบาทหรือความโกรธ เกลียดเคียดแค้น อาฆาต หุดหัด ๓) อหิงสาหรือความขุ่นข้องหมองใจ ๔) ถีนมิทธะหรือความหดหู่ เหนงหงอย เชื่องซึม ท้อถอย เฉื่อยชา เซ็ง ๕) อุทัจจกุกุกจะหรือสภาวะแห่งความฟุ้งซ่าน วุ่นวาย รำคาญใจ กลุ้มใจ เคร่งเครียด และสุดท้าย ๕) วิจิกิจจาหรือความลึกลับสยในกุศลธรรมทั้งหลาย ^{๒๔๓}

ทั้งนี้เป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาภาวะผู้นำตามแนวทางด้านสมาธิในระดับโลกียะที่ดำรงอยู่ในคณะสงฆ์นั้น สิ่งที่สำคัญคือต้องการพัฒนาภาวะผู้นำให้เกิดทิวภูมิธัมมิกัตถะประโยชน์และสัมปรายิกัตถะประโยชน์ ถือเป็นการพัฒนาเพื่อให้ถึงพร้อมด้านคุณภาพจิตที่ดี สมรรถภาพจิตที่ดี และสุขภาพจิตที่ดี อันจะทำให้เกิดประโยชน์เพื่อการพัฒนาคุณภาพ ประสิทธิภาพ และประสิทธิผลในการทำงาน ถือเป็น การสร้างสรรค์ประโยชน์ให้เกิดขึ้นในปัจจุบันและประโยชน์ในอนาคตของภายในวัด โดยพัฒนาให้ภาวะผู้นำกลายเป็นผู้ที่มีความอบอุ่นซาบซึ้งใจด้วยศรัทธาและความภาคภูมิใจในบทบาทอำนาจหน้าที่ ส่งผลให้เกิดการประพฤติ ปฏิบัติที่สุจริต เทียงธรรม มีจิตสำนึกในคุณค่าแห่งการเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ของภายในวัดหรือส่วนรวม มีความกล้ากล้า มั่นใจที่จะคิด ทำ หรือพูดในสิ่งที่เป็นกุศลทั้งหมด ^{๒๔๔}

๓) ขั้นตอนในการพัฒนาภาวะผู้นำในด้านปัญญา หรือ การพัฒนาด้านความรู้

การพัฒนาภาวะผู้นำด้านปัญญา ถือเป็น การพัฒนาภาวะผู้นำในขั้นสูงสุดและมีความสำคัญสูงสุด ทั้งนี้เพราะปัญญาถือเป็นเป็นต้นทางและควบคุมพฤติกรรมทั้งหมด ซึ่งคนเราจะมีพฤติกรรมอะไร อย่างไร และแค่นั้น ก็อยู่ที่ว่าจะมีปัญญาชี้แนะหรือบอกทางให้เท่าใด ขณะเดียวกัน ปัญญายังเป็นตัวปลดปล่อยจิตใจและให้ทางออกแก่จิตใจ เช่น เมื่อจิตใจอึดอัดมีปัญหาคับตันอยู่ พอเกิดปัญญารู้ว่าจะทำอย่างไร จิตใจก็โล่งเป็นอิสระได้ การพัฒนาปัญญาเป็นเรื่องกว้างขวางสามารถแยกออกไปได้หลายด้านและมีความสลับซับซ้อนหลายขั้นหลายระดับ เป็นต้นว่า

^{๒๔๒} สอนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูภาวนาขันตยากร, เจ้าคณะตำบลนามะตูม เจ้าอาวาสวัดนามะตูม, จังหวัดชลบุรี, ๘ มีนาคม ๒๕๖๐.

^{๒๔๓} สอนทนากลุ่มเฉพาะ ดร.ประเสริฐ ธิลาว, อาจารย์ประจำหลักสูตรฯ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๘ มีนาคม ๒๕๖๐.

^{๒๔๔} สอนทนากลุ่มเฉพาะ พระอธิการชัยพร อภิณฺจโน, เจ้าอาวาสวัดโค้งดารา จังหวัดชลบุรี, ๘ มีนาคม ๒๕๖๐.

๑) การพัฒนาปัญญาเพื่อช่วยให้ดำเนินชีวิตเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ประสบความสำเร็จ ถือเป็นการพัฒนาด้านปัญญาที่เกิดจากนโยบายหรือโครงการที่จะต้องสนับสนุนเงินทุนหรืองบประมาณเพื่อการศึกษาเรียนรู้ในขั้นที่สูง หรือหลักสูตรขั้นสูง เพื่อให้บุคลากรมีความรู้ ความเข้าใจในข้อมูล เทคนิค รวมทั้งศิลปวิทยาการต่างๆ โดยรู้และเข้าถึงเนื้อหาความหมายได้อย่างถูกต้องชัดเจน ทั้งนี้คณะสงฆ์จะต้องส่งเสริมนโยบายหรือโครงการต่าง ๆ ที่จะก่อให้เกิดปัญญา เป็นต้นว่า โครงการส่งเสริมการเรียนรู้หลักการวิเคราะห์ขั้นสูง ซึ่งจะก่อให้เกิดปัญญาที่สามารถวิเคราะห์ถึงจุดรู้ประเด็น สามารถยกขึ้นพูด ยกขึ้นชี้แจง หรือยกขึ้นวางเป็นหลักการของตนเองได้ นอกจากนั้นควรส่งเสริมและพัฒนาบุคลากรให้เข้าสู่โครงการฝึกอบรม หรือการศึกษาหาความรู้เพื่อก่อให้เกิดปัญญาที่มาจากสิ่งต่าง ๆ เป็นต้นว่า ปัญญาที่เกิดจากความรู้จักสื่อสารถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจและความต้องการของตน ให้ผู้อื่นรู้ตาม เห็นตาม, ปัญญาที่เกิดจากการคิดการวินิจฉัยที่ถูกต้องชัดเจนและเที่ยงตรง, ปัญญาที่เกิดจากความรู้จักแยกแยะวิเคราะห์วิสัยสืบสาวเหตุปัจจัยของเรื่องราวต่างๆ ที่จะทำให้สามารถแก้ไขปัญหาและทำการสร้างสรรค์ต่างๆ ได้, ปัญญาเกิดจากความรู้จักจัดทำดำเนินการหรือบริหารจัดการกิจการต่างๆ ให้สำเร็จผล ตามที่มุ่งหมาย, หรือ ปัญญาที่เกิดจากความรู้จักเชื่อมสัมพันธ์ประสบการณ์ ข้อมูลและองค์ความรู้ต่างๆ โยงเข้ามาประสานเป็นภาพองค์รวมที่ชัดเจน หรือโยงออกไปสู่ความหยั่งรู้ หยั่งเห็นใหม่ๆ ได้ ^{๒๔๕}

๒) การพัฒนาปัญญาที่ช่วยให้ดำเนินเข้าสู่วิถีชีวิตที่ถูกต้องดีงาม ถือเป็นปัญญาที่เกิดจากการความรู้ความเข้าใจในระบบความสัมพันธ์ของสิ่งทั้งหลายที่อิงอาศัยหรือมีความสัมพันธ์สืบเนื่องส่งผลต่อกันตามเหตุปัจจัย การพัฒนาภาวะผู้นำในส่วนนี้คณะสงฆ์ควรส่งเสริมและพัฒนาบุคลากรให้เข้าสู่โครงการฝึกอบรมหรือการศึกษาหาความรู้ เพื่อก่อให้เกิดปัญญาที่มาจากสิ่งต่าง ๆ เป็นต้นว่า ปัญญาที่เกิดจากการมองเห็นภาวะและกระบวนการ ที่ชีวิต สังคม และโลกคือหมู่สัตว์ มีความเป็นมาและจะเป็นไปตามกระแสแห่งเจตจำนง และเหตุปัจจัยที่ตนประกอบ สร้างสม จัดสรร และมีปฏิสัมพันธ์กับปัจจัยอื่นทั้งหลาย เรียกว่า เป็นไปตามกรรม ^{๒๔๖}

๓) การพัฒนาปัญญาที่ช่วยให้บุคลากรและภายในวัดเดินไปสู่เป้าหมายสูงสุด หรือ บรรลุจุดหมายสูงสุดของชีวิต ถือเป็นการพัฒนาปัญญาขั้นสูงที่จะเกิดจากความรู้ ความเข้าใจ และสามารถเข้าถึง รู้เท่าทันความจริงของโลกและชีวิตที่เปลี่ยนแปลงเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ จนสามารถปรับตัว ปรับใจในทิศทางที่ถูกต้อง และอาจฝึกจิตหรือทำจิตใจให้หลุดพ้นเป็นอิสระจากปรากฏการณ์แห่งการเปลี่ยนแปลงได้โดยสมบูรณ์ และการมีชีวิตที่เป็นอยู่หรือดำรงอยู่ด้วยปัญญาอย่างแท้จริง ^{๒๔๗}

ทั้งนี้การพัฒนาภาวะผู้นำโดยอาศัยหลักอริยปัญญาสิกขา ในทางพระพุทธศาสนานั้นได้มุ่งพัฒนาภาวะผู้นำให้เป็นไปตามแนวทางมรรคมงคล ๘ ในองค์ประกอบ ๒ ด้านสำคัญ คือ สัมมาทิฐิ และ สัมมาสังกัปปะ ดังนี้

^{๒๔๕} สอนหนักกลุ่มเฉพาะ พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญญา,ดร.,ผอ.หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๘ มีนาคม ๒๕๖๐

^{๒๔๖} สอนหนักกลุ่มเฉพาะ พระครูภาวนาขันตยากร, เจ้าคณะตำบลนวมะตุม เจ้าอาวาสวัดนวมะตุม, จังหวัดชลบุรี, ๘ มีนาคม ๒๕๖๐.

^{๒๔๗} สอนหนักกลุ่มเฉพาะ ดร.ประเสริฐ ธิลา, อาจารย์ประจำหลักสูตรฯ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๘ มีนาคม ๒๕๖๐.

๑) การพัฒนาภาวะผู้นำด้านสัมมาทิฐิให้ถึงพร้อมในด้านความเห็น ความเชื่อ ความรู้ ความเข้าใจของบุคคลที่ตรงตามสภาวะหรือความเป็นจริง โดยแบ่งออกเป็น ๒ ระดับ คือ (๑) ระดับโลกียสัมมาทิฐิ หมายถึง ความเห็นชอบในระดับโลกีย์ที่ยังหมุนเนื่องอยู่กับสมมติของโลก เช่น หลักแห่งความดี ความถูกต้อง ศีลธรรม จริยธรรม หรือค่านิยม ธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ที่อาจเกิดการยึดถือในลักษณะหรือความมุ่งหมายที่ไม่เหมือนกัน ทั้งนี้อาจขึ้นอยู่กับความเป็นชนชาติ เชื้อชาติ ศาสนา หรืออื่น ๆ สัมมาทิฐิในระดับนี้มักเกิดจากการรับรู้ หรือความรู้ที่ได้มาในลักษณะ “ปรโตโฆสะ” หรือ การอบรม สั่งสอน การรับรู้ หรือ เรียนรู้จากผู้อื่น จากเอกสาร ตำรา หรือจากสื่ออื่น ๆ ส่วนสัมมาทิฐิในระดับที่ (๒) โลกุตระสัมมาทิฐิ หมายถึง ความรู้ที่เป็นความเข้าใจในธรรมชาติ หรือ เป็นไปตามลักษณะความจริงที่เที่ยงแท้ ไม่ใช่ความจริงที่เกิดขึ้นตามการสมมติของมนุษย์โลก หรืออาจจะเกิดขึ้นได้โดยการคิด พิจารณา พินิจ พิเคราะห์ตามหลักโยนิโส ๑๐ ประการ อันประกอบด้วย (๑) วิธีคิดแบบสืบสาวหาเหตุและปัจจัยเชิงระบบ (หลักปฏิจจสมุปบาท) (๒) วิธีคิดที่วิเคราะห์ แยกแยะ (๓) วิธีคิดที่เท่าทันธรรมชาติ (กฎไตรลักษณ์) (๔) วิธีคิดแบบอริยสัจ ๔ (ทุกข์ สมุทัย นิโรจน์ มรรค) (๕) คิดแบบอรรถธรรมสัมพันธ์ (หลักการ หลักความจริง กับอรรถ) (๖) คิดแบบคุณโทษ ข้อดี ข้อเสีย อุปสรรค โอกาส (SWOT) (๗) คิดแบบคุณค่าแท้ คุณค่าเทียม (๘) คิดแบบกุศลธรรม หรือ คิดเชิงบวก (๙) คิดแบบปัจจุบัน คิดแบบมีสติ และ (๑๐) คิดแบบวิภาษวาท หรือ คิดแบบเชื่อมโยงกับการพูด เช่น คิดแบบนี้ถ้าจะพูดหรือสื่อสารควรทำอย่างไร เป็นต้น ^{๒๔๘}

นอกจากนี้การพัฒนาภาวะผู้นำด้านสัมมาทิฐิที่เน้นการฝึกฝนด้านปัญญายังสามารถทำได้อีก ๓ วิธี คือ ๑) ด้วยการอ่าน การถาม การฟัง การศึกษาเล่าเรียน หรือที่เรียกว่าสุตมยปัญญา ตามหลักปรโตโฆสะ ๒) วิธีที่ ๒ คือการนำความรู้ที่ได้รับจากวิธีที่ ๑ มาขบคิด พินิจ พิจารณา วิเคราะห์ สังเคราะห์ต่อให้เกิดความลึกซึ้งยิ่งขึ้น หรือที่เรียกว่าจินตมยปัญญาอันเป็นกระบวนการที่ส่งผลให้เกิดโยนิโสมนสิการ และวิธีสุดท้าย วิธีที่ ๓) คือ การฝึกฝนด้วยการนำเอาผลจากความคิดที่เกิดจากการโยนิโสมนสิการมานำไปสู่การลงมือประพฤติ ปฏิบัติ จนเกิดความรู้ ความเข้าใจ หรือที่เรียกว่า ภวานมยปัญญา หรือ ความรู้ที่เกิดจากการประพฤติ ปฏิบัติ การค้นคว้า ทดลอง ^{๒๔๙}

๒) การพัฒนาภาวะผู้นำด้านสัมมาสังกัปปะให้มีความถึงพร้อมในการดำรงชอบ หรือการพัฒนาภาวะผู้นำให้ออกจากความเพลิดเพลินทางประสาทสัมผัส เลิกคิดเบียดเบียนผู้อื่น มีความเมตตา กรุณา ปราณี และมีความปรารถนาดีต่อผู้อื่น โดยอาศัยเหตุจากการเกิดสัมมาทิฐิหรือการมีความคิด ความเชื่อที่ชอบหรือถูกต้อง และความคิดที่ถูกต้องนั้นคือ ความคิดที่ไม่มีโลภ (เนกขัมมะ) ไม่คิดพยาบาท (อพยาบาท) ไม่คิดเบียดเบียนใคร (อวิหิงสา) ซึ่งหากเกิดขึ้นในลักษณะนี้แล้วก็จะนำไปสู่การมี “พรหมวิหารธรรม ๔” ซึ่งเป็นหลักธรรมสำหรับผู้ประเสริฐ เปี่ยมด้วยจิตใจอันกว้างใหญ่ไพศาล เพราะประกอบไปด้วย ๑) เมตตาธรรม หมายถึง การมีความรัก ความปรารถนาดี ความเห็นอกเห็นใจ ความเข้าอกเข้าใจอันดีต่อกัน และเป็นที่มาสำคัญในการลด ละ เลิก ซึ่งความพยาบาท ความอาฆาตแค้น ๒) กรุณาธรรม หมายถึง ความต้องการที่จะช่วยเหลือให้คนอื่นพ้นจากความทุกข์ ๓) มุทิตาธรรม

^{๒๔๘} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระอธิการชัยพร อภิณฺจโน, เจ้าอาวาสวัดโค้งดารา จังหวัดชลบุรี, ๘ มีนาคม ๒๕๖๐.

^{๒๔๙} สนทนากลุ่มเฉพาะ ดร.ประเสริฐ ธิลา, อาจารย์ประจำหลักสูตรฯ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๘ มีนาคม ๒๕๖๐.

หมายถึง ความชื่นชม ยินดีเมื่อผู้อื่นมีความสุข และสุดท้าย ๔) อุเบกขาธรรม หมายถึง ความมีใจเป็นกลาง ไม่หวั่นไหว เอนเอียง ไม่รักไม่ชัง ไม่ยินดียินร้ายกับใคร

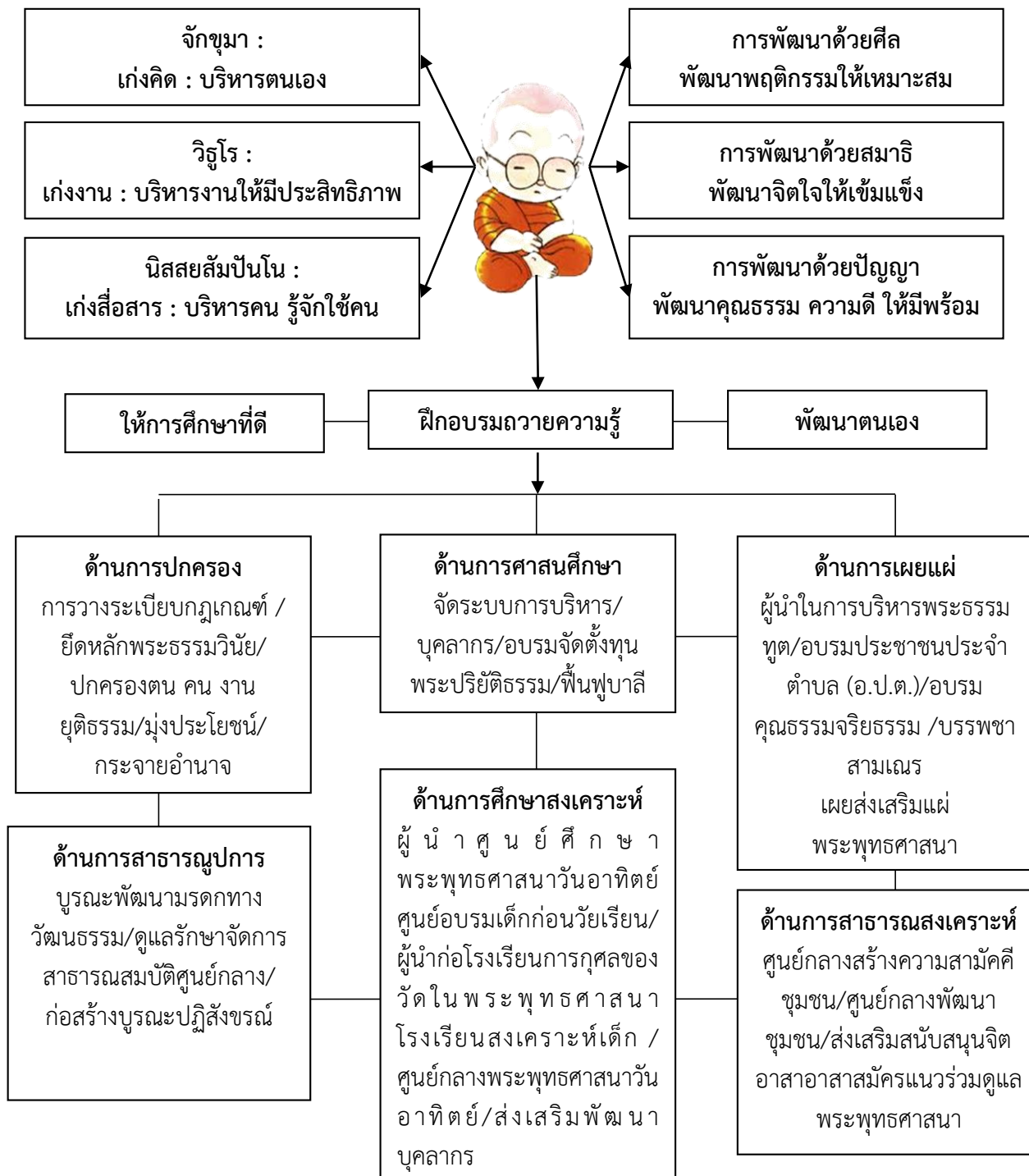
นอกจากนั้นการพัฒนาภาวะผู้นำด้านสัมมาสังกัปปะยังต้องมีหลักสังคหัตถุธรรม ๔ ประการมาเป็นเครื่องหนุนเนื่องเพื่อให้เกิดผลที่เป็นรูปธรรมยิ่งขึ้น ประกอบด้วย ๑) การทาน หมายถึง การให้ของที่คู่ควร หรือของที่จะเกิดประโยชน์แก่ผู้รับ ๒) การมีปิยวาจา หมายถึง การพูด การจาตี มีความอ่อนหวาน ไพเราะเสนาะหู มีความน่าเชื่อถือ ฟัง น่านับถือ ๓) การมีอัตถจริยา หมายถึง การมุ่งฝึกตน บำเพ็ญตนเพื่อประโยชน์ของผู้อื่น และสุดท้าย ๔) สมานัตตา หมายถึง การวางตัวให้กลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับคนอื่น ร่วมสุขร่วมทุกข์ วางตนเหมาะสม และไม่ถือเนื้อถือตัว ^{๒๕๐}

ทั้งนี้เป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาภาวะผู้นำตามแนวทางด้านปัญญานั้นจะมุ่งผลให้เกิดในระดับโลกุตตระ โดยมุ่งผลให้เกิดประโยชน์ขั้นสูงสุด (ปรমัตถะ) ความเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ให้มีขึ้นหรือเกิดขึ้นและดำรงอยู่ในองค์การบริหารส่วนตำบล โดยสิ่งที่สำคัญคือต้องการพัฒนาภาวะผู้นำให้มีปัญญารู้เท่าทันความจริง เข้าถึงธรรมชาติและชีวิต อันทำให้จิตใจเป็นอิสระโดยไม่หวั่นไหวหรือถูกครอบงำด้วยความผันผวนหรือความแปรปรวนจากปัจจัยต่าง ๆ ไม่ผิดหวังเศร้าโศกบ่คับคั้นจิตใจ เพราะความยึดมั่นถือมั่น มีความปลอดโปร่ง สงบ ผ่องใส สดชื่น เบิกบานใจอยู่ตลอดเวลา มองเห็นโลกและชีวิตด้วยความเป็นจริง มองด้วยความเป็นเหตุเป็นผล มองให้เห็นถึงการสนับสนุนเกื้อกูลซึ่งกันและกัน และที่สำคัญคือการมองในทางที่ถูกที่ต้อง โดยอาศัยหลักปรโตโฆสะและโยนิโสมนสิการมาเป็นฐานในการสนับสนุนให้เกิด สุตมยปัญญา จินตมยปัญญา และภาวนามยปัญญา นอกจากนี้ยังต้องประกอบไปด้วยพรหมวิหารธรรมอันมีความเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขาเป็นที่ตั้ง โดยอาศัยสังคหัตถุธรรมที่มี ทาน ปิยวาจา อัตถจริยา และสมานัตตา เป็นตัวหนุนเสริมให้อธิปัญญาสิกขา มีความบริสุทธิ์และสะอาดยิ่งขึ้น

^{๒๕๐} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระอธิการชัยพร อภิณฺจโน, เจ้าอาวาสวัดโค้งดารา จังหวัดชลบุรี, ๘ มีนาคม ๒๕๖๐.

๔.๕ องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

จากการสังเคราะห์ข้อมูลมาทั้งหมดผู้วิจัยได้พบว่า พุทธวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี ดังนี้

แผนภาพที่ ๔.๑๐ องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

ที่มา : จากการสังเคราะห์ของผู้วิจัย

จากองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัยตามแผนภาพที่ ๔.๑๐ ซึ่งผู้วิจัยได้สังเคราะห์จากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการและการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้วิจัยสรุปองค์ความรู้รวมได้ว่าสภาพปัญหาที่เป็นอุปสรรคของการบริหารจัดการวัดที่จะเพิ่มประสิทธิภาพของภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการ ซึ่งความสามารถของพระสังฆาธิการหรือเจ้าอาวาสสำคัญในการพัฒนาภาวะผู้นำ เพราะการที่บุคคลจะก้าวขึ้นมาเป็นหัวหน้าหรือเจ้าอาวาสนั้นภูมิหลังของผู้นำมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะการบริหารคนที่อยู่ภายใต้การปกครอง ซึ่งประกอบไปด้วยบุคลากรหลากหลาย หลากหลายนิสัย การที่จะให้เป็นที่ยอมรับของคณะสงฆ์ จะต้องมึระดับความสามารถที่สูง ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเป็นสิ่งที่สำคัญ ผู้นำต้องมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล ต้องคิดกว้าง มองไกล ใฝ่สูง ต้องเป็นบุคคลที่มีความสามารถในการบริหารจัดการธรรมาโดยมีความชำนาญเฉพาะด้าน รวมถึงต้องมีความสามารถด้านมนุษยสัมพันธ์ที่จะสร้างความเข้าใจที่ดี ร่วมกันระหว่างสมาชิกในองค์กรซึ่งจะส่งผลต่อรูปงานที่มีประสิทธิภาพ หรือที่เรียกว่า เก่งคิด เก่งงาน และเก่งคน ซึ่งเมื่อพิจารณาของภาวะผู้นำดังกล่าวนี้ ภาวะผู้นำจะต้องมีหลักในการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัด ทั้งหมดโดยรวมอยู่ ๖ ด้าน คือ

พุทธวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัด

ชลบุรี ด้านการปกครอง พระสังฆาธิการเจ้าคณะปกครอง ผู้นำคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรีมีการพัฒนาภาวะผู้นำเพื่อการบริหารจัดการวัด หรือการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในด้านการปกครอง คือมีการวางระเบียบ กฎเกณฑ์ ในการอยู่ร่วมกันอย่างสามัคคีธรรม มีการพัฒนาภาวะผู้นำในการปกครองตน ปกครองคน และงานคณะสงฆ์ ด้วยความยุติธรรมไม่มีอคติ ยึดหลักพระธรรมวินัยกฎเกณฑ์กติกาที่เป็นธรรม เป็นผู้นำที่มุ่งประโยชน์ให้เกิดขึ้นในหมู่สงฆ์เป็นหลัก เป็นผู้นำในการบริหารจัดการเป็นการกระจายอำนาจทั้งภายในคณะสงฆ์นอกคณะสงฆ์และวัด ฯลฯโดยยึดหลักพระวินัยเป็นที่ตั้งและใช้หลักพุทธธรรมช่วยสนับสนุนในการปกครองให้เกิดความสงบเรียบร้อยดีงาม

พุทธวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัด

ชลบุรี ด้านการศาสนศึกษาพระสังฆาธิการเจ้าคณะปกครอง ผู้นำคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี เป็นผู้นำในการจัดระบบการบริหารจัดการการศาสนศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ ตั้งแต่กำหนดนโยบาย วางแผนสร้างแรงจูงใจแก่บุคลากรทางการศึกษาเป็นผู้นำในการจัดอบรม วางแนวทางปฏิบัติส่งเสริมการศึกษา เป็นผู้นำในการจัดตั้งทุนการศึกษาแก่ภิกษุสามเณรผู้ศึกษาพระปริยัติธรรม-บาลีเป็นผู้นำในพื้นที่ให้ความสำคัญในภาษาบาลีเพื่อรักษาพระศาสนาและเป็นครู เป็นแบบอย่างที่ดี ฯลฯโดยการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนา

พุทธวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัด

ชลบุรี ด้านการเผยแผ่หลักพระพุทธศาสนา พระสังฆาธิการเจ้าคณะปกครอง ผู้นำคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี เป็นผู้นำในงานบริหารงานพระธรรมทูตและหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) เป็นผู้นำจัดอบรมจริยธรรมนักเรียนข้าราชการและประชาชนให้อยู่ในหลักศีลธรรมอันดีงามเป็นผู้นำในการบรรพชาสามเณรฤดูร้อนและนำการส่งเสริมหน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะผู้เยาว์ตลอดจนประชาชนทั่วไปและเป็นผู้นำในการเผยแผ่ทางสื่อมวลชนและสนับสนุนการเผยแผ่ตามศักยภาพของวัด ฯลฯ โดยนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้

พุทธวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี ด้านการศึกษาสงเคราะห์ พระสังฆาธิการเจ้าคณะปกครอง ผู้นำคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี นำไปสู่การเป็นผู้นำก่อตั้งและบริหารโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาและโรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตามพระราชประสงค์เป็นผู้นำการก่อตั้งและบริหารงานศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์และศูนย์อบรมเด็กก่อนวัยเรียนของวัด และเป็นผู้นำในการส่งเสริมและพัฒนาบุคลากรสงฆ์ให้มีความสามารถในการศึกษา

พุทธวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี ด้านการสาธารณูปการ นั้น พระสังฆาธิการเจ้าคณะปกครอง ผู้นำคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี เป็นผู้นำในการบูรณะและพัฒนาวัดให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าแห่งวัดและพระพุทธศาสนา และฝึกอบรมในการดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัดให้มั่นคงแข็งแรงสวยงามตามเอกลักษณ์ขอพระพุทธศาสนาเป็นผู้นำพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางศูนย์รวมแห่งความศรัทธาของผู้แสวงบุญตลอดจนเป็นผู้นำในการก่อสร้างและดูแลรักษาบูรณะปฏิสังขรณ์ โดยการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนา

พุทธวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี ด้านการสาธารณสงเคราะห์ นั้น พระสังฆาธิการเจ้าคณะปกครอง ผู้นำคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี เป็นผู้นำวัดเป็นศูนย์รวมในการสร้างสามัคคีธรรมในชุมชน นำวัดเป็นศูนย์กลางที่สามารถชี้นำทิศทางที่ถูกที่ควรในการพัฒนาชุมชน นำวัดเป็นที่ส่งเสริม สนับสนุนให้มีจิตอาสาเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาและจรรนำพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางการดำเนินกิจกรรมต่างๆของชุมชนนำพัฒนาวัดให้มีอาสาสมัคร แนวนร่วมในการสอดส่องดูแลและพิทักษ์พระพุทธศาสนา โดยการนำหลักพุทธธรรมในการพัฒนา

โดยในการการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการหรือเจ้าอาวาส ต้องอาศัยการบูรณาการหลักธรรม ในหลักทศตยปาปณิกสูตร ได้แก่ จักขุมา วิฐุโร และนิสสยสัมปนโน คุณลักษณะ ๓ ประการของนักบริหารที่จะ ช่วยให้นักบริหารทำสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี คือ

๑. จักขุมา คือ เป็นผู้มิวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล หรือทักษะด้านความคิด คิดกว้าง มองการไกล ใฝ่สูงสร้างวิสัยทัศน์ในองค์การ คิดกว้าง มองไกล มีความรู้ความสามารถ มีการวางแผน สนับสนุนการฝึกอบรม มีแนวความคิดใหม่ ๆ สามารถวิเคราะห์สถานการณ์ ให้ความช่วยเหลือ มีเป้าหมายที่ชัดเจน มุ่งเทเพื่อคุณภาพการบริหารจัดการ มีจุดหมายปลายทาง

๒. วิฐุโร คือเป็นผู้ชำนาญในงาน หรือทักษะด้านการปฏิบัติงาน รู้จักวิธีการบริหารจัดการงานมีทักษะด้านเทคโนโลยีใหม่ มีประสบการณ์ ทำงาน ๆ มีความขยันหมั่นเพียร มีทัศนคติต่องานที่ดี มีทักษะในการทำงาน มีความตั้งใจอดทน ความหมั่นเพียรในการฝึกฝน

๓. นิสสยสัมปนโน คือ เป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์ดี หรือทักษะด้านการสื่อสาร และได้รับความเชื่อถือจากผู้อื่น มีการร่วมมือประสานงานกัน (นิสสยสัมปนโน) คือ สร้างมิตรภาพ ให้ความช่วยเหลือ มองโลกในแง่บวก สร้างความสัมพันธ์ มีอารมณ์แจ่มใส มีจิตอาสา วาจามีเสน่ห์ การมีสิ่งจะคำมั่นสัญญา เอาใจใส่

ดังนั้น การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี ก็เพื่อสร้างความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาพระสังฆาธิการเจ้าคณะปกครอง ผู้นำคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี ยึดหลักในบริบท คือ

๑) ภาวะผู้นำในบทบาทหรือหน้าที่รับผิดชอบฐานะเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา

๒) ภาวะผู้นำในบทบาทหรือหน้าที่ต้องรับผิดชอบฐานะเป็นผู้แทนวัด

๓) ภาวะผู้นำในบทบาทหรือหน้าที่ต้องรับผิดชอบฐานะเป็นพระสังฆาธิการ และ

๔) ภาวะผู้นำในบทบาทหรือหน้าที่ต้องรับผิดชอบฐานะเป็นเจ้าพระสังฆาธิการตามกฎหมายโดยมีภาวะผู้นำเป็นผู้ที่มีปัญญาและวิสัยทัศน์ และรู้จักวิธีการประพฤติประโยชน์ และสร้างแรงบันดาลใจให้แก่ผู้ร่วมงาน ด้วยการพัฒนาระบบการบริหารงานในองค์กรสงฆ์จังหวัดชลบุรี ให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ มุ่งเน้นการพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ ความสามารถในการทำงาน มีการคิดอย่างเป็นระบบมีการทำงานเป็นทีม มีการแก้ไขปัญหาโดยยึดธรรมตลอดจนการสร้างวิสัยทัศน์ให้แก่คณะสงฆ์เพื่อให้คณะสงฆ์มีส่วนร่วมกันทำงานในการบริหารกิจการของคณะสงฆ์ ๖ ด้านคือ ด้านการปกครองด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรมด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์พระสังฆาธิการเจ้าคณะปกครอง ผู้นำคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี มีความสามารถพิเศษเฉพาะตัวมีภาวะผู้นำสูง มีกระบวนการและวิธีปฏิบัติงาน สร้างความสัมพันธ์กับชุมชน รวมทั้งมีการพัฒนาตนเองพัฒนางานคณะสงฆ์ให้สมบูรณ์พร้อมในด้านพระธรรมวินัย ส่งผลโดยตรงต่อศรัทธาความเชื่อถือของพุทธศาสนิกชน ซึ่งจะช่วยให้การปฏิบัติศาสนกิจทุกอย่างบรรลุตามวัตถุประสงค์โดยง่าย ซึ่งการพัฒนาภาวะผู้นำโดยบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาได้แก่ ปาปนิกรธรรม๓ ที่เก่งคิดกว้างคิดไกลใฝ่สูง(บริหารตน) เก่งงาน(บริหารงาน) และเก่งคน(บริหารงาน) ก่อให้เกิดการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี ให้มีประสิทธิภาพ อย่างมั่นคงถาวรสืบไป

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ในการศึกษาเรื่อง “พุทธวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี” มีวัตถุประสงค์เพื่อ (๑) ศึกษาสภาพการบริหารจัดการวัดและภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในจังหวัดชลบุรี (๒) ศึกษาหลักพุทธธรรมและวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ในการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี (๓) นำเสนอพุทธวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี

ผู้วิจัยศึกษาใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการศึกษาวิเคราะห์เอกสาร (Documentary Analysis) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เพื่อศึกษาทัศนคติความคิดเห็นของพระสังฆาธิการ ผู้ปกครอง ผู้นำคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี ข้าราชการที่เกี่ยวข้องผู้สนองงานคณะสงฆ์โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ได้แก่ พระสังฆาธิการเจ้าคณะปกครอง ผู้นำคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี และข้าราชการผู้สนองงานคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรีรวมจำนวนทั้งสิ้น ๓๐ รูปหรือคนเพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงประจักษ์ตามระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อให้มีความเหมาะสมและความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย จึงสรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ ตามลำดับขั้นตอน ดังต่อไปนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๒ อภิปรายผล

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ ผลการศึกษาสภาพการบริหารจัดการวัดและภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในจังหวัดชลบุรี

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญถึงประเด็นสภาพการบริหารจัดการวัดและภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในจังหวัดชลบุรี พบว่า

สภาพการบริหารจัดการวัด ด้านการปกครอง พระสังฆาธิการจำนวนมากในจังหวัดชลบุรี มีความรู้ความเข้าใจว่า การพัฒนาที่สำคัญที่สุด คือ การพัฒนาดน ก็จะได้ช่วยกันชี้แจงให้ประชาชนและผู้นำชุมชนเข้าใจ เพราะพระเจ้าคณะพระสังฆาธิการมีโอกาสพบปะสนทนากับคนทุกระดับ และวัดเป็นทรัพยากรที่มีค่าของสังคม ทั้งที่ดิน สิ่งก่อสร้างศาสนสถาน บุคลากรเงินศรัทธา จะมีการบริหารจัดการอย่างไร จึงจะทำให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่สังคมตามอุดมการณ์ทางพุทธศาสนา เจ้าอาวาสหลากหลายความสามารถ หลากหลายของสติปัญญา มีความรู้ความสามารถ แต่ในการจัดการทั้งหมดก็ยังคงเคารพกฎและระเบียบตามแนวปฏิบัติอย่างเคร่งครัด

สภาพการบริหารจัดการวัด ด้านการศาสนศึกษา พระสังฆาธิการในจังหวัดชลบุรียังขาดให้การอุปถัมภ์ส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ซึ่งเป็นระบบการศึกษาดั้งเดิมของคณะสงฆ์ โดยรูปแบบและวิธีการต่างๆ อย่างเต็มที่ เจ้าอาวาสควรมีการประสานกับรัฐบาลในการจัดสรรงบประมาณให้พระภิกษุสามเณรได้เรียนหนังสือตั้งแต่ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นจนถึงระดับปริญญาตรี ตลอดจนควรจัดตั้งกองทุนเรียนดีแต่ยากจนอย่างจริงจัง

สภาพการบริหารจัดการวัด ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ปัญหาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในจังหวัดชลบุรียังขาดการส่งเสริมและสนับสนุนวิธีการและรูปแบบต่างๆ ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นไปอย่างเหมาะสมมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะขาดการฝึกอบรมก่อนและระหว่างปฏิบัติงาน รวมทั้งขาดการประเมินผลเพื่อการพัฒนาการดำเนินการให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ในด้านการพัฒนาบุคลากรของคณะสงฆ์ให้มีความรู้รอบด้านทั้งทางโลกและทางธรรม เพื่อที่ได้มีความรอบรู้มีความเข้าใจในการหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างถูกต้องตนเองและบวรพระพุทธศาสนา

สภาพการบริหารจัดการวัด ด้านการสาธารณูปการ ปัญหาในเรื่องของความไม่เป็นระเบียบแบบแผน ความไม่สะอาดภายในวัด หรือความสกปรกไม่เป็นระเบียบ เพราะเจ้าอาวาสขาดความรู้และความสามารถด้านการบริหารสมัยใหม่ที่มีประสิทธิภาพ ปล่อยให้วัดสกปรกรกรุงรัง ซึ่งวัดบางวัด ก็ตั้งมานานแล้ว วัดบางวัดก็เพิ่งสร้างเสร็จใหม่ ๆ วัดบางวัด ดุ้ยใหญ่อยู่หลังการ การขาดการดูแลเอาใจใส่ วัดบางวัดเต็มไปด้วยสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ วัดบางวัด คนไม่ยอมเข้าไปเพราะวุ่นวาย สับสนไม่เป็นอาวาสสัปปายะ สกปรกรกรุงรังวัดไม่สะอาด และไม่เป็นระเบียบ หย่อนหรือขาดประสิทธิภาพ ปัญหาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในจังหวัดชลบุรี ขาดการสื่อสารและการประสานงานความเข้าใจ ขาดความเข้าใจในระบบการทำงานร่วมกัน ระหว่างวัดกับหน่วยงานภาครัฐ มีความล่าช้าเพราะติดด้วยระบบทางราชการ และวัดกับผู้บริหารวัดก็ได้ไม่ใส่ใจกับงานที่ทางหน่วยงานของรัฐ เพราะติดขัดในความล่าช้า ไม่มีข้อมูลที่ชัดเจนจึงไม่ค่อยได้รับความร่วมมือจากทั้งวัดและภาครัฐเท่าที่ควร การบริหารงานวัดกับภาครัฐจึงมีปัญหา

สภาพการบริหารจัดการวัด ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ทางคณะสงฆ์ในส่วนของพระสังฆาธิการมีการมอบนโยบายให้พระภิกษุผู้ ดำรงตำแหน่งตั้งแต่ผู้ช่วยเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส เจ้าอาวาส ตั้งทุน เพิ่มทุน และแจกทุนการศึกษา ให้แก่นักเรียนระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา เป็นประจำทุกปี และมีการรายงานผลการดำเนินงานให้เจ้าคณะทราบ เมื่อพิจารณาความดีความชอบในอดีต นอกจากนี้ยังพบว่าการบริหารจัดการด้านการศึกษา สงเคราะห์ของคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรีมีหลากหลายรูปแบบ บางวัดมีการจัดตั้งศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ศูนย์ เด็กเล็กภายในวัด หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล

สภาพการบริหารจัดการวัด ด้านการสาธารณสงเคราะห์ พระสังฆาธิการในจังหวัดชลบุรีเองก็มีการระดมทุนช่วยเหลือสังคมในด้านต่างๆ สร้างอาคาร ของโรงเรียน โรงพยาบาล หน่วยงานราชการ รวมถึงการประสานงานกับภาครัฐบาลให้สนับสนุนให้พระสงฆ์ได้อบรมคุณธรรมแก่เด็ก และเยาวชนรัฐบาลควรสนับสนุนการปรับปรุงวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนและควรทำให้วัดเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมมีการแนะนำสนับสนุนผู้บริหารโรงเรียนจัดกิจกรรม โดยนิมนต์พระสงฆ์ไปสอนคุณธรรมให้แก่เด็กและเยาวชน เพื่อปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมอันดีงามให้แก่เด็กนักเรียนและเยาวชน

และประสานงานกับรัฐบาลให้มีการส่งเสริมงบประมาณในการส่งเสริมโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการ ด้านจักขุมา เจ้าคณะพระสังฆาธิการในระดับสูงซึ่งเป็นผู้นำคณะสงฆ์วิสัยทัศน์ และเป้าหมายในการบริหารจัดการงานคณะสงฆ์สูงที่ชัดเจนมาก แต่ทำให้บุคลากรในระดับรองลงมาในการปฏิบัติงานการบริหารจัดการของคณะสงฆ์ในบางส่วนยังไม่มีความพร้อมในการสนองนโยบายได้อีกทั้งยังขาดการประชุมปรึกษาวางแผน และกำหนดวัตถุประสงค์การพัฒนาวัดอย่างเป็นรูปธรรม เป็นการบริหารจัดการงานคณะสงฆ์ตามความเคยชินที่เคยปฏิบัติมา บางสถานที่ขาดการประสานงานระหว่าง วัด บ้าน และชุมชน

ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการ ด้านวิธูโร พระสังฆาธิการจำนวนมากในจังหวัดชลบุรี มีความรู้ความเข้าใจว่า การพัฒนาที่สำคัญที่สุด คือ การพัฒนาคน ก็จะได้ช่วยกันชี้แจงให้ประชาชนและผู้นำชุมชนเข้าใจ เพราะพระเจ้าคณะพระสังฆาธิการมีโอกาสพบปะสนทนากับคนทุกระดับ และวัดเป็นทรัพยากรที่มีค่าอย่างยิ่งของสังคม ทั้งที่ดิน สิ่งก่อสร้างศาสนสถาน บุคลากรเงิน ศรัทธา จะมีการบริหารจัดการอย่างไร จึงจะทำให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่สังคมตามอุดมการณ์ทางพุทธศาสนา

ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการ ด้านนิยสัมปโน เจ้าคณะพระสังฆาธิการในระดับสูงซึ่งเป็นผู้นำคณะสงฆ์วิสัยทัศน์ และเป้าหมายในการบริหารจัดการงานคณะสงฆ์สูงที่ชัดเจนมาก แต่ทำให้บุคลากรในระดับรองลงมาในการปฏิบัติงานการบริหารจัดการของคณะสงฆ์ในบางส่วนยังไม่มีความพร้อมในการสนองนโยบายได้อีกทั้งยังขาดการประชุมปรึกษาวางแผน และกำหนดวัตถุประสงค์การพัฒนาวัดอย่างเป็นรูปธรรม เป็นการบริหารจัดการงานคณะสงฆ์ตามความเคยชินที่เคยปฏิบัติมา บางสถานที่ขาดการประสานงานระหว่าง วัด บ้าน และชุมชน

๕.๑.๒ ผลการเพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมและวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ในการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี

การเพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมและวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ในการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรีสามารถสรุปดังนี้

ด้านวิสัยทัศน์(จักขุมา) : การบริหารตน ในการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัด ต้องเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ ในองค์การรวมถึงการมีเจตคติที่เหมาะสมกับตำแหน่งหน้าที่ และมี ความรู้ความสามารถ มีการวางแผนการดำเนินการและพอใจในการบริหารจัดการ สนับสนุนการจัด บุคลากรในการเข้ารับการฝึกอบรมกับหน่วยงานภายนอกอย่างสม่ำเสมอ มีแนวความคิดที่สอดคล้อง กับแนวโน้มในอนาคต ในหน้าที่ความรับผิดชอบที่จะประสบความสำเร็จ สามารถวิเคราะห์สถานภาพ ปัจจุบันของหน่วยงาน และเต็มใจที่จะปฏิบัติงานกับองค์กร ให้ความช่วยเหลือและร่วมมือกับผู้อยู่ใต้ บังคับบัญชา อย่างเต็มความสามารถ มีเป้าหมายที่ชัดเจนและมีความพอใจในงานที่ปฏิบัติอยู่ ทุ่มเท เพื่อคุณภาพของผลงานที่ปฏิบัติ ใฝ่ใจรักที่จะปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายให้ได้ผลดีขึ้น กำหนดทิศทาง ที่จะดำเนินงานขององค์กร โดยมีจุดหมายปลายทางที่ชัดเจน และมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ สนับสนุนมุ่งเน้นผู้รับบริการเป็นสำคัญ เพื่อให้มีการปฏิบัติงานที่ดีอย่างสม่ำเสมอ และนำหลักทศุติยาปณิกธรรม ๓ ด้านจักขุมา (การมีวิสัยทัศน์) ของพระพุทธองค์มาใช้ในการปฏิบัติงาน สร้างวิสัยทัศน์ในองค์การ คิดกว้าง มองไกล มีความรู้ความสามารถ มีการ

วางแผน สนับสนุนการฝึกอบรม มีแนวความคิดใหม่ ๆ สามารถวิเคราะห์สถานการณ์ ให้ความช่วยเหลือ มีเป้าหมายที่ชัดเจน ทุ่มเทเพื่อคุณภาพการบริหารจัดการ มีจุดหมายปลายทาง

ด้านความชำนาญ(วิธฺโร) : การบริหารงาน ในการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการ เพื่อการบริหารจัดการวัด ด้านความชำนาญ คือ มีความหมั่นเพียรในการฝึกฝน เทคนิคและความถนัด ความเชี่ยวชาญ ประสบการณ์ทำงาน มีทักษะความชำนาญ มีความตั้งใจจดทน ความพร้อมในการทำงาน มีทัศนคติต่องานที่ดี ความ ขยันหมั่นเพียร ความถูกต้องของงาน พระสังฆาธิการ/เจ้าอาวาส ต้องมีการฝึกฝนในการปฏิบัติงานในรูปแบบใหม่ ๆ เพื่อพัฒนาคุณภาพของการทำงาน มีเทคนิคและความ ถนัดในงานที่ทำ มีการฝึกฝนกระตุ้นบุคลากรคณะสงฆ์ให้ตื่นตัวในการปฏิบัติงาน มีความเชี่ยวชาญและมุ่งมั่นที่ จะบริหารจัดการเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย มีประสบการณ์และความพยายามที่จะ บริหารจัดการอย่างต่อเนื่อง ผู้ที่มีทักษะความเข้าใจในการจัดบริหารจัดการวัดร่วมกับบุคลากรคณะ สงฆ์และประชาชนทุกภาคส่วนอย่างสม่ำเสมอ และมีการส่งเสริมและสนับสนุนให้บุคลากรในการ บริหารจัดการ อย่างต่อเนื่องอยู่เสมอโดยการนำเอาหลัก พุทธธรรมตามหลักทศุตยปาปณิกสูตร ด้านวิธฺโร ไปใช้ในการบริหารจัดการ อย่างต่อเนื่องอยู่เสมอ มีความตั้งใจจดทน ต่อสภาพปัญหาอัน เกิดจาก การปฏิบัติงานในหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายอย่างเต็มความสามารถ มีความพร้อมในการทำงาน ตลอดเวลา มีทัศนคติต่องานที่ดี และมีความขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติงานในหน้าที่ มีการสร้าง บรรยากาศที่เป็นมิตร มีความมั่นใจในความถูกต้องของงานที่ทำทุกเรื่อง มีทักษะด้านเทคโนโลยีใหม่ มีประสบการณ์ ทำงาน ๆ มีความขยันหมั่นเพียร มีทัศนคติต่องานที่ดี มีทักษะในการทำงาน มีความตั้งใจจดทน ความหมั่นเพียรในการฝึกฝน

ด้านมนุษยสัมพันธ์ (นิสสยสัมปັນโน) : การบริหารงาน ในการพัฒนาภาวะผู้นำของ พระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัด การเป็นผู้ความสุภาพ อ่อนโยน เอาใจใส่กระตือรือร้น มีใจ ผูกพันอยู่กับงาน ความเป็นกันเอง ควบคุมอารมณ์ได้ดี สร้างมิตรภาพ การให้ความช่วยเหลือผู้อื่น การยกย่องให้เกียรติผู้อื่น ให้โอกาส แสดงความคิดเห็น สร้างความสัมพันธ์ในการทำงาน คือ เป็นผู้ มีความสุภาพ อ่อนโยน เอาใจใส่บุคลากรที่ปฏิบัติงาน เพื่อให้งานบรรลุเป้าหมาย มีกระตือรือร้น พร้อมให้คำปรึกษาแนะนำที่ถูกต้อง และหมั่นตรวจสอบ ข้อบกพร่อง เพื่อการบริหารจัดการ มีใจ ผูกพันอยู่กับงานในหน้าที่ รับรู้และใคร่ครวญในสิ่งที่ทำ และ ทำสิ่งนั้นด้วยความรอบคอบ พร้อมให้ คำปรึกษา ให้กำลังใจ แก่ผู้ใต้บังคับบัญชา ความเป็นกันเองกับ คนทุกๆ คน ท างานร่วมกันไม่ ทอดทิ้งกันจนกว่างานจะสำเร็จ มีการควบคุมอารมณ์ได้ดี มั่นคง จริงใจ ที่จะทำงานแม้ในยามเกิด ภาวะวิกฤติและผลกระทบจากเหตุการณ์ผันผวนของภายนอก สร้างมิตรภาพ ห่วงใยผู้ใต้บังคับบัญชา ทั้งนอกและในเวลางาน รวมทั้งเอาใจใส่ในการบริหารจัดการ มีการให้ความ ช่วยเหลือผู้อื่นเมื่อมี โอกาส และตรวจสอบงานที่มอบหมายอยู่เสมอ เพื่อให้งานมีประสิทธิภาพ มีการ ยกย่องให้เกียรติ ผู้อื่น เพื่อเพิ่มศักยภาพในการทำงาน มีความชัดเจน และให้โอกาสแสดงความคิดเห็น ในงานที่ได้รับ มอบหมายอย่างเอาใจใส่ มุ่งเน้นการสร้าง ความมั่นใจ แจ้งข้อมูลบุคลากรอย่างต่อเนื่อง สร้าง ความสัมพันธ์ในการทำงานที่ดีต่อบุคลากร และเข้าใจความต้องการของผู้อื่น สร้างมิตรภาพ ให้ความ ช่วยเหลือ มองโลกในแง่บวก สร้างความสัมพันธ์ มีอารมณ์แจ่มใส มีจิตอาสา วาจามีเสน่ห์ การมี สัจจะคำมั่นสัญญา เอาใจใส่กระตือรือร้น มีเมตตริจิตอยู่ร่วมกัน มีความสุภาพ อ่อนโยน ให้ความ ช่วยเหลือ ซึ่งกันและกัน

การพัฒนาภาวะผู้นำในตัวพระสังฆาธิการด้านความมุ่งมั่นตั้งใจหากเกิดการพัฒนาดตนเองของบุคลากรในตัวพระสังฆาธิการ ผลที่จะเกิดขึ้นหรือประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นกับองค์กรหรือหน่วยงานก็คือ บุคลากรจะเกิดการพัฒนาทัศนคติหรือแนวคิดมุมมองที่มีระบบการบริหารจัดการขององค์กรเป็นไปในทิศทางบวกหรือทิศทางแห่งการสร้างสรรคมากขึ้น แม้กระทั่งแนวคิดมุมมองในเรื่องความสัมพันธ์ในที่ทำงานหรือกับเพื่อนร่วมงานก็จะเกิดภาพในเชิงบวกหรือภาพในเชิงสร้างสรรค์มากขึ้นเช่นกัน ทั้งนี้ผลที่เกิดขึ้นจะช่วยให้การปฏิบัติงานและภาระหน้าที่ต่าง ๆ ทั้งในปัจจุบันและอนาคตเป็นไปอย่างมีเอกภาพ สิ่งที่สำคัญอีกประการหนึ่งหากบุคลากรผ่านการฝึกอบรมหรือได้รับการศึกษาในระดับที่สูงขึ้น ก็ถือได้ว่าบุคลากรเหล่านั้นได้เปิดโลกทัศน์ของตนเองมากขึ้น วิสัยทัศน์ในการดำเนินงานและการอยู่ร่วมในสังคมตัวพระสังฆาธิการก็จะกว้างและยาวไกลมากขึ้นตามไปด้วย และเมื่อแนวคิด ทัศนคติ มุมมอง หรือวิสัยทัศน์ที่ยาวไกลขึ้นแล้ว เขาเหล่านั้นก็จะเกิดความรัก ความห่วงใยในหน้าที่ ในองค์กร และจะมีความสุขกับงานที่ทำ ซึ่งจะทำให้เกิดความคิดที่สร้างสรรค์และพยายามหาวิธีการต่าง ๆ เพื่อเพิ่มมูลค่าของงานที่ทำอยู่ตลอดเวลา ทั้งนี้เพื่อยกระดับตนเองให้ถึงพร้อมในบทบาทหน้าที่หรือตำแหน่งที่สูงกว่าในโอกาสต่อไป ไม่เฉพาะเท่านั้นสำหรับผู้ที่มีสมมติตั้งมั่นและเกิดความจงรักภักดีต่อองค์กร ผลที่ติดตามมากก็คือบุคคลเหล่านั้นจะมีความกระตือรือร้นและมีความตื่นตัวซึ่งเป็นรูปแบบการพัฒนาดตนเองอีกรูปแบบหนึ่งที่แสดงออกถึงความพร้อมที่จะแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ พร้อมทั้งมีความมุ่งมั่นที่จะแก้ไขปัญหาและอุปสรรคให้ประสบผลสำเร็จ

การพัฒนาภาวะผู้นำในตัวพระสังฆาธิการด้านการจัดการความรู้การถือเป็นเรื่องมีสำคัญที่ช่วยพัฒนาองค์กรให้เกิดขึ้นในทางอ้อม เมื่อบุคคลพัฒนาดตนเองก็จะนำไปสู่การพัฒนาดในภาพรวมอื่น ๆ ทั้งการพัฒนาดปรับปรุงระบบการบริหารจัดการ รวมถึงเกิดการพัฒนาดในเรื่องการจัดการองค์ความรู้ที่จะส่งต่อแบบรุ่นสู่รุ่น ฉะนั้นหากมีบุคลากรใหม่เข้ามาร่วมงานหรืออาจจะมีหน่วยงานจากภายนอกต้องการจะศึกษาเรียนรู้ บุคลากรที่มีการพัฒนาดตนเองอยู่เสมอในองค์กรนั้น ๆ ก็จะสามารถอธิบายหรือส่งผ่านองค์ความรู้ที่มีไปยังบุคคลต่าง ๆ นั้นด้วยความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้อง รวมถึงสามารถจัดสรรเวลาและทรัพยากรต่าง ๆ ที่มีอยู่เข้าสนับสนุนแก้ไขปัญหาหรืออุปสรรคที่อาจเกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพและเห็นผลเป็นรูปธรรม

๕.๑.๓ นำเสนอพุทธวิธีในการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี ประกอบด้วย

พุทธวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี ด้านการปกครอง พระสังฆาธิการเจ้าคณะปกครอง ผู้นำคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรีมีการพัฒนาภาวะผู้นำเพื่อการบริหารจัดการวัด หรือการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในด้านการปกครอง คือมีการวางระเบียบ กฎเกณฑ์ ในการอยู่ร่วมกันอย่างสามัคคีธรรม มีการพัฒนาภาวะผู้นำในการปกครองตน ปกครองคน และงานคณะสงฆ์ ด้วยความยุติธรรมไม่มีอคติ ยึดหลักพระธรรมวินัยกฎเกณฑ์กติกาที่เป็นธรรม เป็นผู้ผู้นำที่มุ่งประโยชน์ให้เกิดขึ้นในหมู่สงฆ์เป็นหลัก เป็นผู้ผู้นำในการบริหารจัดการเป็นการกระจายอำนาจทั้งภายในคณะสงฆ์นอกคณะสงฆ์และวัด ฯลฯโดยยึดหลักพระวินัยเป็นที่ตั้งและใช้หลักพุทธธรรมช่วยสนับสนุนในการปกครองให้เกิดความสงบเรียบร้อยดีงาม

พุทธวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี ด้านการศึกษาพระสังฆาธิการเจ้าคณะปกครอง ผู้นำคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี เป็นผู้ผู้นำใน

การจัดระบบการบริหารจัดการการศาสนศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ ตั้งแต่กำหนดนโยบาย วางแผน สร้างแรงจูงใจแก่บุคลากรทางการศึกษาเป็นผู้นำในการจัดอบรม วางแนวทางปฏิบัติส่งเสริมการศึกษา เป็นผู้นำในการจัดตั้งทุนการศึกษาแก่ภิกษุสามเณรผู้ศึกษาพระปริยัติธรรม-บาลีเป็นผู้นำในพื้นที่ให้ความสำคัญในภาษาบาลีเพื่อรักษาพระศาสนาและเป็นครู เป็นแบบอย่างที่ดี ฯลฯ โดยการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนา

พุทธวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี ด้านการเผยแผ่หลักพระพุทธศาสนา พระสังฆาธิการเจ้าคณะปกครอง ผู้นำคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี เป็นผู้นำในงานบริหารงานพระธรรมทูตและหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) เป็นผู้นำจัดอบรมจริยธรรมนักเรียนข้าราชการและประชาชนให้อยู่ในหลักศีลธรรมอันดีงามเป็นผู้นำในการบรรพชาสามเณรฤดูร้อนและนำการส่งเสริมหน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะผู้เยาว์ตลอดจนประชาชนทั่วไปและเป็นผู้นำในการเผยแผ่ทางสื่อมวลชนและสนับสนุนการเผยแผ่ตามศักยภาพของวัด ฯลฯ โดยนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้

พุทธวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี ด้านการศึกษาสงเคราะห์ พระสังฆาธิการเจ้าคณะปกครอง ผู้นำคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี นำไปสู่การเป็นผู้นำก่อตั้งและบริหารโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาและโรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตามพระราชประสงค์เป็นผู้นำการก่อตั้งและบริหารงานศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์และศูนย์อบรมเด็กก่อนวัยเรียนของวัด และเป็นผู้นำในการส่งเสริมและพัฒนาบุคลากรสงฆ์ให้มีความสามารถในการศึกษา

พุทธวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี ด้านการสาธารณูปการ นั้น พระสังฆาธิการเจ้าคณะปกครอง ผู้นำคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี เป็นผู้นำในการบูรณะและพัฒนาวัดให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าแห่งวัดและพระพุทธศาสนา และฝึกอบรมในการดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัดให้มั่นคงแข็งแรงสวยงามตามเอกลักษณ์ขอพระพุทธศาสนาเป็นผู้นำพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางศูนย์รวมแห่งความศรัทธาของผู้แสวงบุญตลอดจนเป็นผู้นำในการก่อสร้างและดูแลรักษาบูรณะปฏิสังขรณ์ โดยการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนา

พุทธวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี ด้านการสาธารณสงเคราะห์ นั้น พระสังฆาธิการเจ้าคณะปกครอง ผู้นำคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี เป็นผู้นำวัดเป็นศูนย์กลางในการสร้างสามัคคีธรรมในชุมชน นำวัดเป็นศูนย์กลางที่สามารถชี้นำทิศทางที่ถูกที่ควรในการพัฒนาชุมชน นำวัดเป็นที่ส่งเสริม สนับสนุนให้มีจิตอาสาเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาและจรรณำพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางการดำเนินกิจกรรมต่างๆของชุมชนนำพัฒนาวัดให้มีอาสาสมัคร แนวนร่วมในการสอดส่องดูแลและพิทักษ์พระพุทธศาสนา โดยการนำหลักพุทธธรรมในการพัฒนา

โดยในการการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการหรือเจ้าอาวาส ต้องอาศัยการบูรณาการหลักธรรม ในหลักทศตยปาปณิกสูตร ได้แก่ จักขุมา วิฐุโร และนิสสยสมปนโน คุณลักษณะ ๓ ประการของนักบริหารที่จะ ช่วยให้นักบริหารทำสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี คือ

๑. จักขุมา คือ เป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล หรือทักษะด้านความคิด คืดกว้าง มองการไกล ใฝ่สูงสร้างวิสัยทัศน์ในองค์กร คืดกว้าง มองไกล มีความรู้ความสามารถ มีการวางแผน สนับสนุนการฝึกอบรม มีแนวความคิดใหม่ ๆ สามารถวิเคราะห์สถานการณ์ ให้ความช่วยเหลือ มีเป้าหมายที่ชัดเจน ทุ่มเทเพื่อคุณภาพการบริหารจัดการ มีจุดหมายปลายทาง

๒. วิรุโรร คือเป็นผู้ชำนาญในงาน หรือทักษะด้านการปฏิบัติงาน รู้จักวิธีการบริหารจัดการงานมีทักษะด้านเทคโนโลยีใหม่ มีประสบการณ์ ทำงาน ๆ มีความขยันหมั่นเพียร มีทัศนคติต่องานที่ดี มีทักษะในการทำงาน มีความตั้งใจอดทน ความหมั่นเพียรในการฝึกฝน

๓. นิสสยสัมปันโน คือ เป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์ดี หรือทักษะด้านการสื่อสาร และได้รับความเชื่อถือจากผู้อื่น มีการร่วมมือประสานงานกัน (นิสสยสัมปันโน) คือ สร้างมิตรภาพ ให้ความช่วยเหลือ มองโลกในแง่บวก สร้างความสัมพันธ์ มีอารมณ์แจ่มใส มีจิตอาสา วาจามีเสน่ห์ การมีสัจจะคำมั่นสัญญา เอาใจใส่

ดังนั้น การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี ก็เพื่อสร้างความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาพระสังฆาธิการเจ้าคณะปกครอง ผู้นำคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี ยึดหลักในบริบท คือ

๑) ภาวะผู้นำในบทบาทหรือหน้าที่รับผิดชอบฐานะเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา

๒) ภาวะผู้นำในบทบาทหรือหน้าที่ต้องรับผิดชอบฐานะเป็นผู้แทนวัด

๓) ภาวะผู้นำในบทบาทหรือหน้าที่ต้องรับผิดชอบฐานะเป็นพระสังฆาธิการ และ

๔) ภาวะผู้นำในบทบาทหรือหน้าที่ต้องรับผิดชอบฐานะเป็นเจ้าพระสังฆาธิการตามกฎหมายโดยมีภาวะผู้นำเป็นผู้ที่มีปัญญาและวิสัยทัศน์ และรู้จักวิธีการประพฤติประโยชน์ และสร้างแรงบันดาลใจให้แก่ผู้ร่วมงาน ด้วยการพัฒนาระบบการบริหารงานในองค์กรสงฆ์จังหวัดชลบุรี ให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ มุ่งเน้นการพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ ความสามารถในการทำงาน มีการคิดอย่างเป็นระบบมีการทำงานเป็นทีม มีการแก้ไขปัญหาโดยยึดธรรมตลอดจนการสร้างวิสัยทัศน์ให้แก่คณะสงฆ์เพื่อให้คณะสงฆ์มีส่วนร่วมกันทำงานในการบริหารกิจการของคณะสงฆ์ ๖ ด้านคือ ด้านการปกครองด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรมด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์พระสังฆาธิการเจ้าคณะปกครอง ผู้นำคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี มีความสามารถพิเศษเฉพาะตัวมีภาวะผู้นำสูง มีกระบวนการและวิธีปฏิบัติงาน สร้างความสัมพันธ์กับชุมชน รวมทั้งมีการพัฒนาตนเองพัฒนางานคณะสงฆ์ให้สมบูรณ์พร้อมในด้านพระธรรมวินัย ส่งผลโดยตรงต่อศรัทธาความเชื่อถือของพุทธศาสนิกชน ซึ่งจะช่วยให้การปฏิบัติศาสนกิจทุกอย่างบรรลุตามวัตถุประสงค์โดยง่าย ซึ่งการพัฒนาภาวะผู้นำโดยบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาได้แก่ ปาปณิกธรรม๓ ที่เก่งคิดกว้างคิดไกลใฝ่สูง(บริหารตน) เก่งงาน(บริหารงาน) และเก่งคน(บริหารงาน) ก่อให้เกิดการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี ให้มีประสิทธิภาพ อย่างมั่นคงถาวรสืบไป

๕.๒ อภิปรายผล

การศึกษาวิจัยเรื่องพุทธวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี ทั้ง ๖ ด้าน โดยได้บูรณาการหลักพุทธธรรมในการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรีโดยบูรณาการกับหลักพุทธธรรมทุติยปาปณิกสูตร มีประเด็นในการอภิปรายผลเกี่ยวกับความคิดเห็นที่เจ้าอาวาสมีต่อพุทธวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี นำมาอภิปรายผล ดังนี้

ด้านวิสัยทัศน์การมองการไกล (จักขุมา) คือ ต้องเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ มีปัญญาในการมองการไกล ชำนาญในการใช้ความคิดคิดกว้าง มองไกล ใฝ่สูง หรือมีทักษะทางด้านความคิดหรือที่เรียกว่าผู้นำต้องเก่งความคิด ที่จะก่อให้เกิดเป็นผู้นำในการบริหารจัดการวัด เพราะปัจจุบันสังคมมีการเปลี่ยนแปลง ดังนั้น เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงของโลกซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของปรัชญา ชูมนาเสียว^๑ พบว่า ผู้บริหารถือว่าเป็นบุคคลที่สำคัญในองค์การจะต้องเป็นผู้นำองค์การเพื่อพ่วงองค์การให้สามารถอยู่รอดปลอดภัยภายใต้ การเปลี่ยนแปลง นอกจากนี้บทบาทในการนำจะต้องมีความพร้อมด้านทีมงานที่เข้มแข็งและพร้อมที่จะ เรียนรู้ไปด้วยกันให้เป็นวัฒนธรรมในองค์การแห่งการเรียนรู้ซึ่งสอดคล้องกับโชติ บติรัฐ^๒ พบว่า วิธีการพัฒนาดนให้เก่ง มีความรู้ความสามารถ มีการพัฒนาสมรรถนะด้านการบริหารงาน โดยอบรมให้พระสังฆาธิการเป็นผู้นำในการพัฒนาจิตใจ จริยธรรม คุณธรรมและให้มีความรู้และทักษะในเรื่องการป้องกัน ไม่ให้พุทธศาสนิกชนเสื่อมศรัทธาในพระพุทธศาสนา ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของสัมมา รณินธ์^๓ พบว่า การมีอิทธิพลต่อผู้ร่วมงาน จะต้องการเปิดโอกาสให้ผู้ร่วมงานเข้าพบเพื่อปรึกษาหารือ การให้คำแนะนำที่ ทำให้ผู้ร่วมงานก้าวหน้า การเปิดโอกาสให้ผู้ร่วมงานแสดงความสามารถในการทำงานอย่างเต็มที่ การเปิดโอกาสให้ผู้ร่วมงานมีส่วนร่วมในการกำหนดจุดมุ่งหมายของการทำงาน การส่งเสริมให้ผู้ร่วมงานสนใจ พัฒนาจุดเด่นของตนเอง การควบคุมอารมณ์ได้ในสถานการณ์วิกฤต การสร้างบรรยากาศการสื่อสารที่ พุดคุยกับผู้ร่วมงานอย่างเป็นกันเองสื่อความต้องการของผู้บริหารอย่างชัดเจน การเสียสละประโยชน์ส่วน ตนเพื่อประโยชน์ของกลุ่ม การให้รางวัล และผลตอบแทนเป็นแรงจูงใจเมื่อบุคลากรปฏิบัติหน้าที่ได้ดี การเป็นแบบอย่างการปฏิบัติงานแก่ผู้ร่วมงาน การมอบหมายงานโดยคำนึงถึงความสามารถของแต่ละบุคคล การให้ความสนใจแก่ผู้ร่วมงานทุกคน การให้ความสำคัญของการทุ่มเทต่อภารกิจร่วมกัน ด้านจักขุมายังถือว่าเป็นกระบวนการคิดที่มีความรอบคอบและมีเหตุ มีผล โดยอาจใช้ ประสพการณ์ในอดีตในการตัดสินใจและวางแผนบุคลากรในองค์กรสามารถมีส่วนร่วมในการพัฒนา และพร้อมสำหรับการก้าวไปข้างหน้าพร้อมกันและเป็นเอกภาพในการท างานและรับรู้ขอบเขตของ การท างานระหว่างกันจะเป็นประโยชน์ต่อการสรรหาทรัพยากรบุคคลเพราะวิสัยทัศน์ขององค์กรจะ เป็นส่วนตัดสินใจใน

^๑ ปรัชญา ชูมนาเสียว, “การพัฒนาภาวะผู้นำ ในองค์การด้วย E.Q.”, **วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต** (การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์), (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐).

^๒ โชติ บติรัฐ, “การบริหารงานของพระสังฆาธิการ ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๔ เพื่อความมั่นคง แห่งพระพุทธศาสนา”, **วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลย อลงกรณ์, ๒๕๕๔).

^๓ สัมมา รณินธ์, “การวิเคราะห์องค์ประกอบภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารมหาวิทยาลัยราชภัฏ”, **วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิตคณะครุศาสตร์**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๕๕๔).

การเลือกที่จะมาร่วมงานด้วยเพราะสิ่งนี้บ่งบอกถึงอนาคตของบุคลากรได้ จักขุมา หรือเรียกว่า วิสัยทัศน์ (vision) มีความจำเป็นอย่างมากต่อการพัฒนาองค์กรให้เจริญก้าวหน้าทันต่อ สถานการณ์ การเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน

ด้านการจัดการ ฐานะได้ตีความ เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน (วิรูโร) เก่งงาน มีความชำนาญ การด้าน เทคนิค หรือ ทักษะทางด้านการปฏิบัติงานจะมีลักษณะของศาสตร์และศิลป์ควบคู่กันไป อย่างละเท่ากันที่ บ่งบอกถึงความสำเร็จในการบริหารจัดการซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ บัญชายุทธ นาคมุจลินท์^๔ พบว่า พระพุทธเจ้าทรงใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ในการบริหารองค์การเผยแผ่ พระพุทธศาสนา พระองค์อาศัย กระบวนการและทรัพยากรทางการบริหารต่างๆ เป็นปัจจัยในการ บริหาร ปัจจุบันมีทฤษฎีการบริหาร องค์กรสมัยใหม่เกิดขึ้นมากมาย สามารถนำมาใช้บริหารองค์กร แล้วประสบผลสำเร็จซึ่งบางครั้งจะต้องมี การปรับเปลี่ยนรูปแบบและวิธีการบริหารเพื่อให้สอดคล้อง กับสถานการณ์ในปัจจุบันที่มีความรวดเร็วมาก ขึ้นสอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูภาวนาโสภิต (บุญ รัตน์ เมืองวงศ์)^๕ พบว่าการปรับเปลี่ยนรูปแบบ และวิธีการใหม่ มาใช้เพื่อรองรับความทันสมัย ส่วนมากด้านของพระสงฆ์จะดำเนินการตามแนวทางปฏิบัติ ของพระสังฆาธิการที่มีหน้าที่กำหนด นโยบายเพื่อปฏิบัติงานส่วนหนึ่งและการรู้ประยุกต์ใช้เทคโนโลยีที่ ทันสมัยก็ย่อมทำให้การปฏิบัติงาน หรือการบริหารงานมีความราบรื่น สะดวกมากยิ่งขึ้นสอดคล้องกับ งานวิจัยของโชติ บดีรัฐ^๖ พบว่า การบริหารคนมีการน าจุดเด่นของบุคลากรมาใช้ในการบริหารงาน การ บริหารภาระงาน มีการ ประยุกต์เทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการบริหารงาน และการบริหารองค์กร มีการ จัดทำแผนงานหรือ โครงการเพื่อพัฒนาองค์กรอย่างต่อเนื่อง มีวิธีการพัฒนาการบริหารงานของคณะสงฆ์ ควรวิธีการ พัฒนาคนให้เก่ง มีความรู้ความสามารถ มีการพัฒนาสมรรถนะด้านการบริหารงาน โดยอบรม ให้พระ สังฆาธิการเป็นผู้นำในการพัฒนาจิตใจและจริยธรรม

ด้านการมีมนุษยสัมพันธ์ (นิสสยสัมปันโน) หรือเก่งคน เป็นการพึ่งพาอาศัยคนอื่นได้ เพราะเป็นคนมีมนุษยสัมพันธ์ มีความสามารถในการติดต่อประสานงานให้งานสำเร็จลุล่วงไปได้ตาม กรอบระยะเวลาที่กำหนดมี ความสามารถในการสื่อสารและประสานงานให้ฝ่ายแต่ละฝ่ายในองค์กร ดำเนินแนวทางตามกรอบทิศทาง ที่องค์กรต้องการบรรลุได้หรือมีความสามารถในการผูกใจคนให้เป็น ที่รักของคนโดยสามารถทำให้พนักงาน ปฏิบัติงานตามคำสั่งด้วยความเต็มใจได้ซึ่งสอดคล้องกับ งานวิจัยของปรัชญา ชุ่มนาเสียว^๗ พบว่าลักษณะ พฤติกรรมของแบบผู้นำจะต้องรู้จักเรียนรู้ที่จะอยู่ ร่วมกับผู้อื่น โดยการเข้าใจและยอมรับธรรมชาติของ อารมณ์ตนเอง รับฟังทำความเข้าใจและให้

^๔ บัญชายุทธ นาคมุจลินท์, “วิเคราะห์การบริหารองค์การในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของศูนย์การ เผยแผ่ พระพุทธศาสนาประจำ จังหวัดอุทัยธานี”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

^๕ พระครูภาวนาโสภิต (บุญรัตน์ เมืองวงศ์), “การบริหารการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในล้านนา”, **ปริญา ปรัชญา ดุษฎีบัณฑิต**, สาขาวิชาการบริหารการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย ปทุมธานี, ๒๕๕๓).

^๖ โชติ บดีรัฐ, “การบริหารงานของพระสังฆาธิการ ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๔ เพื่อความ มั่นคง แห่งพระพุทธศาสนา”, **วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, อ่างแล้ว.

^๗ ปรัชญา ชุ่มนาเสียว, “การพัฒนาภาวะผู้นำในองค์การด้วย E.Q.”, **วิทยานิพนธ์ปรัชญา ดุษฎี บัณฑิต (การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์)**, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐).

เกียรติผู้อื่น และสามารถแก้ไขความขัดแย้งได้ดีและสอดคล้อง กับงานวิจัยของ สัมมา ธรณิย์^{๑๖}พบว่า การเป็นแบบอย่างการปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลง การลด แรงต่อต้านการเปลี่ยนแปลงจาก ผู้ร่วมงาน การตั้งเป้าหมายร่วมกับผู้ร่วมงานเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลง การประชาสัมพันธ์ที่เน้นย้ำถึง ความจำเป็น หรือประโยชน์ที่จะพึงได้รับการเปลี่ยนแปลงแก่ผู้ร่วมงาน การกำหนดกฎเกณฑ์ที่ เกี่ยวข้องเพื่อให้ผู้ร่วมงานปฏิบัติให้เกิดการเปลี่ยนแปลง การเปิดโอกาสให้ ผู้ร่วมงานได้เลือกแนวทาง ปฏิบัติเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลง การส่งเสริมให้ผู้ร่วมงานมีค่านิยมใหม่ ๆ ที่ สอดคล้องกับการ เปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น การระบุดูวัตถุประสงค์และเป้าหมายหลักในการทำงานได้อย่าง ชัดเจน การ ชี้แจงโดยเน้นความสำคัญเรื่องอุดมคติและค่านิยมในการทำงาน โดยทั้งสามประการมีความสำคัญมาก น้อยแตกต่างกันนั้นขึ้นอยู่กับระดับของผู้นำ ของพระสังฆาธิการที่ต้องรับผิดชอบในการวางแผนและ ปกครองสงฆ์จำนวนมาก ลักษณะจักขุมา และนิสสยสัมปันโน หรือในการเก่งคิดนั้นหมายถึงผู้นำ ต้อง เป็นผู้มิวิสัยทัศน์ มีปัญญาในการมองการไกล ชำนาญในการใช้ความคิดคิดกว้าง มองไกล ใฝ่สูง หรือมี ทักษะทางด้านความคิดหรือที่เรียกว่าผู้นำต้องเก่งความคิด และผู้นำนั้นต้องเก่งคนเป็นการพึ่งพาอาศัย คนอื่น ได้เพราะเป็นคนมีมนุษยสัมพันธ์ มีความสามารถในการติดต่อประสานงานให้งานสำเร็จลุล่วง ไปได้ตามกรอบระยะเวลาที่กำหนดมี ความสามารถในการสื่อสารและประสานงาน จึงถือได้ว่า ลักษณะจักขุมา และนิสสยสัมปันโน มีความสำคัญมาก ส่วนข้อที่วิธูโร มีน้อยเพราะเขาสามารถใช้ ผู้ใต้บังคับบัญชาที่มีความสามารถเฉพาะด้าน ได้

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

จากศึกษาวิจัยเรื่อง “พุทธวิถีการพัฒนาระบบผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหาร จัดการวัดในจังหวัดชลบุรี” ทำให้มีข้อเสนอแนะผู้มีหน้าที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย

รูปแบบพุทธวิถีการพัฒนาระบบผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดใน จังหวัดชลบุรี ควรนำผลงานวิจัยนี้ไปประยุกต์ใช้ ซึ่งเป็นประโยชน์และจำเป็นต่อการดำเนินงานใน พระพุทธศาสนาให้บรรลุเป้าหมายได้ ดังนี้

๑) เจ้าอาวาสควรพัฒนาตนเองให้เป็นผู้รอบรู้ในทุก ๆ ด้าน ทั้งทางโลก และทางธรรม รวมทั้งฝึกตนให้เป็นผู้ที่มีความชำนาญในการบริหารบทบาทตามกิจการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้าน

๒) เจ้าอาวาสควรมีรูปแบบการพัฒนาการบริหารกิจการคณะสงฆ์ที่ชัดเจน และ เหมาะสมกับกระแสโลกเทคโนโลยีสมัยใหม่ เพื่อให้เป็นสังคมที่อุดมไปด้วยฐานคุณธรรม และเป็น เจือนไขสำคัญของการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในอนาคตข้างหน้า

๓) เจ้าอาวาสควรยกระดับการศึกษาในตำแหน่งทางสังคมให้สูงขึ้น ให้เทียบเท่าระดับ ปริญญาตรี ปริญญาโทขึ้นไป และมีการถวายเป็นความรู้ต่อสังคมโลก

๔) เจ้าอาวาสควรมีการพัฒนาหลักสูตรเฉพาะที่มีพื้นฐานมาจากบทบาทและภารกิจของ คณะสงฆ์และต้องสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง อีกทั้งผู้บริหารคณะสงฆ์จะต้อง

^{๑๖} สัมมา ธรณิย์, “การวิเคราะห์องค์ประกอบภาวะผู้นำ การเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารมหาวิทยาลัย ราชภัฏ”, วิทยานิพนธ์ศึกษบัณฑิตศึกษาศาสตร์, อ่างแล้ว.

เร่งพัฒนาหลักสูตรการศึกษาของคณะสงฆ์ โดยเฉพาะหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและบาลีให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น ที่สามารถรักษาหลักสูตรเดิมไว้และสามารถเทียบโอนผลการเรียนกับการจัดการศึกษาระดับมัธยมศึกษาทั่วประเทศ

๕) เจ้าอาวาสควรมีการกำหนดให้แสวงหาความร่วมมือและมีการรวมตัวกัน เพื่อสร้างเป็นเครือข่ายของเจ้าอาวาส โดยมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นมีการริเริ่มสร้างสรรค์และร่วมกันพัฒนาวัดให้เหมาะสมตามยุคโลกเทคโนโลยีสมัยใหม่ เพื่อให้มีการขับเคลื่อนบทบาทของเจ้าอาวาสไปพร้อมกันทั่วประเทศและต่างประเทศ

๖) เจ้าอาวาสควรสร้างระบบการกำกับดูแลผู้นำสงฆ์ให้มีคุณภาพ เกิดความโปร่งใส มั่นใจและสามารถตรวจสอบได้ รวมทั้งสร้างเสริมเจ้าอาวาสให้ปฏิบัติงานอย่างมีจิตสำนึกความรับผิดชอบต่อตนเองและต่อประชาชน

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

ผู้วิจัยสรุปข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการในพุทธวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี ตามหลักการจัดการประกอบด้วย ด้านการปกครอง ด้านการศาสนศึกษา ด้านการเผยแผ่ ด้านการสาธารณูปการ การสังคมสงเคราะห์ ด้านการสาธารณสงเคราะห์ ดังต่อไปนี้

๑) **ด้านการปกครอง** ควรให้การส่งเสริมสนับสนุนในการพัฒนาบุคลากรของเจ้าอาวาสทุกระดับ เพราะในการปฏิบัติกิจของสงฆ์จำเป็นที่เจ้าอาวาสต้องรู้จักการวางแผนและการทำงานอย่างเป็นระบบ จึงจะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในการบริหารให้เป็นตามหลักพระพุทธศาสนา ทำให้ประชาชนเกิดความเลื่อมใสศรัทธาและไว้วางใจ ทำให้ปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งจัดกิจกรรมเพื่อให้พุทธศาสนิกชนเข้าถึงหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า และนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้อย่างเกิดประโยชน์สูงสุด

๒) **ด้านการศึกษา** ควรให้ความสำคัญในด้านการศึกษาพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรมและบาลี รวมทั้งมองเห็นถึงความสำคัญในด้านการเปลี่ยนแปลงของโลกไปสู่ยุคโลกเทคโนโลยีสมัยใหม่ ที่มีเทคโนโลยีที่ก้าวไกล ดังนั้น ควรจะพัฒนาและส่งเสริมให้การศึกษาทันต่อการเปลี่ยนแปลงนั้น เพื่อให้พระภิกษุและสามเณรมีความเข้าใจในการศึกษาที่ดี และควรส่งเสริมสนับสนุนในการเรียนบาลี เพื่อเป็นการสร้างแรงจูงใจ ทำให้พระภิกษุและสามเณรเกิดความสนใจ จึงจะทำให้นำไปปฏิบัติได้เป็นอย่างดี เกิดความมั่นใจในการทำงานต่อประชาชน ทำให้ประชาชนเกิดความเลื่อมใสและศรัทธา ควรสนับสนุนให้มีการศึกษาธรรมะแก่เยาวชนและประชาชนทั่วไป เพื่อให้เกิดธรรมะในใจของประชาชน รู้ในสิ่งที่ถูกที่ผิดสิ่งที่เห็นควรสิ่งที่เห็นชอบ เป็นการวางรากฐานที่สำคัญของการพัฒนาประเทศ

๓) **ด้านการเผยแผ่** ควรมีการฝึกอบรมพระภิกษุและสามเณรให้เข้าใจถึงแก่นหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา ฝึกเทศน์ ฝึกการพูด ฝึกการปฏิบัติให้ประชาชนเกิดความศรัทธา รวมไปถึงให้ทันต่อยุคเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่มีการติดต่อสื่อสารที่ก้าวไกล เช่น การเผยแผ่พุทธศาสนาผ่านระบบอินเทอร์เน็ต ใช้สื่อที่เหมาะสมกับกลุ่มชน เช่น ผู้ใหญ่ใช้สื่ออย่างหนึ่ง เด็กใช้สื่ออีกอย่างหนึ่ง มีรายการโทรทัศน์ในการเผยแผ่พระธรรมคำสอนต่าง ๆ เพื่อที่จะเผยแผ่เชิงรุกได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๔) **ด้านการสาธารณูปการ** ควรส่งเสริมและสนับสนุนให้เจ้าอาวาสเป็นผู้รู้เกี่ยวกับรายละเอียดของงานสาธารณูปการ การบริหารจัดการวัดโดยมีการวางแผนสิ่งก่อสร้างในวัดให้มีระเบียบ จัดให้เป็นหมวดหมู่ เจ้าอาวาสต้องมีความรู้ในเรื่องการก่อสร้างด้วย เพื่อเวลาคุมการก่อสร้างจะได้เข้าใจ จะได้ไม่ถูกช่างหลอก การสร้างอย่างความโปร่งใสมีการชี้แจงถึงการพัฒนาและจำนวนเงินที่ใช้ในทุก ๆ เดือน ชี้แจงทั้งส่วนที่ได้รับและใช้จ่ายในการบูรณปฏิสังขรณ์โบราณสถาน วัตถุมงคลต่าง ๆ รวมถึงการพัฒนาสถานก่อสร้างบริเวณวัดให้สะอาดและใหม่ พัฒนาโครงการต่าง ๆ ภายในวัดเป็นก่อนประกาศให้ผู้ที่มีจิตศรัทธามาทำบุญเพื่อให้วัดเป็นศูนย์กลางและที่ยึดเหนี่ยวในจิตใจของประชาชน

๕) **ด้านการสาธารณสงเคราะห์** นั้น พระสังฆาธิการเจ้าคณะปกครอง ผู้นำคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี เป็นผู้นำวัดเป็นศูนย์กลางรวมในการสร้างสามัคคีธรรมในชุมชน นำวัดเป็นศูนย์กลางที่สามารถชี้แนะทิศทางที่ถูกที่ควรในการพัฒนาชุมชน นำวัดเป็นที่ส่งเสริมสนับสนุนให้มีจิตอาสาเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาและจรรยาพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางการดำเนินกิจกรรมต่างๆของชุมชนนำพัฒนาวัดให้มีอาสาสมัคร/แนวร่วมในการสอดส่องดูแลและพิทักษ์พระพุทธศาสนา โดยการนำหลักพุทธธรรมในการพัฒนา

๖) **ด้านการศึกษาสงเคราะห์** พระสังฆาธิการเจ้าคณะปกครอง/ผู้นำคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี นำไปสู่การเป็นผู้นำก่อตั้งและบริหารโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาและโรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตามพระราชประสงค์เป็นผู้นำการก่อตั้งและบริหารงานศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์และศูนย์อบรมเด็กก่อนวัยเรียนของวัด และเป็นผู้นำในการส่งเสริมและพัฒนาบุคลากรสงฆ์ให้มีความสามารถในการศึกษา

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

การวิจัยเรื่อง “พุทธวิถีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี” สำหรับข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไปมีดังนี้

๑) ศึกษาการพัฒนาภาวะผู้นำในการพัฒนาองค์กรสงฆ์ที่เหมาะสมกับการพัฒนาต่อยุคเทคโนโลยีสมัยใหม่

๒) ศึกษาการพัฒนาองค์กรสงฆ์และสังคมในระดับต่าง ๆ เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาประสิทธิภาพในการบริหารของเจ้าอาวาส

๓) ศึกษาแนวคิดหรืออุดมคติในการพัฒนาองค์กรสงฆ์และสังคม ควบคู่กับการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้ในการบริหารของเจ้าอาวาส

๔) นำผลการวิจัยในครั้งนี้ไปศึกษา เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพ และประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเจ้าอาวาสให้มีความรู้ความสามารถในการพัฒนาสังคมและศาสนา

บรรณานุกรม

๑. บรรณานุกรมภาษาไทย

(ก) ข้อมูลชั้นปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ

กรมการศาสนา. คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยพระราชบัญญัติ กฎ ระเบียบและคำสั่งของคณะสงฆ์.

กรุงเทพมหานคร: กองแผนงาน, ๒๕๔๒.

_____ . คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่องการคณะสังฆาธิการและการพระศาสนา.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐.

_____ . กฎมหาเถรสมาคมฉบับที่ ๒๓ (๒๕๔๑) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ หมวด ๒ ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง. ข้อ ๖-๗, ๒๕๔๑.

_____ . กฎมหาเถรสมาคมฉบับที่ ๒๓ (๒๕๔๑) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ หมวด ๓ ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค ส่วนที่ ๑ ข้อ ๑๐, ๒๕๔๑.

_____ . กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๓ (๒๕๔๑) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ หมวด ๓ ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค ส่วนที่ ๒ ข้อ ๑๕, ๒๕๔๑.

_____ . กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๓ (๒๕๔๑) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ หมวด ๓ ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค ส่วนที่ ๔ ข้อ ๒๕, ๒๕๔๑.

_____ . กฎมหาเถรสมาคมฉบับที่ ๒๔ ว่าด้วยการแต่งตั้งและถอดถอนพระสังฆาธิการ. หมวด ๑ ข้อ ๔. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๑.

_____ . กฎมหาเถรสมาคมฉบับที่ ๒๔ ว่าด้วยเรื่องการแต่งตั้งและถอดถอนพระสังฆาธิการ. หมวด ๒ ข้อ ๖, ๒๕๔๑.

_____ . คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่องการคณะสังฆาธิการและการพระศาสนา.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐.

_____ . กระทรวงศึกษาธิการ. คู่มือการบริหารศึกษาคณะสงฆ์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๓๘.

กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. วัดพัฒนา๔๘. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๘.

กองแผนงานกรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยพระราชบัญญัติ กฎ ระเบียบ และคำสั่งของคณะสงฆ์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐.

กวี วงศ์พูน. ภาวะผู้นำ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ พี.เค. อินเตอร์พริ้นท์, ๒๕๔๕.

_____ . ภาวะผู้นำ. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ส่งเสริมวิชาชีพบัญชี, ๒๕๓๖.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- กิติ ตย์คานนท์. **เทคนิคการสร้างภาวะผู้นำ**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร: แปลอักษร, ๒๕๔๓.
- กิติมา ปรีดีติลก. **ทฤษฎีบริหารองค์การ**. กรุงเทพมหานคร: ธนการพิมพ์, ๒๕๓๙.
- โกท์เชลลี (Ghiselli). **การบริหารและพฤติกรรมองค์การ**. กรุงเทพมหานคร: ผู้จัดการ, ๒๕๔๐.
- คณะกรรมการและศึกษาธิการ กระทรวงการศึกษาแห่งชาติ. **ปฏิรูปการเรียนรู้ผู้เรียนสำคัญที่สุด**, กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกระทรวงกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๓.
- โฆสิต ปั้นเปี่ยมรัษฎ์. **การพัฒนาประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๒.
- จีรพรรณ กาจนะจิตรา. **การพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพมหานคร: ชวนพิมพ์, ๒๕๓๘.
- จำนง อติวัฒน์สิทธิ์. **สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๘.
- จันทราณี สงวนนาม. **เอกสารประกอบการสอนบรรยายหลักสูตรผู้บริหารสถานศึกษาระดับสูง**. กรุงเทพมหานคร: ม.ท.ป., ๒๕๓๖.
- ฉลอง มาปรีดา. **คุณธรรมสำหรับผู้บริหาร**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๗.
- ฉันทนา จันทร์บรรจง. **จิตวิทยาการบริหาร**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บุญรอดเปเปอร์, ๒๕๔๒.
- ชาญชัย อาจินสมาจาร. **ทักษะภาวะผู้นำ**, กรุงเทพมหานคร: เอ็กเปอร์เน็ท, ๒๕๔๓.
- _____. **การบริหารการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ส่งเสริม, ๒๕๔๐.
- เซอร์โต ซามูเอล ซี (Samuel C. Certo). **การจัดการสมัยใหม่**. กรุงเทพมหานคร: เพียร์สัน เอ็ดดูเคชั่น อินโดไชน่า, ๒๕๕๒.
- ชิตยา สุวรรณชฎ. **สังคมวิทยา**. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๗.
- ณรงค์ เส็งประชา. **มนุษย์กับสังคม**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: โอเอส พริ้นติ้ง เฮ้า, ๒๕๔๑.
- दनัย เทียนพุด. **การบริหารทรัพยากรบุคคลสู่ศตวรรษที่ ๒**. กรุงเทพมหานคร: นาโกต้า, ๒๕๔๕.
- _____. **สำนักงานเจ้าคณะภาค ๑๖ คู่มือปฏิบัติงานการคณะสงฆ์**. สุราษฎร์ธานี: สำนักงานเลขาธิการเจ้าคณะภาค ๑๖ วัดท่าไทร, ๒๕๔๗.
- เดโช สวานานนท์. **จิตวิทยาสังคม**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนส์สโตร์, ๒๕๓๕.
- ติน ปรัชญพฤทธิ. **หลักการจัดการ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๙.
- ถวิล เกื้อกุลวงค์. **การบริหารการศึกษาสมัยใหม่: ทฤษฎี วิจัย และปฏิบัติ**. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๐.
- ถวิล ธาราโชติ. **จิตวิทยาสังคม**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนส์สโตร์, ๒๕๓๒.
- เทเลอร์. **องค์การและการบริหาร**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๓.
- ธงชัย วงศ์ชัยสุวรรณ. **วิทยาการบริหารสำหรับนักบริหารมืออาชีพ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- ธรรมรส โชติกุญชร. **มนุษย์สัมพันธ์**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พิมพ์เนศ, ๒๕๔๖.
- ธีระ รุญเจริญ. **ผู้บริหารศึกษามีอาชีพ: ศักยภาพเพื่อการปฏิรูปการเรียนรู้**. กรุงเทพมหานคร: เบลโล่การพิมพ์, ๒๕๔๕.
- นพพงษ์ บุญจิตราดุลย์. **หลักการบริหารการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทการพิมพ์, ๒๕๓๔.
- นิตย สัมมาพันธ์. **ภาวะผู้นำ: พลังขับเคลื่อนองค์กรสู่ความเป็นเลิศ**. กรุงเทพมหานคร: อินโนกราฟฟิกส์, ๒๕๔๘.
- น้อย สุปิงคลัด. **ภาวะความเป็นผู้นำในงานพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยปทุม, ๒๕๓๗.
- ประพนธ์ ผาสุกยัด. **การพัฒนาภาวะผู้นำและการเปลี่ยนแปลง**. หนังสือพิมพ์บิสิเนสไทย คอลัมน์ e-Motion, ๘ - ๑๕ ตุลาคม ๒๕๔๔.
- ประเวศ วะสี. **ภาวะผู้นำ: ความเป็นไปในสังคมไทยและวิธีการแก้ไข**. กรุงเทพมหานคร: ธนรัชการพิมพ์, ๒๕๔๔.
- ป้วย อึ้งภากรณ์. **ศาสนธรรมกับการพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โกมลคีมทอง, ๒๕๔๐.
- เปรี๊ญ กุมท และนิคม ทาแดง. **การพัฒนาภาวะผู้นำสำหรับนักเทคโนโลยีและการสื่อสาร ในประมวลสาระชุดวิชา ประสบการณ์วิชาชีพมหาบัณฑิตเทคโนโลยีและการสื่อสาร หน่วยที่ ๑ - ๖**. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๙.
- พรนพ พุกกะพันธ์. **ภาวะผู้นำและการจูงใจ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จามจุรีโปรดักส์, ๒๕๔๔.
- พรทิพย์ อัยยิมานพันธ์. (๒๕๔๗). **Leadership for Organizational Effectiveness, วารสารการบริหารคน**. มีนาคม ๒๕๔๗, หน้า ๖๕-๖๘.
- พระครูมงคลคีลวงค์ (กุศล คนวโร) และคณะ. **พระสงฆ์กับการพัฒนาชนบท การแสวงหาเส้นทางพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ไทย**, ๒๕๒๖.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **พุทธวิธีบริหาร**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.
- พระธรรมญาณมุนี (องย่อย กิตติทินฺโน). **วัดช่วยชาวบ้านได้อย่างไร**. การแสวงหาเส้นทางพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ไทย, ๒๕๒๖.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **การพัฒนาที่ยั่งยืน**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๓.
- _____ . **ภาวะผู้นำ: ความสำคัญต่อการพัฒนาคน พัฒนาประเทศ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๖.
- _____ . **ภาวะผู้นำ: ความสำคัญต่ออนาคตไทย**. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ไทย, ๒๕๔๐.
- _____ . **ภาวะผู้นำ**. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๔๖.
- พระธรรมวรานายก (โอภาส นิสฺสิตฺตเมธี). **ธรรมปริทัศน์ “๔๖”**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ). การคณะสงฆ์และการศาสนา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.
- _____ . เอกสารประกอบคำบรรยาย เรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.
- พระพุทธรญาณ (ทองย้อย กิตติทินโน). ธรรมญาณนิพนธ์: ๑ ปี พระพุทธรญาณ. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). ภาวะผู้นำ. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๔๐.
- พระไพศาล วิสาโล. พุทธธรรมกับการพัฒนาสังคม. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๓.
- พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคล). การบริหารวัด. พิมพ์ครั้งที่ ๙. นครปฐม: เพชรเกษมการพิมพ์, ๒๕๕๑.
- พระราชวรมนู (ป.อ.ปยุตโต). ทางสายกลางของการศึกษาไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: คณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๐.
- พระมหาภูมิจัย วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี). คนสำราญงานสำเร็จ. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๐.
- พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตโต). คุณธรรมสำหรับนักบริหาร. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สหธรรมิก, ๒๕๓๙.
- พระศรีสาสนวงศ์ (มีชัย วีระปญโญ). อธิบายกฎหมายเถรสมาคม. กรุงเทพมหานคร: หจก.ประยูรสาสน์ไทยการพิมพ์, ๒๕๕๑.
- พระวิสุทธิภัทรธาดา (ประสิทธิ์ พรหมรส). พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และกฎหมายมหาเถรสมาคม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.
- พันธ์ศักดิ์ พลสารมย์. เปิดประเด็น. วารสารครุศาสตร์. กรกฎาคม-กันยายน, ๒๕๔๘.
- ฟาโย. ทฤษฎีองค์การ: ฉบับมาตรฐาน. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสาร, ๒๕๔๕.
- มัลลิกา ต้นซ้อน. พฤติกรรมองค์การ. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ด้านสุขภาพการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๔.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. สาขาวิชาวิทยาการจัดการ. องค์การและการจัดการ. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๕.
- มินเนอร์ (Miner). ภาวะผู้นำ: ทฤษฎีและปฏิบัติ: ศาสตร์และศิลป์สู่ความเป็นผู้นำที่สมบูรณ์. กรุงเทพมหานคร: วิรัตน์ เอ็ดดูเคชั่น, ๒๕๔๘.
- แมคคิลแลนด์ (Mc Clelland). ภาวะผู้นำ: ทฤษฎีและปฏิบัติ: ศาสตร์และศิลป์สู่ความเป็นผู้นำที่สมบูรณ์. กรุงเทพมหานคร: วิรัตน์ เอ็ดดูเคชั่น, ๒๕๔๘.
- ยุวัฒน์ วุฒิเมธี. หลักการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาชนบท. กรุงเทพมหานคร: ไทยอนุเคราะห์ไทย, ๒๕๔๖.
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖.
- รังสรรค์ ประเสริฐศรี. ภาวะผู้นำ. กรุงเทพมหานคร: ธนัชการพิมพ์, ๒๕๔๔.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- วิภาดา คุปตานนท์. **การจัดการและพฤติกรรมองค์กร**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย
รังสิต, ๒๕๔๔.
- วิรัชญ์ ปิตรวัฒนา และคณะ. **ผู้นำแห่งโลกอนาคตการบริหารจัดการแบบมืออาชีพ**.
กรุงเทพมหานคร: อัลฟ่ามีเดีย, ๒๕๔๓.
- วิโรจน์ สารรัตน์. **การบริหาร: หลักการทฤษฎีและประเด็นทางการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: อักษร
ราการพิมพ์, ๒๕๔๒.
- _____. **การบริหารหลักการทฤษฎีและประเด็นทางการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ทิพย์
วิสุทธิ, ๒๕๔๒.
- วาโร เฟิงส์วีสดี และคณะ. “การพัฒนารูปแบบความสัมพันธ์โครงสร้างเชิงเส้นของประสิทธิผลภาวะ
ผู้นำของผู้บริหารที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของโรงเรียน”. **วารสารวิทยบริการ** ปีที่ ๑๗
ฉบับที่ ๒, พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๔๙.
- ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ. **องค์กรและการจัดการ**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสาร, ๒๕๓๙.
- เศาวนิต เศาวนันท. **ภาวะผู้นำ (Leadership)**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. นครราชสีมา: ภาควิชาพื้นฐาน
การศึกษา คณะวิชาครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏนครราชสีมา, ๒๕๔๑.
- สาคร สุขศรีวงศ์. **การจัดการ: จากมุมมองนักบริหาร**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร: บริษัท จี. พี.
ไซเบอร์พริ้นท์ จำกัด, ๒๕๕๓.
- สนธยา พลศรี. **กระบวนการพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๕.
- สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์. **ภาวะผู้นำ: ทฤษฎีและปฏิบัติ: ศาสตร์และศิลป์สู่ความเป็นผู้นำที่สมบูรณ์**.
กรุงเทพมหานคร: วิรัตน์ เอ็ดดูเคชั่น, ๒๕๔๘.
- สุธี สุทธิสมบูรณ์ และสมาน รังสิโยภักดิ์. **หลักการบริหารเบื้องต้น**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์
ก.พ., ๒๕๓๖.
- สุปรียา กมลาคัน. **กลยุทธ์การบริหาร**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, ๒๕๔๕.
- สมคิด จาตุศรีพิทักษ์. **วิสัยทัศน์ขุนคลังสมคิด: ว่าด้วยแนวคิดและกลยุทธ์บริษัทประเทศไทย**. พิมพ์
ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: ผู้จัดการ, ๒๕๔๔.
- สมบูรณ์ สุขสำราญ. **การพัฒนาชนบทตามแนววิถีพุทธ**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทพิมพ์สวยจำกัด,
๒๕๔๐.
- สมพงษ์ เกษมสิน. **การบริหาร**. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๖.
- สมยศ นาวิการ. **การบริหาร**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: บรรณกิจ, ๒๕๔๔.
- สุเมธ แสงนิมนวล. **ภาวะผู้นำกับธรรมาภิบาลในการบริหารงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสถาบัน
พระปกเกล้า**. กรุงเทพมหานคร: ส. เจริญการพิมพ์, ๒๕๕๒.
- _____. **ภาวะผู้นำกับธรรมาภิบาลในการบริหารงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถาบัน
พระปกเกล้า**, ๒๕๓๘.
- สุเมธ แสงนิมนวล. **ภาวะผู้นำกับธรรมาภิบาลในการบริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น**.
กรุงเทพมหานคร: ส. เจริญ การพิมพ์, ๒๕๕๒.

บรรณานุกรม (ต่อ)

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. สังคมไทย: แนวทางวิจัยและการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัย
พฤติกรรมศาสตร์, ๒๕๔๕.

สุรัชย์ คุ่มสิน. วิกฤติภาวะผู้นำ : อุปสรรคในการปฏิรูปสังคมไทยในยุคโลกาภิวัตน์. วารสารบริหาร
การศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, กันยายน-ธันวาคม, ๒๕๔๖ ฉบับที่ ๒(๖).

เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์. การวิจัยเกี่ยวกับภาวะผู้นำและพฤติกรรมผู้นำ. ประมวลสาระชุดวิชาการ
วิจัยการบริหารการศึกษา หน่วยที่ ๘-๙. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช,
๒๕๓๖.

_____. ภาวะผู้นำ. ประมวลสาระชุดวิชาทฤษฎีและแนวปฏิบัติในการบริหารการศึกษา หน่วย
ที่ ๕-๘. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๖.

_____. ภาวะผู้นำ, ในเอกสารประมวลสาระชุดวิชาทฤษฎีและแนวปฏิบัติในการบริหาร
การศึกษา หน่วยที่ ๔-๘. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๖.

_____. พฤติกรรมผู้นำทางการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๘.

สุรศักดิ์ ปาเฮ. สุ่มติการเป็นนักบริหารการศึกษามีอาชีพ. วารสารข้าราชการครู. ตุลาคม-
พฤศจิกายน, ๒๕๔๓.

_____. สุ่มติการเป็นนักบริหารการศึกษามีอาชีพ. วารสารวิชาการ. ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๖, มิถุนายน
, ๒๕๔๓.

สุวิน สุขสมกิจ. พุทธปรัชญากับการสร้างเสริมภาวะผู้นำ: กรณีศึกษากำนันผู้ใหญ่บ้านจังหวัด
กาญจนบุรี. กรุงเทพมหานคร: ชนวนพิมพ์, ๒๕๔๕.

เอกชัย กี่สุขพันธ์. การบริหารทักษะและการปฏิบัติ. กรุงเทพมหานคร: รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์,
๒๕๓๐.

อรุณ รักธรรม. การพัฒนาองค์การเพื่อการเปลี่ยนแปลง. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช,
๒๕๔๒.

(๒) วิทยานิพนธ์

กัญญา โพธิ์วัฒน์. “ทีมผู้นำการเปลี่ยนแปลงในโรงเรียนประถมศึกษา : การศึกษาเพื่อสร้างทฤษฎี
ฐานราก”. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น,
๒๕๔๘.

จิตติมา พงษ์ไพบูลย์. “ภาวะผู้นำของพระเทพปริยัติเมธี (สฤษดิ์ สิทธิโร)”. วิทยานิพนธ์ปริญญา
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช, ๒๕๕๒.

โชติ บดีรัฐ. “การบริหารงานของพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๔ เพื่อความมั่นคง
แห่งพระพุทธศาสนา”. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย :
มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์, ๒๕๕๔.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- ฉาน ธรรมวิจารณ์. “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธ”. **วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๐.
- นครินทร์ แก้วโชติรุ่ง. “รูปแบบและหลักการของการปกครองในพระไตรปิฎก”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต** (พระพุทธศาสนา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.
- นงศ์ลักษณ์ เรือนทอง. “รูปแบบการบริหารโรงเรียนที่มีประสิทธิผล”. **ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต** (สาขาวิชาการบริหารการศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปกร, ๒๕๕๐.
- นันทิยา น้อยจันทร์. “วัฒนธรรมองค์กรกับประสิทธิภาพการบริหารอุดมศึกษา”. **ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต** (สาขาวิชาการบริหารการศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปกร, ๒๕๕๐.
- นฤนนท์ สุริยมณี และคณะ. “การศึกษาภาวะผู้นำของผู้บริหารหน่วยงานสังกัดมหาวิทยาลัยมหิดล”. **รายงานการวิจัย คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์** : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๔.
- ทวีศักดิ์ ทองทิพย์. “การวิเคราะห์การศึกษาตามหลักไตรสิกขา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต** (พระพุทธศาสนา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.
- ทัศนีย์ เจนวนิธิสุข. “การสื่อสารเชิงพุทธกับการเปลี่ยนแปลงสังคม”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.
- บัญญัติชยา นาคมุจลินท์. “วิเคราะห์การบริหารองค์กรในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของศูนย์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดอุทัยธานี”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต** (พระพุทธศาสนา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.
- บรรจบ บุญจันทร์. “โมเดลสภาการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต** (สาขาวิชาการบริหารการศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๔.
- ประคอง รัศมีแก้ว. “คุณลักษณะผู้นำของผู้บริหารในสถานศึกษาที่มีคุณภาพ”. **วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต** (สาขาวิชาการบริหารการศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปกร, ๒๕๕๑.
- ปรัชญา ชุ่มนาเสียว. “การพัฒนาภาวะผู้นำในองค์กรด้วย E.Q.”. **วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต** (การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์). บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐.
- พระครูภาวนาโสภิต (บุญรัตน์ เมืองวงศ์). “การบริหารการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในล้านนา”. **ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต** (สาขาวิชาการบริหารทรัพยากรมนุษย์). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยปทุมธานี, ๒๕๕๓.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- เพลินใจ พุกษาชาติรัตน์. “การพัฒนารูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำของผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา”. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตร์ดุขฎฐิบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๙.
- ยงยุทธ สอนไม้. “การพัฒนาภาวะผู้นำนายทหารชั้นประทวนกองพลทหารราบที่ ๓ กัับการลดภาระหนี้สินครัวเรือน”. **วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุขฎฐิบัณฑิต** (คณะสังคมศาสตร์). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๐.
- เยาวภา บัวเวช. “รูปแบบการบริหารงานประชาสัมพันธ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏ”. **ดุขฎฐิบัณฑิตปริญาปรัชญาดุขฎฐิบัณฑิต** (สาขาวิชาการบริหารการศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปกร, ๒๕๕๐.
- ศักดิ์ไทย สุรกิจบวร. “ภาวะผู้นำหัวหน้าคณะวิชาที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการในวิทยาลัยครู”. **ปริญาการศึกษาดุขฎฐิบัณฑิต** (สาขาวิชาการบริหารการศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, ๒๕๓๒.
- ศิริพร ตันตียมาศ. “การบริหารเครือข่ายโรงเรียนแบบมีส่วนร่วม”. **ดุขฎฐิบัณฑิตปริญาปรัชญาดุขฎฐิบัณฑิต** (สาขาวิชาการบริหารการศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปกร, ๒๕๕๐.
- สุปรียา อีรสิรานนท์. “การศึกษาวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ในพระพุทธศาสนาในล้านนา”. **ปริญาปรัชญาดุขฎฐิบัณฑิต** (พระพุทธศาสนา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.
- สมบูรณั ศิริสรรหิรัญ. “การพัฒนารูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะภาวะผู้นำของคณบดี”. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตร์ดุขฎฐิบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๗.
- สัมมา รณธิธั. “การวิเคราะห์องค์ประกอบภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารมหาวิทยาลัยราชภัฏ”. **วิทยานิพนธ์ดุขฎฐิบัณฑิตคณะครุศาสตร์**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๕๕๔.
- อนันต์ เตียวต้อย. “รูปแบบการบริหารคุณภาพแบบเบ็ดเสร็จในมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล”. **ดุขฎฐิบัณฑิตปริญาปรัชญาดุขฎฐิบัณฑิต** (สาขาวิชาการบริหารการศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปกร, ๒๕๕๑.
- อุทัย โล้วมันคง. “การนำเสนอแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะภาวะผู้นำทางจริยธรรมตามแนวพุทธศาสนาของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน”. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตร์ดุขฎฐิบัณฑิต**. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓.
- เอื้ออมร ชลวร. “พัฒนาการของรูปแบบวิธีการสอนของพระปราโมทย์ ปาโมชโช”. **พุทธศาสตร์ดุขฎฐิบัณฑิต** (พระพุทธศาสนา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

บรรณานุกรม (ต่อ)

ฤทัยทรัพย์ ดอกคำ. “รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนขนาดเล็กที่ส่งผลต่อประสิทธิผลโรงเรียน”. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, ๒๕๕๓.

(๓) สัมภาษณ์

- สัมภาษณ์ พระครูโสภิตธรรมสถิตย์. เจ้าคณะตำบลพานทอง. ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.
- สัมภาษณ์ พระครูอาทรพัฒนาภิรม. เจ้าคณะตำบลทุ่งสุขลา. ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.
- สัมภาษณ์ พระครูทสนีย์คุณากร. เจ้าคณะอำเภอสัตหีบ. ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.
- สัมภาษณ์ พระครูวิบูลปริยัติกิจ. เจ้าคณะอำเภอสรีราชา. ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.
- สัมภาษณ์ พระครูพิศาลประชานุกิจ. เจ้าคณะอำเภอนองใหญ่. ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.
- สัมภาษณ์ พระมหาโสภณ โสมทตโต. เจ้าคณะตำบลหนองไม้แดง. ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.
- สัมภาษณ์ พระปัญญารัตนารณ. รองเจ้าคณะจังหวัดชลบุรี. ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.
- สัมภาษณ์ พระครูวิสิฐธรรมโสภณ. เจ้าคณะตำบลบางพระ. ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.
- สัมภาษณ์ พระครูโสรัจธรรมคุณ. รองเจ้าคณะอำเภอบ้านบึง. ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.
- สัมภาษณ์ พระมหาวิเชียร กนตสีโล. เจ้าคณะอำเภอบ่อทอง. ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.
- สัมภาษณ์ พระครูวิมลจริยาลังการ. เจ้าคณะตำบลหนองปรือเขต ๑. ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.
- สัมภาษณ์ พระราชสิทธิวิมล. ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดชลบุรี. ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.
- สัมภาษณ์ พระครูวิสิฐธรรมโสภณ. เจ้าคณะตำบลบางพระ. ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.
- สัมภาษณ์ เจ้าอธิการไพโรจน์ ปญญาวิโร. เจ้าคณะตำบลท่าบุงมี. ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.
- สัมภาษณ์ พระมหาบุรี อธิปัญญา. รองเจ้าคณะอำเภอนันทนิคม. ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.
- สัมภาษณ์ พระมหาเสถียรพงษ์ สติรวีโส. เจ้าคณะตำบลบางปลาสร้อย จังหวัดชลบุรี. ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.
- สัมภาษณ์ พระครูปลัดสุวัฒนศีลคุณ. ที่ปรึกษาเจ้าคณะตำบลมะขามหย่ง. ๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.
- สัมภาษณ์ พระครูอรุณกิจวิมล. เจ้าคณะตำบลมะขามหย่ง จังหวัดชลบุรี. ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.
- สัมภาษณ์ พระครูสุวรรณรัตนวัฒน์. เจ้าคณะตำบลเกษตรสุวรรณ จังหวัดชลบุรี. ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.
- สัมภาษณ์ พระมหาคมสันต์ ชินวโร. เจ้าคณะอำเภอกะจันทร์จังหวัดชลบุรี. ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.
- สัมภาษณ์ พระครูวิมุติธรรมภิรม. เจ้าคณะตำบลบึง จังหวัดชลบุรี. ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.
- สัมภาษณ์ พระครูวิทยานันท์. เจ้าคณะอำเภอบ้านทอง จังหวัดชลบุรี. ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.
- สัมภาษณ์ พระครูวิบูลกิจสุนทร (เมธี สุนทรโร). เจ้าคณะอำเภอบึง. ๑๐ มิถุนายน ๒๕๕๗.
- สัมภาษณ์ พระปลัดปฐม กิตติภโท. เจ้าคณะตำบลหนองเสือช้าง จังหวัดชลบุรี. ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.
- สัมภาษณ์ พระครูโกวิทสุตธรรม,ดร. เจ้าอาวาสวัดกลาง จังหวัดชลบุรี. ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- สัมภาษณ์ ดร.บุญรอด บุญเกิด. คณะบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา. ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.
- สัมภาษณ์ นางวชิรา น่วมเจริญ. ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดชลบุรี. ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.
- สัมภาษณ์ พันเอกวัฒนพงษ์ มะหิพันธ์. หัวหน้ากลุ่มงานข่าว กอ.รมน.จังหวัดชลบุรี. ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.
- สัมภาษณ์ นางสาวณัฐนันท์ แดงเรียงรัมย์. นักวิชาการศาสนาชำนาญการ. ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.
- สัมภาษณ์ นางสุชาดา มุ่งงานครู. นักวิชาการศาสนาชำนาญการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดชลบุรี. ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

(๔) การสนทนากลุ่มเฉพาะ

- พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญญา ดร. ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตร
 ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ดร.ธิติวุฒิ หมั่นมี อาจารย์ประจำหลักสูตรฯ จ.อยุธยา
 ดร.ประเสริฐ ธิลาว อาจารย์ประจำหลักสูตรฯ จ.อยุธยา
 พระมหากฤษฏา กิตติโสภโณ, ดร. อาจารย์ประจำหลักสูตรฯ จ.อยุธยา
 ดร.บุษกร วัฒนบุตร อาจารย์ประจำหลักสูตรฯ จ.อยุธยา
 พระครูภาวนาขันตยากร เจ้าคณะตำบลนามะตูม อ. พนัสนิคม จ. ชลบุรี
 พระอธิการชัยพร อภินิโณ เจ้าอาวาสวัดไค้ดารา อ. ศรีราชา จ.ชลบุรี
 นายสรารุช สันทกลาง นักวิชาการศาสนาปฏิบัติการ จ. ชลบุรี
 นางสาวณัฐนันท์ แดงเรียงรัมย์ นักวิชาการศาสนาชำนาญการ จ. ชลบุรี
 นางพิสมัย ปั่นน้อย ที่ปรึกษานายกเทศมนตรี ตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จ.ชลบุรี

(๕) เว็บไซต์

- สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดชลบุรี, รายงานสรุปจำนวนวัด พระภิกษุและสามเณรในจังหวัด
 ชลบุรี, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://cbi.onab.go.th/index.php> [๑ ต.ค.๒๕๕๙].

(๖) ภาษาอังกฤษ

- Bass.M.B. and Stogdill. **Handbook of Leadership : Theory Research and Managerial Application**, 3thrd. (New York : Free press, 1990), pp. 225-235.
- Bass.B and Avolio B.J. **Improving Organizational Effectiveness Through Transformational Leadership**. Thousands Oaks CA : Sage, 1994.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- Bennis W. and Nanus B. **Leaders : The Strategies for Taking Change**. New York : Harper and Row, 1985.
- Blake Robert R. and Jane S. Mouton. **The Managerial Grid III**. 3third ed. London: GulfPublishing Company, 1987.
- BolesH.W. and Davanport, J.A. **Introduction to Education Leadership**. New York : Harper and Row, 1975.
- Bovee C.L. et al. **Management**. 4thed. New York : McGraw-Hill, 1993.
- Bryman. **Leadership in Organization**. Handbook of Industrial Work and Organizational Psychology : Volume2 Organizational Psychology. London : Sage, 2001.
- Burns J.M. **Leadership**. New York : Harper & Row, 1978.
- DuBrin J. Andrew. **Leadership Research Findings, Practice and Skills**. Boston : Houghton Mifflin Company, 1995.
- Gibson J.L. ; Ivancevich,J.M. ; and Donnelly J. H. **Organizations Behavior Structure Processes** 9thed. Boston : Mc Graw – Hill, 1997.
- Jacob T.O. **Leadership and Exchange in Formal Organizations**. Alexandria. Washington : Human Resources Research Organization, 1970.
- Kotter J.P. **A force for Change : How Leadership Differs from Managemen**. New York : Free Press, 1990.
- Koontz Harold and Heize Weihrich. **Essential of management**. 5thed. Singapore : McGraw-Hall, 1990.
- Likert lewin. **The Human Organization : Its Management and Values**. New York : McGraw-Hill, 1967.
- Luther Gulick ; and Lyndall Urwick. **Papers on the Science of Administration**. New York : Institute of Public Administration, 1937.
- Marshall Sashkin and Molly G. Sashkin. **Leadership that Matters : The Critical Factors for Making a Difference in People’s lives and Organizations’ Success**. San Francisco CA. : Berrett-Koehler, 2003.
- Mc. Gregor Douglas. **The Human Side of Enterprise**. New York : McGraw Hill, 1960.
- Mc. Cauley.C.D. ; and Others. **The Center for Creatire Leadership Handbook of Leadership Derelopment**. San Francisco : Jossey – Bass, 1998.
- Nelson D. L. ; amd Quick J. C. **Organizational Behavior : Foundations Realities and Challenges**. New York : West Publishing, 1997.
- Owens R.G. **Organizational Behavior in Education : Instructional Leadership and School Reform**. 7thed. Boston : Allyn and Bacon, 2001.

ภาคผนวก

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๕๔๓

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุทธาราม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอรังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ พระครูสุวรรณรัตนวิวัฒน์ เจ้าคณะตำบลเกษตรสุวรรณ
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูชลธารคุณากร ฉายา ถาวโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๑๒
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “พุทธวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหาร
จัดการวัดในจังหวัดชลบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีคามจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่
ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่าน
ด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทังโต)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ตั้ง ณ วัด รังน้อย

พระครูสุวรรณรัตนวิวัฒน์

เจ้าคณะตำบลเกษตรสุวรรณ

เจ้าอาวาสวัดศรีสุทธาราม

๑๕.๑๒.๕๙

ผู้ประสานงาน: พระครูชลธารคุณากร ถาวโร
โทรติดต่อ. ๐๘๖-๑๓๘-๒๒๘๘

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๕๕๓

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุदारาม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ พระปลัดปฐม กิตติภุโท เจ้าคณะตำบลหนองเสือช้าง
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูชลธารคุณากร ฉายา ถาวโร รัหส์ประจำตวันนิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๑๒
นิตหลักสูตรพุทธศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “พุทธวิธการพัฒนากาเวผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหาร
จัดการวัดในจังหวัดชลบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่
ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่าน
ด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทังโต)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

๒๐ ธ.พ. ๕๙

ผู้ประสานงาน: พระครูชลธารคุณากร ถาวโร

โทรติดต่. ๐๘๖-๑๓๘-๒๒๘๘

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๕๔๓

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุदारาม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยู่เยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๕ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ พระครูปลัดสุวัฒนศีลคุณ ที่ปรึกษาเจ้าคณะตำบลมะขามหย่ง จังหวัดชลบุรี
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูชลธารคุณากร ฉายา ถาวโร รหัสประจำตัวหนังสือ ๕๗๐๑๕๐๔๐๑๒
หนังสือหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “พุทธวิธการพัฒนากาเวผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหาร
จัดการวัดในจังหวัดชลบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่
ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่าน
ด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทังโต)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน: พระครูชลธารคุณากร ถาวโร
โทรศัพท์ต่อ. ๐๘๖-๑๓๘-๒๒๘๘

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๕๔๓

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ พระครูโกวิทสุตธรรม, ดร. เจ้าอาวาสวัดกลาง จังหวัดชลบุรี
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูชลธารคุณากร ฉายา ถาวโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๑๒
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “พุทธวิถีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหาร
จัดการวัดในจังหวัดชลบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่
ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่าน
ด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทังโต)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน: พระครูชลธารคุณากร ถาวโร

โทรติดต่o. ๐๘๖-๑๓๘-๒๒๘๘

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๕๔๓

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดชลบุรี
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูชลธารคุณากร ฉายา ถาวโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๑๒
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “พุทธวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสงฆ์เพื่อการบริหาร
จัดการวัดในจังหวัดชลบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีคามจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความ
อนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะ
เป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทังโต)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน: พระครูชลธารคุณากร ถาวโร
โทรติดต่อ. ๐๘๖-๑๓๘-๒๒๘๘

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๕๔๓

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอมั่นน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ให้นักศึกษาเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน นางสุชาดา มุ่งงานครู นักวิชาการศาสนาชำนาญการ
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูชลธารคุณากร ฉายา ถาวโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๑๒ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “พุทธวิถีการพัฒนากาเวศผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นักศึกษาดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทังโต)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน: พระครูชลธารคุณากร ถาวโร

โทรติดต่อ. ๐๘๖-๑๓๘-๒๒๘๘

สัมภาษณ์แล้ว

(นางสุชาดา มุ่งงานครู)

๑.๑.๖

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๕๔๓

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยู่เยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน นางสาวณัฐนันท์ แดงเรียงรัมย์ นักวิชาการศาสนาชำนาญการ
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูชลธารคุณากร ฉายา ถาวโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๑๒
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “พุทธวิถีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหาร
จัดการวัดในจังหวัดชลบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความ
อนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะ
เป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทังโต)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน: พระครูชลธารคุณากร ถาวโร

โทรติดต่o. ๐๘๖-๑๓๘-๒๒๘๘

วิมลทินแก้ว

ณัฐนันท์

๙ ๗ ๗

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๕๔๓

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๕ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน ดร.บุญรอด บุญเกิด คณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูชลธารคุณากร ฉายา ถาวโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๑๒
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “พุทธวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหาร
จัดการวัดในจังหวัดชลบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความ
อนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะ
เป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทังโต)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน: พระครูชลธารคุณากร ถาวโร
โทรติดต่อ. ๐๘๖-๑๓๘-๒๒๘๘

พ.ศ. ๒๕๖๐ บุญเกิด

รศ. ก. น. ๕๐

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๕๕๓

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๕ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ พระครูวิมุติธรรมภิรม เจ้าคณะตำบลบึง
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูชลธารคุณากร ฉายา ถาวโร รัทสประจําตัวนิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๑๒
นิตหลักสูตรพุทธศาสนาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “พุทธวิถีการพัฒนากาฐณผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหาร
จัดการวัดในจังหวัดชลบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีควมจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่
ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสนาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่าน
ด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

(อาจารย์ ดร.เพชร ทั้งโต)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสนาดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

พระครูวิมุติธรรมภิรม
๘ ๙
๑๓๙๗.พ.๖๐

ผู้ประสานงาน: พระครูชลธารคุณากร ถาวโร
โทรติดต่อกับ: ๐๘๖-๑๓๘-๒๒๘๘

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๕๔๓

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยู่ยง : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
กราบนมัสการ พระเดชพระคุณ พระราชสิทธิวิมล ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดชลบุรี
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูชลธารคุณากร ฉายา ถาวโร รัหส์ประจําตัวนิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๑๒
นิตหลักสูตรพุทธศาสนตรศษฎิบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “พุทธวิธการพัฒนภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหาร
จัดการวัดในจังหวัดชลบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีควมจําเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสําคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่
ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสนตรศษฎิบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณ
ด้วยดี และขอกราบขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงกราบนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอกราบนมัสการด้วยความเคารพ

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทังโต)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสนตรศษฎิบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

(พระภิกษุวิฑูรย์)

๑๓.๑๒.๕๙

ผู้ประสานงาน: พระครูชลธารคุณากร ถาวโร
โทรติดต่อ: ๐๘๖-๑๓๘-๒๒๘๘

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๕๕๓

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธาราม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
อยู่ธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
กราบนมัสการ พระเดชพระคุณ พระปัญญารัตนาภรณ์ รองเจ้าคณะจังหวัดชลบุรี
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูชลธารคุณากร ฉายา ถาวโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๑๒
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “พุทธวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหาร
จัดการวัดในจังหวัดชลบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่
ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณ
ด้วยดี และขอกราบขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงกราบนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอกราบนมัสการด้วยความเคารพ

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทังโต)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ด้วย ความเคารพ

รองเจ้าคณะจังหวัดชลบุรี

14 ก.พ 60

ผู้ประสานงาน: พระครูชลธารคุณากร ถาวโร
โทรศัพท์ต่อ. ๐๘๖-๑๓๘-๒๒๘๘

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๕๕๓

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๕

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ พระครูปิยะกิจวิบูลย์ เจ้าคณะตำบลนาจอมเทียน
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูชลธารคุณากร ฉายา ถาวโร รัทสประจําตัวนิตินิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๑๒
นิตินิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “พุทธวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหาร
จัดการวัดในจังหวัดชลบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่
ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่าน
ด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทังโต)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ดร. ทศพร ทรัพย์

ที่อาคารวัดศรีสุธรรม
๑๐ ธ. ๕๕

ผู้ประสานงาน: พระครูชลธารคุณากร ถาวโร
โทรติดต่อกับ: ๐๘๖-๑๓๘-๒๒๘๘

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๕๕๓

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุตาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอรังนกน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ พระครูวิมลจริยาลังการ เจ้าคณะตำบลหนองปรือ เขต ๑
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูชลธารคุณากร ฉายา ถาวโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๕๐๑๒ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “พุทธวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวข้องกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทังโต)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

เจ้าอาวาส

๑.๗ เมษายน ๒๕๕๙

๑๓.๑๗.๕๐

ผู้ประสานงาน: พระครูชลธารคุณากร ฉายา
โทรติดต่. ๐๘๖-๑๓๘-๒๒๘๘

ที่ ศธ ๖๑๐๕๒/๑๕๕๓

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน พ.อ.วัฒนพงษ์ มะหิพันธ์ หัวหน้ากลุ่มงานข่าว กอ. รমন. จังหวัดชลบุรี
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูชลธารคุณากร ฉายา ถาวโร รหสฺสประจําตัวนิตฺ ๕๗๐๑๕๐๔๐๑๒
นิตฺตํหลักสูตรพุทธศาสนาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “พุทธวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหาร
จัดการวัดในจังหวัดชลบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความ
อนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะ
เป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสนาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทังโต)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสนาดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน: พระครูชลธารคุณากร ถาวโร

โทรติดต่อก. ๐๘๖-๑๓๘-๒๒๘๘

พ.อ. (อ.) วัฒนพงษ์

(หัวหน้ากลุ่มงานข่าว กอ. รมน. จ. ชลบุรี)

๒๒ ก.ย. ๕๐

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๕๔๓

ศูนย์บัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุตาราม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๓๓๐, ๒๓๓๗, ๒๓๓๘

๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน นายสรารุช สนิทกลาง นักวิชาการศาสนาปฏิบัติการ
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูชลธารคุณากร ฉายา ถาวโร รัทสประจำต้วนิสิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๑๒
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “พุทธวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหาร
จัดการวัดในจังหวัดชลบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มี ความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความ
อนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะ
เป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทังโต)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

สรารุช สนิทกลาง

๑๕ ธพ ๕๐

ผู้ประสานงาน: พระครูชลธารคุณากร ถาวโร
โทรติดต่อ. ๐๘๖-๑๓๘-๒๒๘๘

ที่ ศบ ๖๑๐๕.๒/๑๕๔๓

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุทธาราม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ พระครูพิศาลประชานุกิจ เจ้าคณะอำเภอหนองใหญ่
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูชลธารคุณากร ฉายา ถาวโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๑๒
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “พุทธวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหาร
จัดการวัดในจังหวัดชลบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่
ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่าน
ด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทังโต)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

สัมภาษณ์แล้ว

พระครูพิศาลประชานุกิจ
เจ้าคณะอำเภอหนองใหญ่
๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๙

ผู้ประสานงาน: พระครูชลธารคุณากร ถาวโร
โทรศัพท์ติดต่อ. ๐๘๖-๑๓๘-๒๒๘๘

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๕๕๓

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุดาราม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขออนุญาตให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ พระครูวิบูลปริยัติกิจ เจ้าคณะอำเภอศรีราชา
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูชลธารคุณากร ฉายา ถาวโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๑๒
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “พุทธวิถีการพัฒนาระบบผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหาร
จัดการวัดในจังหวัดชลบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มี ความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่
ขออนุญาตให้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่าน
ด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทังโต)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

สมเด็จพระญาณสังวร

พระพรหมมุนี

๑๐. ๑๕๖๖๖

๑๕ ก.พ. ๖๐

ผู้ประสานงาน: พระครูชลธารคุณากร ถาวโร
โทรติดต่อ. ๐๘๖-๑๓๘-๒๒๘๘

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๕๔๓

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยู่เยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๕ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขออนุมัติให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ พระครูทีสนีย์คุณากร เจ้าคณะอำเภอสัตหีบ
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูชลธารคุณากร ฉายา ถาวโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๕๐๑๒
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “พุทธวิถีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่
ขออนุมัติให้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่าน
ด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทังไธ)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

๑๓.๑๖.๕๐

ผู้ประสานงาน: พระครูชลธารคุณากร ถาวโร

โทรติดต่อกับ: ๐๘๖-๑๓๘-๒๒๘๘

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๕๔๓

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุदारาม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ พระครูวิทยานันท์ เจ้าคณะอำเภอพานทอง
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูชลธารคุณากร ฉายา ถาวโร รักษาสถิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๑๒
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “พุทธวิธการพัฒนากาฐะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีคามจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทังไธ)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

๑๖. ก.พ ๖๐

ผู้ประสานงาน: พระครูชลธารคุณากร ถาวโร
โทรศัพท์ต่อ. ๐๘๖-๑๓๘-๒๒๘๘

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๕๕๓

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุदारาม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ที่ให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ พระมหาวิเชียร กนต์สีโล เจ้าคณะอำเภอบ่อทอง
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูชลธารคุณากร ฉายา ถาวโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๕๐๑๒
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “พุทธวิถีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มี ความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทั้งโต)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

จ.อ. น.อ.ท.อ.อ.

๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

ผู้ประสานงาน: พระครูชลธารคุณากร ถาวโร
โทรศัพท์ติดต่อ. ๐๘๖-๑๓๘-๒๒๘๘

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๕๔๓

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุทธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ พระมหาคมสันต์ ชินวโร เจ้าคณะอำเภอเกาะจันทร์
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูชลธารคุณากร ฉายา ถาวโร รหฺสประจําตัวนิตฺ ๕๗๐๑๕๐๔๐๑๒
นิตฺหลักสุตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “พุทธวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหาร
จัดการวัดในจังหวัดชลบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่
ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่าน
ด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนําสมามาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทังโต)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

สิงหาคม ๒๕๖๑

พระมหาสมปณฺ ฐินวโร

เจ้าคณะอำเภอเกาะจันทร์

๑๕ - ก.ย. ๖๐

ผู้ประสานงาน: พระครูชลธารคุณากร ถาวโร

โทรติดต่อกับ: ๐๘๖-๑๓๘-๒๒๘๘

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๕๔๓

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุदारาม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยู่ยยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมีสการ พระครูโสรัจธรรมคุณ รองเจ้าคณะอำเภอบ้านบึง
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูชลธารคุณากร ฉายา ถาวโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๑๒
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “พุทธวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหาร
จัดการวัดในจังหวัดชลบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่
ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่าน
ด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมีสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมีสการด้วยความเคารพ

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทังโต)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

๐๖. กพ. ๖๐

ผู้ประสานงาน: พระครูชลธารคุณากร ถาวโร

โทรติดต่อ. ๐๘๖-๑๓๘-๒๒๘๘

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๕๔๓

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ พระมหาบุรุษ อธิปญฺโญ รองเจ้าคณะอำเภอพนสนิมคม
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูชลธารคุณากร ฉายา ถาวโร รัทสประจําตัวนิตินิ ๕๗๐๑๕๐๔๐๑๒
นิตินิหลักสูตรพุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “พุทธวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหาร
จัดการวัดในจังหวัดชลบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่
ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่าน
ด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทังโต)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน: พระครูชลธารคุณากร ฉายา ถาวโร

โทรศัพท์ต่อ. ๐๘๖-๑๓๘-๒๒๘๘

๑๗. กพ.

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๕๔๓

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุทธาราม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอรังนกน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นับสนุนการ พระมหาเสถียรพงษ์ สิริวิโส เจ้าคณะตำบลบางปลาสร้อย จังหวัดชลบุรี
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูชลธารคุณากร ฉายา ถาวโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๑๒
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “พุทธวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหาร
จัดการวัดในจังหวัดชลบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่
ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่าน
ด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนับสนุนการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอสนับสนุนด้วยความเคารพ

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทังโต)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน: พระครูชลธารคุณากร ถาวโร
โทรติดต่อกับ: ๐๘๖-๑๓๘-๒๒๘๘

๑๓. ม.ค. ๒๕๖๐

๑๔ ก.พ. ๒๕๖๐

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๕๕๓

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุดาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ พระครูอรุณกิจวิมล เจ้าคณะตำบลมะขามหย่ง จังหวัดชลบุรี
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูชลธารคุณากร ฉายา ถาวโร รัทสประจําตัวนิตฺ ๕๗๐๑๕๐๔๐๑๒
นิตฺตหลักสูตรพุทธศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “พุทธวิถีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหาร
จัดการวัดในจังหวัดชลบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่
ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่าน
ด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทังโต)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน: พระครูชลธารคุณากร ถาวโร
โทรศัพท์ต่อ. ๐๘๖-๑๓๘-๒๒๘๘

สมเด็จพระสังฆราช
พระครูอรุณกิจวิมล
ดร. ม.ยุบล ๕๖๖
๑๖ กพ ๕๖๖

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๕๔๓

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุทธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ พระครูอาทรพัฒนภิรม เจ้าคณะตำบลทุ่งสุขลา
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูชลธารคุณากร ฉายา ถาวโร รหฺสประจําตัวนิตินิ ๕๗๐๑๕๐๔๐๑๒
นิตินิหลักสูตรพุทธศาสนตรุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “พุทธวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหาร
จัดการวัดในจังหวัดชลบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่
ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสนตรุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่าน
ด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทังโต)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสนตรุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน: พระครูชลธารคุณากร ฉายา ถาวโร

โทรติดต่. ๐๘๖-๑๓๘-๒๒๘๘

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๕๔๓

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุทธาราม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอรังนกน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นิตสาร พระครูวิสุทธิธรรมโสภณ เจ้าคณะตำบลบางพระ
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูชลธารคุณากร ฉายา ถาวโร รหัสประจำตัวนิตสาร ๕๗๐๑๕๐๔๐๑๒
นิตสารหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “พุทธวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหาร
จัดการวัดในจังหวัดชลบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่
ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่าน
ด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนิตสารมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนิตสารด้วยความเคารพ

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทังโต)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน: พระครูชลธารคุณากร ถาวโร
โทรติดต่อกับ: ๐๘๖-๑๓๘-๒๒๘๘

พระครูวิสุทธิธรรมโสภณ
๑๐ ธ.พ. ๕๙

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๕๔๓

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธาราม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
อยู่หนา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอรังนกน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ พระครูโสภิตธรรมสถิตย์ เจ้าคณะตำบลพานทอง
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูชลธารคุณากร ฉายา ถาวโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๑๒
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “พุทธวิถีการพัฒนาระบบผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหาร
จัดการวัดในจังหวัดชลบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่
ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่าน
ด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสมการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทังโต)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

สัมภาษณ์ / 11/12/59

พระครูโสภิตธรรมสถิตย์

พ.ศ. ๒๕๖๐
๑๐ ก.พ. ๖๐

ผู้ประสานงาน: พระครูชลธารคุณากร ถาวโร
โทรติดต่อ. ๐๘๖-๑๓๘-๒๒๘๘

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๕๔๓

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุดาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยู่เยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ เจ้าอธิการไพโรจน์ ปญญาวชิโร เจ้าคณะตำบลท่าบุญมี
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูชลธารคุณากร ฉายา ถาวโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๑๒
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “พุทธวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหาร
จัดการวัดในจังหวัดชลบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่
ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่าน
ด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทังโต)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน: พระครูชลธารคุณากร ถาวโร

โทรติดต่อ. ๐๘๖-๑๓๘-๒๒๘๘

กิตติมาภรณ์ เกตุ
เจ้าอธิการไพโรจน์ ปญญาวชิโร
(เจ้าอธิการไพโรจน์ ปญญาวชิโร)
จต. เกษมจันทร์ ๐๖๓๒/วัดป่าไร่ทอง
๒๐ ก.พ. ๖๐

ภาคผนวก ข.

หนังสือขอเชิญเข้าร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะ

บัญชีลงชื่อ การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)
ดัชนีนิพนธ์เรื่อง “พุทธวิถีการพัฒนากภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดใน
จังหวัดชลบุรี”

โดย พระครูชลธารคุณากร

รหัสนิสิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๑๒

นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

วันพุธ ที่ ๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๐ เวลา ๑๖.๓๐ น.

ณ ห้องประชุมชลบุรี อาคารเรียนรวมโซนบี คณะสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ที่	ชื่อ - ฉายา/นามสกุล	ตำแหน่ง	ลงชื่อ
๑.	พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปณโด, ดร.	ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์	
๒.	ผศ.ดร.พิเชฐ ทั้งโต	ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ	
๓.	อ.ดร.อนุวัต กระจ่าง	อาจารย์ประจำหลักสูตรฯ	
๔.	อ.ดร.ประเสริฐ ธิลาว	อาจารย์ประจำหลักสูตรฯ	
๕.	พระครูภาวนาขันตยากร	เจ้าคณะตำบลนวมะตุม	
๖.	พระอธิการชัยพร อภิณฺจโณ	เจ้าอาวาสวัดโค้งดารา	
๗.	นายสรารัฐ สันทกลาง	นักขานาญการศาสนาปฏิบัติกร	
๘.	นางสาวณัฐนันท์ แดงเรียงรัมย์	นักวิชาการศาสนาขานาญการ	
๙.	นางพิศมัย ปันน้อย	ที่ปรึกษานายกเทศมนตรีตำบลบางพระ	
๑๐.	พระมหากฤษฏา กิตติโสภโณ,ดร.	อาจารย์ประจำหลักสูตรฯ	
๑๑.	อ.ดร.บุษกร วัฒนบุตร	เลขานุการหลักสูตรฯ	
๑๒.	อ.ดร.ธิติวดี หมั่นมี	ผู้ดำเนินรายการ	
๑๓.			
๑๔.			
๑๕.			

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต โทร.,โทรสาร ๐ - ๓๕๒๔ - ๘๐๐๐ (ภายใน ๘๒๐๐)

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๗๐

วันที่ ๓ มีนาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

เรียน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิเชฐ ทังโต ผอ.หลักสูตร พธ.ด. สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

เนื่องด้วย พระครูชลธารคุณากร ฉายา ถาวโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๑๒ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “พุทธวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอเชิญท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง “พุทธวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี” ในวันพุธที่ ๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๐ เวลา ๑๖.๓๐ น. เป็นต้นไป ณ ห้องประชุมชลบุรี ชั้น ๕ อาคารเรียนรวม โชนบี คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระครูชลธารคุณากร
โทรติดต่อบุคคล ๐๘๖-๑๓๘-๒๒๘๘

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต โทร.,โทรสาร ๐ - ๓๕๒๔ - ๘๐๐๐ (ภายใน ๘๒๐๐)

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๗๐

วันที่ ๓ มีนาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

เรียน อาจารย์ ดร.อนุวัต กระสังข์ อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

เนื่องด้วย พระครูชลธารคุณากร ฉายา ถาวโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๑๒ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “พุทธวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเชิญท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง “พุทธวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี” ในวันพุธที่ ๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๐ เวลา ๑๖.๓๐ น. เป็นต้นไป ณ ห้องประชุมชลบุรี ชั้น ๕ อาคารเรียนรวม โชนบี คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระครูชลธารคุณากร

โทรติดต่อกับ ๐๘๖-๑๓๘-๒๒๘๘

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต โท.,โทรสาร ๐ - ๓๕๒๔ - ๘๐๐๐ (ภายใน ๘๒๐๐)

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๗๐

วันที่ ๓ มีนาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

เรียน อาจารย์ ดร.ประเสริฐ ธิลาว อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

เนื่องด้วย พระครูชลธารคุณากร ฉายา ถาวโร รัทสประจําตัวนิตินิ ๕๗๐๑๕๐๔๐๑๒ นิตินิหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “พุทธวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอเชิญท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง “พุทธวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี” ในวันพุธที่ ๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๐ เวลา ๑๖.๓๐ น. เป็นต้นไป ณ ห้องประชุมชลบุรี ชั้น ๕ อาคารเรียนรวม โชนปี คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอนวน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระครูชลธารคุณากร

โทรติดตอ .๐๘๖-๑๓๘-๒๒๘๘

ยื่นตีพิมพ์เรื่องสนทนากลุ่ม

ดร.ประเสริฐ ธิลาว

๔ มี.ค. ๖๐

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๔๔

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุทธาราม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยู่เยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๓ มีนาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)
นมัสการ พระครูภาวนาขันตยากร เจ้าคณะตำบลนามะตูม
สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการ จำนวน ๑ ฉบับ
๒. เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม จำนวน ๑ เล่ม

เนื่องด้วย พระครูชลธารคุณากร ฉายา ถาวโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๑๒
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “พุทธวิถีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหาร
จัดการวัดในจังหวัดชลบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขออาราธนาพระ
คุณท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง “พุทธวิถีพัฒนา
ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี” ในวันพุธที่ ๘ มีนาคม พ.ศ.
๒๕๖๐ เวลา ๑๖.๓๐ น. เป็นต้นไป ณ ห้องประชุมชลบุรี ชั้น ๕ อาคารเรียนรวม โชนบี
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทาง
วิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสการมาเพื่อขออาราธนาเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ ตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระครูชลธารคุณากร
โทรติดต่อกับ ๐๘๖-๑๓๘-๒๒๘๘

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๔๔

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุทธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอบางน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๓ มีนาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)
นมัสการ พระอธิการชัยพร อภิญโญ เจ้าอาวาสวัดโค้งตารา
สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการ จำนวน ๑ ฉบับ
๒. เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม จำนวน ๑ เล่ม

เนื่องด้วย พระครูชลธารคุณากร ฉายา ถาวโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๑๒ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “พุทธวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขออาราธนาพระคุณท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง “พุทธวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี” ในวันพุธที่ ๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๐ เวลา ๑๖.๓๐ น. เป็นต้นไป ณ ห้องประชุมชลบุรี ชั้น ๕ อาคารเรียนรวม โซนบี คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอบางน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสการมาเพื่อขออาราธนาเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ ตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

พระอธิการชัยพร อภิญโญ
๘/๓๑/๖๐

ผู้ประสานงาน: พระครูชลธารคุณากร

โทรศัพท์ติดต่อ .๐๘๖-๑๓๘-๒๒๘๘

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๔๔

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุทธาราม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
อยู่ถยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๓ มีนาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)
เรียน นายสรารัฐ สันทกลาง นักขานาญการศาสนาปฏิบัติกร
สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการ จำนวน ๑ ฉบับ
๒. เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม จำนวน ๑ เล่ม

เนื่องด้วย พระครูชลธารคุณากร ฉายา ถาวโร รัหส์ประจำตวันินิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๑๒
นิตินิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “พุทธวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหาร
จัดการวัดในจังหวัดชลบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเชิญท่านพร้อมทั้งผู้
มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง “พุทธวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระ
สังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี” ในวันพุธที่ ๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๐ เวลา ๑๖.๓๐
น. เป็นต้นไป ณ ห้องประชุมชลบุรี ชั้น ๕ อาคารเรียนรวม โซนบี คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความ
อนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ ตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระครูชลธารคุณากร

โทรศัพท์ติดต่อ .๐๘๖-๑๓๘-๒๒๘๘

๘/๓/๒๕๖๐

สรารัฐ สันทกลาง

(นายสรารัฐ สันทกลาง)

๘/๓.๑/๒๕๖๐

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๔๔

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุทธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๓ มีนาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)
เรียน นางสาวณัฐนันท์ แดงเรียงรัมย์ นักวิชาการศาสนาชำนาญการ
สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการ จำนวน ๑ ฉบับ
๒. เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม จำนวน ๑ เล่ม

เนื่องด้วย พระครูชลธารคุณากร ฉายา ถาวโร รหฺสประจําตัวนิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๑๒ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “พุทธวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเชิญท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง “พุทธวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี” ในวันที่ ๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๐ เวลา ๑๖.๓๐ น. เป็นต้นไป ณ ห้องประชุมชลบุรี ชั้น ๕ อาคารเรียนรวม โชนบี คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ ตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระครูชลธารคุณากร

โทรศัพท์ติดต่อ ๐๘๖-๑๓๘-๒๒๘๘

ยินดีเข้าร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะ
ณัฐนันท์ แดงเรียงรัมย์
(นางสาวณัฐนันท์ แดงเรียงรัมย์)
๘ มีนาคม ๒๕๖๐

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๔๔

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาประวัติศาสตร์

ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุทธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอรังนกน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๓ มีนาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)
เรียน นางพิสมัย ปิ่นน้อย ที่ปรึกษานายกเทศมนตรีตำบลบางพระ
สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการ จำนวน ๑ ฉบับ
๒. เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม จำนวน ๑ เล่ม

เนื่องด้วย พระครูชลธารคุณากร ฉายา ถาวโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๑๒ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “พุทธวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอเชิญท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง “พุทธวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี” ในวันที่ ๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๐ เวลา ๑๖.๓๐ น. เป็นต้นไป ณ ห้องประชุมชลบุรี ชั้น ๕ อาคารเรียนรวม โชนบี คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอรังนกน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ ตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาประวัติศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระครูชลธารคุณากร

โทรศัพท์ติดต่อ .๐๘๖-๑๓๘-๒๒๘๘

รับได้ เข้าร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะแล้ว

พิสมัย ปิ่นน้อย

(นางพิสมัย ปิ่นน้อย)

8 มี.ค. 2560

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต โทร.,โทรสาร ๐ - ๓๕๒๔ - ๘๐๐๐ (ภายใน ๘๒๐๐)

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๗๐

วันที่ ๓ มีนาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

เรียน อาจารย์ ดร.บุษกร วัฒนบุตร เลขานุการหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา

เนื่องด้วย พระครูชลธารคุณากร ฉายา ถาวโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๑๒ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “พุทธวิถีการพัฒนากภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเชิญท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง “พุทธวิถีการพัฒนากภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี” ในวันพุธที่ ๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๐ เวลา ๑๖.๓๐ น. เป็นต้นไป ณ ห้องประชุมชลบุรี ชั้น ๕ อาคารเรียนรวม โชนบี คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระครูชลธารคุณากร

โทรศัพท์ติดต่อ ๐๘๖-๑๓๘-๒๒๘๘

ในโอกาสที่ร่วมการสนทนากลุ่ม

อ.ดร.บุษกร วัฒนบุตร

4 / 3.ค. 2560

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต โท.,โทรสาร ๐ - ๓๕๒๔ - ๘๐๐๐ (ภายใน ๘๒๐๐)

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๗๐

วันที่ ๓ มีนาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

เรียน อาจารย์ ดร.ธิดา หน้มนมี เลขานุการหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา

เนื่องด้วย พระครูชลธารคุณากร ฉายา ถาวโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๑๒ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “พุทธวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสงฆ์เพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเชิญท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง “พุทธวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสงฆ์เพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี” ในวันพุธที่ ๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๐ เวลา ๑๖.๓๐ น. เป็นต้นไป ณ ห้องประชุมชลบุรี ชั้น ๕ อาคารเรียนรวม โซนบี คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระครูชลธารคุณากร

โทรศัพท์ติดต่อ ๐๘๖-๑๓๘-๒๒๘๘

ศธ ๖๑๐๕.๒/๗๐

(อาจารย์ ดร.ธิดา หน้มนมี)

๓ มีนาคม ๒๕๖๐

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต โทร.,โทรสาร ๐ - ๓๕๒๔ - ๘๐๐๐ (ภายใน ๘๒๐๐)

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๗๐

วันที่ ๓ มีนาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

เรียน อาจารย์ ดร.บุษกร วัฒนบุตร เลขานุการหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา

เนื่องด้วย พระครูชลธารคุณากร ฉายา ถาวโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๑๒ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “พุทธวิถีการพัฒนากาฐะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเชิญท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง “พุทธวิถีการพัฒนากาฐะผู้นำของพระสังฆาธิการเพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี” ในวันที่ ๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๐ เวลา ๑๖.๓๐ น. เป็นต้นไป ณ ห้องประชุมชลบุรี ชั้น ๕ อาคารเรียนรวม โชนบี คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระครูชลธารคุณากร

โทรศัพท์ติดต่อ ๐๘๖-๑๓๘-๒๒๘๘

ในโอกาสที่ร่วมการสนทนากลุ่ม

อ.ดร.บุษกร วัฒนบุตร

4 / 3.ค. 2560

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต โท.,โทรสาร ๐ - ๓๕๒๔ - ๘๐๐๐ (ภายใน ๘๒๐๐)

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๗๐

วันที่ ๓ มีนาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

เรียน อาจารย์ ดร.ธิดาวดี หมั่นมี เลขานุการหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา

เนื่องด้วย พระครูชลธารคุณากร ฉายา ถาวโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๑๒ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “พุทธวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสงฆ์เพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเชิญท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง “พุทธวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสงฆ์เพื่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี” ในวันพุธที่ ๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๐ เวลา ๑๖.๓๐ น. เป็นต้นไป ณ ห้องประชุมชลบุรี ชั้น ๕ อาคารเรียนรวม โซนบี คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระครูชลธารคุณากร

โทรศัพท์ติดต่อ ๐๘๖-๑๓๘-๒๒๘๘

ศธ ๖๑๐๕.๒/๗๐

(อาจารย์ ดร.ธิดาวดี หมั่นมี)

๓ มีนาคม ๒๕๖๐

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ : พระครูชลธารคุณากร (ปฏิพล บุญมี)
- เกิด : วันที่ ๒๐ เมษายน พ.ศ. ๒๔๙๘
- สถานที่ : ตำบลหนองรี อำเภอเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรี
- การศึกษา : พ.ศ. ๒๕๒๖ โรงเรียนนักศึกษาผู้ใหญ่
 : พ.ศ. ๒๕๒๖ น.ธ. เอก
 : พ.ศ. ๒๕๕๒ สำเร็จการศึกษาประกาศนียบัตรการบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ป.บส.)
 : พ.ศ. ๒๕๕๖ พุทธศาสตรบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ) คณะสังคมศาสตร์
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- อุปสมบท : วันที่ ๑๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๑
- ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดกำแพง ตำบล มะขามหย่ง อำเภอเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรี
- ตำแหน่งหน้าที่ : เจ้าอาวาส
 : ครูสอนพระปริยัติธรรม
- เข้าศึกษา : เดือน มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๕